

В.Г.Федоров
О.М.Скарбовійчук
О.І.Кепко
П.О.Кравчук

Теплофізичні характеристики продуктів і матеріалів АПК

ДОВІДНИК

Умань

2014

УДК 536, 641

ББК 30я2

Т34

Рекомендовано Вченою радою уманського національного університету садництва, як навчальний посібник для студентів технічних та технологічних спеціальностей вищих навчальних закладів
(Протокол № 2 від 27 листопада 2014 року)

Рецензенти:

Горобець В.Г. – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри теплотехніки Навчально-наукового інституту енергетики і автоматики Національного університету біоресурсів і природокористування України,

Колтунов В.А. – доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри товарознавства та експертизи продуктів Київського торговельно-економічного університету.

Федоров В.Г.

Т34 Теплофізичні характеристики продуктів і матеріалів АПК. Довідник / В.Г.Федоров, О.М.Скарбовійчук, О.І.Кепко, П.О.Кравчук – Умань.: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2014. – 352 с.

У довіднику наведено вітчизняну термінологію харчової промисловості та АПК, Розглянуто теплофізичні характеристики продуктів хлібопекарського та кондитерського виробництва, м'ясо- та рибопереробки, виробництва олій та жирів. Подані дані щодо продукції виноробної, пивоварної та спиртової галузей. Увагу приділено теплофізичним характеристикам плодів і овочів та виробів із них. Окремо розглянуті ТФХ ґрунтів та основних матеріалів АПК і харчової промисловості.

Для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за напрямом підготовки «Харчові технології та інженерія», Може бути корисним для фахівців виробничих, науково-дослідних і конструкторських установ.

ISBN 978 966 201–132–7

© В.Г.Федоров
© О.М.Скарбовійчук,
© О.І. Кепко
© П.О. Кравчук

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ ВЕЛИЧИН ТА ЇХ ОДИНИЦІ ВИМІРУ	12
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ	14
1.1.Способи перенесення теплової енергії	14
1.2.Кондуктивні ТФХ	16
1.3.Конвективні ТФХ.....	20
1.4.Тепломасообмінні характеристики	21
1.5.Характеристики випромінювання.	23
1.5.1.Пасивні терморадіаційні характеристики (ТРХ).....	23
1.5.2.Активні ТРХ.....	24
РОЗДІЛ 2. ВОДА І ПОВІТРЯ	25
2.1.Вода, лід та водяна пара	25
2.1.1Вода.	25
2.1.2Лід. 30	
2.1.3Водяна пара.....	32
2.2.Повітря.	34
2.3.Вологе повітря.	35
РОЗДІЛ 3. ХЛІБОПЕКАРНЕ ТА МАКАРОННЕ ВИРОБНИЦТВО.....	38
3.1.Тісто.....	38
3.2.Тісто-хліб	42
3.3.М'якушка, скоринка, хліб	50
3.4.Національні сорти хліба	54
3.5.Сухарі	55
3.6.Макарони	58
РОЗДІЛ 4. КОНДИТЕРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО	60
4.1.Сировина	60
4.1.1.Кава.....	60
4.1.2.Какао.....	63
4.1.3.Яйця і яєчні продукти	66
4.2.Шоколад	71

4.3.Карамель	72
4.4.Мармелад	74
4.5.Борошняні кондитерські вироби	74
4.5.1.Бісквіт	74
4.5.2.Вафельні листи	75
4.5.3.Галети	76
4.5.4.Печиво	76
4.5.5.Пряники	77
4.5.6.Інші види виробів	78
РОЗДІЛ 5. М'ЯСНА ПРОМИСЛОВІСТЬ.....	80
5.1.Яловичина	80
5.1.1. Випарна здатність м'яса	83
5.2.Свинина	84
5.3.Баранина	86
5.4.Телятина і ягнятина	87
5.5.Ковбасні вироби	89
5.6.Кістки	94
5.7.Кров	95
5.8.Бульйони м'ясні, м'ясо-кісткові і кісткові.....	97
РОЗДІЛ 6. РИБА ТА ПРОДУКТИ З РИБИ	99
6.1.Тріска.....	99
6.2.Судак	102
6.3.Оселедець.....	104
6.4.Щука	106
6.5.Скумбрія.....	109
6.6.Минтай	110
6.7.Хек та кулінарні вироби з риб	112
6.8.Сардина	113
6.9.Короп	114
6.10. Окунь морський.....	115
6.11. Ставрида.....	117
6.12. Пікша	118

6.13. Лосось.....	119
6.14. Осетер.....	120
6.15. Короп дзеркальний.....	120
6.16. Лящ.....	121
6.17. Тунець.....	122
6.18. Мойва.....	122
РОЗДІЛ 7. ОЛІЇ ТА ЖИРИ.....	124
7.1.Олії.....	124
7.1.1.Олія соняшникова.....	124
7.1.2.Олія бавовняна.....	125
7.1.3.Олія оливкова.....	127
7.1.4.Олія кунжутна.....	128
7.1.5.Олія кукурудзяна.....	129
7.1.6.Олія соєва.....	129
7.2.Жири тваринні.....	131
7.2.1.Жир яловичий.....	131
7.2.2.Жир баранячий.....	132
7.2.3.Олії копитна і кісткова.....	133
7.2.4.Жир свинячий.....	135
7.3.Жирові продукти.....	137
7.3.1.Саломас.....	137
7.3.2.Маргарин.....	139
7.3.3.Жири кулінарні.....	141
РОЗДІЛ 8. ВИНОРОБНА, ПИВОВАРНА ТА СПИРТОВА	
ПРОМИСЛОВІСТЬ.....	144
8.1.Виноробство.....	144
8.2.Пивоварне виробництво.....	150
8.3.Спиртове виробництво.....	154
РОЗДІЛ 9. ЦУКРОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ.....	163
9.1.Буряк.....	163
9.2.Жом.....	166
9.3.Цукор.....	170
9.3.1.Монокристал цукру.....	170

9.3.2.Аморфний цукор.....	170
9.3.3.Цукор–рафінад.....	171
9.3.4.Цукор пісок.....	172
РОЗДІЛ 10. МОЛОКО ТА МОЛОЧНІ ПРОДУКТИ	174
10.1. Молоко	174
10.1.1. Знежирене молоко.....	174
10.1.2. Незбиране молоко.....	175
10.2. Молочні продукти.....	176
10.2.1. Згущене молоко.....	176
10.2.2. Вершки.....	179
10.2.3. Масло.....	181
10.2.4. Жир молочний.....	183
10.2.5. Сухе молоко.....	184
10.2.6. Сир (творог).....	186
10.2.7. Сир (бринза).....	187
10.2.8. Казеїн. Сироватка. Лактоза.....	187
10.3. Енергетична цінність молока та молочних продукті	189
РОЗДІЛ 11. КАРТОПЛЯ ТА ПРОДУКТИ З НЕЇ, КРОХМАЛЬ.....	190
11.1. Картопля свіжа	190
11.1.1. Картопля при варінні і нагріванні.....	193
11.1.2. Картопля при обсмажуванні	196
11.1.3. Картопля при охолодженні та заморожуванні	197
11.1.4. Картопля при сушінні.....	199
11.2. Вироби із картоплі	202
11.3. Крохмаль з картоплі та інших продуктів.....	206
11.3.1. Крохмальна патока.....	210
11.4. Енергетична цінність картоплі та продуктів з неї	211
РОЗДІЛ 12. ОВОЧІ, ГРИБИ ТА ВИРОБИ З НИХ.....	212
12.1. Столовий та кормовий буряк	212
12.1.1. Енергетична цінність столового буряка та виробів з нього	214
12.1.2. Тепломасообмінні характеристики буряка	214
12.2. Морква.....	215
12.2.1. Морква свіжа	215
12.2.2. Варіння і нагрівання.....	216

12.2.3.	Обжарювання.....	218
12.2.4.	Сушіння.....	218
12.2.5.	Охолодження та заморожування	219
12.2.6.	Вироби з моркви.....	220
12.2.7.	Енергетична цінність моркви та виробів з неї.....	221
12.2.8.	Тепломасообмінні характеристики моркви	221
12.3.	Інші коренеплоди	221
12.3.1.	Бруква.....	221
12.3.2.	Ріпа	222
12.3.3.	Редис.....	223
12.3.4.	Селера.....	223
12.3.5.	Петрушка, пастернак, хрін, редька.....	224
12.3.6.	Енергетична цінність коренеплодів.....	225
12.4.	Капустяні овочі.....	225
12.4.1.	Капуста білокачанна	225
12.4.2.	Капуста цвітна	227
12.4.3.	Інші види капусти	227
12.4.4.	Вироби з капусти.....	229
12.5.	Листкові овочі	230
12.5.1.	Шпинат.....	230
12.5.2.	Салат.....	231
12.5.3.	Щавель	232
12.5.4.	Десертні овочі.....	232
12.5.5.	Цибульні овочі.....	233
12.5.6.	Енергетична цінність листових, десертних, цибульних овочів та виробів з них.....	236
12.6.	Гарбузові овочі	237
12.6.1.	Гарбуз.....	237
12.6.2.	Кабачки	238
12.6.3.	Огірки.....	239
12.6.4.	Дині.....	240
12.6.5.	Кавуни	241
12.6.6.	Енергетична цінність гарбузових овочів та виробів з них	241
12.7.	Томатні овочі	242
12.7.1.	Томати. Свіжі томати.....	242
12.7.2.	Томатопродукти	244
12.7.3.	Перець	246

12.7.4.	Баклажани	247
12.7.5.	Енергетична цінність томатних овочів та виробів з них	248
12.7.6.	Тепломасообмінні характеристики томатних овочів.....	249
12.8.	Бобові овочі	249
12.8.1.	Квасоля.....	249
12.8.2.	Горох	251
12.8.3.	Боби	254
12.8.4.	Енергетична цінність бобових овочів та виробів з них	256
12.8.5.	Тепломасообмінні характеристики гороху.....	256
12.9.	Гриби	257
РОЗДІЛ 13. ПЛОДИ, ЯГОДИ ТА ВИРОБИ З НИХ		260
13.1.	Плоди сім'ячкових культур	260
13.1.1.	Яблука	260
13.1.2.	Груші	271
13.1.3.	Айва	273
13.1.4.	Горобина	273
13.1.5.	Енергетична цінність сім'ячкових плодів та виробів з них	274
	Енергетична цінність сім'ячкових плодів та виробів з них	274
13.1.6.	Тепломасообмінні характеристики сім'ячкових плодів.....	275
13.2.	Плоди кісточкових культур	275
13.2.1.	Сливи.....	275
13.2.2.	Вишні.....	277
13.2.3.	Черешні	279
13.2.4.	Персики	280
13.2.5.	Абрикоси.....	281
13.2.6.	Кизил	282
13.2.7.	Енергетична цінність кісточкових плодів та виробів з них	283
	Енергетична цінність кісточкових плодів та виробів з них	283
13.2.8.	Тепломасообмінні характеристики кісточкових	284
13.3.	Плоди субтропічних культур	285
13.3.1.	Мандарини	285
13.3.2.	Лимони	285
13.3.3.	Апельсини	286
13.3.4.	Енергетична цінність субтропічних культур та виробів з них	289
13.3.5.	Тепломасообмінні характеристики цитрусових.....	290

13.4. Ягоди і продукти із них	290
13.4.1. Виноград	290
13.4.2. Смородина	293
13.4.3. Журавлина	294
13.4.4. Агрus.....	294
13.4.5. Малина	295
13.4.6. Енергетична цінність ягід та виробів із них	296
Енергетична цінність ягід та виробів із них	296
13.4.7. Тепломасообмінні характеристики ягід.....	297
РОЗДІЛ 14. ЗЕРНО, КРУПИ	298
14.1. Злакові культури	298
14.1.1. Пшениця.....	298
14.1.2. Жито	304
14.1.3. Овес	306
14.1.4. Ячмінь	307
14.1.5. Кукурудза.....	310
14.1.6. Просо	311
14.1.7. Сорго	313
14.1.8. Рис.....	314
14.1.9. Гречка.....	316
14.2. Олійні і ефірно-олійні культури	317
14.2.1. Соняшник.....	317
14.2.2. Бавовник.....	319
14.2.3. Ріпак.....	320
14.2.4. Інші види олійних культур.....	321
14.2.5. Ефіроолійні культури.....	322
14.3. Бобові культури.....	324
14.3.1. Горох	324
14.3.2. Квасоля.....	325
14.3.3. Соя	326
14.3.4. Кормові боби	327
14.3.5. Арахіс	329
РОЗДІЛ 15. ҐРУНТИ ТА МАТЕРІАЛИ АПК.....	330
15.1. Залежність ТФХ ґрунтів від пористості або густини.....	330
15.2. Вплив вологості на ТФХ ґрунтів.....	331

15.3. Вплив температури на ТФХ ґрунтів.	334
15.4. Закладочні та промислові ґрунти	335
15.5. Вплив мульчування на ТФХ ґрунтів.	337
15.6. Тепличні ґрунти.....	339
15.7. Матеріали АПК.	340
15.7.1. ТФХ основних матеріалів АПК	340
15.7.2. Терморадіаційні характеристики матеріалів і покриття.....	342
ЛІТЕРАТУРА.....	345
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	349

ПЕРЕДМОВА

Харчова промисловість України є однією з найбільш енергомістких та ресурсовитратних галузей. Зменшенню витрат енергії, сировини та матеріалів на одиницю продукції сприяє точне знання теплофізичних характеристик сільськогосподарської сировини та продуктів харчової промисловості, а також матеріалів упаковки, тощо.

В довіднику розглянуто теплофізичні характеристики продуктів хлібопекарського та кондитерського виробництва, м'ясо- та рибопереробки, виробництва олій та жирів. Подані дані щодо продукції виноробної, пивоварної та спиртової галузей. Увагу приділено теплофізичним характеристикам плодів і овочів та виробів із них. Розглянуті ТФХ ґрунтів та основних матеріалів АПК і харчової промисловості. Ця інформація потрібна студентам-технологам та механікам для виконання практичних і лабораторних занять, курсових й дипломних проектів, а також спеціалістам проектних і наукових закладів.

До хімічного складу всіх матеріалів і продуктів крім основних компонентів (жирів, білків, вуглеводів, золи) внесено також вміст мінералів та вітамінів. До фізико-хімічних властивостей належать органолептичні показники, допустимий вміст шкідливих речовин, гідромеханічні та теплофізичні характеристики, а також харчова й енергетична цінність продуктів.

Основні теплофізичні характеристики молочних продуктів — теплоємність, теплопровідність і температуропровідність є лабільними властивостями, тобто їх значення може залежати від багатьох технологічних та інших факторів — температури, часу оброблення, хімічного складу, напрямку теплової дії на продукт (охолодження або нагрівання) тощо. Найбільш точними й адекватними можна вважати такі результати вимірювання цих характеристик, які визначають із одного досліду.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ ВЕЛИЧИН ТА ЇХ ОДИНИЦІ ВИМІРУ

t, T — температура, відповідно °С, К.

ρ — густина, кг/м³.

v — питомий об'єм, м³/кг.

λ — теплопровідність, Вт/(м·К).

c — теплоємність масова, Дж/(кг·К).

$c\rho$ — теплоємність об'ємна, Дж/(м³·К).

a — температуропровідність, м²/с.

α — коефіцієнт тепловіддачі, Вт/(м²·К).

μ — в'язкість динамічна, Па·с.

ν — в'язкість кінематична ($\nu = \mu/\rho$), м²/с.

Q — теплота, Дж.

q — поверхнева густина теплового потоку, Вт/м².

h — питома ентальпія, Дж/кг.

s — питома ентропія, Дж/(кг·К).

r — питома теплота фазового перетворення, Дж/кг.

m — маса речовини, кг.

j — густина потоку маси, кг/(м²·с).

p — тиск, Па.

V — об'єм, м³.

ω — швидкість руху речовини, м/с.

β — температурний коефіцієнт об'ємного розширення, К⁻¹.

σ — поверхневий натяг, Н/м.

θ — кут змочування, рад.

W — масова частка вологи, %.

$\mathcal{J}$ — масова частка жиру, % .

n — масова частка сухих речовин, % .

S — об'ємна частка збитості морозива, % .

v_n — об'ємна частка повітря в морозиві, частка одиниці.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Способи перенесення теплової енергії

Якісний бік перенесення теплової енергії (теплоти) в якійсь точці речовини характеризує температура t °С або T , К, тобто інтенсивний параметр, аналогом якого в разі перенесення електричної енергії є напруга. Аналогом сили струму є поверхнева густина теплового потоку q , Вт/м², – кількість теплоти в Дж, що проходить за одиницю часу (с), через одиницю ізотермічної поверхні (м²) речовини. Теплота може передаватися одночасно кількома способами, густину теплового потоку визначають як сумарний ефект, отже q – це екстенсивна характеристика перенесення.

За традицією вважають, що перенесення теплової енергії відбувається трьома способами – за рахунок теплопровідності, конвекції та випромінювання, але в усіх галузях АПК теплові процеси супроводжуються фазовими перетвореннями речовини великої інтенсивності (кипіння, конденсація, випаровування, заморожування тощо), тому доцільно додати четвертий спосіб – за рахунок масообміну.

Теплопровідність або кондуктивне перенесення теплоти – це передавання внутрішньої енергії або енергії теплового руху мікрочастинок тіла у напрямку зменшення температури тіла. Вважають, що перенесення відбувається на молекулярному рівні, хоча дуже часто ці частинки менші від молекул (іони, електрони), а то й взагалі є квазічастинками (фонони).

У газах теплопровідність відбувається саме на молекулярному рівні – після зіткнення з гарячою стінкою посудини, в якій знаходиться газ, його молекули набувають енергії та швидкості, стикаються з менш рухомими молекулами, віддають їм частку енергії, тощо. Зазвичай до теплопровідності в газах додаються конвекція та випромінювання.

У газах під великим тиском та у краплинних рідинах відстані між молекулами можна порівняти з розмірами самих молекул, тому після отримання енергії від стінки або сусідньої молекули вони можуть лише збільшити

амплітуду коливання відносно якогось положення, тому тут превалює коливальний процес теплопровідності. У твердих діелектриках зберігається той самий механізм, що й в рідинах, але якщо у аморфних тілах енергія переноситься молекулами, то у кристалічних – фононами, тобто квантами пружних коливань атомів кристалу. У металів над фононою превалює електронна провідність (за рахунок вільних електронів), для напівпровідників істотними є обидва типи.

Конвекція – це перенесення речовини рухомим середовищем, наприклад, повітряним потоком. Разом з потоком відбувається перенесення внутрішньої енергії речовини. Цей процес відбувається на молярному рівні, розміри носіїв енергії («молів») незрівнянно більші від мікрочастинок – носіїв теплопровідності. Це дозволяє віднести до явищ конвекції не лише рух чистих рідин, але й запилених потоків або навіть сипких твердих матеріалів, наприклад, зерна. Якщо потік є неізотермічним, тобто відбувається теплообмін із стінками, що обмежують потік, такий теплообмін називають конвективним, в ньому відбувається теплопровідність та конвекція.

Комбінованим способом перенесення теплової енергії також є фазові перетворення. Так, під час конденсації пари на твердій стінці фактично відбувається виділення великої кількості теплоти на межі між паром та плівкою конденсату, далі теплота передається до стінки за рахунок теплопровідності та конвекції.

Ці три способи перенесення теплової енергії об'єднує той факт, що носії енергії обов'язково стикаються між собою під час її передавання, тому ці процеси носять загальну назву теплообмін зіткнення.

Зовсім іншу природу має променистий теплообмін, оскільки джерело енергії може бути на дуже великій відстані від приймача. Долати цю відстань енергія може завдяки перетворенню з теплової на променисту в поверхневих шарах твердого чи рідкого джерела або ж в надрах гарячого газу. По досягненні приймача відбувається зворотне перетворення. У даному разі термін «теплообмін» є обґрунтованішим, оскільки приймач теж випромінює енергію в напрямку джерела. Якщо ці потоки дорівнюють один одному, променистий

теплообмін має назву рівноважного.

Як окремий вид перенесення енергії променистий теплообмін має місце лише у повному вакуумі, в усіх інших випадках він відбувається одночасно з конвективним теплообміном або з чистою теплопровідністю – у твердих тілах, більш-менш прозорих для випромінювання. Так, під час прогрівання ґрунту, шару зерна або в поруватому ізоляційному матеріалі теплота передається теплопровідністю всередині окремих частинок, конвекцією та випромінюванням між ними. За цих умов має місце складний теплообмін, а якщо додається ще й випаровування краплинок води, що знаходиться в повітрі між порами та в самих частинках або навпаки конденсація пари, тоді маємо справу із складним тепло-масообміном.

Кожному виду перенесення теплоти притаманні свої теплофізичні характеристики, але для спрощення розрахунків складного тепломасообміну, який має місце в переважній більшості технологічних процесів АПК, за основу беруть найбільш інтенсивну складову, наприклад для процесу прогрівання, охолодження або зберігання зерна – теплопровідність, хоча мають місце усі чотири види перенесення теплової енергії. Решту видів враховують умовно впливом на характеристики «основного» способу. Тому в цьому довіднику зібрано інформацію здебільшого про ефективні теплофізичні характеристики продуктів і матеріалів АПК.

1.2. Кондуктивні ТФХ

Теплопровідність – (стара назва – коефіцієнт теплопровідності) – це здатність речовини пропускати теплову енергію через себе не затримуючи її. Ця ТФХ є коефіцієнтом пропорційності λ між густиною теплового потоку q , Вт/м², та градієнтом температури dt/dn , К/м в законі Фур'є

$$q = - \lambda \cdot dt/dn \quad (1.1)$$

Знак мінус вказує на те, що вектор dt/dn спрямований в бік зростання температури речовини, а q – в бік падіння температури, отже одиницею λ є Вт/(м·К).

Теплопровідність λ є інтенсивною характеристикою, тому не підлягає закону адитивності, наприклад ефективна λ мокрої цегли може бути більшою, ніж λ сухої цегли та λ води. Для більшості продуктів і матеріалів АПК λ є функцією температури, густини, вологості, поруватості, тощо. Інтегрування (1.1.) в найпростішому випадку – теплота, що передається поперек плоскої стінки, $q=const$, $\lambda=const$ – дає формулу, аналогічну закону Ома:

$$q = \lambda \cdot \frac{\Delta t}{\delta} = \frac{\Delta t}{R}, \quad (1.2)$$

де: Δt – різниця температур на поверхнях стінки (рушійна сила), К;

δ – товщина стінки, м;

R – термічний опір стінки, $(\text{м}^2 \cdot \text{К})/\text{Вт}$.

Теплоємність – це здатність речовини накопичувати теплову енергію з підвищенням її температури. Крім складу речовини, теплоємність залежить від характеру процесу (ізобарний, ізохорний, взагалі політропний), але в цьому довіднику наведено інформацію про ізобарну теплоємність, тому що переважна більшість технологічних процесів АПК відбувається при практично постійному тиску.

Залежно від кількості речовини, до якої відносять кількість накопиченої теплової енергії розрізняють масову, мольну, об'ємну теплоємність. Найчастіше використовують масову середню в інтервалі температур від t_1 до t_2 теплоємність c :

$$c = \frac{Q}{m} \cdot (t_2 - t_1) \quad (1.3)$$

де: Q – кількість накопиченої енергії, Дж або кДж;

m – маса речовини, кг.

Визначена із (1.3) величина c має одиниці Дж/(кг·К) або кДж/(кг·°С) і скорочено називається теплоємність.

Інколи треба користуватися справжньою теплоємністю:

$$c = \frac{dQ}{m \cdot dt} \quad (1.4)$$

Густина (щільність) визначається, як маса речовини m в одиниці об'єму V .

Причому, термін «густина» використовуються переважно до газоподібних, рідких та сипких матеріалів, а також до традиційно вживаних понять, наприклад – густина посівів, густина теплового потоку тощо. Термін «щільність» традиційно використовується для твердих речовин.

Дійсна густина – характеристика речовини, яка кількісно визначається відношенням маси до об'єму у абсолютно щільному стані (без урахування пор, тріщин).

У своєму природному неущільненому стані сипучі матеріали характеризуються насипною густиною.

Вимірюється густина (щільність) в $\text{кг}/\text{м}^3$.

$$\rho = \frac{m}{V} \quad (1.5)$$

Хоча за своєю природою густина (щільність) не є ТФХ, від неї залежить більшість ТФХ, тому інформація про неї також зібрана в довіднику.

Залежно від характеру та розміру частинок речовини в одиниці об'єму, розрізняють справжню, насипну та уявну густину. Іноколи зручніше користуватися зворотною величиною – питомим об'ємом: $v = 1/\rho$, $\text{м}^3/\text{кг}$.

Температуропровідність – це складна ТФХ, що визначається за формулою:

$$a = \frac{\lambda}{(c \cdot \rho)}, \text{ м}^2/\text{с} \quad (1.6)$$

Вона є характерною для нестационарного теплопереносу, коли частина теплової енергії проходить через речовину, не затримуючись (λ), а друга частина накопичується ($c \cdot \rho$). В результаті температура речовини менше або більше змінюється вздовж лінії теплового потоку, звідси назва цієї ТФХ.

Зворотна величина $1/a$ є мірою теплової інерційності, однією з найбільш інерційних речовин є вода – вона має найбільше значення $c \cdot \rho$ серед матеріалів і продуктів АПК та порівняно невелику λ .

В окремих випадках легше експериментально визначити a , ніж λ або $c \cdot \rho$, тому в довіднику наведено інформацію також про цю ТФХ.

Ентальпія – це максимально можлива кількість енергії, яку можна було б «видобути» або «використати» з даної кількості речовини (зазвичай з одного кілограма). Ця теоретична ТФХ має велике практичне значення в ізобарних технологічних процесах АПК, оскільки з формули (1.3) далеко не завжди можна визначити потрібну кількість теплоти Q . Наприклад, під час варки ковбаси відбуваються численні фазові перетворення води, жирів тощо, які додають або зменшують Q , але не спричиняють змінення температури. В таких випадках зручніше користуватись формулою:

$$Q = m(h_2 - h_1), \text{ кДж} \quad (1.7)$$

де: h_1 та h_2 , кДж/кг – початкове та кінцеве значення ентальпії.

Оскільки в практичних обрахунках треба знати не абсолютне значення h , а лише $\Delta h = h_2 - h_1$, нульове значення h беруть при довільній температурі (для води це 0°C , для м'яса – мінус 25°C або навіть – 196°C).

Ентальпія, як і теплоємність, має екстенсивний характер, тобто для сумішей або складних речовин ці ТФХ можна розраховувати як суму ТФХ компонентів, помножених на їх частину у суміші.

Ентропія – це ТФХ речовини екстенсивного характеру, що під час перенесення теплоти Q відіграє таку ж роль, як об'єм газу під час виконання роботи розширення L :

$$Q = mT(s_2 - s_1); \quad L = mP(v_2 - v_1) \quad (1.8)$$

Перше з цих рівнянь записано для ізотермічного процесу, друге – для ізобарного, температура T і тиск P є потенціалами перенесення теплової або механічної енергії (теплоти або роботи) в будь-якому політропному процесі.

Як для ентальпії h , нульове значення s беруть при якійсь температурі, для води та водяної пари – при 0°C . В розрахунках теплових процесів АПК ентропія інших речовин лише починає застосовуватися (розчини сахарози тощо).

Ентропія s має таку саму одиницю, як теплоємність c , кДж/(кг·К), але ентропія речовини зростає, коли теплота до неї підводиться, та зменшується під час відведення теплоти. В реальних необоротних процесах сумарна ентропія тіл, що беруть участь в тепловому процесі, зростає.

Під час проектування огорожень різних приміщень використовують також наступні ТФХ будівельних матеріалів:

$$\text{теплова активність } b = \sqrt{\lambda \cdot c \cdot \rho}, \text{ Вт} \cdot \text{с}^{1/2} / (\text{м}^2 \cdot \text{К}) \quad (1.9)$$

$$\text{коефіцієнт теплосасвоєння } S = \sqrt{\lambda \cdot c \cdot \rho \cdot \omega}, \text{ Вт} / (\text{м}^2 \cdot \text{К}) \quad (1.10)$$

$$\text{теплова інерція } D = R \cdot S \quad (1.11)$$

В цих формулах: ω – частота змінення температури, $1/\text{с}$; $R = \delta/\lambda$ – термічний опір стінки огороження, $\text{м}^2 \cdot \text{К} / \text{Вт}$. За інформацією щодо цих ТФХ відсилаємо до відповідних джерел.

1.3. Конвективні ТФХ

Під час конвективного теплообміну біля стінки (поверхні продукту) утворюється пристінний шар рідини, температура в якому змінюється від t_c – поверхні до t_p – рідини за межами пристінного шару. Розрахунки густини теплового потоку q від рідини до стінки, або навпаки, ведуть за рівнянням Ньютона:

$$q = \alpha(t_c - t_p) = \alpha \cdot \Delta t \quad (1.12)$$

Тут α , $\text{Вт} / (\text{м}^2 \cdot \text{К})$ – коефіцієнт конвективного теплообміну або коефіцієнт тепловіддачі. Він залежить від ТФХ рідини, інколи від ТФХ стінки, а також від багатьох інших факторів, загалом:

$$\alpha = f(w, \lambda, c, \rho, \nu, \beta, \sigma, \theta, r, \Delta t, q, x, y, z, \dots) \quad (1.13)$$

де: w , $\text{м} / \text{с}$ – швидкість рідини (газу) за межами пристінного шару;

ν , $\text{м}^2 / \text{с}$ – кінематична в'язкість рідини (за аргумент може правити також динамічна в'язкість $\mu = \nu \cdot \rho$, $\text{Па} \cdot \text{с}$;

β , $1 / \text{К}$ – коефіцієнт об'ємного розширення рідини;

x, y, z, m – геометричні фактори (діаметр труби, висота стінки тощо).

Величини σ, θ, r пов'язані із тепломасообміном, тому вони розглянуті у наступному підрозділі.

Оскільки серед факторів (1.13) можуть зустрітися Δt – рушійна сила

конвективного теплообміну (наприклад, за умов вільної конвекції рідини) та результат її дії q (наприклад, під час кипіння рідини), рівняння (1.12) не є законом, але лише розрахунковим прийомом. Для визначення α в кожному конкретному випадку тепловіддачі конвекцією користуються методами теорії подібності. Оскільки цей довідник обмежено рамками ТФХ матеріалів, а не процесів, за методиками визначення α відсилаємо до, наводимо лише ТФХ відповідних рідин. Одне з чисел подібності – число Прандтля ($Pr = \nu/a$) є комплексною ТФХ рідини, що бере участь у конвективному теплообміні, тому для полегшення обчислень наведемо числа Pr , як функцію t , концентрації тощо.

1.4. Тепломасообмінні характеристики

В довіднику наведено ТФХ, пов'язані з фазовими перетвореннями (див. п.1.1) що помітно впливають на інтенсивність перенесення теплової енергії.

Теплота фазового перетворення – r , кДж/кг – це здатність речовини виділяти або поглинати велику кількість теплової енергії без зміни температури під час переходу з одного фазового стану до іншого: затвердіння – плавлення, конденсація – випаровування, десублімація – сублімація. Для чистої рідини можна записати:

$$q = j \cdot r \quad (1.14)$$

Тут j , кг/(м²·с) – густина потоку маси, що переходить з однієї фази до іншої на 1 (одному) м² тепломасообмінної поверхні за секунду. Для продуктів АПК, компоненти яких переходять з однієї фази до іншої не одночасно, тобто не при фіксованій температурі, використовують вираз:

$$q = j \Delta h \quad (1.15)$$

Таким чином, ентальпію h почасти теж треба відносити до тепломасообмінних ТФХ.

Поверхневий натяг σ , Н/м – це одиниця сили, що виникає на поверхні рідкої фази, яка контактує із газуватою (паровою) фазою. Ця ТФХ є актуальною під час розрахунку α при кипінні на стінці або в об'ємі.

Кут змочування θ , рад. визначає форму бульбашки під час кипіння рідини

на твердій поверхні, що в свою чергу впливає на коефіцієнт тепловіддачі за цих умов.

Випарна здатність ε_e – це здатність продукту випаровувати з поверхні вологу у довілля порівняно із поверхнею чистої води, за однакових умов:

$$\varepsilon_e = j_{np} / j_e \quad (1.16)$$

де: j_{np} та j_e , кг/(м²·с) – густина потоку пари з поверхні продукту та води.

Інформація про цю ТФХ дозволяє використовувати дані про випаровування з поверхні води для підрахунку масообмінного компонента q_m з поверхні продукту:

$$q_{mn} = \varepsilon_e \cdot q_{me} \quad (1.17)$$

де: $q_{me} = r \cdot j_e$, $a \cdot j_e$ – густина потоку пари з поверхні води.

За формулою Дальтона

$$j_{np} = \varepsilon_e \cdot \beta \cdot (p_e - p_n) \quad (1.18)$$

де: j_{np} – коефіцієнт масовіддачі (аналог α), кг·с/Н,

p_e та p_n – парціальний тиск водяної пари на поверхні води та у повітрі за межами пристінного шару.

Добуток $\varepsilon_e \cdot \beta = k_t$ називають транспіраційним коефіцієнтом або відносною швидкістю випаровування (прийнята одиниця мг/(кг·с·МПа). Для практичних розрахунків корисним є також поняття втрати води з випаровуванням, % (доба·Мбар).

До цієї ж групи ТФХ слід віднести теплоту дихання, Дж/(кг·с), а також співвідношення між теплою, що виділяється внаслідок окислення компонентів продукту, та теплою дихання. Для продуктів, що «не дихають» наведено теплоту окислення або енергетичну цінність Ец, Дж/кг.

В довіднику не наведено інформації про масовологообмінні характеристики продуктів і матеріалів АПК і коефіцієнт дифузії, хімічний потенціал переносу осмотично або капілярно зв'язаної води, водоємність тощо.

1.5. Характеристики випромінювання.

1.5.1. Пасивні терморадіаційні характеристики (ТРХ)

Потік променистої енергії, що падає на тіло E_{nad} , Вт/м², частково відбивається від нього E_R , поглинається E_A , а решта E_D проходить крізь нього. На теплову (внутрішню) енергію перетворюється тільки E_R .

$$E_R + E_A + E_D = E_{nad} \quad (1.19)$$

$E_R / E_{nad} = R$ – відбивальна здатність тіла,

$E_A / E_{nad} = A$ – поглинальна здатність,

$E_D / E_{nad} = D$ – пропускна здатність або діатермічність тіла.

$$R + A + D = 1 \quad (1.20)$$

Якщо $R=D=0$, $A=1$ – **тіло абсолютно чорне** (АЧТ). Більшість продуктів та матеріалів АПК мають $A = 0,8 - 0,95$.

Якщо $R=1$, а поверхня відбиває ці промені за законами геометричної оптики (кут падіння дорівнює куту відбивання) – тоді це **абсолютно дзеркальне тіло**. Якщо ж відбивання є дифузним, тобто промені відбиваються в різні боки, тіло є **абсолютно білим**. Поліруванням золотих, мідних чи алюмінієвих поверхонь можна досягти $R = 0,96-0,98$. У випадку $D = 1$ тіло є **прозорим** або **діатермічним**. Повітря завтовшки 1 км над океаном може мати $D = 0,95$, оскільки воно складається головним чином з кисню та азоту, які є практично прозорими.

Для більшості продуктів та матеріалів усі ці ТРХ залежать від довжини хвилі λ , м або мкм, падаючого потоку, а також від геометричного характеру падаючого та пропущеного через шар матеріала. Такі **спектральні ТРХ** позначаються R_λ та D_λ , якщо падаючий, відбитий та пропущений потоки є дифузними, і називаються **двонапівсферичними**; та R'_λ та D'_λ якщо падаючий потік є напрямленим, а відбитий та пропущений – напівсферичними, і називаються – **напрявлено-напівсферичними ТРХ**.

Поглиналина здатність у будь-якому випадку визначається як

$$A_\lambda = 1 - R_\lambda - D_\lambda \quad (1.21)$$

До пасивних ТРХ відноситься також **глибина проникнення** теплового (або інфрачервоного) випромінювання, в товщину продукту.

1.5.2. Активні ТРХ

Найважливішою активною ТРХ є випромінювальна здатність E – сумарна кількість енергії, що випромінюється з одиниці поверхні тіла за одиницю часу, $Вт/м^2$, тобто аналог густини теплового потоку q , що передається теплопровідністю або конвенцією.

РОЗДІЛ 2. ВОДА І ПОВІТРЯ

Вода і повітря містяться в переважній більшості сировини, продуктів і матеріалів АПК, їх ТФХ в значній мірі визначають хід будь-якого технологічного процесу та якість кінцевого продукту.

2.1. Вода, лід та водяна пара

2.1.1 Вода.

Теоретично може існувати 42 різних ізотопних видів води, з них лише 7 є стійкими, тобто не радіоактивними. Частка важкої води із формулою DO_2 (D – дейтерій, водень з атомною масою 2) становить в природній воді біля 0,15 мл на 1 л природної води. Вона має густину 1,104 кг/л, кипить за атмосферного тиску при 101,43°C, а лід з неї плавиться при 3,8°C. Важка вода пригнічує рослини, а у великих дозах викликає їх загибель. В загальній масі природної води впливом цього та інших різновидів води можна нехтувати.

Властивості звичайної води є унікальними. Якщо взяти ряд інших гідратів H_2S , H_2Se та H_2Te , то із зменшенням молекулярної маси температури фазових переходів мають зменшуватися, отже вода за цією аналогією має замерзати при мінус 90°C, а кипіти при мінус 70, що значно відрізняється від дійсності. Одне з можливих пояснень – молекули води в кількості 12-150 об'єднуються у кластери – «згустки», які швидко утворюються та розкладаються. Ця гіпотеза дозволяє воді бути структурованою і в той же час рідкою та пояснити здатність зменшувати в'язкість із зростанням тиску (у решти рідин – навпаки), що забезпечує більшу рухомість в надрах планети.

Багато ТФХ води свідчить про те, що життя зародилося саме у воді. Так, щільність льоду майже на 11% менше, ніж у води (в інших речовинах – навпаки), тому він утворюється на її зовнішній поверхні та захищає водойми від промерзання. Цьому ж сприяє відома аномалія змінення об'єму рідкої води із температурою – під час охолодження від +4 до 0°C густина води зменшується, в

прісних водоймах відбувається стратифікація (розшарування по густині) – холодна до 0°C вода зверху, більш тепла до +4°C біля ґрунту. Це, по – перше, не дає розвиватися конвекції у водоймі, що теж захищає його від промерзання, а по-друге попереджає руйнування клітин рослин та тварин кристалами льоду.

Вода – це інертний розчинник, що зазвичай не вступає в реакцію із розчиненою речовиною. Ця властивість є дуже важливою для життя, оскільки в живих системах вода слугує інертним носієм різноманітних життєво важливих речовин.

Якщо до води потрапляють тонкодисперсні частинки, які не розчиняються в ній, молекули води вступають з їх поверхнею в контакт, втрачають свою рухомість та виділяють внутрішню кінетичну енергію, яка називається теплотою змочування. Змочування та поверхневий натяг дозволяють воді рухатися по тонких порах і тріщинах всупереч силі тяжіння (капілярний ефект). Ця здатність утворює в ґрунті так звану підвішену воду, яка за рахунок поверхневого натягу не стікає до більш глибоких горизонтів та забезпечує рослини вологою. Поверхневий натяг та змочування дозволяє воді всупереч силі тяжіння здійснюватися по тонких капілярах на 10-12 м. В значній мірі це явище впливає на тургор – пружність клітинних оболонок. Поверхневий натяг залежить від температури.

В природних умовах вода «намагається» залишитися в рідкому стані, тобто в найбільш сприятливих умовах для підтримання життя. Теплота випаровування та заморожування води (за нормальних умов 2258,5 та 332,4 кДж/кг) є більшими, ніж у будь-якої речовини, що зустрічається в АПК. Так само найбільшими є теплоємність та (як вказано в главі 1) інерційність води, що також сприяє життєвим процесам.

Таблиця 2.1

Залежність поверхневого натягу води від температури

<i>t, °C</i>	5	10	15	20	25	30
<i>σ, Н/м</i>	74,92·10 ⁻³	74,22·10 ⁻³	73,49·10 ⁻³	72,75·10 ⁻³	71,97·10 ⁻³	71,18·10 ⁻³

Інформації про ТФХ води присвячені міжнародні скелетні таблиці – книжки великого обсягу, але для потреб розрахунків, особливо комп'ютерних, будь-яких технологічних процесів АПК, до того ж з неменшою точністю, можна користуватися порівняно простими рівняннями регресії. Тиск води більший за 1 МПа в цих процесах зазвичай не використовують, його впливом на ТФХ можна нехтувати.

До наступних розрахункових формул додається гранична відносна похибка $\delta\beta$ результату у відсотках, а також інтервал температур, в якому ця похибка є актуальною.

Коефіцієнт ізобарного розширення, $1/K_1$

$$\beta = [(t - 4)\{29220/(t - 4)^{1,67} - 0,6\}]^{-1} \quad (2.1)$$

$$t = -15\dots + 130^{\circ}C, \delta\beta = 0,5$$

Ізобарна теплоємність, Дж/(кг·К)

$$c_p = 4218 + 2,8t \lg |0,01t| \quad (2.2)$$

При $t = -15\dots + 130^{\circ}C, \delta c_p = 0,1\%$

Ентальпія, кДж/кг,

$$h = (0,23867/t - 2,9 \cdot 10^{-6})^{-1} \quad (2.3)$$

При $t = 10\dots + 135^{\circ}C, \delta h = 0,2\%$

Ентропія, кДж/(кг·К),

$$s = 4,1898 \ln T - 23,505 \quad (2.4)$$

При $t = 0\dots 150^{\circ}C, ds = 0,5\%$

Об'ємна теплоємність кДж/(м³·К),

$$c\rho = 4212 - 1,718t \quad (2.5)$$

При $t = -15\dots + 130^{\circ}C, \delta c\rho = 0,1\%$

Теплопровідність, Вт/(м·К),

$$\lambda = [0,603 - 28,73/(t + 100)]^{0,5} \quad (2.6)$$

При $t = 0\dots 130^{\circ}C, \delta\lambda = 0,8\%$

Температуропровідність, $\text{м}^2/\text{с}$,

$$a \cdot 10^8 = 20,283 - 700/(t + 100) \quad (2.7)$$

При $t = 0 \dots 130^\circ \text{C}$, $\delta a = 0,4\%$

Динамічна в'язкість, $\text{Па} \cdot \text{с}$

$$\lg(\mu \cdot 10^6) = (0,685 - 103,21/T)^{-1} \quad (2.8)$$

При $t = -10 \dots 130^\circ \text{C}$, $\delta \mu = 0,1\%$

Кінематична в'язкість, $\text{м}^2/\text{с}$

$$\lg(\nu \cdot 10^9) = (0,6688 - 98,4/T)^{-1} \quad (2.9)$$

При $t = 10 \dots 130^\circ \text{C}$, $\delta \nu = 1\%$

Поверхневий натяг на межі вода-пара, $\text{Н}/\text{м}$,

$$\sigma \cdot 10^3 = (11900 - 22,57T)^{0,5} \quad (2.10)$$

При $t = 0 \dots 135^\circ \text{C}$, $\delta \sigma = 0,1\%$

Число Прандтля

$$\lg(\text{Pr} \times 10^9) = (0,7906 - 128,72/T)^{-1} \quad (2.11)$$

При $t = 0 \dots 130^\circ \text{C}$, $\delta \text{Pr} = 0,5\%$

Терморадіаційні характеристики води залежить від товщини її шару l та довжини хвилі λ випромінювача. На рис. 2.1 наведено залежність $D = f(\lambda)$ для ближньої (a) та середньої (b) ділянок інфрачервоного випромінювання, які є найбільш актуальними для технологічних процесів АПК. Проникність D є важливою характеристикою для харчових продуктів та сировини під час інфрачервоної обробки – чим більше D , тим поверхневий шар слабше прогривається, зберігаються поживні та смакові якості продукту. Спектри води використовуються під час інфрачервоної спектроскопії – кількісного та хімічного аналізу продуктів.

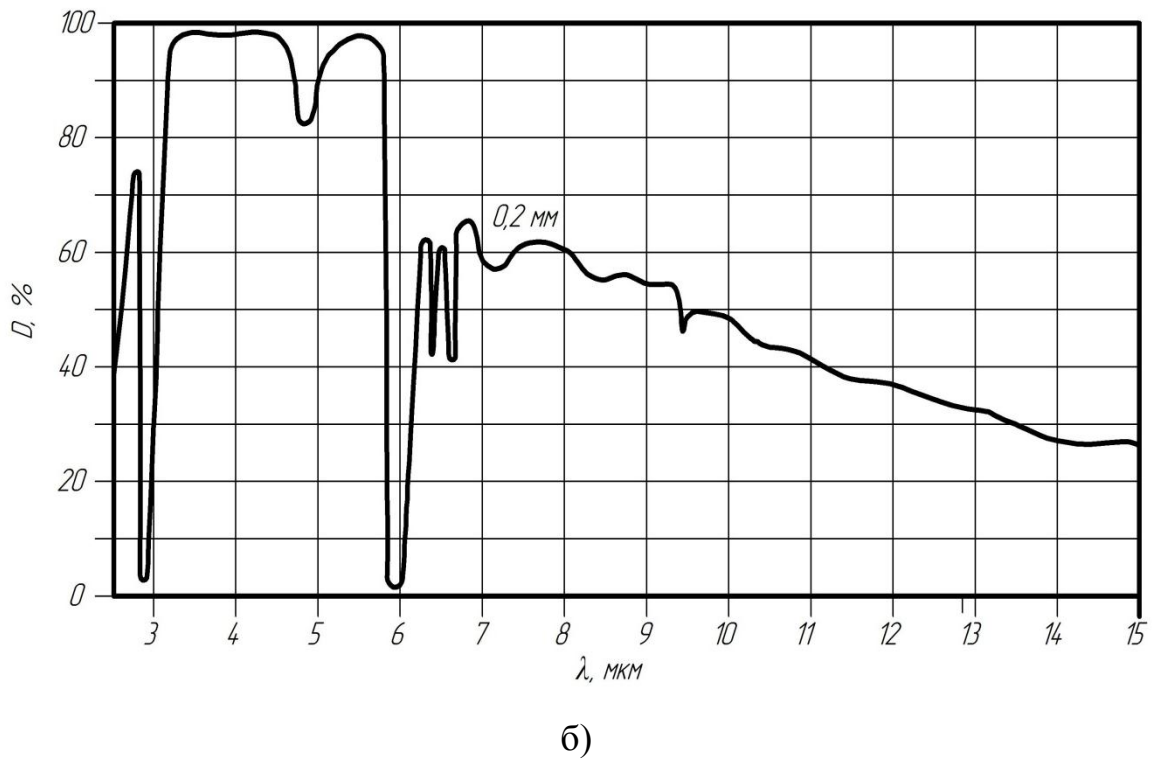
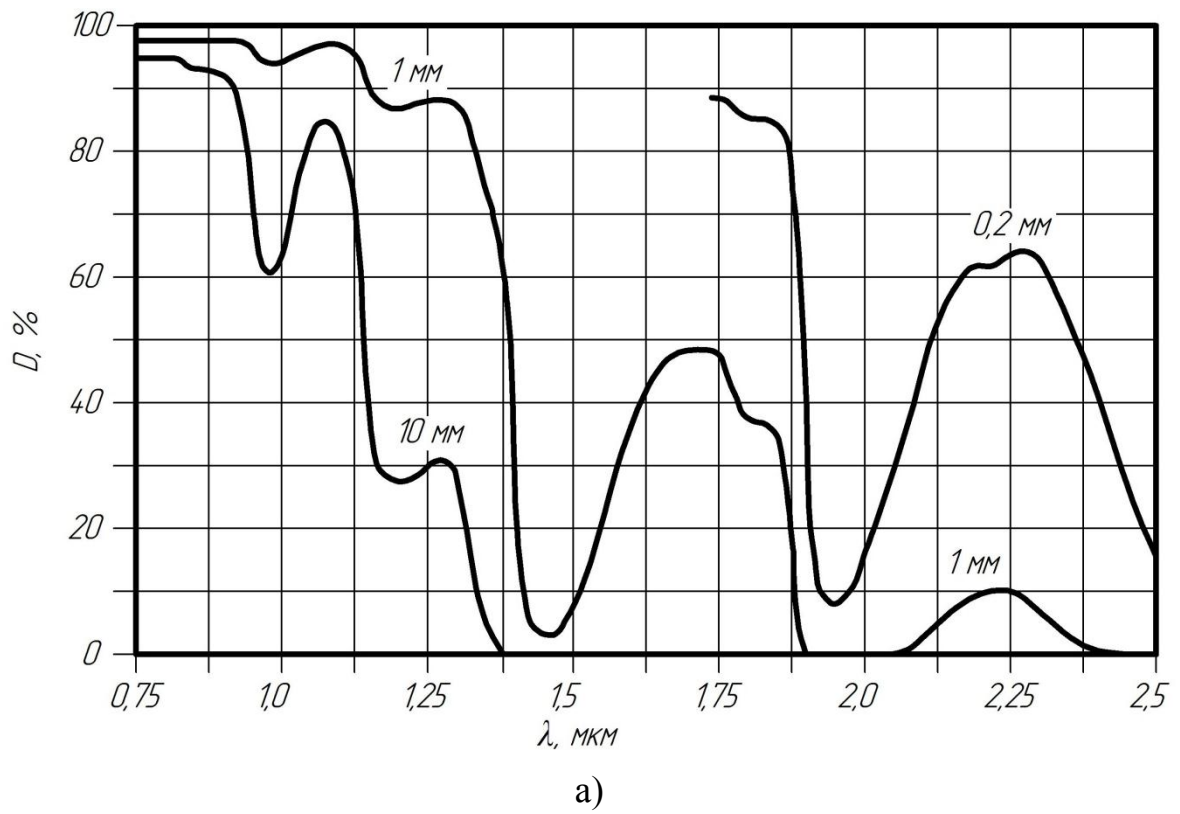

Рис. 2.1. Залежність пропускання води D від довжини хвилі λ випромінювача для ближньої (а) та середньої (б) ділянок інфрачервоного випромінювання

2.1.2 Лід.

Кристали «звичайного» льоду мають тетраедричну структуру із пустотами в кожному тетраедрі, які є більшими за розміри молекул. Під час танення деякі молекули потрапляють до цих пустот, тому густина рідкої води більша, ніж у льоду.

Крім тетраедричної, молекули води під час заморожування за спеціальних умов можуть утворювати кубічну та ще вісім різних структур, а також аморфний лід.

Лід з питної води виготовляють матовим з щільністю 690-900 кг/м³ та прозорим із $\rho = 910-917$ кг/м³. Матовий лід має білий колір завдяки пухирцям повітря та солям, що частково випали з води. Прозорий лід в товстому шарі має блакитно-зелений відтінок, він мало змерзається і не дає осаду після розморожування.

За розміром та формою частинок льоду, льодогенератори бувають лускоподібного, снігового, трубчастого та блочного льоду. Максимальна товщина льоду δ_{max} під час заморожування на охолоджуваній стінці залежить від коефіцієнта тепловіддачі α_l від води до поверхні льоду та температури води t_e :

Таблиця 2.2

Залежність максимальної товщини льоду від коефіцієнта тепловіддачі α_l від води до поверхні льоду та температури води t_e

$t_e, ^\circ\text{C}$	0,05	0,1	0,2	0,5	1	4	10
$\delta_{max}, \text{мм}$	0,8	0,4	0,2	0,08	0,04	0,01	0,03

$\alpha_l, \text{Вт}/(\text{м}^2\cdot\text{К})$	150	300	500	1000	2000	5000
$\delta_{max}, \text{мм}$	1330	670	400	200	100	40

Для розрахунку $\delta_{max} = f(t_e)$ взято $\alpha_l = 1163 \text{ Вт}/(\text{м}^2\cdot\text{К})$, $\delta_{max} = f(\alpha_l) - t_e = 0,2^\circ\text{C}$

Товщина шару льоду δ що наморожується за добу послідовним наливанням води на горизонтальну площадку, залежить від температури повітря t_n .

Залежність товщини шару льоду від температури повітря

$t_n, ^\circ\text{C}$	- 5	- 10	- 15	- 20
$\delta_{g,} \text{ мм}$	15	30	50	70

Під час сильного вітру δ_g зростає в 2–3 рази.

Теплоємність льоду зменшується із зниженням температури:

Таблиця 2.4

Залежність теплоємності льоду від температури

$t, ^\circ\text{C}$	- 3	- 23	- 73	- 173
$c, \text{ кДж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	2,074	1,927	1,561	0,879

В інтервалі температур від 0°C до -40°C з достатньою для практичних розрахунків точністю можна вважати для прозорого льоду:

$$\rho = 916,8 - 0,15 \cdot t, \text{ кг/м}^3 \quad (2.12)$$

$$c = 2,095 + 0,0073 \cdot t, \text{ кДж}/(\text{кг}\cdot\text{К}) \quad (2.13)$$

$$\lambda = 2,23 - 0,0035 \cdot t, \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К}) \quad (2.14)$$

В формулах (2.12) – (2.14) температуру треба брати зі знаком мінус.

Теплота сублимації, тобто переходу з твердого до парового стану r_c

$$r_c = 2782,92 + 14126,26/T \quad (2.15)$$

Масова теплоємність сухого снігу та льоду однакова. Густина снігу змінюється від 70 до 700 кг/м^3 , відповідно зростає його теплопровідність та температуропровідність:

Таблиця 2.5

Залежність теплопровідності та температуропровідності снігу від його густини

	$\rho, \text{ кг/м}^3$	$\lambda, \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a \cdot 10^6, \text{ м}^2/\text{с}$
Сніг, що щойно випав	180	0,116	0,308
Сніг злежаний	200	0,140	0,334
	350	0,349	0,476

Терморадіаційні характеристики льоду залежать від його чистоти, товщини та стану поверхні, а також від типу випромінювачів. Відбивна здатність R є також змінною, а почасти невизначеною величиною. Під час теплових

обрахунків штучних відкритих ковзанок приймають частку енергії сонячної радіації, відбитої від поверхні льоду $R = 0,5$.

2.1.3 Водяна пара

Під час випаровування води розриваються майже усі міжмолекулярні зв'язки, тому теплота випаровування води на порядок вища за теплоту танення, хоча за водяна пара при переважанні поодиноких молекул, містить до 10% зростків молекул води.

Водяна пара – це реальний газ, але за невеликих тисків та для перегрітої пари можна користуватися рівнянням стану ідеального газу $pv = RT$ (R – газова стала, для води $R = 452$ кДж/(кг·К)). Відхилення поведінки пари від ідеального газу зростає з підвищенням тиску та наближенням до стану насичення, це відхилення оцінюється за допомогою коефіцієнта стислості $z = pv/(RT)$.

Для сухої насиченої водяної пари.

Таблиця 2.6

Відхилення поведінки пари від ідеального газу в залежності від тиску

p , кПа	2	55	100	300	600	750	1000	1700
z	0,999	0,990	0,985	0,968	0,950	0,942	0,929	0,900

Для перегрітої пари можна користуватися формулою

$$Z = (1 - 1,9 \cdot 10^4 p / T^{4,2})^{0,5} \quad (2.16)$$

Тут p , Па; T , К. За тиску до $7,5 \cdot 10^5$ Па та T до 1000 К гранична відносна похибка $\delta z = 0,1\%$.

Оскільки об'єм крапель води у вологій насиченій парі займає дуже мале місце, питомий об'єм суміші можна знаходити як $v_x = xv''$, де x – ступінь сухості пари, v'' , м³/кг – питомий об'єм сухої насиченої пари, підрахований за допомогою таблиці 2.6.

Основні ТФХ пари наведено в Міжнародних скелетних таблицях, але для комп'ютерних розрахунків можна рекомендувати рівняння регресії:

Густина пари, кг/м³

$$p = \left(461,522 \sqrt{(T/p)^2 - 1,9 \cdot 10^4 / (pT^{2,2})^{-1}} \right) \quad (2.17)$$

При $p \leq 7,5 \cdot 10^5$ Па і $T < 1000$ К, $\delta\rho = -0,1$ %

Зв'язок між тиском (Па) і температурою (К) сухої і насиченої пари

$$p = \exp(23,114 - 3677/T - 241700/T^2) \quad (2.18)$$

При $t = -4 \dots 156$ °С, $\delta\rho = 0,2$ %

Впливом тиску пари (якщо він нижчий 1 МПа) на ТФХ можна знехтувати.

Ізобарна теплоємність, кДж/(кг·К),

$$c_p = (0,5367 - 4,64 \cdot 10^{-6} t^2)^{-1} \quad (2.19)$$

При $t = 0 \dots 150$ °С, $\delta\rho = 0,3$ %

Ентальпія, кДж/кг,

$$h = 738,37 T^{0,21738} \quad (2.20)$$

При $t = 0 \dots 140$ °С, $\delta h = 0,05$ % .

Теплота пароутворення, кДж/кг,

$$r = \exp(7,94265 - 1,59 \cdot 10^{-6} T^2). \quad (2.21)$$

При $t = 0 \dots 140$ °С, $\delta r = 0,1$ % .

Ентропія, кДж/(кг·К)

$$s = 4,0295 (\exp 224,48/T). \quad (2.22)$$

При $t = 0 \dots 140$ °С, $\delta s = 0,1$ %

Теплопровідність, Вт/(м·К),

$$\lambda = \exp(5,9 \cdot 10^{-6} T^2 - 4,5094) \quad (2.23)$$

При $t = 0 \dots 150$ °С, $\delta\lambda = 0,4$ %

Динамічна в'язкість, Па·с,

$$\mu = \exp(2,85 \cdot 10^{-3} T - 4,5094). \quad (2.24)$$

При $t = 0 \dots 140$ °С, $\delta\mu = 0,4$ %

Число Прандтля

$$Pr = 1,0 \text{ для } t = 0 \dots 130 \text{ °С при } \delta Pr = 1 \text{ \%} \quad (2.25)$$

Водяна пара в атмосфері пропускає майже всю енергію сонячного випромінювання, з малою довжиною хвилі, до Землі, але в значній мірі затримує

зворотне довгохвильове випромінювання. Таким чином утворюється парниковий ефект. За даними водяна пара відіграє при цьому значно більшу роль, ніж CO_2 , тобто перехід автомобілів на водневе паливо не зменшить парникового ефекту.

2.2. Повітря.

Повітря – це природна суміш газів, що складають земну атмосферу. Масові частки кисню та азоту складають біля 23 та 76 %, об'ємні – відповідно 21 та 78, решта припадає на CO_2 , інертні гази, H_2 тощо. Об'ємні частки – це умовні величини, оскільки O_2 та N_2 займають увесь об'єм повітря рівномірно. Там само умовною (ефективною) є молекулярна маса повітря 28,966 кг/кмоль та інші характеристики. За температур і тисків, що зустрічаються в процесах АПК, відстань між молекулами суміші є дуже великою, вони розвивають швидкість до 500 м/с, суміш є далекою від скраплення (при -190°C) та поводить себе як ідеальний газ.

Розчинність кисню у воді вища, ніж азоту, тому частка розчиненого кисню підвищується до 35% – це підвищує корозію водопровідних труб, але допомагає розвитку життя у воді. З підвищенням температури розчинність повітря у воді, як і інших газів, зменшується – при 0°C в 1 л води розчиняється 28,12 мл, а при 20°C – 18,68 мл повітря.

Теплоємність повітря для $t = -50 \dots +150^\circ\text{C}$ можна вважати сталою $c_p=1,006$ кДж/(кг·К) із $\delta c_p = 0,5 \%$, а у практичних розрахунках $c_p=1$ кДж/(кг·К), що дозволяє замінити поняття «водний еквівалент теплоносія», яке залишилося в теорії теплообмінних апаратів з часів, коли одиницею теплоти була кілокалорія, і теплоємність води дорівнювала 1 ккал/(кг·град), на «повітряний еквівалент теплоносія». Відповідно, якщо брати $h_0 = 0$, ентальпію повітря можна рахувати як $h = 1,006 \cdot t$ або $h = t$.

Густина повітря

$$\rho = 3,484 p/T \quad (2.26)$$

$t = -50 \dots +150^\circ\text{C}$, $\delta\rho = 0,1\%$

Теплопровідність, Вт / (м·К),

$$\lambda = (5,96 + 9590 / T)^{-1} \quad (2.27)$$

При $t = -50 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta\lambda = 0,3\%$

Температуропровідність, $\text{м}^2/\text{с}$,

$$a = 6,84 \cdot 10^{-10} \cdot T^{1,824} \quad (2.28)$$

При $t = -50 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta a = 0,8\%$

Динамічна в'язкість, $\text{Па} \cdot \text{с}$,

$$\mu \cdot 10^6 = (1,133 \cdot 10^{-2} + 12,8 / T)^{-1} \quad (2.29)$$

При $t = -50 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta\mu = 0,2\%$

Кінематична в'язкість, $\text{м}^2/\text{с}$,

$$\nu = 6,46 \cdot 10^{-10} T^{1,773} \quad (2.30)$$

При $t = -50 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta\nu = 0,2\%$

Числа Прандтля

$$Pr = 0,94 T^{-0,05} \quad (2.31)$$

При $t = -50 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta Pr = 0,1\%$

2.3. Вологе повітря.

Вологе повітря – суміш сухого повітря і водяної пари – є дуже розповсюдженою в природі, сільському господарстві і техніці речовиною. Найчастіше пара знаходиться у суміші у перегрітому стані, тому суміш вважають ідеальним газом, але нехтування наявністю пари в робочих процесах АПК призвело б до значних помилок. Тому розглядають три температури повітря:

- температура сухого термометра t_c (власне температура повітря);
- температура мокрого термометра t_m – її показує термометр, голівка якого змочена за допомогою мокрого волокнистого матеріалу;
- точка роси t_p настає, коли пара стає насиченою без змінення її кількості у повітрі.

Тисків теж три:

- абсолютний тиск суміші p , найчастіше – це атмосферний тиск;
- парціальний тиск пари p_n – це тиск, який чинила б пара на стінки цієї ж ємності, та за цієї ж температури, якби сухе повітря з ємності

видалити;

- парціальний тиск сухого повітря $p_{c.n}$;

За законом Дальтона: $p = p_{c.n} + p_n$

Мір співвідношення повітря та пари теж три:

- абсолютна вологість – це маса пари в 1 м^3 суміші, вона дорівнює густині пари ρ_n , кг/м^3 , при парціальному тиску p_p та t_c ;
- вологовміст d , г/кг с.п. – це маса пари в г, що припадає на 1 кг сухого повітря;
- відносна вологості φ – це відношення абсолютної вологості p_p до абсолютної вологості $p_{p.n}$, коли пара стає насиченою при тих самих t_c і p .
- Почасту $\varphi = 100 p_p/p_{p.n} \%$.

Ентальпія вологого повітря розраховується, як і d , на 1 кг с.п., тобто

$$H = h_{c.n.} + 10^{-3} d \cdot h_n \quad (2.32)$$

де $h_{c.n.}$ та h_n кДж/кг, ентальпія сухого повітря та пари.

Ентальпія H і вологовміст d – основні характеристики вологого повітря, потрібні для теплових розрахунків сушіння, кондиціювання, вентиляції, тому користуються Hd-діаграмою вологого повітря, з якої можна визначити решту означених вище характеристик, якщо задані дві з них, а також багато корисної інформації щодо процесів тепломасообміну під час обробки або зберігання сировини та продуктів, включно із усиханням – втратою маси за рахунок випарювання з поверхні матеріалу.

Вологе повітря легше сухого при однакових p і T , оскільки з рівняння стану ідеального газу $\rho = p/(RT)$, тобто густина обернено пропорційна газовій сталій, яка у пари менша, ніж у азоту та кисню. Суміш стає важчою за сухе повітря, якщо в ній знаходиться дрібні краплі води (туман) або кристали льоду (паморозь).

Зв'язок між температурою вологого повітря t_c і тиском насичення пари $p_{n.n.}$

$$\ln p = 23,5326 - 4020/(t + 234,84) \quad (2.33)$$

При $t = -6 \dots + 104 \text{ }^\circ\text{C}$, $\delta\rho = 0,15 \%$.

В проектних та інших технічних розрахунках приймають $d = 10$ г/кг с.п.; $p = 0,1$ МПа. За цих умов можна користуватися рівняннями регресії для визначення ТФХ вологого повітря:

Густина, кг/м³

$$p = 348,4 / (t + 1,7 \cdot 10^{-6} t^2 + 273,15) \quad (2.34)$$

Для температур – 50 ... 1200 °С, $\delta\rho = 0,08$ %.

Ізобарна теплоємність, Дж / (кг·К)

$$c_p = (995000 + 403|t|)^{0,5} \quad (2.35)$$

Для температур – 50 ... 1200 °С, $\delta c_p = 1$ %.

Теплопровідність Вт (м·К)

$$\lambda \cdot 10^3 = 15,784 (t + 100)^{0,0575 \ln(t+100)} / (t+100)^{0,1715} \quad (2.36)$$

Для температур 0...1200 °С, $\delta\lambda = 1$ %

Температуропровідність

$$a \cdot 10^6 = 7,06(t + 100)^{0,1228 \ln(t+100)} / (t+100)^{0,352} \quad (2.37)$$

Для температур 0...1200 °С, $\delta a = 2$ %

Динамічна в'язкість, Па·с

$$\mu \cdot 10^6 = 8,4 (t + 100)^{0,04042 \ln(t+100)} / (t+100)^{0,313} \quad (2.38)$$

Для температур 0...1200 °С, $\delta\mu = 1$ %.

Кінематична в'язкість, м²/с

$$\nu \cdot 10^3 = \exp[0,2068 - 8,64 \cdot 10^{-5} \ln^2(t+100) - 1,435 \cdot 10^{-2} \ln(t+100)]^{-1}. \quad (2.39)$$

Для температур 0...1200 °С, $\delta\nu = 3$ %.

Число Прандтля

$$\text{Pr} \cdot 10^3 = 700 + 3,17 \cdot 10^{-5} (t + 100)^2 - 0,011 (t + 100) \quad (2.40)$$

Для температур 0 ... 1200 °С, $\delta\text{Pr} = 1,3$ %

Ненасичене вологе повітря можна вважати цілком прозорим для ІЧ – променів, тобто $D = 1$, і лише за умов $\varphi \rightarrow 1$, а особливо коли в повітрі зависають краплинки води (такі умови можуть виникнути в камерах гігротермічної обробки хлібопродуктів) треба враховувати ослаблення променистих потоків в об'ємі суміші, але конкретних рекомендацій щодо цього враховування немає.

РОЗДІЛ 3. ХЛІБОПЕКАРНЕ ТА МАКАРОННЕ ВИРОБНИЦТВО

3.1. Тісто

Густина тіста найбільш суттєво зменшується в процесі бродіння (табл. 3.1). Так, якщо до бродіння густина житнього тіста складала 1080–1120 кг/м³, то через 60-80 хв після початку цього процесу – 790-770, для житньої закваски відповідно 1113-1006.

Таблиця 3.1

Густина тіста після відповідної стадії технологічного процесу, кг/м³

Виріб	Заміс	Бродіння	Ділення	Округлення	Закатка	Розстоювання
Батони нарізні із борошна I сорту	1180	900	1040	1040	1080	670
Міські булочки із борошна I сорту	1100	840	1040	1050	1040	680
Паляниця із борошна I сорту	1140	880	1030	1040	–	690
Здоба звичайна із борошна I сорту	1190	830	–	–	1090	600
Слойка із борошна вищого сорту	1110	820	1090	980	1020	590
Київський арнаут із борошна II сорту	1080	810	1060	1040	–	720
Хліб «Український»	1160	850	1090	–	–	780

В процесі бродіння тіста та закваски на динаміку зменшення густини впливають такі фактори, як тривалість процесу і величина масової частки вологи W в тісті (табл. 3.2.)

При підвищенні W густина опари ρ збільшується, особливо для густих опар (табл. 3.3.).

Таблиця 3.2

Густина (кг/м³) житнього тіста в процесі бродіння
(при $\tau = 0$ хв, $\rho = 1150$ кг/м³)

W	Тривалість бродіння тіста, хв.			W	Тривалість бродіння закваски, хв.				
	25	55	90		30	75	110	175	240
0,48	1100	977	870	0,45	1169	924	883	865	862
0,49	1088	965	870	0,46	1140	924	870	850	842
0,50	1073	936	860	0,47	1140	883	849	840	835
0,51	1072	934	850	0,49	1140	879	808	872	782
0,52	1063	925	840	0,51	1140	866	800	753	753
0,53	1056	916	830						

Таблиця 3.3.

Густина опар з пшеничного борошна I сорту в процесі бродіння

Тривалість бродіння, год.	Рецептура*							
	<u>0,30</u> <u>0,70</u>	<u>0,40</u> <u>0,64</u>	<u>0,50</u> <u>0,60</u>	<u>0,60</u> <u>0,55</u>	<u>0,70</u> <u>0,52</u>	<u>0,80</u> <u>0,49</u>	<u>0,90</u> <u>0,47</u>	<u>1,0</u> <u>0,445</u>
0	1250	1280	1220	1200	1200	1220	1230	1110
1	1250	1280	1120	1200	1120	1120	1130	1040
2	1170	1200	1170	1100	1000	840	770	710
3	1100	1000	860	820	800	640	640	520
3,5	1050	970	810	730	700	540	530	460
4	1040	940	710	600	570	430	410	370

* В чисельнику – масова частка сухих речовин (СР) борошна, в знаменнику – масова частка вологи

Густина рідкої маси опари і тіста з підвищенням тиску пресування збільшується (табл. 3.4 і 3.5).

Таблиця 3.4

Густина рідкої опари з борошна I і II сорту

W	ρ, кПа					
	50	100	150	200	250	350
0,65	760	840	920	1000	1040	1080
0,68	840	900	950	1000	1040	1090
0,70	880	930	970	1020	1060	1120

Густина тіста залежить не тільки від тиску пресування, але і від виду тіста.

Таблиця 3.5

Густина тіста

Тісто	ρ, кПа			
	40	98	196	294
Пшеничне 72%	1100	1160	1200	1220
Пшеничне 85%	1100	1140	1190	1210
Пшеничне 96%	1080	1130	1160	1180
Житнє 95%	1080	1120	1150	1170

Густина тіста житнього ($W = 0,528$), пшеничного II сорту ($W = 0,46$) і пшеничного I сорту ($W = 0,43$) при $T = 301...304$ К в залежності від тиску пресування описується такою формулою

для вибродженого тіста при $p < 150$ кПа

$$\rho = 1040 + 1,12p - 0,0023p^2 \quad (3.1)$$

для тіста, що не бродило при $p < 60$ кПа.

$$\rho = 1149 + 0,69p - 0,0017p^2 \quad (3.2)$$

Співставлення формул (3.1) і (3.2) показує, що густина невивродженого тіста менше залежить від тиску пресування, чим густина вивродженого. Це пояснюється тим, що в вивродженому тісті міститься більше газів, які легко стискаються.

Густина (кг/м^3) тіста українських бубликів ($W = 0,312 \dots 0,324$), бубликів ванільних, цукрових і гірчичних ($W = 0,312 \dots 0,330$) залежно від тиску пресування описується єдиною формулою:

при $p > 782$ кПа і $T = 301\text{K}$

$$\rho = 1282 + 0,0067 p \quad (3.3)$$

Спільне опрацювання експериментальних даних по теплопровідності в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ тіста із пшеничного борошна I сорту ($W = 0,41 \dots 0,49$) при $T = 301\text{--}313$ К дозволило рекомендувати формулу:

при $589 < \rho < 1150$ кг/м^3

$$\lambda = 0,159 + 0,000263 \rho \quad (3.4)$$

Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ тіста може бути визначена за формулою адитивності:

$$c = 1675 + 2510 W \quad (3.5)$$

Теплофізичні характеристики тіста в процесі замісу і бродіння наведені в табл. 3.6. Значення теплопровідності тіста без додавання дріжджів наведені в табл. 3.7, а з дріжджами – в таблиці 3.8.

Таблиця 3.6

Теплофізичні характеристики пшеничного тіста через τ , хв.

Технологічний процес	$c\rho$, $\text{кДж / (м}^3\cdot\text{К)}$				λ , $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$				$a \cdot 10^8$, $\text{м}^2/\text{с}$			
	0	30	60	150	0	30	60	150	0	30	60	150
Заміс	2550	2200	1700	2200	0,65	0,55	0,65	0,40	25	23	35	17
Бродіння	2200	2500	2000	-	0,57	0,31	0,42	-	27	12	19	-

Таблиця 3.7

Теплопровідність тіста без додавання дріжджів

Тісто	W	ρ , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)
Пшеничне	0,48 – 0,49	1140 – 1170	0,442 – 0,465
Житнє	0,44 – 0,46	1140 – 1150	0,430 – 0,442
– // –	0,50 – 0,52	1200 – 1220	0,570 – 0,593

Таблиця 3.8

Теплофізичні характеристики дріжджового тіста з пшеничного борошна I сорту

T , К	W	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)
293 – 313	0,430	0,36	19,7	1852
323 – 343	0,427	0,37	19,9	1859
343 – 363	0,410	0,45	20,0	2250

Температуропровідність тіста з пшеничного борошна першого сорту наведено в табл.3.9.

Таблиця 3.9

Розрахункові значення температуропровідності тіста з пшеничного борошна I сорту ($W = 0,41 - 0,49$) при $T = 301-303$ К

ρ , кг / м ³	600	700	800	900	1150
$a \cdot 10^8$, м ² /с	18,8	17,5	16,4	15,7	14,3

Теплопровідність і температуропровідність дріжджового тіста з пшеничного борошна I сорту визначають за формулами:

при $480 < \rho < 770$ кг/м³, $303 < T < 353$ К, $0,41 < W < 0,43$

$$\lambda = 0,37 - 0,00003\rho - 79,5W + 0,00115T \quad (3.6)$$

$$a \cdot 10^8 = 17,64 - 0,00084\rho - 0,489W + 0,00891T \quad (3.7)$$

Систематизовані значення ГФХ тіста наведена в таблиці 3.10.

Теплофізичні характеристики тіста

Тісто	T, K	$W, \%$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м K)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Із пшеничного борошна I сорту	338	0,41	629	2805	0,328	19,2
Нерозпушене	301	0,430	1030	1748	0,438	24,4
Перед випічкою	301	0,427	623	2983	0,414	22,2
	–	0,480	1160	3366	0,465	12,2
	–	0,41	900	2705	0,405	16,6
	–	0,42	550	2730	0,250	16,4
	–	0,448	586	2801	0,314	19,1
	–	0,451	629	2805	0,328	18,6
	303...313	–	629	2800	0,24...0,37	19,5...22
Житнє	–	0,515	1170	3978	0,593	12,8
	328	0,55	718	3023	0,407	18,7
	–	0,539	701	3027	0,396	18,75

3.2. Тісто-хліб

Радіаційно-конвективна випічка. В процесі випікання маса і об'єм тіста-хліба зменшуються, але маса зменшується помітніше, тому густина тіста-хліба стає меншою.

Таблиця 3.11

Густина і теплопровідність тіста-хліба

$\tau, \text{хв.}$	Житній			Пшеничний		
	W	$\rho, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м K)}$	W	$\rho, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м K)}$
5	0,47	700	0,32	0,51	435	0,15
7	0,46	648	0,24	0,49	388	0,14
10	0,45	520	0,24	0,42	370	0,14
15	0,43	581	0,23	0,38	353	0,14
20	0,40	520	0,19	0,37	320	0,13

Теплоємність сухої речовини тіста-хліба залежить від його виду. Так, теплоємність сухої речовини тіста-хліба з житньої борошна – 1,42 кДж/(кг·К), а опари із борошна I і II сорту і хліба пшеничного з того ж борошна – 1,5 кДж/кг·К.

Густина і теплопровідність пшеничного тіста-хліба

τ , хв.	T , К	Втрати вологи, %	ρ , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)
8	306	1,25	307,3	0,72
16	333	1,87	284,6	0,67
24	363	2,73	275,1	0,66
32	371	3,79	263,6	0,64

З підвищенням температури сухої речовини тіста-хліба його теплоємність збільшується. Обробка даних по $c = f(T)$ сухої речовини пшеничного хліба для визначення його теплоємності в Дж/(кг·К) дозволяє рекомендувати таку формулу:

при $138 < T < 313$ К

$$c_p = 270 + 3,15T \quad (3.8)$$

Формули, які визначають залежність теплоємності тіста-хліба від масової частки вологи: при $0 < W < 1$

$$c = 1675 + 2512W \quad (3.9)$$

при $0 < W < 1$

$$c = 1130 + 3056W \quad (3.10)$$

Значення теплоємності тіста-хліба, розраховані за формулами (3.9) і (3.10) відрізняються до 48% (при $W = 0$). Недоліком цих формул є те, що вони не враховують вплив температури на теплоємність тіста-хліба.

Теплоємність основних сортів тіста-хліба без врахування теплоти на випаровування вологи описується єдиною формулою:

$$c = A + 17T \quad (3.11)$$

Значення A та c для різних сортів тіста-хліба наведені в таблиці 3.13.

Теплоємність тіста-хліба (з врахуванням теплоти на випаровування вологи) з підвищенням температури зменшується і описується формулою:

при $293 < T < 353$ К

$$c = B - 1,7T \quad (3.12)$$

Теплоємність тіста-хліба в Дж/(кг·К) без врахування теплоти на випаровування вологи

Тісто-хліб	<i>A</i>	<i>T, K</i>		
		303	373	в інтервалі 303...373
З пшеничного борошна I сорту	-2746	2405	3560	2982
II сорту	-2403	2748	3952	3350
З суміші житнього і пшеничного борошна (60% борошна пшеничного II сорту і 40% житнього обдирного)	-2848	2303	3374	2838

Значення *B* та *c* для тіста-хліба наведені в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Теплоємність в Дж/(кг·К) тіста-хліба з врахуванням тепла на випаровування вологи

Тісто-хліб	<i>W</i>	<i>B</i>	<i>T, K</i>	
			303	373
Житній	0,80	3588	3073	2954
»	0,32	3388	2873	2754
Пшеничний з борошна I сорту	0,30	3388	2873	2754

Із зменшенням масової частки вологи в тісті-хлібі теплоємність знижується, причому в інтервалі 0...0,60 незначно, а в інтервалі $W = 0,6...1$ значно (табл. 3.14).

Теплоємність в Дж/(кг·К) тіста-хліба з пшеничного борошна I сорту залежно від хімічного складу визначається при $0,10 < C < 0,15$ і $0,10 < Ж < 0,15$ за формулою:

$$c = 2900 + 2200 C - 1700Ж + 300W \quad (3.13)$$

де: *C* та *Ж* – масові частки сахарози та жиру.

Об'ємна теплоємність тіста-хліба в процесі випікання (особливо на початку) зменшується. Це пов'язано із зменшенням густини і теплоємності (див. табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Формули для визначення теплоємності тіста-хліба

Тісто-хліб	$0 < W < 0,60$	$0,60 < W < 1$
Житнє	$c = 2800 + 270W$	$c = 2300 + 1100W$
Пшеничне		
I сорту	$c = 2700 + 250W$	$c = 2150 + 1200W$
II сорту	$c = 2200 + 2204W$	$c = 1190 + 1100W$

ТФХ тіста-хліба залежить від густини теплового потоку q на поверхні зразка.

Значення λ і a тіста-хліба і формули для їх визначення залежно від густини теплового потоку наведено в табл. 3.16, 3.17.

Таблиця 3.16

Теплофізичні характеристики тіста-хліба в процесі випічки, через τ , хв.

Спосіб випічки	c , Дж/(кг·К)					λ , Вт/(м·К)					$a \cdot 10^8$, м ² /с				
	0	5	10	15	20	0	5	10	15	20	0	5	10	15	20
Радіаційно - конвективний	3000	800	1000	500	-	0,40	0,30	0,33	-	-	1,2	3,1	3,3	5,3	-
ІЧ	2500	1600	750	700	600	0,40	0,20	0,26	0,26	0,40	1,4	1,0	2,8	4,2	6,0

Таблиця 3.17

Теплофізичні характеристики тіста-хліба із пшеничного борошна I сорту

Спосіб нагріву	ТФХ	Тривалість випічки, хв.							
		0	2	6	10	14	16	18	20
ІЧ випромінювачами (ρ тіста 316 кг/м ³)	c_p , кДж/(м ³ ·К)	1600	1300	800	700	-	-	-	-
	λ , Вт/(м·К)	0,5	0,2	0,25	0,3	0,5	-	-	-
Радіаційно – конвективний (ρ тіста 304 кг/м ³)	c_p , кДж/(м ³ ·К)	1600	1000	700	600	500	500	480	500
	λ , Вт/(м·К)	0,60	0,40	0,45	0,50	0,55	0,58	0,60	0,61

Формули для визначення λ і a тіста-хліба залежно від масової частки вологи наведені в табл. 3.19.

Таблиця 3.18

**Середньозважені ТФХ тіста-хліба
при $q = 1100\text{--}1396 \text{ Вт/м}^2$**

Тісто-хліб	W	$T, \text{ К}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Пшеничне	0,448...0,453	338	0,33...0,37	19,4...22,2
Житнє	0,52...0,54	328	0,44...0,49	20,8...22,8

Таблиця 3.19

**Формули для визначення λ і a тіста-хліба при нагрівання
без зовнішнього масообміну (при $q = 581\text{--}1744 \text{ Вт/м}^2$)**

Тісто-хліб	W	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Пшеничне	0,448...0,453	$\lambda = 0,30 + 0,000034 q$	$a \cdot 10^8 = 19,2 + 0,0019 \cdot q$
Житнє	0,52...0,54	$\lambda = 0,41 + 0,000029 q$	$a \cdot 10^8 = 18,8 + 0,0028 \cdot q$

Ентальпія в кДж/кг пшеничного тіста-хліба ($W = 0,36$) дорівнює:

при $273 < T < 303 \text{ К}$

$$h = -484,8 + 2,374 T \quad (3.14)$$

З підвищенням температури теплопровідність тіста-хліба ($W = \text{const}$) збільшується і може бути визначена за формулою:

для тіста-хліба з пшеничного борошна I сорту при $293 < T < 353 \text{ К}$ і $W = 0,16 \dots 0,60$

$$\lambda = \lambda_{293} + 0,00025 (T - 293) \quad (3.15)$$

Для тіста-хліба з житнього борошна при $293 < T < 353 \text{ К}$ і $0,16 < W < 0,80$

$$\lambda = \lambda_{293} + 0,00030 (T - 253) \quad (3.16)$$

Значення λ_{293} тіста-хліба розраховують за формулами, наведеними в табл. 3.20.

З підвищенням температури теплопровідність тіста-хліба (при тепло- і масообміні реальних технологічних процесів випікання) збільшується і може бути визначена за формулою: при $293 < T < 343 \text{ К}$

$$\lambda = \lambda_{293} + 0,0061 (T - 293) \quad (3.17)$$

Значення $\lambda_{293} = f(\rho)$ для тіста-хліба наведені в табл. 3.21.

Таблиця 3.20

Формули для визначення теплопровідності λ , Вт/(м·К) і температуропровідності a , м²/с в тісті-хлібі при $T = 293$ К

Тісто-хліб	$0 < W < 0,23$	$0,23 < W < 0,90$
Житнє	$\lambda = 0,237 + 0,7 W$	$\lambda = 0,44 - 0,045 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 14,4 + 35 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 24,9 - 5,9 W$
із борошна I сорту	$\lambda = 0,152 + 0,7 W$	$\lambda = 0,345 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 13,4 + 37 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 23,3 - 5,3 W$
із борошна II сорту	$\lambda = 0,135 + 0,68 W$	$\lambda = 0,305 - 0,030 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 12,8 + 40 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 22,2 - 5,7 W$

Таблиця 3.21

Теплопровідність в Вт/(м·К) тіста-хліба при $T=293...363$ К

Тісто-хліб	ρ , кг / м ³	T, К		
		293	353	363
З пшеничного борошна				
I сорту	470	0,35	0,42	0,50
II сорту	420	0,40	0,48	0,53
З житньо – пшеничного борошна (40% + 60%)	540	0,48	0,58	0,72

Із даних таблиці 3.21 видно, що теплопровідність визначається видом тіста-хліба, причому, при зниженні сортності борошна теплопровідність збільшується. При $T > 343$ К теплопровідність помітно збільшується. Це пов'язано з інтенсифікацією масообміну, викликаного випаровуванням етилового спирту ($T_{\text{кип}}=351$ К) і інших матеріалів, що утворюються при бродінні тіста.

Для тіста-хліба з внесеними добавками (жир – Ж і цукор – С) характер кривих $\lambda = f(W)$ і $a = f(W)$ такий же, як і для тіста-хліба без добавок.

З формул, наведених в табл. 3.20 і 3.22 видно, що у тіста-хліба, який містить цукор, λ і a більше, ніж у тіста-хліба без цієї домішки, а у тіста-хліба, що містить жир – менше.

При збільшенні вмісту цукру в тісті-хлібі, максимуми λ і a зміщуються в сторону більшої масової частки вологи, а жиру – в сторону меншої масової частки вологи.

Формули для визначення теплопровідності (в Вт/(м · К) і коефіцієнта температуропровідності (в м²/с) тіста-хліба з пшеничного борошна I сорту залежно від домішок при T = 293 К

Домішки	$0 < W < W_{\text{макс}}$	$W_{\text{макс}\lambda, \alpha} < W < 1$
Цукор 0,10	$\lambda = 0,166 + 0,7 W$	$\lambda = 0,364 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 13,3 + 34 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 22,0 - 4 W$
0,15	$\lambda = 0,145 + 0,7 W$	$\lambda = 0,368 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 12,4 + 38 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 22,8 - 5 W$
0,20	$\lambda = 0,12 + 0,9 W$	$\lambda = 0,392 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 12,3 + 36 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 23,7 - 6 W$
Жир 0,10	$\lambda = 0,17 + 0,6 W$	$\lambda = 0,339 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 12,6 + 39 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 22,0 - 5 W$
0,15	$\lambda = 0,155 + 0,7 W$	$\lambda = 0,325 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 13,3 + 34 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 21,6 - 5 W$
0,20	$\lambda = 0,16 + 0,6 W$	$\lambda = 0,317 - 0,1 W$
	$\alpha \cdot 10^8 = 12,8 + 38 W$	$\alpha \cdot 10^8 = 21,5 - 6 W$

Для визначення значення масової частки вологи тіста-хліба, при якому значення λ і α будуть максимальними, запропоновано рівняння:

при $T = 293 \text{ К}$

$$W_{\text{макс}\lambda, \alpha} = 0,23 + 15 C - 5 \mathcal{J} \quad (3.18)$$

Формули для визначення λ і α тіста-хліба при одночасному внесенні в нього цукру і жиру наведені в таблиці 3.23.

Таблиця 3.23

Формули теплопровідності в Вт/(м·К) і температуропровідності в м²/с тіста-хліба з пшеничного борошна I сорту при T=293 К

W	Формули
$0 < W < W_{\text{макс}\lambda, \alpha}$	$\lambda = 0,15 + 0,2(0,5\mathcal{J} + 0,60C + 0,74W)$
	$\alpha \cdot 10^8 = 2,8 + 0,5 C - 2 \mathcal{J} + 34 W$
$W_{\text{макс}\lambda, \alpha} < W < 0,9-1$	$\lambda = \lambda_{\text{макс}\lambda, \alpha} - 0,1 (W - W_{\text{макс}\lambda, \alpha})$
	$\alpha \cdot 10^8 = a_{\text{макс}\lambda, \alpha} - 5(C - W_{\text{макс}\lambda, \alpha})$

Густина в кг/м³, теплоємність в Дж/(кг·К) і теплопровідність в Вт/(м · К) тіста-булочки з тіста для хліба (борошна – 350 г, лярда – 5,2 г, води – 238 г) в процесі випічки (10 хв) при $T = 483 \text{ К}$ дорівнюють:

при $W = 41,53 \cdot 10^{-0,0189\tau}$ і $1 < \tau < 10$ хв.

$$\rho = 225 \cdot 10^{-0,0095\tau} \quad (3.19)$$

$$c = 1130 + 3056 W \quad (3.20)$$

$$\lambda = 0,6792 - 5,51W + 2,020 \rho + 9W^2 \quad (3.21)$$

СВЧ-випічка. В процесі СВЧ-випічки ТФХ тіста-хліба зменшуються, особливо густина і об'ємна теплоємність(табл. 3.24 і 3.25).

Таблиця 3.24

ТФХ тіста-хліба з житнього оббивного борошна ($W = 0,10$) в процесі СВЧ-випічки

τ , хв.	T , К	W	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)
0	300,0	0,510	841	2890	2430
3	302,1	0,504	827	2841	2349
6	318,4	0,487	805	2816	2266
9	327,2	0,479	696	2781	1936
12	350,8	0,475	623	2764	1722
15	362,6	0,472	569	2737	1557
18	368,3	0,470	559	2729	1525
20	369,5	0,468	527	2726	1437

Таблиця 3.25

ТФХ тіста-хліба з безопарного пшеничного борошна I сорту ($W = 0,13$) в процесі СВЧ-випічки

τ , хв.	T , К	W	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)
0	304,0	0,445	882	2837,3	2502
3	306,5	0,443	703	2833,0	1992
6	320,0	0,440	592	2810,1	1664
9	350,5	0,4367	571	2758,2	1575
12	367,5	0,4351	515	2729,3	1406
15	369,5	0,4300	485	2726,0	1322

3.3. М'якушка, скоринка, хліб

М'якуш хліба. ТФХ м'якуша хліба з дріжджового пшеничного тіста дорівнюють: $c\rho=1100$ кДж/(м³·К) (при $T = 342$ К); $\lambda = 0,43$ Вт/(м·К) (при $T = 363$ К).

Теплопровідність м'якуша ($W = 0,45$) з дріжджового житнього тіста через 30 хв після початку випічки дорівнює $\lambda = 0,207$ Вт/(м·К) (при $\rho = 550$ кг/м³), а з пшеничного тіста ($W = 0,52 - 0,53$) $\lambda = 0,291$ Вт/(м·К) (при $\rho = 550$ кг/м³)

ТФХ м'якуша хліба наведені в таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

Теплофізичні характеристики м'якушки хліба

М'якушка	T, K	W	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$\alpha\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	$E_{ц}^*, \text{кДж/г}$
Батона пшеничного I сорту	291	0,418	402	3190	0,298	22,3	9,87
Хліба пшеничного I сорту	291	0,427	340	2975	0,244	24,2	9,46
Хліба формового пшеничного I сорту	291	0,450	346	2811	0,237	24,4	9,46
Булки міської I сорту	291	0,420	358	2580	0,224	24,3	1,063
Здоби вищого сорту	289	0,410	254	3428	0,211	22,6	12,01
Хліба українського	-	0,490	537	3012	0,368	22,2	8,91
Хліба пшеничного	-	0,425	545	2742	0,249	16,7	9,20
»	-	0,450	500	2805	0,23	16,6	8,80
»	-	0,463	555	2839	0,30	19,1	8,39
Хліба житнього	-	0,556	694	3073	0,399	18,7	6,91
»	-	0,559	687	3077	0,395	18,7	6,90

* $E_{ц}$ – енергетична цінність істівної частини продукту

Таблиця 3.27

Густина в кг/м³ скоринки хліба подового з пшеничного борошна II сорту

Скоринка	Товщина гарячої скоринки, мм					Товщина холодної скоринки, мм				
	0,5	1,0	2,0	3,0	4,0	0,5	1,0	2,0	3,0	4,0
Верхня	950	700	580	580	580	-	800	580	550	545
Нижня	820	670	550	520	-	820	780	580	570	570

Скоринка. Значення густини скоринки хліба наведені в таблиці 3.27. ТФХ

скоринок хліба наведені в таблиці 3.28.

Хліб. Густина готового хліба залежить від його виду (таблиця 3.29) і масової частки вологи (таблиця 3.30).

Середнє значення теплоємності білого хліба ($W = 0,44 \dots 0,45$) і житнього ($W = 0,485$) в інтервалі температур 273–373 К відповідно дорівнює 2721–2847 Дж/(кг·К) і 2847 Дж/(кг·К).

Таблиця 3.28

Теплофізичні характеристики скоринки хліба

Скоринка	T , К	$\delta \cdot 10^3$, м	W , %	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с
Хліба пшеничного I сорту	-	-	-	420	1675	0,056	8,0
Хліба українського верхня	377	2,8	0,040	476	1970	0,195	20,8
»	385	2,8	0,049	478	1770	0,204	24,1
нижня	383	2,5	0,050	485	1720	0,145	17,4
Паляниці з пшеничного борошна I сорту верхня	363	3,0	0,050	467	2050	0,134	14,1
»	391	3,3	0,043	480	1920	0,151	16,4
»	394	2,6	0,032	492	1940	0,173	18,1
»	396	3,0	0,033	488	1970	0,165	26,8
нижня	387	4,0	0,041	417	1710	0,175	24,7
Хліба подового II сорту верхня	373	3,0	0,113	507	1650	0,183	18,1
»	384	2,7	0,080	516	1580	0,188	23,0
»	394	2,7	0,032	510	1640	0,195	23,3

Таблиця 3.29

Густина хлібобулочних виробів

Хлібобулочні вироби	ρ , кг/м ³
Батони нарізні з борошна I сорту 0,4 кг	400
Міські булочки з борошна I сорту масою 0,2 кг	410
Паляниця з борошна I сорту масою 1 кг	440
Здоба звичайна з борошна I сорту масою 0,1 кг	370

Таблиця 3.30

Густина в кг/м³ хліба

Види хліба	Вміст вологи, W								
	0	0,10	0,20	0,30	0,40	0,50	0,60	0,70	0,80
Житній	570	595	615	630	645	655	660	655	645
з борошна I сорту	440	465	485	500	510	510	505	495	480
з борошна II сорту	540	540	560	575	590	600	605	600	690

На основі значень ентальпії шести видів хлібних виробів для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) можна рекомендувати наступні формули:

при $T = 283 \text{ K}$ і $0,373 < W < 0,465$

$$c = 1621 + 2500W \quad (3.22)$$

при $T = 303 \text{ K}$ і $0,384 < W < 0,465$

$$c = 1647 + 2580W \quad (3.23)$$

Експериментальне значення теплоємності хліба з білого борошна ($W = 0,37$) при $T = 288 \text{ K}$, рівне 2515 Дж/(кг·К) і відрізняється від обрахованого по формулі (3.22) на 1,3%.

Експериментальні значення теплоємності білого хліба наведені в таблиці 3.31.

Таблиця 3.31

Теплоємність в Дж/(кг·К) білого хліба

$T, \text{ K}$	W	
	0,20	0,60
233	1424	1759
273	1968	3140
313	2303	3266

ТФХ хліба показані в таблиці 3.32.

Таблиця 3.32

Теплофізичні характеристики хліба

Хліб	$W, \%$	$\rho, \text{ кг/м}^3$	$c, \text{ Дж/(кг·К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м·К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Пшеничний	0,440	420	3391	0,140	9,72
Житній	0,534	530	4606	0,248	10,55
»	0,525	565	5443	0,326	10,55

Ентальпія білого мороженого хліба наведена в таблиці 3.33.

Таблиця 3.33

Ентальпія білого хліба ($W = 0,36$; $T < 273$ К)

T, К	227,5	233	243	253	263	268
h, кДж/кг	0	10,47	29,31	54,43	104,67	150,73

Значення теплоємності мороженого хліба наведені в таблиці 3.34.

Таблиця 3.34

Теплоємність c , Дж/(кг·К)

W	Температура, К									
	238	240	245	248	250	255	258	260	265	268
0,36	1884	–	–	2512	–	–	5024	–	–	6080
0,65-0,75	–	1860	1920	–	1990	2080	–	2670	5100	–

Таблиця 3.35

Теплофізичні характеристики хліба з пшеничного борошна II сорту

T, К	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)			$\alpha \cdot 10^8$, м²/с	
		м'якуша	скоринки	м'якуша	скоринки	
273	–	0,233	0,041	2,22	–	
270,5	–	2,468	2,276	14,7	0,247	
265,5	20530	2,524	2,332	11,9	2,55	
260,5	5010	2,579	2,387	13,6	5,8	
255,5	2570	2,634	2,442	14,4	9,2	
250,5	1970	2,689	2,497	15,3	11,9	
245,5	1840	2,745	2,553	15,5	12,8	
240,5	1810	2,800	2,608	16,1	13,3	
235,5	1750	2,855	2,663	16,7	13,9	

Теплоємність білого хліба ($W = 0,37 - 0,46$) в інтервалах температур 253 – 258, 258 – 263, 263 – 268 К відповідно дорівнює 2261, 4103, 10000 Дж/(кг·К).

ТФХ хліба, м'якушу і скоринки наведені в таблиці 3.35.

3.4. Національні сорти хліба

Узбецькі коржі. ТФХ зони, що відстає на 1 см від верхньої скоринки узбецьких коржів (склад – борошно пшеничне I сорту – 200 г, дріжджі пресовані – 3г, сіль – 3г) представлені в таблиці 3.36.

Таблиця 3.36

Теплофізичні характеристики узбецьких коржів

ТФХ	Тривалість випічки, с							
	10	20	40	60	80	100	120	140
T, K	308	310	320	338	353	368	378	383
$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	0,80	0,71	0,62	0,64	0,73	0,79	0,80	0,80
$c, \text{кДж}/(\text{м}^3\cdot\text{К})$	1800	1400	3850	1210	1380	1150	1000	1000
$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	44,4	50,7	16,1	52,9	52,9	68,7	80,0	80,0
$E_u, \text{кДж}/\text{г}$	–	–	–	–	–	–	–	11,13

Із даних, наведених в таблиці 3.36 видно, що зміна ТФХ в процесі випікання має складний характер і суттєво залежить від фізико-хімічних і інших процесів, що відбуваються в виробі, і визначається режимними параметрами енергопідведення.

Лаваш. В процесі підвищення температур тіста для лаваша від 288 до 315 К його об'ємна теплоємність збільшується, а теплопровідність і температуропровідність зменшуються (таблиця 3.37).

Таблиця 3.37

Теплофізичні характеристики тіста для лаваша

T тіста, К	$c_p, \text{кДж}/(\text{м}^3\cdot\text{К})$	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
288	2339	1,065	36,2
296	2833	0,802	28,2
303	2908	0,705	26,0
315	3038	0,795	22,6

Енергетична цінність лаваша арм'янського складає 7,5 кДж/г.

Лагман. Теплоємність напівфабрикатів для лагмана ($W = 0,953$) при температурі 353–354 К дорівнює $c = 1715 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$.

Залежність теплоємності (в Дж/(кг·К)) тіста для лагмана від питомої ваги

описується при $0,22 < W < 0,095$ формулою:

$$c = 1650 + 1549 W \quad (3.24)$$

де 1650 Дж/(кг·К) теплоємність сухої речовини тіста для лагмана.

3.5. Сухарі

В процесі сушіння хліба і здобних сухарів густина виробів спочатку збільшується, а потім зменшується (таблиця 3.38). Така закономірність пояснюється тим, що на початковому періоді сушіння об'єм виробу зменшується більше, ніж його маса, а потім навпаки.

Теплоємність сухої речовини сухарів складає: житніх – 1507, пшеничних – 1549, здобних ($T = 303$ К) – 1600–1900 Дж/(кг·К).

Теплоємність сухої речовини сухарів із пшеничного борошна залежно від температури визначають за формулою 3.38.

Таблиця 3.38

Зміна густини в кг/м³ хлібних виробів в процесі сушіння

Виріб	Питомий вміст вологи, W								
	0	0,10	0,20	0,30	0,40	0,50	0,60	0,70	0,80
Житній хліб	555	590	603	605	650	652	653	652	650
Пшеничний хліб з борошна I сорту	448	452	455	500	503	503	500	458	455
Пшеничний хліб з борошна II сорту	525	548	553	555	558	600	600	600	593
Заготовки для здобних сухарів:									
«Московські»	380	420	440	450	456	453	450	448	–
«Вершкові»	420	440	458	475	480	480	470	460	–

За даними, наведеними в таблиці 3.39 видно, що теплоємність сухарів від пористості практично не залежить. Це визначається низьким значенням теплоємності повітря. Наведені в таблиці 3.39 формули свідчать, що теплоємність сухарів залежить від сорту борошна, з якої вони виготовлені, а також від масової частки цукру і жиру. Причому, чим більша масова частка

цукру, тим більша теплоємність сухарів, а чим більша масова частка жиру, тим вона менша.

Таблиця 3.39

**Формули для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) здобних сухарів
($W=0$, при $T=298 \dots 413$ К)**

Сухарі	Сорт борошна	Масова частка		с сухарів, Дж/(кг·К)	
		С	Ж	неспресованих	спресованих ($p=10$ МПа)
«Шкільні»	Вищий	0,185	-	$c = -1592+11,4 T$	$c = 1007+3,33 T$
«Українські»	»	0,170	0,070	$c = 385+5,0 T$	-
«Київські»	»	0,162	0,035	$c = -954+9,1 T$	-
«Кавові»	»	0,125	0,040	$c = 53+5,9 T$	$c = 355+3,32 T$
«Московські»	I	0,125	0,040	$c = -484+8,2 T$	$c = 965+3,32 T$
«Туристичні»	»	0,045	0,110	$c = 85+5,0 T$	$c = 839+3,333 T$

Таблиця 3.40

**Ефективна теплоємність в Дж/(кг·К) повітряно-сухих
($W = 0,12 - 0,13$) здобних сухарів**

Сухарі	Температура, К			
	303	333	373	413
«Шкільні»	2340	3060	4990	2200
«Московські»	2200	2920	5000	3500
«Київські»	2200	2780	4500	4500
«Українські»	1920	2410	5140	3500
«Кавові»	2060	2500	4780	3780
«Туристичні»	1990	2500	6140	2500

Збільшення масової частки вологи в сухарях привносить до помітного зростання їх ефективної теплоємності, причому максимальне значення теплоємності приходить на температуру 373 К.

Теплоємність сухарів житніх ($W=0,08\dots0,12$) і пшеничних ($W=0,05\dots0,08$) при температурі вище криоскопічної відповідно дорівнює 1717–1842, 1675–1758 Дж/(кг/К), а при температурі нижче криоскопічної – 1507–1591 і 1591– 1633 Дж/(кг/К).

Теплопровідність і температуропровідність заготовок сухарів можна визначити за формулами, наведеними в таблиці 3.41.

ТФХ сухарів «Московські» при $W=0$ і $T=293\dots303$ К дорівнюють: $c = 2000$

Дж/(кг·К); $\lambda = 0,157$ Вт/(м·К); $\alpha = 13,1 \cdot 10^8$ м²/с, коли їх густина = 599 кг/м³.

Таблиця 3.41

Формули для визначення теплопровідності і температуропровідності заготовок сухарів

Заготовки для сухарів	Масова частка		W	λ , Вт/(м·К) $\alpha \cdot 10^8$, м ² /с
	C	Ж		
«Московські»	0,125	0,04	0-0,25	$\lambda = 0,157 - 0,7 W$
				$\alpha \cdot 10^8 = 13,1 - 33 W$
			0,25-1,00	$\lambda = 0,348 - 0,08 W$
				$\alpha \cdot 10^8 = 29,2 - 0,5 W$
«Вершкові»	0,165	0,10	0-0,48	$\lambda = 0,158 - 0,7 W$
				$\alpha \cdot 10^8 = 12,6 - 34 W$
			0,48-1,00	$\lambda = 0,342 - 0,07 W$
				$\alpha \cdot 10^8 = 22,3 - 0,47 W$

ТФХ сухарів залежно від температури наведені в таблиці 3.42.

Таблиця 3.42

Теплофізичні характеристики сухарів «Піонерські»

T, К	ρ , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	E _c , кДж/г
277	1045	2430	0,853	33,61	–
313	1030	2700	0,679	24,44	16,61
343	1013	2900	0,583	19,72	–
353	1015	2960	0,783	26,11	–

Енергетична цінність сухарів при збільшенні жирів від 1,4 до 10,8 % зростає від 7,34 до 9,5 кДж/г.

Терморадіаційні характеристики

Таблиця 3.43

Інтегральна проникливість тіста та хліба D для теплового випромінювання в % залежно від товщини шару

Матеріал	Товщина шару, мм						
	1	1,5	2,2	2,75	3,75	4	4,25
Генератор випромінювання – дзеркальна лампа							
Пшеничне тісто (W = 44%)	5,7	3,75	–	1,76	–	0,82	–
Пшеничний хліб (скоринка і прилеглі шари м'якушу)	–	–	7,24	–	5,35	–	4,56

Матеріал	Товщина шару, мм						
	1	1,5	2,2	2,75	3,75	4	4,25
Матеріал	Товщина шару, мм						
	5,0	5,5	6,0	6,5	8,5	9	11
Пшеничне тісто ($W = 44\%$)	0,39	–	–	0,143	–	0,0268	–
Пшеничний хліб (скоринка і прилеглі шари м'якушу)	3,75	3,25	2,86	–	1,85	–	0,79
Генератор випромінювання – керамічна панель							
Матеріал і температура випромінювання	Товщина шару, мм						
	2,0	2,5	3,5	5,0			
Пшеничний хліб, температура випромінювача в °С							
300	0,43	–	0	–			
400	1,04	0,97	0,46	0			
500	2,83	1,6	0,64	0			

3.6. Макарони

Густина макаронів із борошна м'яких ($W=0,100\dots0,137$) і твердих ($W = 0,270\dots0,315$) пшениць відповідно дорівнює $1300\dots1320$ і $1250\dots1320$ кг/м³.

Фізичні показники напівфабрикатів і готових макаронних виробів наведені в табл.3.44.

Таблиця 3.44

Фізичні показники напівфабрикатів і готових макаронних виробів з борошна твердих пшениць

Макарони	Напівфабрикати				Готові вироби			
	W	$\rho_{п2}$, кг/м ³		$\rho_{ф2}$, кг/м ³	W	$\rho_{п2}$, кг/м ³		$\rho_{ф2}$, кг/м ³
		без утряски	з утряскою			без утряски	з утряскою	
«Особливі»	0,270 – 0,305	673	727	1320	0,128 – 0,136	411	452	1330
«Соломка»	0,288 – 0,295	612	771	1280	0,120 – 0,137	305	368	1320
Вермішель	0,289–0,292	509	616	1280	0,104 – 0,133	346	408	1300
Лапша пресована	0,292	544	673	1280	0,128 – 0,137	325	4332	1300
Ріжки гладенькі	0,294	581	671	1250	0,109 – 0,135	525	582	1250

Об'ємна маса в кг/м³ макаронного тіста з борошна вищого сорту від температури в інтервалі 313...323 К практично не залежить, а від масової частки вологи і тиску виражається при $0,28 < W < 0,33$ і $2943 < p < 13734$ кПа формулою:

$$\rho = 1373 + (0,013 - 0,0018W^{-1})p \quad (3.25)$$

Теплоємність сухої речовини макаронного тіста складає від 1650 до 1662 Дж/(кг·К).

Теплоємність в Дж/(кг·К) макаронного тіста визначається при $0,248 < W < 0,432$ і $293 < T < 353$ К за формулою:

$$c = -559.5 + 1549W + 7,54T \quad (3.26)$$

Обчислене за формулою (3.26) значення теплоємності макаронного тіста ($W=0,123..0,135$) і експериментальне значення в інтервалі температур 273...373 К ($c = 1840...1880$ Дж/кг·К) відрізняються приблизно на 0,6%.

Теплопровідність і температуропровідність макаронного тіста визначається масовою часткою вологи, температурою, а також тим, чи піддавалось воно попередній гідротермічній обробці чи ні.

Теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м/с² макаронного тіста визначається за наступними рівняннями:

$$\lambda = \lambda_0 + B \cdot W \quad \text{і} \quad a \cdot 10^8 = a_0 + B_1 \cdot W \quad (3.27)$$

Значення сталих λ_0 , a_0 , B і B_1 наведені в таблиці 3.45.

Таблиця 3.45

Сталі λ_0 , a_0 , B , B_1 , в рівняннях (3.27)

Макаронне тісто	T , К	λ_0 , Вт/(м·К)	$a_0 \cdot 10^8$, м ² /с	B	B_1
Нативне	303	0,19	10,0	0,005	0,050
»	313	0,21	10,3	0,005	0,050
»	323	0,24	10,8	0,005	0,050
Попередньо гідротермо- оброблене парою ($p = 0,2$ МПа $T = 410$ К протягом 2 хв.)	303	0,24	11,1	0,004	0,033
	313	0,27	11,2	0,004	0,033
	323	0,29	11,5	0,004	0,033

ТФХ готових макаронів дорівнюють : $\rho = 750$ кг/м³; $c = 3900$ Дж/(кг·К);
 $\lambda = 0,355$ Вт/(м·К), $a = 12,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Теплоємність макаронів при $W = 0,13$ складає 1842...1884 Дж/(кг·К)

Енергетична цінність макаронних виробів із зростанням жирності J від 0,9 до 2,7% збільшується від 13,8 до 14,2 кДж/г.

РОЗДІЛ 4. КОНДИТЕРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО

4.1. Сировина

4.1.1. Кава

Таблиця 4.1

Об'ємна маса в кг/м³ зерен кави

Сорт	Сира	Обсмажена
Бразильська	570	340
Ефіопська	680	330
Берег Слонової Кістки	570	350

Таблиця 4.2

Зміна фізичних показників зерен кави під час обсмажування

Показник	Тривалість обсмажування, хв.						
	0	2	4	7	10	12	16
$T_{газ.}, K$	358	384	406	460	487	509	351
W	0,109	0,090	0,072	0,046	0,025	0,017	0,038
$d_{ек}, мм$	5,9	6,1	6,3	6,4	7,2	7,3	7,8
$\rho_{ф}, кг/м^3$	1450	1290	1114	1060	730	720	590

Таблиця 4.3

Фізична щільність зерен кави сорту "Арабіка" після 21 міс зберігання при $T = 294 K$

Тара	$\rho_{ф} кг/м^3$
Бляшана	1124
Паперова	1118
Тканинна	905
Джутова	901

Якщо фактичні значення λ і a сирих зерен кави при термічній обробці змінюються незначно, то на еквівалентні ТФХ суттєвий вплив чинять теплота фазових переходів (табл. 4.4.).

Теплопровідність в Вт/(м·К) шару ядер кави дорівнює:

при $\rho_n = 693,8 \text{ кг/м}^3$, $W = 0,128$ і $311 < T < 355 \text{ K}$

$$\lambda = -0,00217 + 0,000436T \quad (4.1)$$

при $\rho_n = 692,2 \text{ кг/м}^3$, $W = 0,169$ і $311 < T < 355 \text{ К}$

$$\lambda = -0,9243 + 0,000432T \quad (4.2)$$

Таблиця 4.4

Теплофізичні характеристики сирих зерен кави сорту "Арабіка"
($W = 0,12$; $\rho_\phi = 1450 \text{ кг/м}^3$)

T, К	c, Дж/(кг·К)		λ , Вт/(м·К)		$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	
	ефективна	фактична	ефективна	фактична	ефективна	фактична
293	1390	1390	0,383	0,383	19,0	19,0
313	1520	1520	0,416	0,416	18,9	18,9
333	2250	1633	0,452	0,452	17,8	18,8
353	1934	1767	0,520	0,476	16,5	18,4
373	2512	1842	0,610	0,490	14,0	18,2
393	3571	1863	0,710	0,491	15,0	18,0
413	3902	1884	0,840	0,492		

Кава мелена

Теплоємність в Дж/(кг·К) меленої кави залежно від температури:

при $283 < T < 313 \text{ К}$ і $W = 0,025$

$$c = 402 + 3T \quad (4.3)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини меленої кави залежно від температури:

при $283 < T < 313 \text{ К}$

$$c_{cp} = 276 + 3T \quad (4.4)$$

Формули для визначення теплопровідності в Вт/(м·К) меленої кави від одного з визначаючих факторів мають вигляд:

при $0,016 < W < 0,070$; $T = 283 \text{ К}$ і $\rho_n = 235 \text{ кг/м}^3$

$$\lambda = 0,00438 + 0,0715W \quad (4.5)$$

при $200 < \rho_n < 310 \text{ кг/м}^3$, $T = 283 \text{ К}$ і $W = 0,022$

$$\lambda = 0,0214 + 0,000108\rho_n \quad (4.6)$$

при $298 < T < 313 \text{ К}$, $\rho_n = 240 \text{ кг/м}^3$ і $W = 0,025$

$$\lambda = 0,0102 + 0,000124T \quad (4.7)$$

Температуропровідність в м²/с меленої кави залежно від температури:
при 273 < T < 333 К

$$a \times 10^8 = A + 0,00619(T - 273) \quad (4.8)$$

де A – стала, яка визначається об'ємною масою меленої кави. При $\rho_n=215$; 240; 260; 280 кг/м³ значення $A \cdot 10^8$ відповідно рівні: 16,6; 16,2; 15,4 і 14,9 м²/с.

Об'ємна маса меленої кави дорівнює 300 – 500 кг/м³.

Фізичні показники розчинної кави: $\rho_\phi=701$, $\rho_n=313$ кг/м³.

Теплофізичні характеристики сухої кави з цикорієм ($T = 323$ К) дорівнюють: $c = 1005$ Дж/(кг·К), $\rho_n = 797$ кг/м³, $\lambda = 0,0116$ Вт/(м·К) і $a \cdot 10^8 = 14,9$ м²/с.

Водний екстракт кави.

Таблиця 4.5

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) екстракту кави при 293–303 К

n	0,10	0,20	0,30	0,40	0,50	0,60
$c\rho$	4190	4058	3974	3822	2708	3562

Ентальпія в кДж/кг екстракту кави:

при 293 < T < 363 К і 0 < n < 0,6

$$h = 4,186 \cdot (T - 273) - 2,729n(T - 273) + 0,00468n(T - 273)^2 \quad (4.9)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) екстракту кави:

при 293 < T < 363 К і 0,1 < n < 0,6

$$c = 4187 - [27,29 - 9,37(T - 273)]n \quad (4.10)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) екстракту кави :

при 293 < T < 333 К і 0,1 < n < 0,50

$$\lambda \cdot 10^3 = [73,7 + 1,8T - 0,0058(T - 273)^2] \cdot (1 - 0,54n) \quad (4.11)$$

при 293 < T < 333 К і 0,1 < n < 0,5

$$\lambda \cdot 10^3 = 569 - 42,1n + 1,83(T - 273) - 0,0073(T - 273)^2 \quad (4.12)$$

або

$$\lambda = \lambda_w - 0,421n \quad (4.13)$$

де λ_w – теплопровідність води при температурі екстракту кави.

Температуропровідність екстракту кави:

при $293 < T < 333$ К і $0,1 < n < 0,6$

$$a \cdot 10^8 = a_w - n[6540 + 14,6(T - 273) + 0,17(T - 273)^2] \cdot 10^{-3} \quad (4.14)$$

де a_w – коефіцієнт температуропровідності води.

Енергетична цінність кави смаженої в зернах складає $E_{\text{ц}} = 9,33$ кДж/г, а розчинної кави $E_{\text{ц}} = 4,98$ кДж/г.

4.1.2. Какао

Какао-боби. Об'ємна маса какао-бобів залежно від їх геометричної форми, розмірів і способу укладки варіює від 500 до 70 кг/м³.

Фізичні показники какао-бобів складають $\rho_{\text{ф}} = 1010$ і $\rho_{\text{н}} = 558 - 628$ кг/м³

Теплоємність в Дж/(кг·К) какао-бобів

при $293 < T < 393$ К

$$c = (262 + 4,43 T) n + 4187 W \quad (4.15)$$

Таблиця 4.6

Теплофізичні характеристики какао-бобів

Какао-боби	$\rho_{\text{н}}$, кг/м ³	ТФХ	Температура, К			
			293	323	343	383
Цілі	560	λ , Вт/(м·К)	0,105	0,100	0,093	0,093
		$a \cdot 10^8$, м ² /с	8,09	7,78	7,64	7,50
Подріблені	623	λ , Вт/(м·К)	0,160	–	–	–
		$a \cdot 10^8$, м ² /с	11,2	–	–	–

Енергетична цінність какао-бобів $E_{\text{ц}} = 12,7$ кДж/г

Какао-масло. Густина масла, що затверділо, при $T = 288$ дорівнює 945 – 976 кг/м³, при $T = 298$ К – 977 кг/м³. В розплавленому стані густина масла складає при 308 К – 906, при 373 К – 857 – 858 кг/м³. Для визначення густини в кг/м³ масла використовують такі формули:

при $288 < T < 383$ К

$$\rho = 1080 - 0,60 T \quad (4.16)$$

при $298 < T < 323 \text{ K}$

$$\rho = 1081 - 0,60 T \quad (4.17)$$

при $283 < T < 343$

$$\rho = 1173 - 0,75 T \quad (4.18)$$

Значення ентальпії масла і його суміші з вершковим жиром наведені в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Ентальпія в кДж/кг какао-масла і його суміші з вершковим маслом

Масова частка		Температура, К						
какао-масло	вершкове масло	273	283	293	303	313	323	333
1	0	0	20,9	44,4	92,1	203,5	224,4	242,0
0,90	0,10	0	23	25,1	127,1	200,1	221,1	240,7
0,88	0,12	0	23,4	27,8	133,1	197,6	218,6	238,6
0,86	0,14	0	24,3	58,6	135,2	196,4	217,3	237,4
0,84	0,16	0	24,7	59,9	137,8	195,5	216,0	236,1
0,82	0,18	0	25,1	61,1	140,3	194,3	214,8	234,9
0,80	0,20	0	25,9	62,0	141,5	193,4	213,5	233,6
0,78	0,22	0	26,4	63,2	144,0	192,2	212,3	232,4
0,76	0,24	0	26,8	64,5	146,1	190,9	211,0	231,1

Істинна теплоємність в Дж/(кг·К) твердого масла

при $208 < T < 243 \text{ K}$

$$c = -139 + 6,35 T \quad (4.19)$$

$$c = -1901 + 13,6 T \quad (4.20)$$

Істинна теплоємність рідкого какао-масла:

при $313 < T < 373 \text{ K}$

$$c = 442 - 4,97 T \quad (4.21)$$

Таблиця 4.8

Теплоємність в Дж/(кг·К) твердого какао-масла

Температура, К							
203	213	223	233	243	253	263	273
1150	1208	1267	1325	1384	–	–	–
–	–	–	1298	1424	1549	1717	2093
–	–	1298	1340	1404	1486	1635	2198
–	–	–	–	–	1516	–	2093

При нагріванні какао-масло і досягненні 301 К ефективна теплоємність збільшується до 7080 Дж/(кг·К), а при подальшому нагріванні (в інтервалі 333–373 К) вона збільшується монотонно і незначно.

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К)

при 313 < T < 373К

$$c_p = 477,36 + 5,10 T - 0,0030 T^2 \quad (4.22)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність (в м²/с) какао-масла:

при 283 < T < 343 К

$$\lambda = -0,306 + 0,0021T \quad (4.23)$$

$$\alpha \cdot 10^8 = -20,8 + 0,117T \quad (4.24)$$

Какао терте. При нагріванні какао тертого від 293 К до 301 К ефективна теплоємність його різко і помітно збільшується від 1760 до 5500 кДж/(кг·К), що викликано поліморфними перетвореннями. При подальшому нагріванні какао тертого ефективна теплоємність зменшується до 1760 Дж/(кг·К).

Істинна теплоємність в Дж/(кг·К) какао тертого (W = 0,019)

при 293 < T < 373 К

$$c = 680 + 3,69 T \quad (4.25)$$

Густина в кг/м³, теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м²/с какао тертого (W = 0,02)

$$\rho = 1251,5 - 0,5 T \quad (4.26)$$

$$\lambda = 0,535 - 0,00058 T \quad (4.27)$$

$$\alpha \cdot 10^8 = 17,5 - 0,017 T \quad (4.28)$$

Енергетична цінність 25,36 кДж / г

Какао-порошок. Наведені в таблиці 4.9 дані свідчать, що зі збільшенням масової частки жиру густина какао-порошку зменшується, а об'ємна маса обробленого лугом порошку більша, ніж необробленого.

Залежність ρ_f , кг/м³ порошку від масової частки жиру можна представити:

Таблиця 4.9

Фізичні показники какао-порошку

<i>Ж</i>	ρ_f^* , кг/м ³	ρ_n^* , кг/м ³	ρ_n^{**} , кг/м ³
0	1450	–	–
0,10	1400	350	400
0,22	1350	450	500

* – не оброблений лугом

** – оброблений лугом

Теплоємність малознежиреного порошку ($W = 0,054$) при $213 < T < 293$ К

$$c = -1269 + 10,3 T \quad (4.29)$$

при $313 < T < 343$ К

$$c = 842 + 2,5 T \quad (4.30)$$

При $T = 303$ К ефективна теплоємність порошку ($W=0,054$) складає 5800, а при $T < T_k - 2638$ Дж/(кг·К)

Таблиця 4.10

Теплофізичні характеристики какао-порошку при $T = 298$ К

Характеристика	Питома вага вологи							
	0,006	0,51	0,114	0,186	0,224	0,310	0,354	0,382
λ , Вт/(м·К)	0,046	0,058	0,058	0,058	0,076	0,081	0,093	0,098
$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	19,4	19,8	20,3	20,8	21,2	21,4	21,7	21,2
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	237,1	505,0	285,7	278,8	360,2	378,5	428,6	464,4

Енергетична цінність какао-порошку $E_u = 15,61$ кДж/г**4.1.3. Яйця і яєчні продукти**

Білок. Густина білка при $W=0,85 - 0,87$ коливається від 1042 до 1080 кг/м³. З підвищенням температури, особливо при $T > 323$ К, густина білка зменшується до 1015 кг/м³.

Густина (в кг/м³) білку в процесі зберігання (вологість повітря 30–60%) залежить від тривалості зберігання τ_3 і температури повітря T_n

при $T_n = 293$ К і $0 < \tau_3 < 45$ дн.

$$\rho^* = 1030 - 0,25\tau_3 \quad (4.31)$$

при $T_6 = 275 - 277 \text{ К}$ і $0 < \tau_3 < 45$ діб

$$\rho^* = 1030 - 0,125\tau_3 \quad (4.32)$$

$$\rho^{**} = 1039 - 0,075\tau_3 \quad (4.33)$$

* – зовнішній густий і рідкий білок

** – внутрішній рідкий білок

Таблиця 4.11

Густина піни білка

Продукт	Тривалість зберігання, дн.	ρ , кг/м ³	Продукт	Тривалість зберігання, дн.	ρ , кг/м ³
Рідкий нативний білок	–	185	Порошок із концентрованого білка	–	180
Порошок із нативного білка	–	190		14	180
	14	210		30	210
	30	250		60	250
	60	310			

Таблиця 4.12

Ентальпія в кДж/кг білка при $T \geq 273 \text{ К}$

W	Температура, К								
	273	278	283	288	293	298	303	308	313
0,800	321,1	339,6	357,6	375,6	393,6	411,6	429,6	448,0	466,8
0,865	351,3	370,5	389,4	408,2	427,1	445,9	464,8	483,6	502,4
0,900	367,6	386,9	406,1	425,4	445,1	464,3	483,6	503,3	523,4

Теплоємність в Дж/(кг·К) білка ($W \geq 0,286$)

при $T = 273 \text{ К}$

$$c = 1298 + 2890 W \quad (4.34)$$

при $T = 283 \text{ К}$

$$c = 1605 + 2510 W \quad (4.35)$$

при $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1717 + 2480 W \quad (4.36)$$

при $T = 303 \text{ К}$

$$c = 1794 + 2390 W \quad (4.37)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) білка, як і інших продуктів, які включають

воду, з підвищенням температури збільшується:

при $278 < T < 323 \text{ К}$

$$\lambda = 0,117 + 0,00142 T \quad (4.38)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ білка

при $233 < T < 272 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 354,6 - 1,18 T \quad (4.37)$$

при $279 < T < 323 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = -2,45 + 0,050 T \quad (4.38)$$

Енергетична цінність сухої частини білка складає $14,06 \text{ кДж/г}$.

Жовток. Густина жовтка в кг/м^3 в процесі зберігання (вологість повітря 30–60%) залежить від тривалості зберігання τ_3 і температури повітря T_n .

при $T_n = 293 \text{ К}$ і $0 < \tau_3 < 45 \text{ діб}$

$$\rho_p = 1030 - 0,05 \cdot \tau_x \quad (4.39)$$

$T_n = 275 - 277 \text{ К}$ і $0 < \tau_3 < 45 \text{ діб}$

$$\rho_p = 1030 = \text{const} \quad (4.40)$$

Таблиця 4.13

Ентальпія в кДж/кг жовтка

W	Температура, К								
	273	278	283	288	293	298	303	308	313
0,40	198,8	208,5	230,0	249,5	263,8	277,6	291,8	306,1	320,3
0,50	228,5	246,2	268,0	288,1	303,6	319,0	334,5	350,0	365,5

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ жовтка

при $0,115 < W < 1$ і $T = 273 - 313 \text{ К}$

$$c = 2655 + 11,80 W \quad (4.41)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$ жовтка

при $279 < T < 323 \text{ К}$

$$\lambda = 0,3455 + 0,00020 T \quad (4.42)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ жовтка

при $273 < T < 323 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 6,6 + 0,011 T \quad (4.43)$$

Енергетична цінність сухої частини жовтка 26,07 кДж/г.

Яйця

Таблиця 4.14.

Густина яєць при зберіганні

Зберігання, міс.	ІХ	Х	ХІ	ХІІ	І
ρ , кг/м ³	1083,0	1082,9	1081,0	1082,3	1080,9

Продовження

Зберігання, міс.	ІІ	ІІІ	ІV	V	VI	VII
ρ , кг/м ³	1081,6	1076,1	1079,3	1077,6	1074,9	1075,6

Теплоємність сухої речовини яйця ($T = 233\text{--}313\text{ K}$) дорівнює 1884 Дж/(кг·К).

Теплофізичні характеристики яйця (білка 65,2% і жовтка 34,8 %) при $W = 0,74$ дорівнюють: $\rho - 1083\text{ кг/м}^3$, $c - 3232\text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,432\text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$ і $a - 12,3 \cdot 10^{-8}\text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 4.15

Ентальпія в кДж/кг яєць (при $T = 233\text{ K}$ і $i = 0$)

W	Температура, К									
	243	253	258	263	268	273	278	283	293	303
0,664	17,6	36,4	47,3	60,7	80,8	280,5	298,1	316,5	350,4	383,1
0,740	18,4	38,9	52,3	66,2	85,8	308,1	328,2	349,2	386,9	441,3

Таблиця 4.16

Теплоємність в кДж/(кг·К) яйця

W	Температура, К									
	243– 253	253– 258	258– 263	263– 238	268– 273	273– 278	278– 283	283– 293	293– 303	303– 313
0,664	1800	2180	2680	4020	39940	3520	3680	3390	3270	3350
0,740	2050	2680	2780	3960	44460	4020	4200	3770	5440	–

Енергетична цінність яйця курячого 6,57, а перепелиного – 7,03 кДж/г

Меланж. Залежність густини в кг/м³ меланжу від температури і місяця відбирання яєць описується формулами:

при $283 < T < 323$ К, весняний відбір яєць

$$\rho = 1050,5 - 0,0475 T \quad (4.44)$$

при $293 < T < 328$ К, зимовий відбір яєць

$$\rho = 1039,9 - 0,0238 T \quad (4.45)$$

Теплоємність меланжу в Дж/(кг·К) в інтервалі температур 300 – 339 К

при $0 < W < 0,056$

$$c = 1675 + 4600 W \quad (4.46)$$

при $0,056 < W < 0,145$

$$c = 1800 + 3100 W \quad (4.47)$$

Таблиця 4.17

Ентальпія меланжу

$T, \text{ К}$	253	258	263	268	273	278	283	288	293	298
$h, \text{ кДж/кг}$	0	11,3	24,3	44,8	264,2	281,4	298,5	315,7	332,9	350,0

Теплопровідність в Вт/м·К) меланжу залежно від температури

при $273 < T < 323$ К

$$\lambda = 0,110 + 0,00125 T \quad (4.48)$$

Температуропровідність в м²/с меланжу при $279 < T < 323$ К

$$a \cdot 10^8 = 0,043 T - 1,14 \quad (4.49)$$

Енергетична цінність меланжу 6,57 кДж/г.

4.2. Шоколад

Густина шоколадної маси при $T = 273 \text{ K}$ складає 1235 кг/м^3 , а шоколаду – залежить від його виду. Густина плиткового шоколаду 1310 кг/м^3 .

Таблиця 4.18

Теплоємність в Дж/(кг·К) шоколаду

Шоколад	Температура, К															
	233	238	243	248	253	258	263	268	273	278	283	313	318	323	328	333
Гіркий	1005	1051	1059	1093	1118	1160	1239	1273	1315	1327	1377	1415	1457	1482	1495	1520
Молочний	1097	1151	1172	1223	1269	1310	1352	1461	1566	1661	1687	1570	1608	1633	1650	1675

Таблиця 4.19

Ентальпія в кДж/кг продуктів шоколадного виробництва

Продукт	Температура, К										
	253	263	273	283	293	303	313	323	333	343	353
Гіркий шоколад (0,6 какао і 0,005 води)	36,5	50,0	63,9	78,3	98,3	128,8	157,8	173,8	190,3	207,2	224,5
Шоколад з молоком (0,30 какао і 0,011 води)	37,3	52,0	66,2	81,7	108,5	137,4	156,0	172,0	188,2	204,9	222,2
Шоколадна глазур (0,38 какао-масла)	36,0	49,6	64,2	79,9	104,1	149,1	167,6	183,9	200,6	217,7	235,4

За даними англійської кондитерської фірми «Кедбері» шоколад може бути п'яти кристалічних форм – від 1 до 5, найбільш смачною є форма 5, найменш – 2 та 3. якщо розплав кристалізується при $t = 22,3 - 23,5^\circ\text{C}$, виходять несмачні форми, а для одержання форми 5 потрібна температура кристалізації $23,86^\circ\text{C}$.

Таблиця 4.20

Енергетична цінність шоколаду

Вид шоколаду	Ец, кДж/г
Без добавок	22,59
Молочний	22,89
Молочно – горіховий	22,69
Поруватий шоколад	22,80
В порошок	20,21

Теплофізичні властивості шоколаду

Матеріал	T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Шоколадна маса	273	1235	1482	0,214	11,7
	283	1234	1854	0,223	9,75
	293	1238	2123	0,233	8,9
	308	1238	1603	0,246	12,4
Шоколад «Золотий якір»	283	1270	1675	0,24	11,4
	303	1260	1675	0,26	12,2
	323	1250	1675	0,27	12,8
	343	1240	1591	0,27	13,6
Шоколад «Соєвий»	291	1150	2345	0,20	9,8
	308	1153	1993	0,21	9,1
Шоколад №3	283	1320	1591	0,24	11,7
	303	1310	1591	0,26	12,5
	323	1300	1549	0,27	13,3
	343	1290	1549	0,29	14,4

4.3.Карамель

Карамельний сироп. Розрахункове значення ТФХ сухої речовини карамельних сиропів (співвідношення цукру–піску і патоки 1: 0,5) при $T = 293 K$ дорівнює: $c - 1645 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,244 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $\rho - 555 \text{ кг/м}^3$, $a - 9,5 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Густина карамельних сиропів зі зниженням температури і збільшенням масової частки сухої речовини зростає.

Густина карамельних сиропів більше, ніж водних розчинів патоки, оскільки при однаковій температурі і масовій частці сухої речовини густина сухої речовини цукру–піску більше густини патоки в 1,09 рази.

Густина карамельних сиропів (співвідношення цукру–піску і патоки 1 : 0,5)

n	Температура, К								
	293	308	313	323	333	343	353	363	383
0,709	–	1348	–	1335	–	1327	–	1321	–
0,800	1420	–	1395	–	1370	–	1340	–	–
0,846–0,854	1450	1433	1425	–	1400	1418	1370	1415	1339
0,861	–	–	–	1441	–	–	–	–	1409
0,878–0,880	1480	1459	1455	–	1430	1446	1440	–	1420
0,92	1520	–	1490	–	1460	–	1430	–	–

Теплоємність (в Дж/(кг·К)) карамельних сиропів:

при $293 < T < 353$ К і $0,10 < n < 0,98$

$$c = 3575 - 2705n + 2,09T \quad (4.50)$$

Теплопровідність (в Вт/(м·К)) карамельних сиропів:

при $293 < T < 353$ К і $n > 0,80$

$$\lambda = 0,5895 - 0,17n - 0,00058T \quad (4.51)$$

Карамельна маса. Густина карамельних мас наведена в таблиці 4.23.

Таблиця 4.23.

**Густина в кг/м³ карамельних мас
(співвідношення цукру-піску і патоки 1: 0,5)**

<i>n</i>	Температура, К			
	293	313	333	353
0,950	1550	1520	1490	1460
0,980	1600	1570	1540	1500

ТФХ карамельної маси визначаються за вищенаведеними формулами: c – (4.50), λ – (4.51).

Карамельні вироби. Густина карамелі при $T = 293$ К складає від 1116,62 до 1526,45 кг/м³.

Густина карамелі дорівнює: льодяникова 1500 – 1550, тягнута (без начинки) – 1220 – 1225, Бон–Бон (35% шоколадно–горіхова начинка) – 1350 – 1355, з фруктово–ягідною начинкою – 1430 – 1435 кг/м³.

Таблиця 4.24.

Густина карамельної маси різної тривалості витягування

τ, хв	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ρ, кг/м³	1350	1186	1070	1000	961	938	931	942	969	1054

Енергетична цінність карамельних виробів 15,15 кДж/г.

4.4. Мармелад

Густина фруктового мармеладу складає 1358,8 кг/м³.

Систематизовані значення ТФХ мармеладу залежно від температури наведені в табл. 4.25, а залежно від масової частки вологи в табл. 4.26.

Таблиця 4.25

Теплофізичні характеристики мармеладу

Мармелад	T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Желейний ($W=0,35$)	298	1411	2952	0,384	9,2
	323	1396	2834	0,372	9,4
	358	1361	2784	0,360	9,5
	308	–	3000	0,25	6,8
	318	–	3500	0,33	8,1
	328	–	3000	0,39	8,1
	338	–	3500	0,28	7,5

Таблиця 4.26

Теплофізичні характеристики мармеладу

Мармелад	ТФХ	Масова частка вологи				
		0,16	0,20	0,24	0,28	0,30
Яблучний	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	697	977	1256	1537	1675
	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	0,116	0,174	0,233	–	–
	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	8,3	10,8	11,1	10,5	8,3
Трехшаровий	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	837	1116	1395	1675	–
	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	0,174	0,244	0,255	0,257	–
	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	11,1	13,9	12,5	13,9	–

Енергетична цінність желейного мармеладу складає 12,38, а фруктового і ягідного – 12,09 кДж /г.

4.5. Борошняні кондитерські вироби

4.5.1. Бісквіт

Густина бісквітного тіста при $T = 293 K$ складає 880 кг/м³.

Теплопровідність бісквіту змінюється по його товщині і на відстані 2 і 5 мм від нижньої шкірки відповідно складає 0,045 і 0,100 Вт/(м·К). Теплопровідність тіста більша, ніж готового виробу, тому що воно більш вологе, менш пористе і

більш густе.

Таблиця 4.27

Теплопровідність тіста і бісквітів

Зразок	W	λ , Вт/(м·К)
Тісто	0,37 – 0,38	0,2
М'якуш	–	0,12 – 0,13
Верхня скоринка	0,025 – 0,030	0,6
Нижня скоринка	0,09 – 0,02	0,11 – 0,12

Таблиця 4.28

Теплофізичні характеристики напівфабрикатів для бісквітів ($W = 0,66$ і $\rho_{\phi} = 480$ кг/м³) при T середовища 438 К

Зразок	ТФХ	Температура, К				
		293	313	333	353	373
М'якуш	λ , Вт/(м·К)	0,206	0,154	0,124	0,106	0,100
	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	10,0	14,8	13,6	10,0	4,2
	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	2,0	1,12	0,54	0,72	1,54
Верхня скоринка	λ , Вт/(м·К)	0,060	0,063	0,066	0,069	0,072
	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	3,6	5,4	4,8	4,2	3,5
	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	1,42	1,18	1,12	1,36	1,90
Нижня скоринка	λ , Вт/(м·К)	0,103	0,106	0,112	0,112	0,118
	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	6,0	7,8	6,6	6,6	4,2
	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	1,54	1,36	1,60	1,60	2,06

Енергетична цінність бісквітних тістечок складає 14,9 кДж/г.

4.5.2. Вафельні листи

Таблиця 4.29

Теплофізичні характеристики вафельного тіста

ТФХ	Температура, К				
	288	295	313	333	358
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1077	1101	1040	–	–
c , Дж/(кг·К)	3559	3559	3559	–	–
λ , Вт/(м·К)	0,46	0,49	0,47	0,47	0,49
$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	12	12,5	12,7	12,4	22,5
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	3883	3920	3701	3797	2178

Таблиця 4.30

Густина вафельного листа при $T = 293 \text{ K}$

W	0,60	0,62	0,64	0,65
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1136 – 1140	1154	1142 – 1144	1133 – 1137

Для готового вафельного листа теплоємність в Дж/(кг·К), теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м²/с:

при $288 < T < 308 \text{ K}$, $\rho = 164 \text{ кг/м}^3$, $W = 0,03$

$$c = 1088 + 1,38 T \quad (4.52)$$

$$\lambda = -0,0054 + 0,0017 T \quad (4.53)$$

$$\alpha \cdot 10^8 = 42,6 - 0,078 T \quad (4.54)$$

Енергетична цінність вафель з фруктовими начинками складає 14,31, а жировмісних – 22,18 кДж/г

4.5.3. Галети

Таблиця 4.31

Теплофізичні характеристики тіста та галет

Продукт	W	T , К	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с
Тісто для галет «Воєнний похід»	0,3314	293	1003,6	2353	0,303	12,8
Галети «Воєнний похід»	0,1068	293	478	2156	0,104	10,1
Тісто для галет «Похід»	–	295	1165	2709	0,338	10,8
Галети «Похід»	0,10	298	488	2311	0,122	9,7

Енергетична цінність галет із борошна вищого сорту 16,64, а із борошна першого сорту – 14,06 кДж/г.

4.5.4. Печиво

Таблиця 4.32

Теплофізичні характеристики тіста для печива

Тісто	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)
Цукрове	1290	2353 – 2219	0,33
Затяжне	1280	2496 – 2533	0,34

Таблиця 4.33

Теплофізичні характеристики печива

Продукт	T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Цукрове	–	520	1725	0,10	8,7
«Лактон»	298–358	640	2181–1624	0,12	8,3
«Вершкове»	298–318	700	2177–1968	0,13	8,3–9,2
«Наша марка»	298–358	–	2177–1624	0,12	8,3–12,2
«Спорт»		550	1885	0,139	13,1

Таблиця 4.34

Енергетична цінність печива

Вид печива	$E_c, \text{кДж/г}$
Цукрове з борошна вищого сорту	17,45
Цукрове з борошна першого сорту	16,99
Затяжне з борошна вищого сорту	16,61
Затяжне з борошна першого сорту	16,44
Здобне	15,73
Здобне	19,79

4.5.5. Пряники

Таблиця 4.35

Теплофізичні характеристики тіста для пряників

Тісто	T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Заварне	293	1325	2910	0,401	10,4
	299	1325	2956	0,409	10,4
Сирцеве	288	1340	2659	0,358	10,8
	297	1342	2889	0,407	10,5
	303	1338	3182	0,430	10,1

Таблиця 4.36

Теплофізичні характеристики пряників

Продукт	W	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
«Саксонські»	0,133	557	1928	0,088	8,19
«М'ятні»	0,083	538	1985	0,099	9,26

Енергетична цінність пряників заварних – 14,06, а сирцевих – 13,89 кДж/г.

4.5.6. Інші види виробів

Торти. Теплофізичні характеристики кавового торта при $T > T_k$ і $T < T_k$ відповідно дорівнюють: $\lambda - 0,221$ і $0,523$ Вт/(м·К), $a - 46,44 \cdot 10^{-8}$ і $227,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с, $cp - 475,9$ і $235,7$ кДж/(м³·К).

Таблиця 4.37

Теплопровідність тіста і торта ($T = 301$ К)

Тісто	W	ρ , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)
Вихідне	0,41	720	0,223
1/4 готовності	0,40	800	0,228
1/2 готовності	0,39	350	0,135
Готове	0,36	280	0,121

Кекси.

Таблиця 4.38

Теплофізичні характеристики тіста для кексу «Слов'янський»

T, К	ρ , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с
277	1240	2540	0,629	20,0
313	1240	2830	0,610	17,7
343	1189	2890	0,582	16,9
358	1184	3000	0,690	19,4

Крекер. Теплоємність крекери при $W = 0,028$ і $T = 298 - 351$ К і $W = 0,026$ і $T = 297 - 334$ К відповідно дорівнює 1595 і 1570 Дж/(кг·К).

Таблиця 4.39

Енергетична цінність виробів

Назва виробу	Ец, кДж/г
Торт бісквітний з фруктовую начинкою	16,15
Торт бісквітний з горіхово – вершковою начинкою	14,60
Торт бісквітний з шоколадним кремом	13,81
Торт мигдальний	21,92
Кекс «Ванільний»	15,06
Кекс «Ювілейний»	15,15
Крекери з борошна вищого гатунку	17,45

Мед. Масова частка вологи W в медові приведена в таблиці 4.40

Таблиця 4.40

Динамічна в'язкість меду μ , Па·с

W	t, °C							
	10	20	30	40	50	60	70	80
14	–	59,2	14,4	4,6	1,5	1,0	0,70	0,25
16	–	22,8	5,9	2,1	0,9	0,6	0,30	0,15
19	28,0	6,5	2,7	1,0	0,5	0,3	0,20	0,10
20	4,52	1,3	0,5	0,4	0,2	0,1	0,05	0,03

В межах $t = 5\text{--}35^\circ\text{C}$ густину ρ , кг/м³, теплопровідність λ , Вт/(м·К), теплоємність c , кДж/(кг·К), температуропровідність a , м²/с визначають за формулами:

$$\rho = 1442 - 0,4 t \quad (4.47)$$

$$\lambda = 1,163 (0,29 + 0,00075t) \quad (4.48)$$

$$c = 4,186 (0,54 + 0,0035t) \quad (4.49)$$

$$a = 2 \cdot 10^{-8} (4,3 - 0,033t) \quad (4.50)$$

Енергетична цінність меду 12,89 кДж/г.

РОЗДІЛ 5. М'ЯСНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

5.1. Яловичина

Кріоскопічна температура T_k яловичини дорівнює: сирій ($W = 0,749$) – 272 К, вареної ($W = 0,546$) – 271 К.

Яловичина за температури $T > T_k$.

Густина яловичини в кг/м^3 залежить від температури T і масових часток вологи W та жиру $Ж$:

$$\text{за } T = 293 \text{ К; } 0,12 < W < 0,74 \quad \rho = 917 + 271 \cdot W \quad (5.1)$$

$$\text{за } 0,05 < Ж < 0,42; T = 273 \text{ К} \quad \rho = 1070 - 119 \cdot Ж \quad (5.2)$$

$$\text{за } 0,10 < Ж < 0,50; T = 278 \text{ К} \quad \rho = 1130 - 130 \cdot Ж \quad (5.3)$$

$$\text{за } 0,10 < Ж < 0,50; T = 298 \text{ К} \quad \rho = 1120 - 145 \cdot Ж \quad (5.4)$$

за $271 < T < 373 \text{ К}$, сирій, коли $W = 0,749$ і $Ж = 0,025$

$$\rho = 1176 - 0,39 \cdot T \quad (5.5)$$

за $271 < T < 373 \text{ К}$, вареної, коли $W = 0,546$ і $Ж = 0,012$

$$\rho = 1220 - 0,38 \cdot T \quad (5.6)$$

Таблиця 5.1.

Ентальпія ($h = 0$ за $T = 77 \text{ К}$) і теплоємність м'яса яловичини

W	Ж	ТФХ	Температура, К					
			273	280	290	300	310	320
0,705	0,105	$h, \text{кДж/кг}$	501,1	526,0	562,6	598,6	633,9	669,1
		$c, \text{Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	3700	3920	4007	3720	3590	3570
0,741	0,038	$h, \text{кДж/кг}$	513,8	538,8	574,6	610,3	645,7	681,3
		$c, \text{Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	3610	3680	3730	3610	3570	3580

Запропоновано декілька формул для визначення теплоємності яловичини залежно від визначальних факторів в $\text{Дж/(кг} \cdot \text{К)}$:

$$\text{за } 0,39 < W < 1, c = 837 + 3350 \cdot W \quad (5.7)$$

$$\text{за } 0,26 < W < 1, c = 1675 + 2510 \cdot W \quad (5.8)$$

$$\text{за } 0,18 < W < 1, c = 1576 + 2580 \cdot W \quad (5.9)$$

$$\text{за } 273 < T < 320 \text{ К}, c = 200 + (997 + 1,74 \cdot T) \cdot (1 - W) + 4187 \cdot W \quad (5.10)$$

$$\text{за } 0 < t < 70 \text{ }^{\circ}\text{C}, c\rho = 3,15 + 0,061 \cdot t \text{ в Дж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К}) \quad (5.11)$$

Теплопровідність яловичини в Вт/(м·К):

$$\text{за } 272 < T < 303 \text{ К} \quad \lambda = 0,36 + 0,0004 \cdot T \quad (5.12)$$

$$\text{за } 0 < t < 70 \text{ }^{\circ}\text{C} \quad \lambda = 0,47 + 0,00156 \cdot t \quad (5.13)$$

Теплопровідність яловичини в Вт/(м·К) різної категорії відгодівлі залежно від температури визначається за формулами:

$$\text{I сорт, } W = 0,727 \text{ і } \mathcal{J} = 0,045 \quad \lambda = -0,284 + 0,00227 \cdot T \quad (5.14)$$

$$\text{II сорт, } W = 0,764 \text{ і } \mathcal{J} = 0,032 \quad \lambda = -0,134 + 0,00182 \cdot T \quad (5.15)$$

$$\text{III сорт, } W = 0,766 \text{ і } \mathcal{J} = 0,090 \quad \lambda = 0,031 + 0,00135 \cdot T \quad (5.16)$$

Під час первинного охолодження яловичини її теплопровідність менша, ніж під час первинного нагрівання, а під час повторних нагрівань і охолоджень вона однакова (табл. 5.2.)

Таблиця 5.2

**Теплопровідність яловичини
в Вт/(м·К) під час нагрівання і охолодження**

Процес	Температура, К			
	303	339-342	354-360	393
Первинне нагрівання	0,41	0,44	0,38	0,43
Первинне охолодження	0,38	–	–	–
Повторне нагрівання	0,37	–	–	0,42
Повторне охолодження	0,37	–	–	0,42

В процесі нагрівання яловичини масова частка вологи в ній зменшується і, внаслідок цього, зменшуються густина і теплопровідність.

Температуропровідність яловичини в м²/с.

за $980 < \rho < 1070 \text{ кг}/\text{м}^3$; $0,635 < W < 0,744$; $303 < T < 353 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = -24,0 + 0,0957 \cdot T \quad (5.17)$$

$$a \cdot 10^8 = 35,6 - 40,88 \cdot W \quad (5.18)$$

$$a \cdot 10^8 = -13,0 - 10,07 \cdot W + 0,0832 \cdot T \quad (5.19)$$

$$a \cdot 10^8 = 56,9 - 0,0539 \rho = -9,58 \cdot W + 0,0377 \cdot T \quad (5.20)$$

$$0 < t < 70 \text{ }^{\circ}\text{C} \quad a \cdot 10^8 = 0,256 - 55 (516 + t)^{-1} \quad (5.21)$$

$$272 < T < 303 \text{ К} \quad a \cdot 10^8 = 4,1 + 0,028 \cdot T \quad (5.22)$$

Яловичина за температури $T < T_k$.

Густина яловичини I категорії за $T = 273 - 243$ К і $W = 0,745$ дорівнює 1015, а II категорії за $W = 785 - 1000$ кг/м³.

Теплоємність яловичини в Дж/(кг·К):

$$c = 670 - 39316 / (T_v - 273) \quad (5.23)$$

Таблиця 5.3

**Ентальпія яловичини,
коли $W = 0,74$ і $h = 0$ за $T = 233$ в кДж/кг**

Температура, К							
243	253	255	261	263	266	269	271
22,0	42,0	–	–	74,5	–	–	–
19,2	41,5	–	–	72,4	–	–	–
18,8	40,6	45,6	64,9	73,3	88,3	116,5	176,7

Теплоємність вареної яловичини в Дж/(кг·К):

за $125 < T < 225$ К; $W = 0,6174$ і $Ж = 0,0813$

$$c = 806 - 0,83 \cdot T \quad (5.24)$$

Теплопровідність яловичини в Вт/(м·К):

$$\text{за } -20 \text{ }^\circ\text{C} < t < -2,5 \text{ }^\circ\text{C}; \quad \lambda = 0,969 - 0,01 \cdot t \quad (5.25)$$

$$\lambda = 1,5 + 1,08 / (T_v - 273) \quad (5.26)$$

за температур 263, 253 і 243 К температуропровідність яловичини відповідно дорівнює: $32,4 \cdot 10^{-8}$; $61,2 \cdot 10^{-8}$ і $79,6 \cdot 10^{-8}$ м²/с, а в інтервалах температур 251 – 265; 246 – 256 і 238 – 250 К – $44,3 \cdot 10^{-8}$; $60,7 \cdot 10^{-8}$ і $103,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Яловичина, висушена конвективним способом.

Об'ємна маса висушеної яловичини, коли $W = 0,056$, становить 430 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) висушеної яловичини:

$$\text{за } 233 < T < 283 \text{ К і } W = 0,086 \quad c = -1036 + 9,58 \cdot T \quad (5.27)$$

$$\text{за } 233 < T < 283 \text{ К і } W = 0,174 \quad c = -275 + 8,37 \cdot T \quad (5.28)$$

Теплоємність знежиреної яловичини на інтервалі температури 263 – 293 К і масовій частці вологи 0,0202; 0,0380 і 0,0562 відповідно становить: 1344; 1394 і

1461, а на інтервалі 243–293 К – 1260; 1310 і 1348 Дж/(кг·К).

Теплопровідність порошку яловичини в Вт/(м·К):

за $110 < \rho_n < 600$ кг/м³, $W = 0,022$ і $T = 284$ К

$$\lambda \cdot 10^4 = 234 + 0,860 \cdot \rho_n + 0,000286 \cdot \rho_n^2 \quad (5.29)$$

за $0,016 < W < 0,070$, $T = 283$ К і $\rho_n = 385$ кг/м³

$$\lambda \cdot 10^4 = 568 + 1200 \cdot W \quad (5.30)$$

ТФХ висушеної яловичини наведені в табл. 5.4.

Таблиця 5.4.

ТФХ висушеної яловичини, коли $W = 0,019 - 0,028$ і $T = 283$ К

$S, \%$	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	$cp, \text{кДж/(м}^3 \cdot \text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м} \cdot \text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
67	442	1472	651	0,068	10,4
0	1340	1472	1972	0,165	8,4

S – пористість шару

Таблиця 5.5.

Енергетична цінність яловичини та м'ясних відрубів

Назва сировини	Ец, кДж/кг
Яловичина I категорії	78,2
Яловичина II категорії	60,2
Відруб кульшовий	57,7
спинний	65,7
лопатковий	57,3
поперековий	69,5
грудинний	94,1
шийний	56,5
пахвина	94,1

5.1.1. Випарна здатність м'яса

Для визначення випарної здатності яловичини під час охолодження запропоновано дві формули:

$$\varepsilon_g = (2,5 - 2,85 \cdot 10^{-4} \Delta t_n)^{-1} \quad (5.31)$$

$$\varepsilon_g = [1 + (\Delta t_n - \Delta t_k)^{0,4}]^{-1} \quad (5.32)$$

де Δt_n та Δt_k – початковий та кінцевий перепад температур між поверхнею

м'яса та повітрям.

5.2. Свинина

Густина свинини в кг/м^3 збільшується зі збільшенням в ній масової частки вологи W , зменшенням масової частки жиру $Ж$ і зниженням температури (табл.5.5).

Таблиця 5.6

Формули для розрахунку густини свинини

T, K	W	$\rho, \text{кг/м}^3$
–	0,39 – 0,57	$\rho = 89 + 110 \cdot W$
–	0,015 – 0,358	$\rho = 1094 - 216 \cdot Ж$
–	0,143 – 0,175	$\rho = 1102 - 198 \cdot Ж$
–	0,249 – 0,617	$\rho = 1110 - 200 \cdot Ж$
272 – 373	0,713*	$\rho = 1226 - 0,56 \cdot T$
271 – 373	0,572**	$\rho = 1273 - 0,60 \cdot T$

* $Ж = 0,071$

**Варена свинина $Ж = 0,043$

Густина соленої свинини більше, ніж несоленої (через більшу густину розсолу – 1121 кг/м^3). Густина вареної свинини більша, ніж сирової, тому що в процесі варки втрачається жир.

Густина вареної свинини, коли $W = 0,572, Ж = 0,043$) і $271 < T < 373 K$

$$\rho = 1273 - 0,6 \cdot T \quad (5.32)$$

Густина м'яса свинини в процесі розморожування збільшується:

$$\text{за } 271 < T < 273 K \quad \rho = 310 + 32,5 \cdot T \quad (5.33)$$

Таблиця 5.7

Ентальпія в кДж/кг свинини

W	$Ж$	Температура, K								
		200	223- 220	233- 230	243- 240	253- 250	263- 260	273- 270	293- 290	313- 310
0,402	0,478	-	0	16,8	34,7	55,5	84,7	229,1	306,0	378,1
0,475	0,373	0	30,0	46,7	64,9	85,2	110,1	164,0	344,0	419,3
0,56	0,249	-	0	17,2	35,3	56,1	85,8	267,5	341,4	415,3
0,609	0,215	0	31,4	48,8	67,3	88,9	115,0	175,7	386,6	460,2
0,70	0,08	-	-	0	19,2	40,6	70,8	281,4	351,3	-
0,72	-	-	-	0	15,7	38,5	67,4	283,9	-	-
0,725	0,025	-	0	18,0	37,0	59,3	92,7	312,0	382,2	452,3
-	-	-	-	-	-	0	28,9	211,9	272,6	-

Теплоємність в Дж/(кг·К) свинини:

$$\text{за } 0,35 < W < 0,61 \text{ і } T = 283 - 323 \text{ К} \quad c = 536 + 4211 \cdot W \quad (5.34)$$

$$\text{за } 0,61 < W < 0,77 \text{ і } T = 283 - 323 \text{ К} \quad c = 417 + 4406 \cdot W \quad (5.35)$$

Теплоємність сухої знежиреної свинини в Дж/(кг·К) становить:

$$\text{за } 77 < T < 320 \text{ К} \quad c = 814 + 1,22 \cdot T \quad (5.36)$$

Теплоємність свинини за $T < T_k$ в Дж/(кг·К) описується формулами:

$$\text{за } 0,35 < W < 0,57 \quad c = 847 + 1444 \cdot W \quad (5.37)$$

$$\text{за } W = 0,520 \quad c = 544 - 29183 / (T_v - 273) \quad (5.38)$$

$$\text{за } W = 0,768 \quad c = 2805 - 11514 / (T_v - 273) \quad (5.39)$$

$$-20 < t < +2,5 \text{ }^\circ\text{C} \quad c_p = (0,04 \cdot t - 0,074)^{-1} \quad (5.40)$$

Теплоємність копченої свинини ($W = 0,57$) за $T > T_k$ і $T < T_k$ відповідно становить 2512 і 1340 Дж/(кг·К).

Теплоємність консервованих свинячих тюфтельок ($W = 0,622$ і $Ж = 0,1521$) під час нагрівання від 258 до 389 К становить 4095 Дж/(кг·К), а копченої свинячої грудинки ($W = 0,50$) – 2010 Дж/(кг·К).

Теплоємність соленої свинини ($W = 0,20 - 0,70$ і $T = 291 \text{ К}$)

$$\text{за } 0,100 < Ж < 0,635 \quad c = 2034 - 538 \cdot Ж \quad (5.41)$$

Теплопровідність свинини в Вт/(м·К):

за $272 < T < 373 \text{ К}$, $W = 0,713$ і $Ж = 0,071$, сирі

$$\lambda = 0,3096 + 0,0007 \cdot T \quad (5.42)$$

за $271 < T < 373 \text{ К}$, $W = 0,572$ і $Ж = 0,043$, вареної

$$\lambda = 0,3489 + 0,0007 \cdot T \quad (5.43)$$

Теплопровідність свинини в Вт/(м·К), коли $T < T_k$:

$$\text{за } 248 < T < 268 \text{ К} \quad \lambda = 4,92 - 0,014 \cdot T \quad (5.44)$$

$$\text{за } -20 < t < -2,5 \text{ }^\circ\text{C} \quad \lambda = 0,856 - 0,004 \cdot t \quad (5.45)$$

Теплопровідність консервованої свинячої тюфтельки ($W = 0,622$ і $Ж = 0,152$) під час нагрівання від 258 до 389 К становить 0,403 Вт/(м·К).

Теплопровідність подрібненої свинини в Вт/(м·К) під час соління ($W = 0,20 - 0,75$ і $T = 291 \text{ К}$) в залежності від масової частки жиру $Ж$

$$\text{за } 0,1 < Ж < 0,635 \quad \lambda = 0,45 - 0,5 \cdot Ж \quad (5.46)$$

Температуропровідність свинини, коли $T > T_k$, зменшується із збільшенням масової частки вологи і за $W = 0,39; 0,45$ і $0,57$ відповідно становить $19,4 \cdot 10^{-8}$, $18,5 \cdot 10^{-8}$ і $17,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

З підвищенням температури ($T > T_k$) і з її пониженням ($T < T_k$) температуропровідність свинини збільшується ($W = 0,75 - 0,79$).

Для жирної свинини за $T = 273, 308$ і 343 К температуропровідність відповідно становить $14,9 \cdot 10^{-8}$, $15,6 \cdot 10^{-8}$ і $16,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, а за $T = 270$ і 253 К відповідно – $15 \cdot 10^{-8}$ і $70 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Температуропровідність свинини подрібненої на м'ясорубці (діаметр отворів 19 мм) під час посолу (масова частка солі = $0,020 - 0,050$) становить в $\text{м}^2/\text{с}$:

$$\text{за } 0,10 < Ж < 0,635 \quad a \cdot 10^8 = 19,9 - 18 \cdot Ж \quad (5.47)$$

Таблиця 5.8

Енергетична цінність свинини кДж/кг

Назва сировини	Ец, кДж/кг
Свинина беконна	132,2
Свинина жирна	204,6
Свинина м'ясна	148,5
Відруби	
окіст*	139,3
корейка*	180,3
шийно-лопатковий*	153,1
Грудинка необрізна	248,1

* – залишено шпик 2 см

5.3. Баранина

Формули для розрахунку густини в ($\text{кг}/\text{м}^3$) баранини:

$$0,143 < Ж < 0,475 \quad \rho = 1102 - 192 \cdot Ж \quad (5.48)$$

$$0,249 < Ж < 0,617 \quad \rho = 1100 - 200 \cdot Ж \quad (5.49)$$

Таблиця 5.9

Ентальпія баранини середньої вгодованості, кДж/кг

T, К	253	258	263	268	272	274	278	283	288	293	303
h	0	12,56	29,73	55,69	179,6	227,4	239,9	255,4	271,3	286,8	318,7

Теплоємність баранини під час нагрівання від 273 до 373 К:

$$0,60 < W < 1 \quad c = 813 + 3374 \cdot W \quad (5.50)$$

Теплопровідність баранини за $W = 0,72 - 0,74$ в Вт/(м·К):

$$283 < T < 373 \text{ К} \quad \lambda = 0,430 + 0,00016 \cdot T \quad (5.51)$$

Таблиця 5.10

Енергетична цінність баранини

Назва сировини	Ец, кДж/кг
Баранина I категорії	84,9
Баранина II категорії	68,6
Відруб:	
кульшово – поперековий	83,3
спинний	106,3
лопатковий	69,0
грудний	95,0
пахвина	85,8
шийний	87,0

5.4. Телятина і ягнятина

Телятина. Густина телятини становить від 980 до 1080 кг/м³.

Таблиця 5.11

Ентальпія телятини в кДж/кг

Вміст	Температура, К									
	77	97	137	177	217	257	273	283	293	320
W = 0,728; Ж = 0,075	0	15,52	55,13	106,4	170,3	256,2	509,4	545,4	582,0	680,7
W = 0,782; Ж = 0,005	0	15,81	56,01	107,8	172,4	259,3	528,5	564,7	600,8	698,8

Теплоємність телятини в Дж/(кг·К):

$$\text{за } T = 273 \text{ К і } 0,26 < W < 1 \quad c = 1675 + 2510 \cdot W \quad (5.52)$$

Залежність теплоємності телятини від масової частки жиру за $T > 273 \text{ К}$ в Дж/(кг·К):

$$\text{за } 0,03 < Ж < 0,30 \quad c = 3658 - 2510 \cdot Ж \quad (5.53)$$

Теплоємність телятини на інтервалі 273 – 373 К і $W = 0,63$ становить 3220, відбивної котлети ($W = 0,72$) – 3430 і жирної ($W = 0,58$) – 3100 Дж/(кг·К).

Значення теплоємності телятини за $T < T_k$ наведені в таблиці 5.12.

Таблиця 5.12

Теплоємність телятини за $T < T_k$ в Дж/(кг·К)

W	0,63	0,63	0,63	0,63	0,70	0,75	0,80	0,70-0,80
<i>c</i>	1600	1630	1675	1633	1758	1675	2135	1930

Теплопровідність телятини за $T < T_k$ в Вт/(м·К):

$$\text{за } W = 0,75 \quad \lambda = 1,46 + 0,927 \cdot (T_V - 273) \quad (5.54)$$

Таблиця 5.13

Теплофізичні характеристики телятини

Телятина	T, К	W	ρ , кг/м ³	<i>c</i> , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Свіжа	299	0,808	1080	3688	0,545	13,8
Варена	291	0,504	948	2461	0,35	15,0
Варена	273	0,504	1060	3048	0,42	13,0

Ягнятина. Зі збільшенням масової частки вологи в ягнятині її теплоємність і ентальпія зростають (таблиця 5.14).

Таблиця 5.14

Теплоємність і ентальпія ягнятини за $T = 313$ К

Характеристика	Масова частка вологи				
	0,40	0,50	0,55	0,60	0,65
<i>c</i> , Дж/(кг·К)	1005	1048	1130	1130	1130
<i>i</i> , кДж/кг	181,5	198,4	217,4	237,5	256,4

Таблиця 5.15

Теплопровідність ягнятини в Вт/(м·К)

Продукт	W	Ж	Температура, К					
			258	261-262	265-266	268-269	278	334-335
окіст	0,718	0,087	1,12	1,08	1,05	1,02	0,45	0,48
ніжка	0,710	0,096	1,27	1,26	1,19	1,17	0,41	0,42

Таблиця 5.16

Енергетична цінність телятини та ягнятини

Назва сировини	Ец, кДж/кг
Телятина I категорії	37,7
Ягнятина	80,3
Відруб телятини:	
кульшовий	36,8
поперековий	37,7
спинний	37,7
лопатковий	36,8
грудний, пахвина	37,2

5.5. Ковбасні вироби

Безструктурні ковбаси. Густина фаршу докторської ковбаси в залежності від визначальних факторів в кг/м³:

за $10 < p < 1600$ кПа, $1,857 < W < 2,074$ і $0,15 < Ж < 0,22$

$$\rho = 1037 - 290 \cdot Ж + 10,5 \cdot W + 221gp \quad (5.55)$$

Таблиця 5.17

Теплоємність в Дж/(кг·К) і теплопровідність в Вт/(м·К) фаршу безструктурних ковбас в процесі нагрівання

Сирий фарш ковбаси	W/Ж	ρ , кг/м ³	ТФХ	Температура, К					
				293	298	303	308	313	318
Столова	0,6728	1025	c	3433	3768	5150	4438	4103	3433
	0,1587		λ	0,409	0,451	0,615	0,599	0,490	0,409
Докторська	-	1020	c	3685	4731	5443	4564	4354	3643
	-		λ	0,465	0,593	0,681	0,572	0,547	0,456
Діабетична	0,6584	1019	c	3643	4187	4647	4103	3978	3978
	0,1805		λ	0,449	0,515	0,571	0,505	0,488	0,488

Таблиця 5.18

ТФХ безструктурних ковбас в процесі охолодження

Ковбаса	T, К	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Столова	313	997	3224	0,369	11,5
	343	991	3391	0,392	11,7
Докторська	313	998	3433	0,380	11,3
	343	994	3601	0,398	11,2

Структурні ковбаси. Теплофізичні характеристики сирого фаршу структурних ковбас наведені в таблиці 5.19.

Таблиця 5.19

Теплоємність в Дж/(кг·К) і теплопровідність в Вт/(м·К) фаршу структурних ковбас в процесі нагрівання

Ковбаса	ρ , кг/м ³	ТФХ	Температура, К					
			293	298	303	308	313	318
Любительська варена	1012	c	3200	4490	3850	3850	3850	3850
		λ	0,386	0,539	0,463	0,463	0,463	0,463
Окрема	1013	c	3200	4190	4480	3820	3820	3820
		λ	0,386	0,504	0,540	0,458	0,458	0,424
Чайна	1017	c	2980	3900	4570	3900	3770	3560
		λ	0,360	0,472	0,553	0,472	0,456	0,431
Московська	1010	c	3220	4850	4230	3990	3990	3990
		λ	0,378	0,570	0,496	0,458	0,458	0,458

Ліверна ковбаса.

Таблиця 5.20

Теплоємність в Дж/(кг·К) фаршу ліверної ковбаси в процесі нагрівання

Сорт ковбаси	Температура, К							
	283	293	303	313	323	333	343	368
Вищий	–	3454	3726	3664	3077	3061	–	–
I (Ж = 0,33)	3097	–	4229	3768	–	3224	3421	2826
III (Ж = 0,10)	3140	–	3643	3140	–	3483	3057	2680

Сирокопчені ковбаси. Експериментально досліджені ТФХ трьох видів сирокопчених ковбас з $W = 0,285$: «Майкопська» ($Ж = 0,485$), «Московська» ($Ж = 0,404$), «Зерниста» ($Ж = 0,517$).

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К), теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м²/с зазначених видів ковбас з $0,28 < W < 0,51$ і $T = 278 - 303$ К становлять:

$$c_p = 1750 + 135 \cdot (T - 273) - 23000 \cdot (T - 273)^2 - 29 \cdot W - W \cdot (T - 273) \quad (5.56)$$

$$\lambda = 0,22 + 0,38 \cdot W \quad (5.57)$$

$$a \cdot 10^8 = 10,89 - 0,321 \cdot (T - 273) + 0,0056 (T - 273)^2 +$$

$$+ 2,8 \cdot W + 0,232 \cdot W \cdot (T - 273) \quad (5.58)$$

Сардельки. ТФХ сирого фаршу сардельок І сорту наведені в таблиці 5.21.

Таблиця 5.21

ТФХ фаршу сардельок І сорту в процесі нагрівання
з $W = 0,678 \%$, $Ж = 0,189 \%$ і $\rho = 1030 \text{ кг/м}^3$

ТФХ	Температура, К							
	293	298	303	308	313	318	298-323	323-343
$c, \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	3391	4061	4731	4396	3852	3726	–	3726
$\lambda, \text{ Вт/(м} \cdot \text{К)}$	0,46	0,55	0,64	0,60	0,51	0,51	–	0,55
$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	–	–	–	–	–	–	13,2	14,2

Температуропровідність фаршу яловичих сардельок наведені в таблиці 5.22.

Таблиця 5.22

Температуропровідність ($a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$)
сирого фаршу яловичих сардельок

Т, К в центрі	W			
	2,50	3,20	4,08	4,78
298 – 313	10,00	10,15	10,65	11,80
313 – 323	12,70	12,85	13,45	14,50
323 – 343	14,45	14,65	15,60	16,00

Сосиски. *Сосиски вершкові.* Температуропровідність вершкових сосисок до і після плавлення жиру відповідно становить:

$$8,9 \cdot 10^{-8} - 9,2 \cdot 10^{-8} \text{ і } 15,55 \cdot 10^{-8} - 16,4 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$$

Сосиски яловичі. В процесі нагрівання яловичих сосисок у воді з підвищенням температури води температуропровідність сосисок в $\text{м}^2/\text{с}$ становить:

$$\text{за } 298 < T < 333 \text{ К} \quad a \cdot 10^8 = -72,8 + 0,27 \cdot T \quad (5.59)$$

Сосиски молочні. ТФХ фаршу молочних сосисок наведені в таблиці 5.23.

Таблиця 5.23

ТФХ фаршу молочних сосисок в процесі нагрівання

W	Ж	$\rho, \text{ кг/м}^3$	ТФХ	Температура, К					
				293	298	303	308	313	318
0,7055	0,1542	1030	$c, \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	3640	3820	4060	4400	3880	3820
			$\lambda, \text{ Вт/(м} \cdot \text{К)}$	0,430	0,445	0,475	0,513	0,452	0,445

На інтервалі температури 323 – 343 К і $\rho = 1030 \text{ кг/м}^3$ теплоємність і теплопровідність фаршу молочних сосисок під час нагрівання становлять: $c = 3820 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda = 0,484 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$.

ТФХ молочних сосисок під час охолодження наведені в таблиці 5.24

Таблиця 5.24

ТФХ фаршу молочних сосисок в процесі охолодження

Т, К	ρ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
313	1012	3643	1,012	13,3
343	941	3810	1,058	14,6

Сосиски без оболонки. ТФХ фаршу сосисок, що складаються з 0,50 зрілого яловичого м'яса І сорту, 0,20 свинини нежирної, 0,30 свинячого шпику і 0,35 води (до маси сировини) в процесі первинного і повторного нагрівання наведені в таблиці 5.25.

Таблиця 5.25

Теплофізичні характеристики сирого фаршу сосисок без оболонки в процесі нагрівання

ТФХ	Температура, К						
	293	303	313	323	333	343	353
Первинне нагрівання							
ρ , кг/м ³	1023	1017	1010	1003	996,2	989,4	982,6
c , Дж/(кг·К)	3041	3080	3041	2924	272,9	2456	2105
λ , Вт/(м·К)	0,330	0,345	0,355	0,365	0,375	0,385	0,394
$a \cdot 10^8$, м ² /с	10,8	11,0	11,6	12,4	13,8	15,8	19,0
Повторне нагрівання							
ρ , кг/м ³	1021	1042	1041	1023	996	970	955
c , Дж/(кг·К)	2997	3000	2957	2967	2731	2548	2319
λ , Вт/(м·К)	0,320	0,325	0,330	0,335	0,340	0,345	0,350
$a \cdot 10^8$, м ² /с	10,46	10,40	10,72	11,42	12,50	13,96	15,80

ТФХ сосисок без оболонки (склад сосисок: 0,50 яловичини І сорту і 0,50 м'яса свинини жирної) в процесі охолодження представлені в таблиці 5.26.

Таблиця 5.26

**Теплофізичні характеристики сирого фаршу сосисок без оболонки
в процесі охолодження**

ТФХ	Температура, К							
	343	333	323	313	303	293	283	273
ρ , кг/м ³	1000	1021	1033	1041	1049	1057	1067	1074
c , Дж/(кг·К)	2478	2371	2391	2459	2442	2670	2563	2460
λ , Вт/(м·К)	0,313	0,298	0,283	0,267	0,240	0,228	0,207	0,190
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,63	12,63	11,46	10,43	9,37	8,08	7,57	7,19

Таблиця 5.27

Енергетична цінність ковбасних виробів

Продукт	Ец, кДж/кг	Продукт	Ец, кДж/кг
<u>Варені ковбаси</u>		<u>Варено-копчені</u>	
Діабетична	106,3	Любительська	175,7
Дієтична	71,1	Сервелат	150,6
Докторська	108,8	<u>Напівкопчені ковбаси</u>	
Любительська	125,9	Армавірська	177,0
Любительська із свинини	130,5	Краківська	195,0
Молочна	105,4	Мінська	108,4
Окрема	95,4	Мисливські ковбаски	193,7
Із свинини I сорту	114,6	Полтавська	174,5
Столова	97,5	Таллінська	155,6
Теляча	132,2	Українська	157,3
Чайна	90,4	<u>Сирокопчені ковбаси</u>	
Сардельки I сорту	82,8	Брауншвейтська	205,9
Сардельки із свинини	138,9	Любительська	215,1
Сосиски молочні	115,9	Столична	203,8
Сосиски із свинини	135,6		

5.6. Кістки

Значення щільності і об'ємної маси кісток наведені в таблицях 5.28 і 5.29.

Таблиця 5.28

Фізична щільність кісток

Кістки	ρ_{ϕ} , кг/м ³	Кістки	ρ_{ϕ} , кг/м ³
Щільна маса		Свіжа із сполучною тканиною	1400-1750
неочищена	1300-1590	Знежирена суха	1700-1900
очищена	1900-2000	Хребти свиней	1215
Ребра свиней	1378	Хребти ВРХ	1156
Ребра ВРХ	1314		

Таблиця 5.29

Об'ємна маса кістки

Кістки	ρ_n , кг/м ³	Кістки	ρ_n , кг/м ³
Ковбасна свіжа		Столова виварена	
подрібнена	650-750	подрібнена	600-700
не подрібнена	500-600	не подрібнена	450-500
Трубчаста виварена		Рядова	
подрібнена	900-950	подрібнена	600-700
не подрібнена	800-825	не подрібнена	163-175

Для визначення щільності кісток і їх елементів наведено формули в таблиці 5.30.

Таблиця 5.30

Назва сировини	W	Ж	T, К	$\rho = f(T)$, кг/м ³	П*, %
Моноліт попелу кістки	0	0	293 – 393	$\rho_n = 2741 - 0,073 \cdot T$	0
Моноліт яловичої кістки	0,18	0,223	283 – 363	$\rho_n = 1775 - 1,226 \cdot T$	0
Натуральна кістка	0,18	0,223	293 – 348	$\rho_{\phi} = 1942 - 1,851 \cdot T$	-13,65 +
Натуральна кістка	0	0	–	$\rho_{\phi} = 1815 - 1,6 \cdot T$	0,05 · T
Шрот	0	0	–	$\rho_{\phi} = 1780 - 18 \cdot T$	5 – 75
					5 – 75

Формули для визначення щільності кістки і її елементів

*П – пористість кістки

Теплоємність щільної тканини – 1256, губчастої тканини – 2973, рядової середньої – 2889, сухої знежиреної – 1298 Дж/(кг·К).

Теплоємність сухої речовини яловичої кістки:

за $T = 293 \text{ K}$ для не знежиреної кістки

$$c_{cp} = 1286 + 2900 \cdot W \quad (5.60)$$

за $T = 293 \text{ K}$ для знежиреної кістки

$$c_{cp} = 1040 + 3150 \cdot W \quad (5.61)$$

Теплопровідність моноліту яловичої кістки, коли $\rho_n = 1837 \text{ кг/м}^3$, визначається формулою в Вт/(м К) :

$$\text{за } 253 < T < 333 \text{ K} \quad \lambda = 0,83 - 0,00062 \cdot T \quad (5.62)$$

Таблиця 5.31

Теплофізичні характеристики яловичої кістки, коли $\rho = 1581 \text{ кг/м}^3$

$T, \text{ K}$	$c, \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м} \cdot \text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	$T, \text{ K}$	$c, \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м} \cdot \text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
293	1864	0,148	5,02	323	1996	0,164	5,22
298	1876	0,150	5,05	328	2012	0,167	5,25
303	1894	0,153	5,11	333	2034	0,169	5,28
308	1911	0,155	5,13	338	2060	0,172	5,28
313	1946	0,158	5,16	343	2090	0,175	5,30
318	1962	0,161	5,19				

Таблиця 5.32

Формули для обчислення теплопровідності яловичої кістки в $\text{Вт/(м} \cdot \text{К)}$

W	Ж	T, K	$\rho, \text{ кг/м}^3$	П, %	Формула
0,061	0,185	253–333	1038	24,0	$\lambda = 0,183 - 0,000099 \cdot T$
0,097	0,031	–	1038	–	$\lambda = -0,30 + 0,0022 \cdot T$
–	–	298–343	за $T = 273 \text{ K}$ 1581	–	$\lambda = -0,012 + 0,000545 \cdot T$

5.7. Кров

Значення густини крові різних видів тварин розрізняються, але незначно. Так, у свиней, великої і малої рогатої худоби вона становить відповідно 1049–1055; 1050–1060 і 1055–1060 кг/м^3 . Густина сировотки крові ВРХ становить 1028–1030, а фібрину 700–800 кг/м^3 .

Узагальнююча формула для визначення густини в кг/м^3

за $283 < T < 313 \text{ K}$ і $0 < n < 0,21$

$$\rho = (992 + 300n) / [1 + 22,15 \cdot 10^{-5} \cdot (T - 313)] \quad (5.63)$$

де: $22,15 \cdot 10^{-5}$ – середнє значення коефіцієнта об'ємного теплового розширення крові і плазми в інтервалі температур 283-313 К в 1/К.

Таблиця 5.33

Формули для визначення густини плазми і крові в $\text{кг}/\text{м}^3$

Матеріали	n	$T, \text{ K}$	Формули
Плазма	0,074	283–313	$\rho = 1079 - 0,20 \cdot T$
Те саме	0,116	283–313	$\rho = 1108 - 0,25 \cdot T$
–	0,162	283–313	$\rho = 1114 - 0,255 \cdot T$
–	0,194	283–313	$\rho = 1132 - 0,25 \cdot T$
Кров	0,15–0,21	293	$\rho = 1000 + 283 \cdot T$
Те саме		313	$\rho = 992 + 300 \cdot T$

Коливання густини сировотки крові великої рогатої худоби залежно від відгодівлі становить: тварин вище середньої відгодівлі 1030,3; середньої – 1028,8 і нижче середньої – 1028,3 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Теплоємність дефібринованої крові становить 3890 Дж/(кг·К), а теплоємність фібрину віджатою і не віджатою відповідно 3500 і 3684 Дж/(кг·К).

Таблиця 5.34

Теплоємність плазми і крові в Дж/(кг·К)

Матеріал	n	Температура, К				Формули
		283	293	303	313	
Плазма	0,11	3955	3947	3937	3926	$c = 4228 - 0,967 \cdot T$
Кров	0,20	3712	3706	3699	3693	$c = 3891 - 0,633 \cdot T$

Теплоємність фібрину, отриманого під час дефібринування, становить 3684 Дж/(кг·К).

Теплоємність плазми і крові, так само як і води, з підвищенням температури незначно зменшується.

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{K})$ крові і плазми, так само як і води, з підвищенням температури зменшується:

плазми за $n = 0,10 - 0,11$ і $273 < T < 353 \text{ K}$

$$c\rho = 4120 - 1,9 \cdot (T - 273) \quad (5.64)$$

крові за $n = 0,19 - 0,21$ і $273 < T < 353$ К

$$c\rho = 3960 - 1,78 \cdot (T - 273) \quad (5.65)$$

Експериментальні дані свідчать, що **теплопровідність** в Вт/(м·К) крові і плазми з підвищенням температури збільшується:

кров яловичини за $283 < T < 343$ К і $n = 0,19 - 0,21$

$$\lambda = 0,00052 + 0,00176 \cdot T \quad (5.66)$$

плазма за $283 < T < 343$ К і $n = 0,10 - 0,11$

$$\lambda = 0,0457 + 0,00173 \cdot T \quad (5.67)$$

Температуропровідності крові, коли $n = 0,20$, і плазми, коли $n = 0,11$, відповідно становлять в м²/с:

$$\text{за } 283 < T < 343 \text{ К} \quad a \cdot 10^8 = 1,56 + 0,0386 \cdot T \quad (5.67)$$

$$\text{за } 283 < T < 343 \text{ К} \quad a \cdot 10^8 = 3,24 + 0,0343 \cdot T \quad (5.68)$$

Таблиця 5.35

Теплофізичні характеристики деяких колоїдних матеріалів

Матеріал	W	ρ , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Кров	0,808	1212	3015	0,57	15,6
Кров'яний альбумін в порошок	0,031	434	1382	0,50	83,3
теж саме	0,131	476	1591	0,52	68,6
теж саме	0,299	510	1758	0,56	62,5
ущільнений	0,115	551	2512	0,465	33,6
Сухий панкреатил	0,073	210	2721	0,51	33,6
Дефібрильована кров	-	1014	3800	0,478	12,4

Енергетична цінність сухої крові становить 140,2 кДж/кг.

5.8. Бульйони м'ясні, м'ясо-кісткові і кісткові

Густина в кг/м³ м'ясного бульйону становить:

за $313 < T < 363$ К і $0 < n < 0,20$

$$\rho = 992 + 300 \cdot n / (0,8247 + 0,00056 \cdot T) \quad (5.69)$$

Густина в кг/м³ концентрованого м'ясо-кісткового бульйону становить:

за $277 < T < 353$ К і $0,0185 < n < 0,0215$

$$\rho = (1000 + 1046 \cdot n) / (0,8695 + 0,0004712 \cdot T) \quad (5.70)$$

Таблиця 5.36

Густина бульйонів за $T = 313 \text{ K}$ в кг/м^3

Бульйони	Масова частка сухої речовини, $n \cdot 10^2$						
	0,20	0,30	0,35	0,50	0,65	3,80	7,10
М'ясний	992,6	992,9	993,0	993,5	993,9	1001,9	1013,3
М'ясо-кістковий	985,4	986,4	986,9	988,4	990,0	–	–
Кістковий	995,8	998,4	1001,8	1006,1	1009,0	1013,8	1018,3

Середнє значення теплоємності м'ясного бульйону в інтервалі температур 273-373 К становить 3098 Дж/(кг·К).

З підвищенням температури і зменшенням вмісту сухої речовини в бульйоні його теплоємність збільшується (таблиця 5.37).

Таблиця 5.37

Теплоємність кісткового бульйону в Дж/(кг·К)

T, К	Масова частка сухої речовини, $n \cdot 10^2$						
	0,20	0,30	0,35	0,50	0,65	3,30	7,10
295	4063	4031	3970	3921	3873	–	–
310	4109	4046	3978	3929	3901	3862	–
324	4128	4090	4013	3963	3954	3893	3890
338	4138	4097	4065	4005	3980	3940	3907
353	4162	4119	4087	4032	3991	3972	3960
368	4187	4147	4102	4046	4030	3981	3992

В процесі варки бульйону, його теплопровідність збільшується (табл. 5.38)

Таблиця 5.38

Зміна теплопровідності кісткового бульйону в процесі варіння

τ , год	0	1	2	3	4	5
λ , Вт/(м·К)	0,57	0,60	0,625	0,64	0,66	0,67

Із збільшенням масової частки сухої речовини в бульйоні його c , λ , і a зменшується (таблиця 5.39).

Таблиця 5.39

Теплофізичні характеристики м'ясо-кісткового бульйону за $T = 303 \text{ K}$

n	ρ , кг/м^3	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, $\text{м}^2/\text{с}$
0,019	1007	4000	0,556	13,3
0,214	1010	3760	0,509	13,4

РОЗДІЛ 6. РИБА ТА ПРОДУКТИ З РИБИ

6.1. Тріска

Таблиця 6.1

Густина м'язової тканини тріски

<i>T</i>, К	253	258	260	263	266	268	269	270	271	272	273	278
ρ, кг/м³	980	981	981	982	983	988	991	998	1016	1046	1043	1027

Дійсна густина в кг/м³ м'язової тканини тріски:

при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К

$$\rho = 1305 - 307 \cdot W. \quad (6.1)$$

Таблиця 6.2

**Густина в кг/м³ блоків тріски (800 – 250 мм)
під тиском 4,9 кПа**

Блок тріски	<i>W</i>	ρ
Дрібна розібрана	0,780 – 0,810	962 – 967
Велика розібрана	0,787 – 0,810	860 – 900
Фарш	0,780 – 0,810	945 – 955

Значення густини тріски в блоці приведені в таблиці 6.2. При підвищенні температури від 293 до 313 К густина фаршу тріски незначно зменшується, а при великій температурі – значно (табл. 6.3).

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення м'язової тканини тріски в інтервалах температур 283 – 323 та 323 – 348 К відповідно дорівнює $0,30 \cdot 10^{-3}$ та $4,70 \cdot 10^{-3} \text{ К}^{-1}$, а фаршу в тих же температурних інтервалах – $0,20 \cdot 10^{-3}$ та $2,80 \cdot 10^{-3} \text{ К}^{-1}$.

Таблиця 6.3

Густина фаршу тріски

<i>T</i>, К	293	303	313	323	333	343	353
ρ, кг/м³	1104	1105	1103	1100	1094	1082	1060

Значення теплоємності в Дж/(кг·К) сухих речовин тріски можна визначити за формулами:

$$\text{при } 268 < T < 278 \text{ К} \quad c_{cp} = -716 + 6,70 \cdot T; \quad (6.2)$$

$$\text{при } 283 < T < 303 \text{ К} \quad c_{cp} = -569 + 6,30 \cdot T; \quad (6.3)$$

$$\text{при } 233 < T < 283 \text{ К} \quad c_{cp} = 221 + 3,52 \cdot T. \quad (6.4)$$

Для практичного використання в інтервалі температур 233–303 К рекомендується формула (6.3).

Таблиця 6.4

Теплоємність м'язової тканини тріски ($W = 0,803$)

$T, \text{ К}$	273	277	281	285	289	293
$c, \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$	4145	3643	3643	3685	3685	3685

Таблиця 6.5

Теплоємність в Дж/(кг·К) тріски при різній частці вологи

$T, \text{ К}$	W			
	0,0214	0,0451	0,0702	0,0928
263 – 293	1189	1260	1386	1516
243 – 293	1135	1181	1269	1373

Таблиця 6.6

Теплоємність в Дж/(кг·К) тріски при різній температурі ($W = 0,803$)

$T, \text{ К}$	270	268	265	263	260	258	255	253	251	248	243
c	2512	2345	2261	2219	2219	2177	2177	2177	2135	2135	2135

при $0,61 < W < 0,81$ та $T > T_k$

$$c = 1671 + 2550 \cdot W. \quad (6.5)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) тріски при $T < T_k$ можна визначити за формулою:

$$c = 750 - 37220 / (T_v - 273). \quad (6.6)$$

Теплопровідність в Дж/(кг·К) м'язової тканини тріски в залежності від масової частки вологи визначається формулами:

при $0,63 < W < 0,81$ та $T = 293 \text{ К}$

$$\lambda = -0,050 + 0,77 \cdot W \quad (6.7)$$

при $0,61 < W < 0,81$ та $T = 273 - 363 \text{ К}$

$$\lambda = 0,298 + 0,29 \cdot W \quad (6.8)$$

при $0,63 < W < 0,85$ та $T = 293 \text{ К}$

$$\lambda = 0,086 + 0,58 \cdot W. \quad (6.9)$$

Значення теплопровідності м'язової тканини тріски, що вираховуються за формулами (6.7 – 6.9), при $W = 0,61 – 0,81$ відрізняються до 12 %.

З підвищенням температури ($T > T_k$) м'язової тканини тріски її теплопровідність в Вт/(м·К) збільшується:

при $278 < T < 303$ К, $W = 0,803$ та $\rho = 930$ кг/м³

$$\lambda = -0,479 + 0,003 \cdot T. \quad (6.10)$$

Теплопровідність м'язової тканини та філе тріски при $T > T_k$ збільшується при зниженні температура (табл. 6.7).

Таблиця 6.7

Теплопровідність в Вт/(м·К) тріски

Зразок	T, К						
	243	248	253	258	263	268	273
М'язова тканина ($W = 0,83$)	–	1,695	1,51	1,44	1,38	1,38	0,54
Те ж саме	1,838	–	1,83	–	1,65	1,436	0,553
Блок							
- з фаршу ($W = 0,79$)	–	–	0,93	0,85	0,78	0,74	0,32
- з дрібної риби ($W = 0,79$)	–	–	0,63	0,64	0,63	0,58	0,45

ТФХ фаршу з тріски в залежності від швидкості руху повітря v_n та температури наведені в табл.6.8.

Для визначення температуропровідності в м²/с тріски можна використати наступну формулу:

при $275 < T < 338$ К та $W = 0,80$

$$a \cdot 10^8 = 1,05 + 0,039 \cdot T. \quad (6.11)$$

Значення температуропровідності блоків тріски приведені в табл.6.9.

Упорядковані значення ТФХ тріски приведені в табл. 6.10.

Таблиця 6.8

**ТФХ фаршу з тріски,
коли $W = 0,809$, $Z = 0,0079$ та $\rho = 995$ кг/м³**

ТФХ	T, К ($v_n = 3,36$ м ² /с)			v_n , м ² /с ($T = 387$ К)		
	353	387	401	1,33	2,80	4,23
λ , Вт/(м·К)	0,43	0,49	0,52	0,45	0,49	0,58
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,0	13,3	14,2	12,8	13,3	15,8
c_p , Дж/(м ³ ·К)	3583	3684	3662	3516	3684	3670

Таблиця 6.9

Температуропровідність ($a \cdot 10^8$, м²/с) блоків тріски ($W = 0,78 - 0,81$)
під тиском 4,9 кПа

Зразок	T, К									
	288 – 273	267	265	263	261	259	257	255	253	251
Фарш	9,11	10,08	15,08	19,45	23,60	27,50	31,10	34,60	38,00	41,05
Дрібна тріска	12,78	12,83	12,08	15,40	18,06	20,25	22,10	23,63	25,00	26,15

Таблиця 6.10

ТФХ тріски

Зразок	W	T, К	ρ_f , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
М'язова тканини	–	273 – 305	993	3684	0,54	14,4
Те ж саме	0,80	293	1020	3684	0,46	12,1
Філе	0,83	–	989	3685	0,536	14,7
Те ж саме	0,77 – 0,78	298	1043	3714	0,456	11,75
»	0,80	290	930	3450	0,39	12,2

Таблиця 6.11

Енергетична цінність тріски

Продукт	Ец, кДж/кг
Тріска свіжа	31,4
Тріска без голови і тельбухів солена	41,0
Тріска без голови і тельбухів копчена	48,1
Тріска копчена в маслі (консерви)	121,3

6.2. Судак

Таблиця 6.12

Густина судака різної маси

Продукт	Цілий судак при T = 288 К			М'ясо судака при W = 0,775 %		
	m, кг	ρ_f , кг/м ³				
m, кг	0,600	2,500	4,600	0,970	1,630	1,827
ρ_f , кг/м ³	856	920	975	1062	1064	1067

Густина різних частин тіла судака при $T \approx 288 \text{ K}$

Частина тіла судака	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	Частина тіла судака	$\rho_f, \text{кг/м}^3$
М'ясо з головної частини спинки	1065	Шкіра з лускою	1216
М'ясо з головної частини черевця	1061	Спинка біля голови	1064
М'ясо з хвостової частини черевця	1049	Середня частина	1065
Шкіра без луски	1119	Задня частина	1059

Таблиця 6.14

Густина судака при різних способах обробки

Спосіб обробки риби	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	Спосіб обробки риби	$\rho_f, \text{кг/м}^3$
Нерозібрана свіжа	967	Філе охолоджене	1080
Розібрана свіжа	1080	Філе заморожене	1026
Заморожена	985		

Теплоємність сухої речовини судака дорівнює: при нагріванні від 273 до 290 К – 1473, від 273 до 313 К – 1357 Дж/(кг·К).

Таблиця 6.15

ТФХ судака

T, K	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг·K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м·K)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
298 – 273	1040 – 1045	3798	0,475	12,0
288	1070	3475	0,52	14,0

Теплоємність судака становить: при $W = 0,784$ та $T = 273 \text{ K} - 3538$, при $W = 0,768$ та $T = 274 - 290 \text{ K} - 3798$, розмороженого – 3513, охолодженого – 3471 Дж/(кг·К).

При $T = 241 - 243 \text{ K}$ теплоємність судака дорівнює 1863 Дж/(кг·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) судака при $T < T_k$:

$$\lambda = 1,20 - 0,77 \cdot (T - 273). \quad (6.12)$$

Теплопровідність судака при $T > T_k$ дорівнює: 0,38, при 273–303 К – 0,433, при 303–273 К – 0,469, при 273 – 313 К – 0,49 і при $T = 243 \text{ K} - 1,74 \text{ Вт/(м·К)}$.

Температуропровідність судака при 273 – 313 К дорівнює $12 \cdot 10^{-8}$, а при 262 – 252 К – від $30,5 \cdot 10^{-8}$ до $44,4 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Зі збільшенням густини судака ($T = 303\text{--}273$ К) його температуропровідність зменшується та при 1045; 1050 та 1055 кг/м³ відповідно становить $12,0 \cdot 10^{-8}$; $11,1 \cdot 10^{-8}$ та $10,7 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Систематизовані значення ТФХ судака наведені в табл. 6.15.

Енергетична цінність судака свіжого складає 34,7, а консервів в томатному соусі – 49,8 кДж/кг.

6.3. Оселедець

Густина оселедцю (самця) при $W = 0,65$ та $Ж = 0,13$ становить 1060 кг/м³, при $T = 288 - 300$ К від 1048 до 1060 та в середньому – 1054 кг/м³.

Таблиця 6.16

Фізичні показники свіжопоснулого оселедцю

m, г	390	455	470	528	534	582	588	623	662	674	726
L , мм	320	330	335	350	355	360	345	375	380	370	380
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1109	1090	1082	1096	1061	1073	1091	1083	1067	1078	1066

Таблиця 6.17

Густина висушеного оселедцю

$Ж$	1,19	1,19	0,75	0,75	0,75	0,75	0,53	0,53	0,53
W	0,09	0,10	0,05	0,08	0,10	0,13	0,12	0,10	0,16
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1130	1130	1150	1160	1160	1170	1180	1190	1190

Таблиця 6.18

Густина рубленого оселедцю ($W = 6,608$) при $T = 292$ К

$p \cdot 10^2$, кПа	0,318	1,030	3,090	6,050	12,420	15,980
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1136 – 1140	1145 – 1151	1162 – 1165	1172 – 1176	1193 – 1200	1202 – 1209

Наявні відомості про теплоємність оселедцю при $T > T_k$ суперечливі (табл. 6.19).

Таблиця 6.19

Теплоємність в Дж/(кг·К) оселедцю

Оселедець	W	Ж	T, К	T > T _к	T < T _к
–	0,638	0,20	273 – 303	3350	–
Копчений	0,640	–	–	2970	1630
Американський	0,620	–	–	2930	1680
Гарячого копчення	0,640	–	–	2973	1633
Холодного копчення	0,700	–	–	3182	1717
–	0,722	11,3	273 – 353	3548	–
Знежирений	0,75 – 0,80	–	–	3350	1800

З підвищення температури теплоємність оселедцю збільшується. Так, при $T = 233 - 243; 243 - 263$ та $273 - 333$ К вона відповідно становить 1089; 2633 та 3726 Дж/(кг·К).

Ентальпія м'яса оселедцю наведена в табл. 6.20.

Таблиця 6.20

**Ентальпія в кДж/кг м'яса оселедцю
(W = 0,638 та Ж = 0,20)**

T, К	243	253	263	273	283	293	303
h	20,1	42,3	73,2	278,4	314,4	348,8	382,7

Теплопровідність оселедцю становить: східного при 273–288 К – від 0,5 до 1,0 Вт/(м·К); очищеного при $\rho_{\phi} = 910$ кг/м³ – 0,79 Вт/(м·К); розібраного цілого, коли $\rho_{\phi} = 910$ кг/м³, та щільно упакованого при 246–243 К – 0,795 Вт/(м·К).

ТФХ річкового оселедцю приведені в табл. 6.21.

Таблиця 6.21

ТФХ річкового оселедцю (W = 0,747 та Ж = 0,0573)

ТФХ	T, К						
	253	263	273	283	293	303	313
λ , Вт/(м·К)	1,328	1,234	0,409	0,416	0,430	0,450	0,463
$a \cdot 10^8$, м ² /с	65,3	43,0	16,6	16,4	21,2	21,4	22,1
ср, кДж/(м ³ ·К)	2034	2870	2656	2537	2028	2103	2095

Таблиця 6.22

Енергетична цінність оселедців

Продукт	Ец, кДж/кг
Оселедці свіжі:	
атлантичні жирні	101,3
атлантичні нежирні	56,5
тихоокеанські жирні	79,9
тихоокеанські нежирні	56,5
івасі крупні	97,9
івасі дрібні	54,8
Оселедці солоні:	
атлантичні помірного посолу	60,7
азово – чорноморські	115,9
тихоокеанські слабкого посолу	98,3
тихоокеанські помірного посолу	93,7
Оселедці холодного копчення:	
тихоокеанські жирні	94,1

6.4. Щука

Густина щуки (шматок), фаршу та сосисочної маси при $T = 283 \text{ K}$ відповідно становить 1144, 1110 та 1106 кг/м^3 .

Густина в кг/м^3 щуки (шматок) визначається за формулою:

при $283 < T < 323 \text{ K}$

$$\rho_{\phi} = 1399 - 0,90 \cdot T. \quad (6.13)$$

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення щуки суттєво збільшується з підвищенням температури (табл. 6.23).

Таблиця 6.23

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення щуки

Зразок	W	Ж	Білок	$\beta \cdot 10^3, \text{K}^{-1}$ при T, K	
				283 – 323	323 – 353
Щука (шматок)	–	–	–	0,95	3,40
Щука (фарш)	0,804	0,0020	0,1813	0,35	2,75
Сосисочна маса	0,697	0,0970	0,1313	0,25	2,50

Теплоємність сухої речовини фаршу із щуки дорівнює 1424, фаршу – 3643 Дж/(кг·К), а сухої речовини із сосисочної маси та самої сосисочної маси відповідно 1800 та 3475 Дж/(кг·К).

Теплоємність щуки при $T < T_k$ наведена в табл.6.24.

Таблиця 6.24

Теплоємність щуки при $T < T_k$

T, K	253– 243	243– 233	233– 223	223– 213	213– 203	203– 193	183– 173	173– 153	153– 133	113– 77
$c, \text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	2303	1968	1758	1591	1465	1382	1256	1214	1089	795

ТФХ сухої речовини фаршу щуки дорівнюють: $\rho_\phi - 657 \text{ кг}/\text{м}^3$, $c - 1382 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$, $\lambda - 0,093 \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, $a - 10,3 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

При $T = 288 \text{ К}$ температуропровідність сухої речовини щуки ($\rho_n = 760 \text{ кг}/\text{м}^3$) становить $10,8 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, а $\lambda - 0,115 \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$.

ТФХ фаршу λ в Вт/(м·К) та a в м²/с з щуки визначаються за формулами:

при $0 < W < 1$, $T = 288 \text{ К}$ та $\rho_n - 650 \text{ кг}/\text{м}^3$

$$\lambda = 0,090 + 0,48 \cdot W; \quad (6.14)$$

$$a \cdot 10^8 = 10,3 + 3,40 \cdot W. \quad (6.15)$$

Еквівалентні ТФХ фаршу та сосисочної маси з щуки при нагріванні без зовнішнього масообміну в залежності від температури повітря – T_n та швидкості його руху v_n приведені в таблиці 6.25 та 6.26.

Таблиця 6.25

Еквівалентні ТФХ фаршу щуки ($\rho_n = 995 \text{ кг}/\text{м}^3$)

ТФХ	при $T_n = 388 \text{ К}$ та $v_n, \text{ м}/\text{с}$			при $v_n = 2,80 \text{ м}/\text{с}$ та $T_n, \text{ К}$		
	1,33	2,80	4,23	353	388	401
$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	0,47	0,50	0,60	0,46	0,50	0,57
$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	13,1	13,9	16,8	13,0	13,9	15,3
$c\rho, \text{кДж}/(\text{м}^3\cdot\text{К})$	3588	3597	3571	3538	3597	3725

Таблиця 6.26

Еквівалентні ТФХ сосисочної маси із щуки ($\rho_n = 970 \text{ кг/м}^3$)

ТФХ	при $T_n = 388 \text{ К}$ та $v_n, \text{ м/с}$					при $v_n = 2,80 \text{ м/с}$ та $T_n, \text{ К}$		
	0	1,33	2,80	3,36	4,23	353	387	401
$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	0,27	0,36	0,45	0,46	0,48	0,43	0,45	0,49
$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	8,1	10,7	13,3	13,5	14,0	12,9	13,3	14,7
$c\rho, \text{ кДж/(м}^3\cdot\text{К)}$	3333	3364	3383	3407	3429	3333	3383	3333

Таблиця 6.27

ТФХ сосисочної маси із щуки ($T_n = 387 \text{ К}$ та $v_n = 2,8 \text{ м/с}$)

$\rho_\phi, \text{ кг/м}^3$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	$c\rho, \text{ кДж/(м}^3\cdot\text{К)}$
970	0,45	13,3	3383
1065	0,46	12,3	3740
1226	0,48	11,5	4174

Таблиця 6.28

ТФХ сосисок із щуки

Після процесу	W	$c, \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\rho_\phi, \text{ кг/м}^3$	$c\rho, \text{ кДж/(м}^3\cdot\text{К)}$
Формування	0,697	3650	974	3560
Варки	0,68 – 0,66	3440 – 3400	865	2940 – 2980

З підвищенням густини сосисочної маси із щуки її теплопровідність та об'ємна теплоємність збільшуються, а коефіцієнт температуропровідності зменшується (табл. 6.27).

ТФХ сосисок із щуки після основних технологічних процесів приведені в таблиці 6.28.

Енергетична цінність щуки свіжої 34,3, а консервів із щуки в томатному соусі 45,0 кДж/кг.

6.5. Скумбрія

Густина скумбрії при $T = 291 - 293$ К становить 1120 кг/м^3 , а при $W = 0,642 - 1010 \text{ кг/м}^3$.

Теплоємність філе скумбрії ($W = 0,57$) при $T > T_k$ становить 2763, а при $T < T_k - 1549 \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$. Теплоємність фаршу скумбрії ($W = 0,642$) – $3390 \text{ Дж/(кг} \cdot \text{К)}$.

ТФХ блоків розміром 800×250 мм скумбрії дрібної з головою приведені в табл. 6.29.

ТФХ скумбрії при нагріванні приведені в табл. 6.30, а кулінарних виробів з неї – в табл. 6.29.

Таблиця 6.29

ТФХ блоків скумбрії
($W = 0,683 - 0,725$, $Ж = 0,060 - 0,085$) під тиском $p = 4,9$ кПа

ТФХ	Температура, К									
	273 – 288	267	265	263	261	259	257	255	253	251
c , Дж/(кг·К)	2980	6540	4400	3310	2940	2600	2390	2180	2010	1090
λ , Вт/(м·К)	0,29	0,36	0,36	0,42	0,43	0,41	0,38	0,40	0,40	0,40
$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	10,45	5,96	10,15	13,46	15,72	16,95	17,52	19,36	21,30	22,30

Теплопровідність в Вт/(м·К) фаршу скумбрії визначається за формулою:
при $278 < T < 303$ К та $W = 0,642$

$$\lambda = -0,257 + 0,002 T. \quad (6.16)$$

Температуропровідність скумбрії дорівнює $13,8 \cdot 10^{-8} \pm 6,0 \% \text{ м}^2/\text{с}$.

Теплопровідність скумбрії зменшується, якщо до неї додати рослинну олію (табл.6.30).

Таблиця 6.30

ТФХ скумбрії ($W = 0,7735$, $Ж = 0,0048$)

ТФХ	Температура, К					
	253	263	273	283	293	303
λ , Вт/(м·К)	1,237	1,088	0,416	0,423	0,438	0,459
$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	53,89	31,80	10,86	11,72	13,83	15,97
c_p , кДж/(м ³ ·К)	2295	3421	3830	3609	3167	2874

В процесі сушки скумбрії температуропровідність в м²/с зменшується:
при $0,22 < W < 0,789$, $\rho_n = 630 \text{ кг/м}^3$ та $T = 273 - 318 \text{ К}$

$$a \cdot 10^{-8} = 6,37 + 2,8 \cdot W. \quad (6.17)$$

При внесенні в фарш скумбрії наповнювача (замоченого та вижатого хліба найвищого сорту) його ТФХ зменшуються (табл. 6.31).

Таблиця 6.31

Теплопровідність в Вт/(м·К) скумбрії

Зразок	Температура, К				
	283	303	323	348	373
Скумбрія	0,42	0,44	0,52	0,58	0,63
Скумбрія з додаванням 0,05 соєвої олії	–	0,37	0,42	0,49	0,50

Таблиця 6.32

Енергетична цінність скумбрії

Продукт	Ец, кДж/кг
Скумбрія свіжа:	
атлантична	64,0
далекосхідна	62,0
Скумбрія (консерви в олії):	
атлантична	116,3
далекосхідна	92,0

6.6. Минтай

Ентальпія фаршу минтаю приведена в табл. 6.33, а ТФХ – в табл. 6.35.

Таблиця 6.33

Ентальпія в кДж/кг фаршу із минтаю

T, К	h	T, К	h	T, К	h	T, К	h
243	40,2	257	79,5	271	201,0	285	397,3
245	45,2	259	86,2	273	353,8	287	404,5
247	50,7	261	93,8	275	360,9	289	412,0
249	56,1	263	102,2	277	368,5	291	419,1
251	61,5	265	112,2	279	375,6	293	426,2
253	67,4	267	125,6	281	382,7		
255	73,3	269	146,5	283	390,2		

В процесі технологічної переробки фаршу об'ємна маса його змінюється (табл. 6.34).

Таблиця 6.34

Об'ємна маса кг/м^3 фаршу із мінтаю

Продукт	T, K	$\rho_n, \text{кг/м}^3$
Заморожений брикет фаршу	266	920
Розморожений брикет	273	980
Фарш після однократного подрібнення в м'ясорубці	283	940
Котлетна маса в складі: фаршу 0,75, хліба 0,20, молока 0,05	288	1020

Еквівалентні ТФХ фаршу мінтаю з підвищенням температури збільшуються (табл. 6.35).

Таблиця 6.35

ТФХ фаршу із мінтаю

ТФХ	T, K		
	308	323	358
$c\rho, \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{K})$	3638	3605	358
$\lambda, \text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{K})$	0,465	0,721	1,256
$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	12,78	20,00	34,72

Еквівалентні ТФХ фаршу із мінтаю в процесі технологічної переробки збільшуються зі збільшенням його об'ємної маси (табл. 6.36).

Таблиця 6.36

ТФХ фаршу мінтаю в процесі технологічної обробки, $T = 323 \text{ K}$

Продукт	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$c\rho, \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{K})$	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{K})$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Змелений фарш	940	3418	0,674	19,72
Брикет	9890	3605	0,721	20,00
Котлетна маса	1020	4185	0,930	22,22

ТФХ фаршу $c, \text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{K})$, $\lambda, \text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{K})$ в залежності від масової частки вологи визначаються за формулами:

при $0,22 < W < 0,789$,

$$c = 1382 + 2805 \cdot W; \quad (6.18)$$

$$\lambda = 0,093 + 0,476 \cdot W. \quad (6.19)$$

Енергетична цінність свіжого минтаю складає 29,3, а кав'яра пробійного – 54,8 кДж/кг.

6.7. Хек та кулінарні вироби з риби

ТФХ сухої речовини хеку при $T = 293$ К становлять: $\rho - 760$ кг/м³, $c - 1658$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,155$ Вт/(м·К), $a - 12,3 \cdot 10^8$ м²/с.

ТФХ кулінарних виробів з хеку та інших риби приведені в табл. 6.37, а рибних фаршів – в табл. 6.38.

Таблиця 6.37

ТФХ кулінарних виробів з риби при нагріванні від 273 до 363 К

Продукт	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Хек варений	0,802	1031	3731	0,527	13,7
Хек жарений	0,720	1039	3517	0,508	13,9
Камбала варена	0,787	1040	3705	0,530	13,75
Камбала жарена	0,697	1044	3446	0,500	13,9
Окунь варений	0,811	1039	3739	0,534	13,75
Окунь жарений	0,660	1039	3324	0,487	14,1
Скумбрія варена	0,713	1034	3454	0,500	14,0
Скумбрія жарена	0,700	1035	3408	0,494	14,0

Таблиця 6.38

ТФХ рибного фаршу при $T = 293$ К

Фарш	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Хеку					
без наповнення	0,78	1020	3420	0,43	12,3
з наповненням *	0,72	940	3210	0,40	13,2
Лемонеми					
без наповнення	0,72	920	3388	0,39	12,5
з наповненням	0,71	890	3286	0,38	13,0
Льодяної					
без наповнення	0,78	1050	3710	0,45	11,6
з наповненням	0,76	960	3590	0,41	11,9
Минтаю					

Фарш	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
без наповнення	0,76	1010	3480	0,52	14,8
з наповненням	0,74	970	3360	0,49	15,0
Ставриди					
без наповнення	0,72	1060	3480	0,43	11,7
з наповненням	0,70	1010	3320	0,42	12,5
Скумбрії					
без наповнення	0,70	1000	3580	0,49	13,7
з наповненням	0,70	980	3460	0,45	13,3

* - наповнювач – білий хліб, намочений та віджатиий – 0,2, молоко – 0,05

Енергетична цінність хеку складає 36,0, льодяної риби 31,4, а лемонемі 25,5 кДж/кг.

6.8. Сардина

Середнє значення густини сардини становить 1070 кг/м³.

Густина в кг/м³ сардини рубаної ($W = 0,677$) при $T = 288 - 292$ К в залежності від тиску на інтервалі від $0,1 \cdot 10^5$ до $16 \cdot 10^5$ Па визначається формулою:

$$\rho = 1102 + \lg(p/p_0) \quad (6.20)$$

де p – робочий тиск, Па; p_0 – тиск на початок відліку, Па.

Теплоємність сардини ($W = 0,574$ та $Z = 0,11$) дорівнює 3015 Дж/(кг·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) сушеної сардини в залежності від густини та масової частки вологи визначається відповідно за формулами:

при $380 < \rho_{\phi} < 630$ кг/м³, $W = 0,222$ і $T = 318 - 323$ К

$$\lambda = 0,080 + 0,00023 \cdot \rho_{\phi} \quad (6.21)$$

при $0,222 < W < 0,504$, $\rho_{\phi} = 630$ кг/м³ і $T = 273 - 318$ К

$$\lambda = 0,135 + 0,40 \cdot W. \quad (6.22)$$

Температуропровідність в м²/с сушеної сардини:

при $0,222 < W < 0,504$, $\rho_{\phi} = 630$ кг/м³ і $T = 273 - 318$ К

$$a \cdot 10^8 = 5,55 + 4,2 \cdot W. \quad (6.23)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) сушеної сардини:

при $0,222 < W < 0,504$, $\rho_{\phi} = 630$ кг/м³ і $T = 273 - 318$ К

$$c\rho = 2719 + 3323 \cdot W. \quad (6.24)$$

ТФХ сардини ($W = 0,776$) дорівнюють: $\lambda - 0,604$ Вт/(м·К), $a - 11,36 \cdot 10^{-8}$ м²/с,

$$c\rho - 5217 \text{ кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К}).$$

Енергетична цінність свіжої сардини складає 69,5, а консервів в олії – атлантичної скибочками 104,2, далекосхідної 114,2 кДж/кг.

6.9. Короп

Густина коропа дорівнює: спинка біля голови – 1059, середня частина – 1063, задня частина – 1057, черевце – 1065 кг/м³. Густина парного коропа в цілому становить 972 – 1001, а розібраного при $T = 283 - 288$ К – 1052 – 1082 кг/м³. Густина цілого коропа при $T = 288, 270$ і 265 К відповідно становить 987; 944 та 928 кг/м³.

Густина м'яса коропа ($W = 0,779$ та $Ж = 0,088$) при $T = 288-290$ К становить 1055 – 1065 та в середньому – 1060 кг/м³.

Густина луски коропа при $W = 0$ та $0,524$ відповідно становить 1506 та 1259 кг/м³, а шкіри без луски та з нею ($T = 280$ К) – 1119 та 1216 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) м'яса коропа при $T \approx 293$ К

$$c = 4187 - 2629 \cdot n. \quad (6.25)$$

Таблиця 6.39

Теплоємність розмороженого м'яса коропа при $T = 273 - 290$ К

n	c, Дж/(кг·К)	
	дослід	за формулою 6.25
0,256	3659	3514
0,230	3777	3582
0,220	3630	3609

Таблиця 6.40

Температуропровідність коропа

ρ_{ϕ} , кг/м ³	1045	1050	1055	1060
$a \cdot 10^{-8}$, м ² /с	12,1	11,6	11,1	10,7

Усереднені значення ТФХ м'яса коропа дорівнюють: ρ_{ϕ} – 1060 кг/м³, c – 3689 Дж/(кг·К), λ – 0,437 Вт/(м·К), a – $11,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Значення ТФХ спинки коропа наведені в табл. 6.41.

Таблиця 6.41

ТФХ спинки коропа при T = 298 – 303 К

n	Ж*	ρ_{ϕ}, кг/м³	c^{**}, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м²/с
0,2216	0,1276	1047	3604	0,43	11,4
0,2480	0,0861	1046	3535	0,43	11,7
0,2617	0,1078	1052	3499	0,40	11,0

* На суху речовину

** Визначено за формулою: $c = \lambda(a \cdot \rho)$.

Енергетична цінність коропа свіжого азовського крупного 50,6, каспійського і аральського 40,6; консервів, в томатному соусі 60,8 кДж/кг.

6.10.Окунь морський

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення окуня в інтервалі температур 283–323 та 323–253 К відповідно дорівнює $0,50 \cdot 10^{-3}$ та $1,05 \cdot 10^{-3}$ К⁻¹.

Густина маси "Окунь фарширований" суттєво збільшується з підвищенням тиску табл. 6.42.

Таблиця 6.42

Густина маси "Окунь фарширований"

(W = 0,507, T = 302, К)

$p \cdot 10^{-5}$, Па	0,318	1,030	3,090	6,050	12,429	15,920
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1076	1091	1107	1120	1144	1152

Таблиця 6.43

Густина фаршу окуня

T, К	293	303	313	323	333	343	353
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1093	1092	1087	1080	1067	1050	1020

Таблиця 6.44

Ентальпія окуня (W = 0,791)

T, К	233	243	253	263	273	283	293
h, кДж/кг	0	19,0	41,4	72,0	317,9	353,9	389,9

Густина в кг/м³ маси "Окунь фарширований" ($W = 0,807$) при $T = 292$ К в залежності від тиску на інтервалі від $0,10 \cdot 10^5$ до $15,92 \cdot 10^5$ Па визначається:

$$\rho_{\phi} = 1054 + 40 \cdot \lg(p/p_0). \quad (6.26)$$

де p – робочий тиск, Па; p_0 – тиск на початок відліку, Па.

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення фаршу окуня в інтервалі температур 273 – 323 та 323 – 353 К відповідно дорівнює $0,06 \cdot 10^{-3}$ та $1,65 \cdot 10^{-3}$ К⁻¹.

Теплоємність морського окуня ($W = 0,80$) при $T > T_k$ дорівнює 3520, а при $T < T_k$ – 1840 Дж/(кг·К).

Таблиця 6.45

Еквівалентні ТФХ фаршу окуня ($\rho_{\phi} = 995$ кг/м³)

ТФХ	при $v_n = 2,8$ м/с та T, К			при $T_n = 387$ К та v_n, м/с		
	353	387	401	1,33	2,80	4,23
λ , Вт/(м·К)	0,41	0,42	0,43	0,36	0,42	0,49
$a \cdot 10^8$, м ² /с	11,3	11,7	12,0	10,7	11,7	13,6
c_p , кДж/(м ³ ·К)	3628	3590	3583	3364	3590	3603

Теплоємність окуня ($W = 0,791$) при $T = 273$ К дорівнює 4145, а в інтервалі температур 277 – 293 К вона стала і дорівнює 3601 Дж/(кг·К).

Таблиця 6.46

ТФХ кулінарних виробів з окуня при нагріванні від 273 до 363 К

Окунь	W	ρ, кг/м³	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м²/с
Варений	0,811	1039	3739	0,534	13,75
Жарений	0,660	1039	3324	0,487	14,1

Таблиця 6.47

Енергетична цінність окуня

Продукт	E_c , кДж/кг
Окунь свіжий:	
морський	49,0
річковий	34,3
морський гарячого копчення	73,2
морський холодного копчення (баличок)	83,3

6.11. Ставрида

ТФХ блока ставриди розміром 800x 250 мм ($W = 0,75 - 0,76$ та $\mathcal{J} = 0,023 - 0,034$), що знаходиться під пресом ($\rho = 4,9$ кПа), наведені в табл. 6.48.

Таблиця 6.48

ТФХ блока ставриди ($\rho_\phi = 910 - 920$ кг/м³)

ТФХ	Температура, К									
	273 – 288	267	265	263	261	259	257	255	253	251
c , Дж/(кг·К)	3020	5820	4440	3520	2970	2640	2390	2140	2010	1840
λ , Вт/(м·К)	0,266	0,382	0,384	0,392	0,395	0,405	0,407	0,407	0,407	0,407
$a \cdot 10^8$, м ² /с	9,64	6,11	9,44	12,22	14,53	16,78	18,68	20,82	22,13	24,18

Таблиця 6.49

ТФХ ставриди

Ставрида	T , К	W	ρ_ϕ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Відварна	Нагрівання від 273 до 363 К	0,722	1039	3509	0,507	13,9
Те саме	348	0,630	597	3256	0,22	11,3
Жарена	Нагрівання від 273 до 363 К	0,63	1041	3278	0,48	14,1
Те саме	348	0,59	636	3163	0,21	10,4

Таблиця 6.50

Енергетична цінність ставриди

Продукт	Ец, кДж/кг
Ставрида свіжа океанська	49,8
Ставрида атлантична холодного копчення	74,9
Консерви в олії	101,3
Консерви в томатному соусі	67,5

6.12. Пікша

Ентальпія пікші наведена в табл. 6.50.

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини пікші при $233 < T < 283$ К

$$c_{cp} = 208 + 3,56 \cdot T. \quad (6.27)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) пікші в залежності від масової частки вологи при $W > 0,28$

$$c = 1675 + 2510 \cdot W. \quad (6.28)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) пікші при $T < T_k$ визначається за формулою:

$$c = 750 + 37220/(T_v - 273). \quad (6.29)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) пікші при $T < T_k$ визначається за формулою:

$$\lambda = 1,23 + 0,58/(T_v - 273). \quad (6.30)$$

Таблиця 6.51

Ентальпія в кДж/кг пікші ($W = 836$)

T, К	233	250	255	261	266	268	271	273	273
<i>h</i>	0	62,8	87,9	117,2	163,3	201,0	305,6	607	636

Таблиця 6.52

Теплоємність c , Дж/(кг·К) пікші

W	Температура, К										
	233	244	253	261	266	273	277	281	285	289	293
0,836	—	—	—	—	—	3978	3685	3685	3726	3726	3726
0,803	1922	2135	2353	2587	2721	3408	—	—	—	—	—

Таблиця 6.53
Теплоємність c , Дж/(кг·К) пікші
при $T > T_k$ та $T < T_k$

W	$T > T_k, K$	$T < T_k, K$
0,780	3430	1800
0,800	3520	1840
0,836	3726	2554

Таблиця 6.54
Теплопровідність λ , Вт/(м·К) пікші

Температура, К						
333	274	264	263	255	253	244
0,68	0,47	–	–	–	–	–
–	0,54	–	1,66	–	1,84	–
–	–	1,61	–	1,73	–	1,90

Енергетична цінність пікші свіжої складає 29,7 кДж/кг.

6.13.Лосось

Теплоємність лосося ($W = 0,64$) при $T > T_k$ становить 2970, а при $T < T_k$ – 1633 Дж/(кг·К). Теплоємність лосося ($W = 0,73$ та $Ж = 0,054$) при зміні температури від 300 до 273 К становить 3517 Дж/(кг·К).

Таблиця 6.55

Теплоємність лосося-тайменя ($W = 0,781$)

T, K	233	239	244	250	255	261	266	273 – 300
c , Дж/(кг·К)	1758	1800	1926	2135	1554	3350	5987	3685

Теплофізичні характеристики лосося ($W = 0,73$ та $Ж = 0,054$) в інтервалі температур 300 – 273 К дорівнюють: $\rho_f = 991$ кг/м³, $c = 3517$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,50$ Вт/(м·К), $a = 14,4 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

6.14. Осетер

Густина охолодженого та розібраного осетра становить 1056, мороженого цілого – 1022, а філе (охолодженого) – 1057, мороженого – 1032 кг/м³. При $W = 0,708$ та $Ж = 0,090$ густина осетра коливається від 1058 до 1061 кг/м³ та в середньому становить 1059 кг/м³.

Теплоємність осетра ($W = 0,708$ та $Ж = 0,31$) в інтервалі $T = 273 - 290$ К дорівнює 3643, в інтервалі $T = 288 - 290$ К – 3649. Теплоємність охолодженого осетра $T = 273 - 291$ К становить 3144 Дж/(кг·К).

Теплопровідність осетра ($W = 0,741$) при $T = 285$ К і $\rho = 1059$ кг/м³ дорівнює 0,43 Вт/(м·К).

Температуропровідність осетра ($W = 0,708$ і $Ж = 0,309$) в інтервалі 273 – 313 та 288 – 290 К дорівнює $11,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Температуропровідність свіжого осетра при нагріванні від 273 до 313 К дорівнює $11,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 6.56

Енергетична цінність лосося та осетра

Продукт	Ец, кДж/кг
Лосось свіжий сьомга	91,6
Лосось свіжий озерний	73,2
Лосось солений без тельбухів	112,5
Осетер азово-чорноморський	68,6
Осетер сибірський	84,5
Осетер консерви натуральний	69,0
Осетер консерви в томатному соусі	75,7

6.15. Короп дзеркальний

Густина дзеркального коропа становить: живого – 987 – 1037 ($\rho = 1008$), в стані спокою – 1003, оглушеного – 1001 – 1002, до заморожування – 1001 – 1008, після відтавання – 986 – 990 кг/м³. Якщо густина цілого коропа становить 986 – 990, то розібраного $T = 288$ К – 1049 – 1062 кг/м³. Густина м'яса коропа ($W = 0,806$) при $T = 288 - 290$ К коливається в межах 1052 – 1055 кг/м³.

Теплоємність коропа дзеркального при $W = 0,57$ та $0,78$ відповідно дорівнює 2763 та 3810 Дж/(кг·К).

Теплопровідність коропа дзеркального ($W = 0,759$) при $T = 285$ К та $\rho_{\phi} = 1060$ кг/м³ становить 0,44 Вт/(м·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) коропа дзеркального при $T < T_k$ визначається:

$$\lambda = 1,35 + 0,87/(T_v - 273) \quad (6.31)$$

ТФХ коропа при $T = 274$ К дорівнюють: $c\rho - 3345$ кДж/(м³·К), $\lambda - 0,46$ Вт/(м·К), $a - 13,75 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Енергетична цінність коропа дзеркального свіжого 40,2 кДж/кг.

6.16.Лящ

Густина ляща становить: живого – 1029 – 1033 ($\rho = 1028$), оглушеного – 970 – 997 ($\rho = 984$), свіжепоснулого – 1002 – 1032 кг/м³ ($\rho = 1018$ кг/м³).

Густина м'яса ляща ($W = 0,779$ та $Ж = 0,12$) при $T = 288 - 290$ К – 1059 – 1062 ($\rho = 1060$ кг/м³).

Густина ляща не залежить від маси і довжини тіла.

Теплопровідність свіжого ляща при нагріванні від 273 до 303 К дорівнює 0,47 Вт/(м·К).

Таблиця 6.57

Енергетична цінність ляща

Продукт	Ец, кДж/кг
Лящ свіжий:	
річковий	43,9
морський	59,9
Лящ гарячого копчення	72,0
Лящ холодного копчення арсельський	107,9
Лящ каспійський крупний та середній	66,9
Лящ каспійський дрібний	64,9
Лящ в'ялений каспійський крупний та середній	92,5
Лящ в'ялений каспійський дрібний	93,3
Лящ каспійський солоний	60,2
Консерви з ляща в томатному соусі	58,3

Теплопровідність в Вт/(м·К) ляща при $T < T_k$

$$\lambda = 1,30 + 0,83/(T_v - 273) \quad (6.32)$$

Температуропровідність свіжого ляща ($W = 0,7711$ та $Ж = 0,080$) при $\rho_\phi = 1040$ кг/м³ та нагріванні від 273 до 313 К дорівнює $11,5 \cdot 10^{-8}$, а при нагріванні від 317 до 323 К – $15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

ТФХ свіжого ляща при нагріванні від 273 до 303 К дорівнюють: $c\rho - 4087$ кДж/(м³·К), $\lambda - 0,47$ Вт/(м·К), $a - 11,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

6.17. Тунець

Теплоємність філе тунця ($W = 0,70$) при $T > T_k$ дорівнює 3182, а при $T < T_k$ – 1712 Дж/(кг·К).

Теплопровідність тунця при $T = 243; 253; 263$ та 273 К відповідно становить 1,417; 1,333; 1,167 та 0,444 Вт/(м·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) тунця при $T < T_k$

$$\lambda = \lambda_0 + \beta_I \cdot [1 - T_k/(T - 273)] \quad (6.33)$$

де λ_0 – теплопровідність тунця при T_k $\lambda_0 = 0,5$ Вт/(м·К); β_I – коефіцієнт ($\beta_I = 1,6$); T_k – криоскопічна температура ($T_k = 272$ К); T – температура визначення, К.

Теплопровідність тунця ($W = 0,730$ та $Ж = 0,0017$) дорівнює 0,44 Вт/(м·К).

Енергетична цінність тунця свіжого 51,9, консервів натуральних 10,2 в олії – 96,7 кДж/кг.

6.18. Мойва

ТФХ мойви ($W = 0,635$) дорівнюють: $\rho_\phi = 1010$ кг/м³, $c - 4320$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,385$ Вт/(м·К), $a - 11,1 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

ТФХ шару мойви ($W = 0,797$) дорівнюють: $\rho_\phi = 1040$ кг/м³, $c - 3500$ Дж/(кг·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) фаршу мойви ($W = 0,797$) дорівнює:
при $278 < T < 303$ К

$$\lambda = -0,449 + 0,003 \cdot T. \quad (6.34)$$

Наведені данні з ТФХ – ρ , c та λ фаршу мойви ($W = 0,797$) дозволяють розрахувати наближене значення її температуропровідності при $T \approx 293$ К, яка дорівнює $11,8 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Енергетична цінність мойви весняної 42,2, а осінньої 88,7 кДж/кг.

РОЗДІЛ 7. ОЛІЇ ТА ЖИРИ

7.1. Олії

7.1.1. Олія соняшникова

Густина в кг/м^3 нерафінованої соняшникової олії
при $293 < T < 458 \text{ К}$

$$\rho = 1098 - 0,605 \cdot T; \quad (7.1)$$

при $253 < T < 413 \text{ К}$

$$\rho = 1115,7 - 0,680 \cdot T \quad (7.2)$$

Густина (в кг/м^3) рафінованої олії визначається формулами:
при $293 < T < 458 \text{ К}$

$$\rho = 1107 - 0,6175 \cdot T \quad (7.3)$$

при $293 < T < 393 \text{ К}$

$$\rho = 1127,4 - 0,688 \cdot T \quad (7.4)$$

Таблиця 7.1

**Кінематична в'язкість соняшникової олії
різко падає з підвищенням температури**

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	59,8	25,2	11,3	6,2	3,3	1,6

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ нерафінованої соняшникової олії :
при $273 < T < 413 \text{ К}$

$$c = 951 + 3,35 T \quad (7.5)$$

при $273 < T < 323 \text{ К}$

$$c = 119 + 2,5 T \quad (7.6)$$

при $298 < T < 343 \text{ К}$

$$c = 354 + 5,20 T \quad (7.7)$$

при $273 < T < 323 \text{ К}$

$$c = 1629 + 1,05 T \quad (7.8)$$

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ рафінованої соняшникової олії
при $313 < T < 413 \text{ К}$

$$c = 551 + 4,19 T \quad (7.9)$$

Формули (7.1) і (7.5) дозволяють виразити об'ємну теплоємність в кДж/(м³·К) нерафінованої соняшникової олії у наступному вигляді:

при $273 < T < 413 \text{ К}$

$$c_p = 927 + 2,867 T \quad (7.10)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) нерафінованої соняшникової олії:

при $298 < T < 343 \text{ К}$

$$\lambda = 0,3397 - 0,00057 T \quad (7.11)$$

при $298 < T < 343 \text{ К}$

$$\lambda = 0,359 - 0,00064 T \quad (7.12)$$

Температуропровідність в м²/с нерафінованої соняшникової олії:

при $298 < T < 343 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 23,74 - 0,048 T \quad (7.13)$$

Температура застигання соняшникової олії 16–18⁰С, енергетична цінність рафінованої олії – 376 кДж/кг, насіння 241,8; ядра насіння та халви – 236,0 кДж/кг.

7.1.2. Олія бавовняна

Густина нерафінованої бавовняної олії :

при $253 < T < 413 \text{ К}$

$$\rho = 1120,6 - 0,68 T \quad (7.14)$$

при $298 < T < 353 \text{ К}$

$$\rho = 1106 - 0,62 T \quad (7.15)$$

при $283 < T < 333 \text{ К}$

$$\rho = 1120 - 0,674 T \quad (7.16)$$

Таблиця 7.2

В'язкість бавовняної олії

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	73,4	33,8	18,7	11,6	7,8	3,7

Таблиця 7.3

Ентальпія рафінованої бавовняної олії

<i>T</i>, К	223	233	243	253	263	273
<i>n</i>	0	15,36	33,41	68,92	100,18	139,93
<i>T</i>, К	283	293	303	313	323	
<i>n</i>	170,3	191,5	211,3	231,0	250,9	

Зі збільшенням йодного числа теплоємність бавовняної олії зменшується.

Таблиця 7.4

Теплоємність бавовняної олії при нагріванні від 294 до 373 К

<i>Й.ч.</i>	0,5	11,9	24,8	41,0	56,6	69,2
<i>c</i> , Дж/(кг·К)	4145	3978	3517	3052	2667	2366

Теплоємність c в Дж/(кг·К) рафінованої бавовняної олії визначається за формулами:

при $293 < T < 328$ К і $Й.ч. = 107$

$$c = 1982 = const \quad (7.17)$$

при $263 < T < 423$ К

$$c = 500 + 4,21 T \quad (7.18)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) нерафінованої бавовняної олії :

при $313 < T < 423$ К

$$c = 507 + 4,26 T \quad (7.19)$$

при $288 < T < 333$ і $Й.ч. = 108,3$ Т

$$c = 1238 + 2,55 T \quad (7.20)$$

при $173 < T < 218$ К

$$c = -115 + 7,2 T \quad (7.21)$$

Теплоємність c в Дж/(кг·К) для суміші олії бавовняної ($n = 0,521$) і важкого бензину ($n = 0,479$):

при $273 < T < 313$ К

$$c = 1250 + 2,72 T \quad (7.22)$$

при $178 < T < 208$ К

$$c = 675 + 4,52 T \quad (7.23)$$

Теплопровідність λ в Вт/(м·К) рафінованої олії бавовняної :

при $273 < T < 413 \text{ K}$

$$\lambda = 0,207 + 0,000136 T \quad (7.24)$$

Таблиця 7.5

В'язкість олії бавовняної

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6, \text{ м/с}^2$	73,4	33,8	18,7	11,6	7,8	3,7

Енергетична цінність рафінованої бавовняної олії складає 376,1 кДж/кг.

7.1.3. Олія оливкова

Густина в кг/м^3 нерафінованої олії оливкової :

при $283 < T < 333 \text{ K}$

$$\rho = 1110 - 0,678 T \quad (7.25)$$

при $293 < T < 458 \text{ K}$

$$\rho = 1108,6 - 0,6725 T \quad (7.26)$$

Густина в кг/м^3 рафінованої оливкової олії:

при $293 < T < 458 \text{ K}$

$$\rho = 1098,8 - 0,636 T \quad (7.27)$$

Із формул (7.26) і (7.27) видно, що густина нерафінованої оливкової олії більша, ніж рафінованої.

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{K})$:

при $283 < T < 323 \text{ K}$ і *Й.ч.* = 96

$$c = 1639 + 1,05 T \quad (7.28)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{K})$ оливкової олії:

при $293 < T < 323 \text{ K}$

$$c_p = 1817,0 + 0,06 \cdot T - 0,000711 \cdot T^2 \quad (7.29)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{K})$ оливкової олії

при $269 < T < 414 \text{ K}$

$$\lambda = 0,185 - 0,000062 \cdot T \quad (7.30)$$

Енергетична цінність рафінованої оливкової олії 375,7 кДж/кг.

7.1.4. Олія кунжутна

Густина в кг/м³ кунжутної олії:

при $253 < T < 413$ К

$$\rho = 1117,7 - 0,68 T \quad (7.31)$$

при $283 < T < 333$

$$\rho = 1120 - 0,68 T \quad (7.32)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) олії кунжутної :

при $273 < T < 353$ К

$$c = 1051 + 3,04 T \quad (7.33)$$

при $363 < T < 413$ К

$$c = 935 + 3,35 T \quad (7.34)$$

при $283 < T < 323$ К і $Y.ч. = 100$

$$c = 1202 + 2,47 T \quad (7.35)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) олії кунжутної:

при $273 < T < 353$ К

$$c\rho = 1175 + 2,68 T - 0,00207 T^2 \quad (7.36)$$

при $363 < T < 413$ К

$$c\rho = 1045 + 3,11 T - 0,00228 T^2 \quad (7.37)$$

Таблиця 7.6

В'язкість олії кунжутної

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	55,6	32,4	14,8	7,1	5,0	2,1

Теплопровідність в Вт/(м·К) олії кунжутної з підвищенням температури зменшується. Її значення рекомендують визначати:

$$\lambda = 0,1985 \cdot 10^{-4} \cdot (1117,7 - 0,68 \cdot T)^{4/3} \quad (7.38)$$

Температуропровідність (в м²/с) олії кунжутної:

$$a = \frac{0,1985 \cdot 10^{-4} \cdot (1117,7 - 0,68 \cdot T)^{1/3}}{c} \quad (7.39)$$

Температура застигання кунжутної олії мінус 50⁰С, енергетична цінність олії рафінованої 376,1 кДж/кг; насіння кунжуту – 218,8 кДж/кг.

7.1.5. Олія кукурудзяна

Густина в кг/м^3 олії кукурудзяної:

при $253 < T < 413 \text{ К}$

$$\rho = 1119 - 0,680 T \quad (7.40)$$

при $283 < T < 333 \text{ К}$

$$\rho = 1130 - 0,701 T \quad (7.41)$$

Таблиця 7.7

Кінематична в'язкість олії кукурудзяної

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	72,3	30,5	14,6	6,9	4,7	2,0

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ олії кукурудзяної:

при $323 < T < 423 \text{ К}$

$$c = 795 + 3,140 \cdot T \quad (7.42)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$ олії кукурудзяної:

при $323 < T < 413 \text{ К}$

$$c\rho = 898 + 2,99 \cdot T - 0,0020 \cdot T^2 \quad (7.43)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$ олії кукурудзяної:

при $253 < T < 413 \text{ К}$

$$\lambda = 0,192 \cdot 10^{-4} \cdot (1130 - 0,7011 \cdot T)^{4/3} \quad (7.44)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ олії кукурудзяної

$$a = \frac{0,192 \cdot 10^{-4} \cdot (1130 - 0,7011 \cdot T)^{1/3}}{c} \quad (7.45)$$

Значення c у формулі (7.45) визначається за формулою (7.42).

Енергетична цінність олії кукурудзяної рафінованої – $375,7 \text{ кДж/кг}$.

7.1.6. Олія соєва

Густина в кг/м^3 олії соєвої:

олія Амурська: при $253 < T < 423 \text{ К}$

$$\rho = 1119,58 - 0,680 \cdot T \quad (7.46)$$

олія виробництва Японії: при $283 < T < 333 \text{ K}$

$$\rho = 1120 - 0,688 \cdot T \quad (7.47)$$

олія виробництва Іспанії: при $293 < T < 458 \text{ K}$

$$\rho = 1113,9 - 0,656 \cdot T \quad (7.48)$$

Густині рафінованої олії соєвої, відповідає формула:

$$\rho = 1122,2 - 0,694 \cdot T \quad (7.49)$$

Таблиця 7.8

В'язкість соєвої Амурської олії

$t, ^\circ\text{C}$	20	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	61,8	30,6	18,1	10,7	7,4	2,8

Теплоємність в Дж/(кг·К) олії соєвої

при $273 < T < 353 \text{ K}$

$$c = 1149 + 2,65 T \quad (7.50)$$

при $353 < T < 483$

$$c = 957 + 3,10 T \quad (7.51)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) олії соєвої

при $273 < T < 353 \text{ K}$

$$c\rho = 1286,4 + 2,19 \cdot T - 0,0018 \cdot T^2 \quad (7.52)$$

при $353 < T < 483 \text{ K}$

$$c\rho = 1063,6 + 2,63 \cdot T - 0,0020 \cdot T^2 \quad (7.53)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) олії соєвої

при $253 < T < 458 \text{ K}$

$$\lambda = 0,194 \cdot 10^{-4} \cdot (1119,58 - 0,680 \cdot T)^{4/3} \quad (7.54)$$

Температуропровідність в м²/с олії соєвої

при $273 < T < 483 \text{ K}$

$$a = 0,194 \cdot 10^{-4} \cdot (1119,58 - 0,680 \cdot T)^{1/3} \cdot c^{-1} \quad (7.55)$$

Енергетична цінність олії соєвої рафінованої 376,1 кДж/кг.

7.2. Жири тваринні

7.2.1. Жир яловичий

Густина топленого жиру яловичого при $T = 288, 323$ і 373 К відповідно складає $937 - 953, 895$ і $860 - 862$ при $T = 288, \rho = 923 - 933$ кг/м³.

Густина в кг/м³ жиру яловичого залежно від температури при $278 < T < 303$ К

$$\rho = 1377 - 1,50 T \quad (7.56)$$

при $313 < T < 363$ К

$$\rho = 1076 - 0,50 T \quad (7.57)$$

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення жиру яловичого в інтервалі температур $278 - 303$ і $323 - 373$ К відповідно рівний $1,58 \cdot 10^{-3}$ і $0,72 \cdot 10^{-3}$ К⁻¹

Таблиця 7.9

Теплоємність в Дж/(кг·К) жиру твердого яловичого при $T < 298,5$ К.

Жир	Температура, К								
	75	113 – 115	153 – 155	193 – 195	233 – 235	243 – 245	253	263	273
Топлений	500	790	1080	1380	1730	1860	1980	2230	2780
	–	1001	1553	2303	–	–	–	–	–
Зовнішній ($W = 0,07$)	–	–	–	–	–	1717	1968	2428	4103
	–	–	–	–	1528	1612	1947	1947	1947

Таблиця 7.10

Ентальпія в кДж/кг жиру яловичого під час топлення

75	Температура, К							
	223– 225	233– 235	243– 245	253– 255	263– 265	273– 275	283– 285	293– 295
–	0	15,07	30,73	48,19	67,45	86,17	112,92	155,34
0	157,0	173,9	191,8	211,0	232,5	258,4	294,5	336,1

Таблиця 7.11

Ентальпія в кДж/кг жиру яловичого в рідкому стані під час нагрівання

Температура, К				
75	223 – 225	303	313	320 – 323
0	–	182,7	223,0	281,0
–	0	363,5	398,9	436,5

Таблиця 7.12

**Теплофізичні характеристики подрібненого жиру яловичого
при $T = 293\text{K}$**

Зразок	W	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Жир – сирець:				
сальник	0,12	1682	0,093	5,53
брижесечний	0,16	2844	0,180	6,33
кишечний	0,295	4887	0,345	7,06
Яловичий	–	4849	0,355	7,33

Таблиця 7.13

Теплофізичні характеристики жиру яловичого

ТФХ	Температура, К						
	273	268	263	258	253	248	243
λ , Вт/(м·К)	0,2035	0,212	0,227	0,238	0,253	0,262	0,279
$a \cdot 10^8$, м ² /с	5,28	7,50	9,72	11,67	13,68	15,28	16,94
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	3854	2827	2335	2039	1859	1715	1647
ρ , кг/м ³	939	937	962	955	945	953	959

Таблиця 7.14

Теплопровідність жиру яловичого

T, К	313	323	333	343	353	363
λ , Вт/(м·К)	0,172	0,167	0,166	0,163	0,160	0,159

ТФХ яловичого жиру при $T = 333\text{K}$ дорівнюють: $\rho - 886 \text{ кг/м}^3$, $c - 2330 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,177 \text{ Вт/(м·К)}$ і $a - 8,67 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Енергетична цінність топленого жиру яловичого $375,3 \text{ кДж/кг}$.

7.2.2. Жир баранячий

Густина (в кг/м^3) жиру баранячого в інтервалі температур $323 - 363 \text{ K}$:
надпечінковий і сорочковий

$$\rho = 1124 - 0,75 \cdot T \quad (7.58)$$

курдючний

$$\rho = 1100 - 0,65 \cdot T \quad (7.59)$$

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення жиру баранячого в інтервалі температур 323 – 368 К складає $0,66 \cdot 10^{-3} \text{ K}^{-1}$.

Середня ефективна теплоємність жиру баранячого в температурному інтервалі плавлення (283 – 321 К) складає $6364 \pm 837 \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$.

В рідкому й твердому станах теплоємність жиру баранячого відповідно рівна 2260 і 1290 $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$.

Ефективна теплоємність жиру баранячого в процесі нагрівання піддається різним змінам.

Теплота плавлення жиру баранячого, за даними А.А.Соколова складає 146,545 кДж/кг.

Таблиця 7.15

Ефективна теплоємність жиру баранячого під час нагрівання

T, К	283	288	293	298	303	308	313	318	323	333	338	343
c, Дж/(кг·К)	4606	4648	4740	5150	5887	6029	6113	5619	5175	2914	2416	2366

Таблиця 7.16

Теплопровідність жиру баранячого

T,К	254	254	265	275	289	289	297	298	298	311
λ, Вт/(м·К)	0,268	0,330	0,287	0,217	0,209	0,260	0,190	0,132	0,221	0,190

Теплопровідність жиру баранячого в період плавлення в два рази більша, ніж в твердому стані. Енергетична цінність топленого жиру баранячого 375,3 кДж/кг.

7.2.3. Олії копитна і кісткова

Копитна олія. Густина олії копитної рівна: при $T = 288\text{К} - 914 - 919$, при $T - 323 \text{ К} - 892 \text{ кг}/\text{м}^3$. Значення ентальпії олії копитної наведена в таблиці 7.17.

Ентальпія в кДж/кг жиру копитного

<i>T, К</i>	<i>h</i>	<i>T, К</i>	<i>h</i>	<i>T, К</i>	<i>h</i>	<i>T, К</i>	<i>h</i>	<i>T, К</i>	<i>h</i>
223	0	248	41,41	273	124,14	298	210,69	323	260,93
228	7,75	253	50,66	278	150,44	303	220,60	328	271,15
233	15,78	258	62,63	283	179,58	308	230,66		
238	24,12	263	77,84	288	190,76	313	240,71		
243	32,62	268	103,13	293	200,72	318	249,46		

Кістковий жир. Густина в кг/м³ жирів кісткових при атмосферному тиску :

жир яловичої кістки при $333 < T < 473\text{К}$

$$\rho = 1101,4 - 0,646 \cdot T \quad (7.60)$$

жир свинячої кістки

$$\rho = 1093,5 - 0,615 \cdot T \quad (7.61)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) олій кісткових

при $323 < T < 474\text{ К}$ для олії свинячої кістки

$$c = 1419 + 2,87 \cdot T \quad (7.62)$$

при $327 < T < 473\text{ К}$ для олії яловичої кістки

$$c = 1324 + 2,95 \cdot T \quad (7.63)$$

Таблиця 7.18

Теплофізичні характеристики олії свинячої кістки при атмосферному тиску

ТФХ	Температура, К					
	317	342	371	412	441	473
λ , Вт/(м·К)	0,168	0,162	0,157	0,148	0,142	0,135
	0,162	0,158	0,154	0,148	0,144	0,139
$a \cdot 10^8$, м ² /с	8,02	7,62	7,17	6,77	6,43	6,04
	7,78	7,47	7,30	6,78	6,53	6,26

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) олій кісткових

олія яловичої кістки при $333 < T < 473\text{ К}$

$$c\rho = 1458 + 2,395 \cdot T - 0,00191 \cdot T^2 \quad (7.64)$$

олія свинячої кістки при $333 < T < 473\text{К}$

$$c\rho = 1552 + 2,265T - 0,001765 \cdot T^2 \quad (7.65)$$

7.2.4. Жир свинячий

Густина в кг/м^3 шпика при $77 < T < 273 \text{ К}$

$$\rho = 1052 - 0,377 \cdot T \quad (7.66)$$

Таблиця 7.19

Густина жиру свинячого

T, К	288	293	304	323	373
$\rho, \text{кг/м}^3$	915 – 938	910 – 916	900	890 – 889	865

Для подрібненого шпика ($W = 0,137$) з додаванням повареної солі при $293 < T < 313 \text{ К}$

$$\rho = 1765 - 2,80 \cdot T + 0,035 \cdot (T - 273)^2 \quad (7.67)$$

при $313 < T < 353 \text{ К}$

$$\rho = -205 + 3,92 \cdot T - 0,049 \cdot (T - 273)^2 \quad (7.68)$$

для подрібненого шпика ($W = 0,136$)

при $333 < T < 353$

$$\rho = 1642 - 2,21 \cdot T \quad (7.69)$$

при $283 < T < 333$

$$\rho = 1133 - 0,63 \cdot T \quad (7.70)$$

Значення густини шпика, що вираховані за формулами, різняться до 6,5%.

Таблиця 7.20

Ентальпія в кДж/кг шпика ($W = 0,033$; $Z = 0,946$)

T, К	h	T, К	h	T, К	h	T, К	h
223	0	263	81,5	288	184,0	313	272,8
233	14,9	268	96,8	293	195,3	318	286,6
243	31,5	273	115,0	298	222,5	323	300,4
248	42,0	278	129,9	303	239,3	333	322,6
253	56,2	283	162,3	308	260,4	343	344,9
258	68,3	–	–	–	–	353	367,7

Таблиця 7.21

Теплофізичні характеристики шпика ($W = 0,031$) при $T \leq 273$ К

ТФХ	Температура, К						
	273	268	263	258	253	248	243
λ , Вт/(м·К)	0,186	0,227	0,2535	0,274	0,291	0,305	0,316
$a \cdot 10^8$, м ² /с	4,4	5,0	6,4	7,8	8,9	10,3	11,7
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	4689	4689	4187	3810	3433	3140	–
ρ , кг/м ³	901	968	946	922	952	943	–

Зі збільшенням масової частки вологи в шпику його теплопровідність збільшується. Так, при $T = 303$ К і $W = 0,031$ і $0,137$ теплопровідність відповідно дорівнює $0,186$ і $0,290$. В процесі нагрівання шпика від 293 до 353 К в герметичному патроні його теплопровідність і температуропровідність збільшується з підвищенням температури і швидкості руху обігрівуючого повітря.

Таблиця 7.22

Теплофізичні характеристики шпика

$T_{нов}$, К ($v_{нов} = 2,8$ м/с)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с	$v_{нов}$, м/с ($T_{нов} = 387$ К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
353	0,17	7,0	1,33	0,16	7,3
387	0,18	7,7	2,80	0,18	7,7
401	0,22	8,9	4,28	0,20	8,2

Густина в кг/м³ жиру топленого
при $323 < T < 373$ К

$$\rho = 1069 - 0,555 \cdot T \quad (7.71)$$

Значення теплоємності жиру топленого наступні: при $W = 0,007 - 2512$, Дж/(кг·К), а при температурі нижче температури плавлення – 1591 , при $W = 0,007 - 1675$ Дж/(кг·К).

Значення ентальпії жиру топленого наведені в таблиці 7.23.

Теплоємність в Дж/(кг·К) рідкого жиру топленого :

$$c = -975 + 9,3 \cdot T \quad (7.72)$$

Об'ємна теплоємність жиру топленого при $T = 273, 279, 293$ і 333 К

відповідно складає 2000, 11900, 4000 і 2000 кДж/(м³·К).

Таблиця 7.23

Ентальпія жиру топленого

Вироб – ництво	Температура, К									
	223	233	243	253	263	273	283	293	303	313
ФРН	0	14,0	28,81	45,0	65,7	96,3	139,0	165,8	209,3	252,5
США	0	14,4	30,0	49,0	75,7	113,9	160,7	188,2	231,2	256,9

Теплопровідність в Вт/(м·К) жиру топленого

при $77 < T < 323$ К

$$\lambda = 0,65 - 0,0015 \cdot T \quad (7.73)$$

при $323 < T < 373$ К

$$\lambda = 0,031 + 0,00040 \cdot T \quad (7.74)$$

Енергетична цінність жиру свинячого топленого 375,3; шпику без шкурки 351,0; шпика солоного без шкурки 341,4 кДж/кг.

7.3. Жирові продукти

7.3.1. Саломас

Густина саломасів в рідкому і твердому вигляді менше густини масел, з яких вони виготовлені.

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення саломасів в інтервалі температур 253 – 423 К дорівнює: для технічної і олії соняшникової – $0,760 \cdot 10^{-3} \text{ K}^{-1}$, для харчових із соняшникової і бавовняної олії – $0,725 \cdot 10^{-3} \text{ K}^{-1}$.

Густина харчових саломасів в кг/м³:

із олії соняшникової при $273 < T < 423$ К

$$\rho = 1111 - 0,68 \cdot T \quad (7.75)$$

із олії соняшникової при $333 < T < 473$ К

$$\rho = 1100 - 0,63 \cdot T \quad (7.76)$$

із олії бавовняної при $273 < T < 423$ К

$$\rho = 1109 - 0,68 \cdot T \quad (7.77)$$

Залежність густини саломасу із олії арахісової від температури до йодного

числа описується формулою

$$\rho = 1090 + 0,15 \cdot \text{Й.ч.} - 0,646 \cdot T \quad (7.78)$$

Густина харчового саломасу із олії соняшникової при різних значеннях температури і тиску

$$\rho = 1101 - 0,84 \cdot p - 0,634 \cdot T + 0,0040 \cdot T \cdot p \quad (7.79)$$

Теплоємність саломасів в твердому стані менше теплоємності олії, з якої він виготовлений, а в рідкому – більше. Різниця між значеннями теплоємності олії і саломасу тим помітніше, чим більша його гідратація.

Таблиця 7.24

Кінематична в'язкість саломаса технічного із олії соняшникової.

$t, ^\circ\text{C}$	40	60	80	100	150
$\nu \cdot 10^6 \text{ м/с}^2$	46,9	26,6	14,9	9,7	4,5

Таблиця 7.25

Теплоємність в Дж/(кг·К) олій і харчових саломасів

Фізичний стан продукту	T, К	Хімічна обробка	Вид олії і саломасу			
			льняна	бавовняна	арахісова	соняшникова
Твердий	200	Негідрована	–	1325	1515	–
Рідкий	343		2110	2112	2174	2081
Твердий	200	Гідрована	–	1226	1364	–
Рідкий	343		2152	2150	2317	2290
Твердий	200	Високо – гідрована	–	1173	–	–
Рідкий	343		2194	2202	–	–

Йодне число з точністю до 5% не впливає на питому теплоємність саломасів.

Теплоємність в Дж/(кг·К) саломасу із гідрованої олії арахісової при $84 < T < 230 \text{ К}$

$$c = 32 + 6,66 \cdot T \quad (7.80)$$

при $320 < T < 350 \text{ К}$

$$c = 636 + 4,90 \cdot T \quad (7.81)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) саломасів із гідрованої і високогідрованої олії бавовняної з точністю до 4,9%

при $193 < T < 253 \text{ K}$

$$c = -7 + 5,90 \cdot T \quad (7.82)$$

при $333 < T < 423 \text{ K}$

$$c = 1151 + 2,97 \cdot T \quad (7.83)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) харчового і технічного саломасів із олії соняшникової і харчового саломасу з льняної олії

при $333 < T < 423 \text{ K}$

$$c = 1280 + 2,96 \cdot T \quad (7.84)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) саломаса із харчової олії соняшникової

при $328 < T < 473 \text{ K}$

$$c_p = 1414 + 2,43 \cdot T - 0,0019 \cdot T^2 \quad (7.85)$$

Теплопровідність саломасів із соняшникової олії рекомендують визначати з рівняння:

$$\lambda = D \cdot \rho^{4/3} \quad (7.86)$$

Необхідні для цього значення постійних D рівні: для саломаса технічного – $0,190 \cdot 10^{-4}$, для саломаса харчового:

при $0,10 < p < 49,1$

$$D \cdot 10^4 = 0,166 + 0,000265 \cdot p \quad (7.87)$$

Температуропровідність для саломасу технічного із олії соняшникової

при $253 < T < 423 \text{ K}$

$$a = 1,82 \cdot 10^{-4} / (415 + 5,156 \cdot T) \quad (7.88)$$

7.3.2. Маргарин

Густина жирової основи маргарину помітно менша, ніж його водно – молочної фази, а густина маргаринової емульсії ближче до густини жирової основи, ніж до густини водно – молочної фази. Це пояснюється тим, що масова частка жирової основи маргаринової емульсії, складає 0,82, а водно – молочної фази – тільки 0,18.

Густина маргаринів в кг/м³ при $278 < T < 298 \text{ K}$:

$$\text{тваринного} \quad \rho = 1347 - 1,50 \cdot T \quad (7.89)$$

$$\text{безмолочного} \quad \rho = 1307 - 1,30 \cdot T \quad (7.90)$$

$$\text{вершкового} \quad \rho = 1377 - 1,60 \cdot T \quad (7.91)$$

Таблиця 7.26

Теплофізичні характеристики столового маргарину

<i>T</i> , К	ρ , кг/м ³	<i>c</i> , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
268	933	2901	0,203	7,50
288	930	3182	0,205	6,94
308	910	3328	0,207	6,83
332	902	3337	0,207	6,88

Теплоємність в Дж/(кг·К) маргаринів:

тваринний маргарин при $278 < T < 298$ К

$$c = 8679 - 20,98 \cdot T \quad (7.92)$$

вершковий маргарин при $293 < T < 305$ К

$$c = -5821 + 26,9 \cdot T \quad (7.93)$$

Таблиця 7.27

Теплофізичні характеристики вершкового маргарину

ТФХ	Температура, К								
	293	295	297	298	299	300	301	302	305
<i>c</i> , Дж/(кг·К)	2061	2114	2166	2198	2227	2250	2275	2305	2384
λ , Вт/(м·К)	0,1615	0,165	0,1685	0,1702	0,1702	0,1725	0,1728	0,1732	0,1790
$a \cdot 10^8$, м ² /с	8,50	8,49	8,47	8,43	8,42	8,37	8,29	8,16	8,23

Таблиця 7.28

Теплоємність в Дж/(кг·К) твердого маргарину

Маргарин	Температура, К				
	278	283	288	293	298
Тваринний	2847	2763	2638	2512	2428
Безмолочний	2847	2721	2596	2470	2345
Вершковий	2638	2554	2428	2308	2177

Теплоємність рідкої маргаринової емульсії при температурі 313 – 323 К дорівнює: для тваринної – 2052, для без молочної – 1842, для вершкової –

1633 Дж/(кг·К), а в інтервалі температур 313 – 353 К теплоємність маргаринової емульсії стала і дорівнює 2093 Дж/(кг·К).

Таблиця 7.29

Теплопровідність молочного маргарину ($\rho = 925 \text{ кг/м}^3$)

$T, \text{ К}$	243	253	263	273	283	293
$\lambda, \text{ Вт/(м·К)}$	0,24	0,225	0,21	0,21	0,22	0,23

Теплопровідність в Вт/(м·К) вершкового маргарину при $293 < T < 305 \text{ К}$

$$\lambda = (-0,37 + 0,0018 \cdot T) \cdot (1165 - 0,83)^{4/3} \cdot 10^{-4} \quad (7.94)$$

Температуропровідність вершкового маргарину при $293 < T < 305 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 2,778 \cdot (2,65 - 0,02 \cdot (t - 20)) \quad (7.95)$$

Таблиця 7.30

Енергетична цінність маргаринів

Маргарин	$E_c, \text{ кДж/кг}$
Безмолочний	311,3
Молочний	312,1
Вершковий	312,1
Бутербродний «Слав'янський»	311,7
Бутербродний «Екстра»	311,3
«Ера»	310,9
«Шоколадний»	266,5

7.3.3. Жири кулінарні

Жир «Прима». Густина жиру «Прима» з підвищенням тиску і зменшенням температури збільшується.

при $333 < T < 453 \text{ К}$ при $p = 0,1 \text{ МПа}$

$$\rho = 1099 - 0,65 \cdot T \quad (7.96)$$

при $p = 10 \text{ МПа}$

$$\rho = 1093 - 0,61 \cdot T \quad (7.97)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) жиру «Прима» зі збільшенням тривалості нагрівання зростає

при $0,1 < p < 50 \text{ МПа}$, $0 < \tau < 20 \text{ год.}$ і $T = 448 \text{ К}$

$$\lambda = 0,13 + 0,0005 \cdot p + 0,0005 \cdot \tau \quad (7.98)$$

Таблиця 7.31

Теплоємність в Дж/(кг·К) жиру «Прима»

T, К	Тривалість нагрівання, год.					
	0	5	10	13	16	20
328 – 330	2118	2142	2165	2184	2193	2214
352 – 354	2193	2216	2242	2253	2272	2290
374 – 375	2247	2273	2305	2327	2348	2358
397 – 399	2315	2346	2381	2402	2420	2446
423 – 424	2401	2433	2465	2482	2503	2530
447 – 479	2470	2505	2533	2560	2581	2612
472 – 473	2536	2572	2515	2638	2654	2689

Жир «Білоруський». Густина жиру «Білоруський» з підвищенням тривалості його нагрівання збільшується

при $T = 453 \text{ К}$ і $0 < \tau < 30$ год.

$$\rho = 760 + 0,7 \cdot \tau \quad (7.99)$$

Таблиця 7.32

Густина в кг/м³ жиру «Білоруський»

ρ , кПа	Температура, К							
	333	353	373	393	413	433	453	473
35	830	820	810	800	780	760	750	730
8	820	810	800	790	770	760	740	720

Теплоємність жиру «Білоруський» при $T = 453 \text{ К}$ і $0 < \tau < 30$ год.

$$c = 2554 - 20,43 \cdot \tau \quad (7.100)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) жиру «Білоруський»:

при $T = 453 \text{ К}$ і $0 < \tau < 30$ год.

$$c\rho = 1941 - 13,740\tau - 0,014\tau^2 \quad (7.101)$$

Таблиця 7.33

Формули для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) жиру «Білоруський» при нагріванні від 353 до 453 К

τ , год.	$c = f(T)$	τ , год.	$c = f(T)$
0	$c = 1227 + 2,39 \cdot T$	20	$c = 956 + 2,51 \cdot T$
10	$c = 1143 + 2,39 \cdot T$	30	$c = 979 + 2,09 \cdot T$

Теплопровідність в Вт/(м·К) жиру «Білоруський» при $313 < T < 473$ К

$$\lambda = 0,2087 \cdot 10^{-4} \rho^{4/3} \quad (7.102)$$

Температуропровідність в м²/с жиру «Білоруський»

$$a \cdot 10^8 = 0,2087 \cdot 10^{-4} \cdot \rho^{1/3} / c \quad (7.103)$$

$$a \cdot 10^8 = 0,2087 \cdot 10^{-4} (760 + 0,7 \cdot \tau)^{1/3} / c \quad (7.104)$$

Жир «Український». Формули для визначення густини в кг/м³ даного жиру в залежності від тривалості нагрівання при температурі 453 К мають вигляд:

при $p = 8,0$ кПа

$$\rho = 710 + 2,17 \cdot \tau \quad (7.105)$$

при $p = 34,7$ кПа

$$\rho = 720 + 2,00 \cdot \tau \quad (7.106)$$

при $p = 101,3$ кПа

$$\rho = 730 + 1,80 \cdot \tau. \quad (7.107)$$

Таблиця 7.34

**Теплоємність жиру «Український»
в інтервалі температур 353 – 453 К в залежності від тривалості нагрівання**

τ, год.	Формула	τ, год.	Формула
0	$c = 1249 + 2,51 \cdot T$	20	$c = 1020 + 2,09 \cdot T$
10	$c = 1230 + 2,09 \cdot T$	30	$c = 726 + 2,09 \cdot T$

Теплопровідність в Вт/(м·К) жиру «Український» при $0 < \tau < 30$ год. і $T = 453$ К

$$\lambda = (0,226 - 0,0003\tau) \cdot 10^{-4} \cdot \rho^{4/3} \quad (7.108)$$

Температуропровідність в м²/с жиру «Український» при $353 < T < 433$ К і $\tau = 0$

$$a = 0,209 \cdot 10^{-4} \cdot \rho^{1/3} / (1249 + 2,51 \cdot T) \quad (7.109)$$

Енергетична цінність кулінарних та кондитерських жирів однакова і в середньому складає 375,3 кДж/кг.

**РОЗДІЛ 8. ВИНОРОБНА, ПИВОВАРНА ТА СПИРТОВА
ПРОМИСЛОВІСТЬ**

8.1. Виноробство

Таблиця 8.1

Залежність густини і теплоємності вина від температури

$t, ^\circ\text{C}$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$
Сухе			Кріплене	
-5	996	-	1036	3625,7
0	996	3881,2	1034	3680,2
3	996	3826,7	1032	3713,7
10	995	3784,8	1030	3726,2
15	994	3759,7	1028	3726,2
20	993	3734,6	1025	3726,2
25	992	3717,8	1022	3726,2
30	991	3709,5	1020	3726,2
35	989	3709,5	1017	3726,2
40	986	3709,5	1014	3726,2
45	984	3726,2	1011	3726,2
50	981	3738,8	1008	3726,2
55	981	3755,5	1005	3726,2
60	975	3789,1	1002	3726,2
Фруктове			Білий мускат	
-5	1019	3969,1	1093	3562,9
0	1018	4055,9	1092	3600,6
3	1017	4090,5	1091	3609
10	1015	4094,6	1089	3609
15	1014	4094,6	1088	3609
20	1012	4094,6	1086	3609
25	1010	4094,6	1084	3609
30	1008	4094,6	1082	3609
35	1005	4094,6	1080	3609
40	1003	4094,6	1077	3609
45	1000	4094,6	1074	3609
50	998	4094,6	1071	3609
55	995	4094,6	1068	3609
60	993	4094,6	1065	3609

Таблиця 8.2

**Залежність теплопровідності і температуропровідності вина
від температури**

$t, ^\circ\text{C}$	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a\cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a\cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$
Сухе			Кріплене	
-10	–	–	0,330	0,0902
-5	0,409	–	0,350	0,0933
0	0,424	0,1100	0,367	0,0969
5	0,443	0,1163	0,381	0,0997
10	0,461	0,1227	0,393	0,1026
15	0,479	0,1283	0,401	0,1047
20	0,494	0,1330	0,408	0,1069
25	0,508	0,1380	0,414	0,1088
30	0,521	0,1416	0,416	0,1097
35	0,531	0,1447	0,417	0,1105
40	0,539	0,1472	0,419	0,1113
45	0,546	0,1488	0,420	0,1119
50	0,551	0,1502	0,421	0,1126
55	0,556	0,1516	0,422	0,1130
60	0,558	0,1519	0,423	0,1133
Фруктове			Білий мускат	
-10	0,314	–	0,337	0,0890
-5	0,326	0,0805	0,345	0,0890
0	0,337	0,0816	0,355	0,0902
5	0,349	0,0838	0,364	0,0928
10	0,360	0,0866	0,373	0,0956
15	0,372	0,0894	0,383	0,0978
20	0,384	0,0927	0,392	0,1000
25	0,395	0,0958	0,401	0,1027
30	0,407	0,0986	0,416	0,1059
35	0,419	0,1019	0,421	0,1080
40	0,430	0,1047	0,430	0,1108
45	0,442	0,1080	0,439	0,1138
50	0,453	0,1111	0,448	0,1161
55	0,465	0,1144	0,459	0,1188
60	0,477	0,1175	0,474	0,1219

Таблиця 8.3

Залежність в'язкості вина від температури

$t, ^\circ\text{C}$	$\mu \cdot 10^4, \text{Па}\cdot\text{с}$	$\nu \cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$	$\mu \cdot 10^4, \text{Па}\cdot\text{с}$	$\nu \cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$
Сухе			Кріплене	
-10	–	–	85,81	8,29
-5	36,28	3,65	6865	6,63
0	29,91	3,01	54,33	5,26
5	24,51	3,47	42,85	4,15
10	20,29	2,04	34,32	3,34
15	17,16	1,73	27,65	2,67
20	15,10	1,52	23,53	2,30
25	13,43	1,35	19,81	1,94
30	12,26	1,23	17,16	1,68
35	11,28	1,14	14,71	1,45
40	10,30	1,04	13,04	1,29
45	9,80	1,00	11,77	1,16
50	9,32	0,95	10,79	1,07
55	9,02	0,92	10,30	1,03
60	8,82	0,90	10,30	1,03
Фруктове			Білий мускат	
-10	71,10	6,99	124,05	11,32
-5	68,65	5,70	93,85	8,60
0	46,48	4,58	73,55	6,75
5	36,97	3,64	58,05	5,32
10	29,51	2,90	47,07	4,33
15	24,12	2,38	38,24	3,52
20	20,79	2,04	31,28	2,88
25	17,65	1,75	25,99	2,40
30	17,30	1,51	22,75	2,10
35	13,24	1,32	19,81	1,84
40	12,06	1,20	17,55	1,64
45	10,88	1,10	15,69	1,46
50	10,69	1,08	14,41	1,34
55	10,49	1,06	13,73	1,28
60	10,30	1,04	13,43	1,26

Таблиця 8.4

Температура замерзання та густина вина

Сорт вина	$t_{зам}$, °С	ρ , кг/м ³
Вина південного берегу Криму, «Масандра»		
«Бордо Ай–Даніль»	–5,8	994
«Аліготе Ай–Даніль»	–5	992,5
Портвейн білий «Алупка»	–12	1022,7
Кагор «Аю–Даг»	–12	1059,7
Мадера «Масандра»	–11	1001,9
Мускат «Масандра»	–12,4	1084,9
Вина Вірменії, «Арарат»		
«Біле столове»	–5,1	992
«Біле Васкеваз»	–6,55	996,4
«Біле столове Агавпатун»	–8,1	994,7
«Рожеве Камарлинське»	–6,0	933,2
Мадера(врожай 1939р.)	–12,0	1014,2
Портвейн «Айгешат»	–14,1	1026,2
Кагор	–12,7	1055,8
«Мускат білий»	–14,2	1071,7
«Мускат рожевий»	–13,2	1071,2
Вина Узбекистану		
«Бахтіорі біле столове»	–5,4	991,5
«Портвейн білий столовий № 26»	–11,2	1021,1
«Портвейн червоний № 54»	–9,8	1033,4
«Узбекистан»	–17,0	1085,6
«Буакі десертне»	–13,6	1058,2
Вина Туркменії		
«Мадера Ашхабадська»	–11,2	1016
«Портвейн білий»	–11,6	1023
«Ашхабадське крепке»	–11,2	1002,7

Температура замерзання вина і виноматеріалів

<i>n</i>	<i>t</i> _{зам} (в °С) при концентрації спирту, % об.						
	7	8	9	10	11	12	13
0	-3,0	-3,4	-3,9	-4,4	-4,8	-5,3	-5,8
1	-3,1	-3,5	-4,0	-4,5	-5,0	-5,5	-6,0
2	-3,3	-3,7	-4,2	-4,7	-5,2	-5,7	-6,2
3	-3,5	-3,9	-4,4	-4,9	-5,4	-5,9	-6,4
4	-3,7	-4,1	-4,6	-5,1	-5,6	-6,1	-6,6
5	-3,9	-4,3	-4,8	-5,3	-5,8	-6,3	-6,9
6	-4,1	-4,5	-5,0	-5,5	-6,0	-6,5	-7,1
7	-4,2	-4,7	-5,2	-5,7	-6,2	-6,7	-7,3
8	-4,4	-4,9	-5,4	-5,9	-6,4	-7,0	-7,6
9	-4,6	-5,1	-5,6	-6,1	-6,6	-7,2	-7,8
10	-4,8	-5,3	-5,8	-6,3	-6,8	-7,4	-8,1
11	-5,0	-5,4	-6,0	-6,6	-7,0	-7,6	-8,4
12	-5,2	-5,6	-6,2	-6,8	-7,2	-7,9	-8,6
13	-5,4	-5,8	-6,4	-7,0	-7,5	-8,1	-8,9
14	-5,6	-6,0	-6,6	-7,2	-7,8	-8,4	-9,2
15	-5,8	-6,3	-6,9	-7,5	-8,1	-8,7	-9,4
16	-6,0	-6,5	-7,1	-7,7	-8,3	-8,9	-9,7
17	-6,2	-6,7	-7,3	-8,0	-8,5	-9,2	-10,0
18	-6,4	-6,9	-7,5	-8,2	-8,8	-9,5	-10,4
19	-6,6	-7,1	-7,7	-8,4	-9,0	-9,7	-10,7
20	-6,8	-7,4	-8,0	-8,7	-9,3	-10	-11,0
21	-7,0	-7,6	-8,2	-8,9	-9,5	-10,3	-11,3
22	-7,2	-7,8	-8,4	-9,2	-9,8	-10,6	-11,6
23	-7,5	-8,0	-8,7	-9,4	-10,1	-10,9	-11,9
24	-7,7	-8,2	-8,9	-9,7	-10,4	-11,2	-12,2
25	-7,9	-8,5	-9,2	-10,0	-10,7	-11,5	-12,5
26	-8,1	-8,7	-9,4	-10,2	-10,9	-11,8	-12,8
27	-8,4	-8,9	-9,7	-10,5	-11,2	-12,1	-13,2
28	-8,6	-9,2	-9,9	-10,8	-11,5	-12,4	-13,5
29	-8,8	-9,4	-10,2	-11,0	-11,8	-12,7	-13,8
30	-9,0	-9,7	-10,4	-11,3	-12,1	-13,1	-14,3

Продовження таблиці 8.5

<i>n</i>	<i>t</i> _{зам} (в °С) при концентрації спирту, % об.						
	14	15	16	17	18	19	20
0	-6,3	-6,8	-7,3	-7,8	-8,4	-8,9	-9,4
1	-6,5	-7,0	-7,5	-8,2	-8,7	-9,3	-9,8
2	-6,7	-7,3	-7,8	-8,5	-9,1	-9,7	-10,3
3	-7,0	-7,5	-8,1	-8,8	-9,5	-10,2	-10,9
4	-7,2	-7,8	-8,4	-9,1	-9,9	-10,6	-11,5
5	-7,5	-8,0	-8,7	-9,5	-10,3	-11,1	-12,0
6	-7,7	-8,3	-9,0	-9,9	-10,7	-11,6	-12,6
7	-7,9	-8,6	-9,4	-10,3	-11,1	-12,1	-13,1
8	-8,2	-8,9	-9,7	-10,6	-11,5	-12,6	-13,7
9	-8,4	-9,2	-10,0	-11,0	-12,0	-13,1	-14,3
10	-8,7	-9,5	-10,4	-11,4	-12,4	-13,6	-14,9
11	-9,0	-9,8	-10,7	-11,8	-12,9	-14,1	-15,5
12	-9,3	-10,1	-11,1	-12,2	-13,4	-14,6	-16,1
13	-9,6	-10,4	-11,4	-12,6	-13,9	-15,1	-16,8
14	-9,9	-10,8	-11,8	-13,0	-14,3	-15,7	-17,4
15	-10,2	-11,1	-12,2	-13,4	-14,8	-16,3	-18,1
16	-10,5	-11,5	-12,6	-13,8	-15,3	-16,9	-18,8
17	-10,8	-11,8	-13,0	-14,3	-15,8	-17,5	-19,5
18	-11,1	-12,1	-13,4	-14,8	-16,3	-18,1	-20,2
19	-11,5	-12,5	-13,8	-15,3	-16,8	-18,7	-20,9
20	-11,9	-12,9	-14,2	-15,8	-17,4	-19,3	-21,6
21	-12,2	-13,2	-14,6	-16,2	-17,9	-19,9	-22,3
22	-12,6	-13,6	-15,0	-16,7	-18,5	-20,6	-23,1
23	-12,9	-14,0	-15,4	-17,2	-19	-21,3	-23,8
24	-13,3	-14,4	-15,8	-17,7	-19,6	-21,9	-24,6
25	-13,7	-14,9	-16,3	-18,2	-20,2	-22,6	-25,4
26	-14,1	-15,3	-16,8	-18,7	-20,8	-23,3	-26,2
27	-14,4	-15,7	-17,3	-19,3	-21,4	-24,0	-27,1
28	-14,8	-16,2	-17,8	-19,8	-22,0	-24,7	-27,9
29	-15,2	-16,6	-18,3	-20,4	-22,6	-25,1	-28,7
30	-15,6	-17,1	-18,8	-21,0	-23,3	-25,4	-29,5

Примітка. *n* – концентрація цукру, г/100мл.

Таблиця 8.6

Енергетична цінність вин

Сорт вина	<i>E_c</i> , кДж/кг
Столове біле	27,2
Столове червоне	29,7
Шампанське напівсухе	36,8
Портвейн білий	51,5
Десертне біле	64,0

8.2. Пивоварне виробництво

Таблиця 8.7

Залежність густини і в'язкості сусла і пива «Жигулівське» від температури

Продукт	<i>t</i> , °C	ρ , кг/м ³	$\mu \cdot 10^2$, Па·с
Сусло не охмелене (16,5% екстрактивних речовин)	20	1067,6	0,2410
	40	1060,9	0,1530
	60	1051,7	0,1115
	70	1046,2	0,0955
	75	1043,3	0,0790
Сусло охмелене (11 % екстрактивних речовин)	5	1046,4	0,2890
	10	1046,1	0,2520
	20	1044,1	0,1860
	40	1037,8	0,1196
	60	1028,8	0,0895
	70	1023,6	0,0769
	75	1022,6	0,0721
Пиво (0,5% екстракту, 2,9 % спирту)	2	1018,6	0,2816
	5	1018,6	0,2410
	10	1018,4	0,2010
	20	1016,9	0,1451
	30	1014,4	0,1180
	50	1008,4	0,0780
	70	1000,1	0,0520
75	1000,1	0,0481	

Таблиця 8.8

Теплофізичні характеристики пива німецького виробництва

t , °C	ρ , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)	c , Дж/(кг·К)	$a \cdot 10^6$, м ² /с	$\nu \cdot 10^6$, м ² /с
12,35% сухих речовин; 4,18% спирту					
10	1030,1	0,558	4064	0,1313	2,40
20	1028,6	0,574	4070	0,1371	1,82
30	1026,0	0,588	4080	0,1406	1,40
40	1022,4	0,602	4094	0,1438	1,10
50	1018,1	0,614	4112	0,1467	0,88
60	1013,1	0,625	4134	0,1493	0,71
70	1007,6	0,635	4157	0,1516	0,58
12% сухих речовин					
10	1049,9	0,551	3988	0,1315	2,78
20	1048,3	0,566	3992	0,1351	2,11
30	1045,7	0,580	4003	0,13,86	1,64
40	1042,0	0,593	4017	0,1417	1,29
50	1037,6	0,606	4035	0,1446	1,04
60	1031,6	0,616	4055	0,1472	0,84
70	1026,9	0,626	4077	0,1496	0,69

Таблиця 8.9

Залежність теплопровідності пива
німецького виробництва від температури

λ , Вт/(м·К)	t , °C						
	10	20	30	40	50	60	70
	0,558	0,574	0,588	0,602	0,614	0,625	0,635

Таблиця 8.10

Залежність в'язкості пива
німецького виробництва від температури

$\nu \cdot 10^6$, м ² /с	t , °C						
	10	20	30	40	50	60	70
	2,401	1,816	1,400	1,100	0,878	0,706	0,583

Таблиця 8.11

Поверхневий натяг σ , Н/м пивного суслу і пива німецького виробництва

t , °C	10,15	20	29,41	38,95	48,54	57,61	64,99
Сусло	0,0422	0,0405	0,0391	0,0379	0,0370	0,0364	0,0360
Пиво	0,0460	0,0454	0,0448	0,0443	0,0437	0,0433	0,0429

Таблиця 8.10

Теплофізичні характеристики пива і напівфабрикатів

Продукт	$t, ^\circ\text{C}$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\mu\cdot 10^2, \text{Па}\cdot\text{с}$
«Жигулівське»					
Сусло	4	1046,0	0,50	3810	32,85
		1040,3	0,58	3726	15,49
		1024,5	0,59	3475	10,68
		1031,2	0,52	3726	24,71
Продукт на 3-й день бродіння	30	1020	0,53	3726	27,26
» на 6-й день	60	1018,3	0,53	3810	34,71
» із лагерного підвалу	8,5	1018,1	0,52	3768	27,94
» із розливу	5,6	1016,7	0,53	3852	25,79
«Московське»					
Сусло	7,0	1055,2	0,50	3768	31,67
		1050,0	0,54	3684	15,78
		1037,5	0,56	3559	10,19
		1043,5	0,53	3726	29,61
Продукт на 3-й день бродіння	2,0	1021,0	0,47	3936	28,63
» на 7-й день –	1,0	1018,8	0,50	3810	33,14
» із лагерного підвалу	6,0	1018,5	0,50	3894	27,06
з розливу	9,0	1018,2	0,52	3894	24,51

Таблиця 8.13

Енергетична цінність пива, кДж/кг

Пиво	Ец
Жигулівське	15,5
Ризьке	17,2
Московське	18,4
Ленінградське	28,0
Українське	18,0
Мартовське	20,5
Портер	26,8
Бархатне	17,2

Теплофізичні характеристики продуктів пивоварного виробництва

Продукт	$t, ^\circ\text{C}$	$\rho,$ кг/м ³	$\lambda,$ Вт/(м·К)	$c,$ Дж/(кг·К)	$a \cdot 10^6,$ м ² /с
«Ленінградське»					
Заторна маса	40	1097	0,410	3580	0,1044
	80	1097	0,456	3647	0,1128
Сусло неохмелене	50	1072	0,560	3672	0,1422
	80	1056	0,583	3726	0,1480
охмелене	50	1072	0,570	3680	0,1443
	80	1056	0,605	3730	0,1536
Пиво готове	50	1020	0,550	3860	0,1497
	80	1020	0,579	3873	0,1465
Пиво без вуглекислоти	50	1020	0,573	3860	0,1455
	80	1020	0,613	3889	0,1547
«Жигулівське»					
Заторна маса	20	1081	0,462	3626	0,1175
	50	1081	0,511	3668	0,1569
	70	1081	0,523	3701	0,1330
	80	1081	0,541	3718	0,1342
Сусло неохмелене	50	1077	0,563	3768	0,1389
	80	1058	0,605	3810	0,1500
	охмелене	50	1048	0,586	3915
охмелене	60	1040	0,602	3919	0,1478
	70	1039	0,616	3931	0,1519
	80	1020	0,628	3944	0,1561
	90	1015	0,620	3961	0,1544
	Пиво готове	50	1008	0,556	4007
60		1004	0,569	4011	0,1414
70		1000	0,584	4019	0,1455
80		1000	0,593	4023	0,1475
90		1000	0,597	4028	0,1478
Пиво без вуглекислоти	50	1008	0,597	4007	0,1478
	60	1004	0,612	4011	0,1522
	70	1000	0,619	4019	0,1542
	80	1000	0,636	4023	0,1580
	90	1000	0,640	4028	0,1592

Теплопровідність в Вт/(м·К) зеленого солоду при $t = 25 - 65^\circ\text{C}$ і при $W = 19\%$ можна обчислити за формулою:

$$\lambda = 0,073 + 0,0005 \cdot (t - 20) \pm 0,004 \quad (8.1)$$

а температуропровідність в м²/с становить:

$$a \cdot 10^8 = 0,06 \pm 0,017 \quad (8.2)$$

при $W = 45 \%$ відповідно:

$$\lambda = 0,14 + 0,0013 \cdot (t - 20) \pm 0,06 \quad (8.3)$$

$$a \cdot 10^8 = 0,116 \pm 0,032 \quad (8.4)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) при $W = 19 - 45 \%$ обчислюється за формулою:

$$c\rho = 1,17 + 0,01 \cdot (t - 20) \pm 0,28 \quad (8.5)$$

8.3.Спиртове виробництво

Таблиця 8.15

Теплопровідність водно-спиртових сумішей

Вміст спирту, % мас.	λ при температурі °С							
	0	10	20	30	40	50	60	80
5	–	0,502	0,565	0,582	0,594	0,607	0,623	–
10	0,504	0,523	0,536	0,553	0,565	0,578	0,590	0,636
20	0,447	0,473	0,483	0,497	0,507	0,515	0,528	0,579
30	0,401	0,426	0,434	0,444	0,447	0,457	0,460	0,532
40	0,348	0,384	0,389	0,389	0,394	0,397	0,402	0,482
50	0,293	0,343	0,343	0,347	0,347	0,347	0,347	0,423
60	0,251	0,305	0,305	0,301	0,301	0,301	0,297	0,381
70	0,215	0,272	0,267	0,264	0,259	0,255	0,251	0,346
80	0,190	0,343	0,238	0,230	0,226	0,217	0,213	0,319
90	0,186	0,217	0,209	0,201	0,191	0,184	0,175	0,290
100	0,159	0,191	0,180	0,172	0,159	0,151	0,138	0,174

Таблиця 8.16

**Теплопровідність в Вт/(м·К) водно-спиртово-цукрових сумішей
в залежності від температури, концентрації спирту z і цукрози x**

$t, ^\circ\text{C}$	λ при значеннях z і x (в %)			
	$z=38, x=5$	$z=20, x=20$	$z=21, x=30$	$z=24, x=40$
10	0,403	0,457	0,417	0,347
20	0,410	0,472	0,437	0,382
30	0,423	0,474	0,451	0,392
40	0,441	0,508	0,457	0,408

Таблиця 8.17

Залежність густини водно-спиртової суміші від температури

<i>n</i> , % об.	<i>ρ</i> , кг/м ³	<i>n</i> , % об.	<i>ρ</i> , кг/м ³	<i>n</i> , % об.	<i>ρ</i> , кг/м ³
<i>t</i> = 10 °C					
10	990	50	940	80	870
20	980	60	910	90	840
30	970	70	890	100	800
40	950				
<i>t</i> = 20 °C					
10	980	50	930	80	860
20	970	60	910	90	830
30	960	70	880	100	790
40	950				
<i>t</i> = 30 °C					
10	980	50	910	80	830
20	960	60	880	90	810
30	950	70	860	100	780
40	930				
<i>t</i> = 40 °C					
10	970	50	900	80	830
20	960	60	870	90	800
30	940	70	860	100	770
40	920				
<i>t</i> = 50 °C					
10	970	50	890	80	820
20	950	60	870	90	790
30	930	70	840	100	760
40	910				
<i>t</i> = 60 °C					
10	960	50	880	80	810
20	940	60	860	90	780
30	930	70	830	100	750
40	900				
<i>t</i> = 70 °C					
10	960	50	870	80	800
20	920	60	850	90	770
30	910	70	820	100	750
40	890				

Примітка. *n* – концентрація спирту у водно-спиртовій суміші, % об'єму.

Густина водно-спиртової суміші при $t = 20$ °С залежно від вмісту спирту

Вміст спирту		ρ , кг/м ³	Вміст спирту		ρ , кг/м ³	Вміст спирту		ρ , кг/м ³
% об.	% мас.		% об.	% мас.		% об.	% мас.	
0	0	998,2	34	28,04	957,1	68	60,27	890,4
1	0,79	996,8	35	28,91	955,4	69	61,33	888,0
2	1,59	995,3	36	29,78	954,2	70	62,39	885,5
3	2,38	993,9	37	30,65	952,7	71	63,46	883,0
4	3,18	992,4	38	31,53	951,2	72	64,54	880,5
5	3,98	991,1	39	32,41	949,6	73	65,63	878,0
6	4,78	989,7	40	33,30	948,1	74	66,72	875,4
7	5,59	988,5	41	34,19	946,4	75	67,83	872,8
8	6,40	987,2	42	35,09	944,8	76	68,94	870,2
9	7,20	986,0	43	35,99	943,1	77	70,06	867,5
10	8,01	984,8	44	36,89	941,3	78	71,19	864,8
11	8,83	983,6	45	37,80	939,6	79	72,33	862,1
12	9,64	982,4	46	38,72	937,8	80	73,48	859,3
13	10,46	981,2	47	39,69	935,9	81	74,64	856,5
14	11,27	980,1	48	40,56	934,0	82	75,81	853,7
15	12,09	979,0	49	42,49	932,1	83	77	850,8
16	12,91	977,9	50	42,43	930,2	84	78,19	847,9
17	13,74	976,8	51	43,37	928,2	85	79,40	845,0
18	14,56	975,7	52	44,31	926,2	86	80,62	841,9
19	15,39	974,7	53	45,26	924,2	87	81,86	838,9
20	16,21	973,6	54	46,22	922,1	88	83,11	835,7
21	17,04	972,5	55	47,18	920,0	89	84,38	832,5
22	17,88	971,5	56	48,15	917,9	90	85,66	829,3
23	18,71	970,4	57	49,13	915,8	91	86,97	825,9
24	19,54	969,3	58	50,11	913,6	92	88,29	822,5
25	20,38	968,1	59	51,10	911,4	93	89,63	818,9
26	21,22	967,0	60	52,09	909,2	94	91	815,3
27	22,06	965,8	61	53,09	906,9	95	92,41	811,4
28	22,91	964,7	62	54,09	904,6	96	93,84	807,5
29	23,76	963,5	63	55,11	902,3	97	95,30	803,3
30	24,61	962,2	64	55,13	900,0	98	96,81	799,0
31	25,46	961,0	65	57,15	897,6	99	98,38	794,3
32	26,32	959,7	66	58,19	895,3	100	100	789,3
33	27,18	958,4	67	59,23	892,9			

Таблиця 8.19

Теплопровідність лікерів в Вт/(м·К) від температури

$t, ^\circ\text{C}$	λ	$t, ^\circ\text{C}$	λ	$t, ^\circ\text{C}$	λ
«Вишневий лікер»					
0	0,350	30	0,426	60	0,468
10	0,381	40	0,44	70	0,477
20	0,395	50	0,457	80	0,482
«Шартрез»					
0	0,320	30	0,361	60	0,425
10	0,331	40	0,380	70	0,453
20	0,345	50	0,401	80	0,484

Таблиця 8.20

Теплоємність водно-спиртових сумішей в Дж/(кг·К) залежно від вмісту спирту і температури

$n, \%$	c при температурі, $^\circ\text{C}$		
	0	20	40
0	4212	4282	4182
10	4375	4262	4283
20	4346	4304	4312
30	4174	4212	4245
40	3894	4036	4090
50	3584	3806	3872
60	3341	3550	3663
70	3073	3265	3428
80	2826	2997	3169
90	2553	2729	2905
100	2261	2403	2545

Примітка. n – вміст спирту в суміші, % об'єму

Таблиця 8.21

Теплоємність водно-спиртово-цукрових сумішей в залежності від температури, концентрації спирту z і цукрози x в Дж/(кг·К)

$t, ^\circ\text{C}$	c при значеннях z і x (в %)			
	$z=38, x=5$	$z=20, x=20$	$z=21, x=30$	$z=24, x=40$
10	3759	3646	3395	2997
20	3897	3763	3445	3186
30	3935	3977	3487	3240
40	3948	4077	3537	3278

Таблиця 8.22

Теплоємність розчинів етилового спирту у воді, Дж/(кг·К)

$t, ^\circ\text{C}$	c при вмісті спирту, % мас.					
	0	10	20	30	40	50
25	4180	4306	4367	4302	4083	3828
30	4178	4307	4368	4305	4101	3656
35	4178	4308	4368	4306	4119	3885
40	4178	4309	4368	4309	4138	3914
45	4180	4309	4369	4311	4156	3943
50	4180	4310	4369	4313	4274	3973
	60	70	80	90	94,4	100
25	3576	3312	3023	2719	2588	2437
30	3609	3356	3076	2776	2644	2487
35	3647	3401	3130	2833	2700	2537
40	3684	3446	3142	2891	2757	2592
45	3725	3492	3238	2949	2814	2650
50	3761	3538	3293	3008	2874	2709

Таблиця 8.23

В'язкість водно-спиртових розчинів

$n, \%$ мас	$\mu \cdot 10^2, \text{Па} \cdot \text{с}$ при температурі $^\circ\text{C}$								
	0	10	20	25	30	40	50	60	70
10	0,3215	0,2162	0,1548	0,1328	0,1153	0,0896	0,0725	0,0602	0,0509
20	0,5275	0,3235	0,2168	0,1808	0,1539	0,1144	0,0896	0,0728	0,0606
30	0,6900	0,4095	0,2670	0,2203	0,1849	0,1353	0,1038	0,0826	0,0674
40	0,7150	0,4355	0,2867	0,2374	0,1941	0,1455	0,1116	0,0887	0,0724
45	0,7010	0,4310	0,2867	0,2887	0,2007	0,1478	0,1138	0,0902	0,0736
50	0,6625	0,4174	0,2832	0,2367	0,2001	0,1475	0,1136	0,0904	0,0739
60	0,5715	0,3787	0,2642	0,2232	0,1906	0,1426	0,1109	0,0887	0,0727
70	0,4720	0,3268	0,2369	0,2025	0,1744	0,1328	0,1044	0,0941	0,0696
80	0,3648	0,3663	0,1998	0,1738	0,1519	0,1181	0,0950	0,0778	0,0648
90	0,2694	0,2048	0,1601	0,1422	0,1270	0,1022	0,0835	0,0695	0,0506
100	0,1776	0,1480	0,1221	0,1101	0,0997	0,0824	0,0695	0,0590	0,0506

Таблиця 8.24

**Теплоємність, ентальпія та теплота пароутворення водно-спиртових парів
при температурі конденсації і тиску 760 мм. рт. ст.**

<i>n</i> , % мас.	<i>t_{конд}</i> , °С	<i>c</i> , Дж/(кг·К)	<i>h'·10⁻²</i> , Дж/кг	<i>r·10⁻²</i> , Дж/кг	<i>h''·10⁻²</i> , Дж/кг
0	100	4186	4186,8	22566,8	26753,6
5	99,4	4270	4245,4	21855,1	26100,5
10	98,8	4312	4262,1	21143,3	25405,5
15	98,2	4312	4232,8	20430,5	24564,4
20	97,6	4312	4207,7	19719,8	23927,5
25	97,0	4333	4203,5	19029,0	23232,5
30	96,0	4354	4168,3	18338,1	22504,0
35	95,3	4270	4069,5	17626,4	21695,9
40	94,0	4228	3973,2	16914,6	20871,1
45	93,2	4103	3822,5	16244,7	20067,3
50	91,9	4019	3692,7	15533,0	19225,7
55	90,6	3935	3567,1	14842,2	18409,3
60	89,0	3851	3428,9	14151,3	17580,3
65	87,0	3726	3228,0	13360,5	16688,5
70	85,1	3600	3064,7	12769,7	15834,4
75	82,8	3433	2842,8	12099,8	14942,6
80	80,8	3223	2600,0	11429,9	14029,9
85	79,6	3140	2499,5	10718,2	13217,7
90	78,7	3014	2373,9	9964,5	12338,4
95	78,2	2836	2227,3	9252,8	11480,2
100	78,3	2669	2097,5	8541,0	10638,6

Примітка. *N* – вміст спирту в парах, % маси, *h'* – ентальпія рідини, *r* – теплота пароутворення, *h''* – ентальпія пари.

Таблиця 8.25

Залежність густини паточної барди від температури і вмісту сухих речовин

Вміст сухих речовин, %	<i>ρ</i> , кг/м ³ при температурі, °С								
	20	30	40	50	60	70	80	90	95
10	1039	1034	1030	1026	1021	1016	1010	1006	1005
30,9	1129	1124	1120	1113	1109	1104	1098	1093	1090
50	1216	1211	1206	1199	1193	1187	1181	1175	1172
61	1275	1269	1263	1258	1253	1245	1239	1234	1231
70,4	1330	1325	1319	1313	1305	1299	1293	1287	1285
79,5	1376	1370	1364	1358	1352	1343	1338	1338	1328

Таблиця 8.26

**Значення в'язкості водно-спиртово-цукрових розчинів
залежно від температури і концентрації спирту z і цукру x**

$t, ^\circ\text{C}$	$\mu \cdot 10^2, \text{Па} \cdot \text{с}$ при значеннях z і x (у %)		
	$z = 22,5, x = 10$	$z = 36, x = 10$	$z = 21,1, x = 15$
0	0,642	0,806	0,740
5	0,510	0,657	0,602
10	0,408	0,499	0,466
15	0,327	0,395	0,389
20	0,252	0,334	0,313
25	0,211	0,272	0,265
30	0,180	0,231	0,227
35	0,161	0,198	0,195
40	0,146	0,182	0,169
	$z = 34, x = 15$	$z = 20, x = 20$	$z = 32, x = 20$
0	0,99	0,835	1,227
5	0,728	0,659	0,818
10	0,610	0,533	0,756
15	0,469	0,396	0,601
20	0,384	0,344	0,480
25	0,316	0,294	0,373
30	0,265	0,243	0,316
35	0,223	0,209	0,267
40	0,196	0,180	0,237

Таблиця 8.27

**Залежність густини метанової бражки
від температури і вмісту сухих речовин**

$t, ^\circ\text{C}$	$\rho, \text{кг/м}^3$ при вмісті сухих речовин, %					
	3,7	26,7	42,7	55	63	69,2
10	1025	1115	1200	1260	1315	1350
30	1015	1105	1190	1250	1300	1340
50	1005	1095	1175	1240	1290	1330
70	995	1080	1165	1225	1275	1315
90	985	1070	1150	1215	1265	1305

Таблиця 8.28

**В'язкість паточної барди
в залежності від температури і вмісту сухих речовин**

Вміст сухих речовин, %	$\mu \cdot 10^2$, Па·с, при температурі, °С			
	20	30	40	50
10,0	0,137	0,108	0,087	0,078
30,9	0,360	0,271	0,208	0,172
50,0	1,631	0,131	0,687	0,513
61,0	7,109	4,181	2,816	1,850
70,4	65,114	33,085	17,481	10,707
79,5	1754,2	604,0	234,0	95,497
	60	70	80	90
10	0,161	0,053	0,048	0,044
30,9	0,146	0,126	0,112	0,112
50	0,401	0,324	0,275	0,247
61	1,355	1,037	0,869	0,765
70,4	6,007	4,067	2,567	1,944
79,5	50,198	33,505	27,024	13,815

Таблиця 8.29

**Залежність в'язкості метанової бражки
від концентрації і температури**

Вміст сухих речовин, %	$\mu \cdot 10^{-3}$, Па·с, при температурі, °С			
	20	40	60	80
3,7	1,6	1,0	0,75	0,60
10,8	1,9	1,4	0,96	0,74
26,7	4,8	3,0	1,9	1,4
31,7	7,2	4,3	2,7	1,85
42,7	18	9,8	5,9	4,0
55,0	95	42,0	20,0	11,0
63,0	320	115,0	55,0	29,0
69,2	–	420,0	140,0	77,0

Поверхневий натяг паточної барди, що містить CP % сухих речовин, при температурі $t^{\circ}\text{C}$:

$$\sigma = 10^{-3} [63,466 + CP \cdot (0,1481 \cdot t - 27,002) - 0,1408 \cdot t], \text{ Н/м} \quad (8.6)$$

Теплопровідність зернової барди залежно від температури t і вмісту сухих речовин CP

при $-10 < t < 80$ °С та $5 < CP < 20$

$$\lambda = 0,576 + 10^{-4} (13,5 \cdot t - 1,54 \cdot CP - 0,16 \cdot t \cdot CP) \pm 0,02 \quad (8.7)$$

Таблиця 8.30

Енергетична цінність продуктів спиртового виробництва

Продукт	E_u, кДж/кг
Коньяк 3 зірочки	100
Горілка	98,3
Настоянка «Старка»	106,7
Наливка «Слив'янка»	90,4
Лікер «Вишневий»	131,0
Пунш «Чорносмородиновий»	102,1

РОЗДІЛ 9. ЦУКРОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ

9.1. Буряк

Таблиця 9.1

Формули для визначення густини в кг/м³ свіжого цукрового буряка $T = 293$ К

n	Формула
0,20 – 0,40	$\rho_{\phi} = 991 + 418 \cdot n$
0,21 – 0,26	$\rho_{\phi} = 990 + 460 \cdot n$
0,20 – 0,40	$\rho_{\phi} = 968 + 500 \cdot n$

Спільна обробка цих формул, дозволяє рекомендувати для визначення густини цукрового буряка узагальнену формулу при $0,20 < n < 0,40$ і $T = 293$ К:

$$\rho_{\phi} = 985 + 450 \cdot n. \quad (9.1)$$

Таблиця 9.2

Об'ємна маса в кг/м³ цукрового буряка

Місцезнаходження	ρ_n	Місцезнаходження	ρ_n
В кагатах	600	В елеваторі	500
В бурякомийці	420 – 550	В гідротранспортері (буряко-водяна суміш)	100

Таблиця 9.3

Формули для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) цукрового буряка при $T = 293$ К

n	Формула
0,25 – 0,32	$c = 4187 - 2638 \cdot n$
0,20 – 0,30	$c = 4187 - 2805 \cdot n$
0,22 – 0,28	$c = 4236 - 3030 \cdot n$

Ентальпія в кДж/кг бурякової стружки при $273 < T < 293$ К:

$$h = 3488 \cdot T - 952224 \quad (9.2)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) коренеплодів $0,20 < n < 0,40$:

$$c\rho = 4121 - 860 \cdot n - 1254 \cdot n^2 \quad (9.3)$$

Таблиця 9.4

**Формули для визначення теплопровідності
в Вт/(м·К) цукрового буряка при $T = 293$ К**

n	Формула
0,214 – 0,262	$\lambda = 0,621 - 0,74 \cdot n$
0,21 – 0,26	$\lambda = 0,621 - 0,65 \cdot n$
0,22 – 0,28	$\lambda = 0,703 - 0,976 \cdot n$
0,10 – 0,40	$\lambda = 0,605 - 0,52 \cdot n$
0,20 – 0,40	$\lambda = 0,665 - 0,38 \cdot n$

Таблиця 9.5

ТФХ великих і малих коренеплодів при $T = 293$ К

Коренеплоди	W	ρ_{ϕ}, кг/м³	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м²/с
Крупні ($d > 100$ мм)	0,766	1067	3530	0,535	14,2
Дрібні ($d < 70$ мм)	0,768	1083	3590	0,490	12,6

Узагальнена формула отримана обробкою даних наведених в таблиці, при $0,20 < n < 0,40$ і $T = 293$ К

$$\lambda = 0,581 - 0,325 \cdot n \quad (9.4)$$

Таблиця 9.6

**Формули для визначення температуропровідності
в $a \cdot 10^8$, м²/с цукрового буряку при $T = 293$ К**

n	формула
0,214 – 0,262	$a \cdot 10^8 = 14,75 - 15,65 \cdot n$
0,22 – 0,28	$a \cdot 10^8 = 13,1 - 4,64 \cdot n$
0,20 – 0,40	$a \cdot 10^8 = 15,2 - 13,0 \cdot n$

Узагальнена формула при $0,20 < n < 0,40$ і $T = 293$ К

$$a \cdot 10^8 = 14,4 - 5,5 \cdot n \quad (9.5)$$

Зберігання і дефростація.

Теплоємність буряка, що піддавався швидкому або повільному заморожуванню з наступною дефростацією, практично співпадає з теплоємністю необроблених коренеплодів (якщо зразки знаходяться у водонепроникній оболонці і не втрачають сік).

Теплопровідність коренеплодів після дефростації, при $0,25 < n < 0,32$

$$\lambda = 0,6645 - 0,697 \cdot n \quad (9.6)$$

В результаті дефростації цукрового буряка (після швидкого або повільного заморожування до $T = 253 \text{ K}$) температуропровідність дорівнює:

$$a \cdot 10^8 = \frac{(21,56 - 22,5 \cdot n) \cdot (256 - 100 \cdot n)}{(360 - 226,8 \cdot n)} \quad (9.7)$$

Експериментально встановлено, що термін зберігання цукрового буряка (досліди проводились в листопаді, лютому і квітні) не впливав на теплопровідність.

Нагрівання.

Для визначення теплоємності буряка під час нагрівання запропоновано декілька формул.

Таблиця 9.7

Формули для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) коренеплодів при нагріванні

$T, \text{ K}$	n	Формула
273 – 333	0,20 – 0,25	$c = 94 - 12 \cdot T$
313	0,22 – 0,28	$c = 4219 - 2832 \cdot n$
333	0,22 – 0,28	$c = 4243 - 2751 \cdot n$
353	0,22 – 0,28	$c = 4336 - 2819 \cdot n$

В роботі в узагальнено ТФХ тканини коренеплоду цукрового буряка для інтервалу температур від криоскопічної (поява перших кристалів льоду під час повільного заморожування тканини) до 80°C та для будь-яких значень n :

$$\rho = 1127 + 4,53 \cdot n - 0,47 \cdot T \quad (9.8)$$

$$c = 4185 - n \cdot (48 - 0,075 \cdot T) \quad (9.9)$$

$$a \cdot 10^8 = 28,3 - 3956/T - 0,1 \cdot n \quad (9.10)$$

$$\lambda = 1,16 - 160/T - 0,0054 \cdot n \quad (9.11)$$

Граничні відносні похибки ТФХ за цими формулами складають: $\delta\rho = 1$; $\delta c = 3$; $\delta a = 10$; $\delta\lambda = 10\%$.

Кріоскопічну температуру, при цьому, запропоновано визначати за

формулою

$$-t_{кр} = 0,114 \cdot n, \quad (9.12)$$

яка в інтервалі $10 < n < 30\%$ дає абсолютну граничну похибку в 0,1 К

При $t < t_{кр}$ частка вимороженої води в буряковій тканині дорівнює:

$$W = 1 - 0,114n/t \quad (9.13)$$

9.2. Жом

Значення дійсної густини бурякового жому наведені в таблиці 9.8.

Таблиця 9.8

Дійсна густина в кг/м³ бурякового жому

W	0	0,334	0,500	0,600	0,677	0,714	0,742	0,833
ρ_d	1350	120	1170	1120	1100	1090	1070	1040

Об'ємна маса жому, спресованого в каналі, дещо менша, ніж спресованого в пресформі, що особливо помітно при малому тиску і невеликій відстані від виходу із каналу в табл. 9.9

Таблиця 9.9

Об'ємна маса в кг/м³ бурякового жому ($W = 0,10$; $T = 293$ К) при пресуванні

p, МПа	Канал* при відстані від виходу, мм			Закрита пресформа
	20	50	105	
50	808	830	850	850
100	914	966	980	980
200	—	1080	1080	1080

* довжина 210 мм

Густина і об'ємна маса брикетованого бурякового жому відповідно рівні: 1190 – 1250 і 581 – 676 кг/м³

Густина брикетів бурякового жому при $0,02 < W < 0,28$ і $T = 293$ К описує формула

$$\rho_{\phi} = A + D \cdot W, \quad (9.14)$$

де: A і D – сталі, що залежать від тиску (табл. 9.10).

Густина брикетів жому з мелясою (при $0,08 < W < 0,40$ і $T = 293$ К)

$$\rho_{\phi} = A_I + D_I \cdot W \quad (9.15)$$

де: A_I і D_I – сталі, що залежать від тиску (табл. 9.10).

Таблиця 9.10

Значення сталих A, A_I, D, D_I у формулах (9.14) і в (9.15)

$p, \text{кПа}$	$A \cdot 10^{-3}$	$D \cdot 10^{-3}$	$A_I \cdot 10^{-3}$	$D_I \cdot 10^{-3}$
12350	0,39	2,5	0,51	1,50
18520	0,52	2,3	0,67	1,20
24700	0,64	1,9	0,79	0,90
26750	0,66	1,9	0,85	0,86
30870	0,71	1,8	0,89	0,81

Теплоємність сирого, сухого і мокрого бурякового жому відповідно складає: 3980, 1680 – 2090 і 3560 Дж/(кг·К). ТФХ бурякового жому з підвищенням температури при $293 < T < 353$ К збільшується:

$$c = -355 + 17,08 \cdot T \quad (9.16)$$

$$\lambda = -1,176 + 0,00560 \cdot T \quad (9.17)$$

$$a \cdot 10^8 = -40,7 + 0,268 \cdot T \quad (9.18)$$

ТФХ сухої речовини жому дорівнюють: $\rho_n = 502 \text{ кг/м}^3$, $c_{cp} = 2116 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda_{cp} = 0,349 \text{ Вт/(м·К)}$, $a_{cp} = 32,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Зі збільшенням масової частки вологи до $W = 2,9$ значення теплопровідності і температуропровідності жому збільшуються, але при більшій масовій частці вологи – знижується (табл. 9.11).

Таблиця 9.11

Формули для визначення ТФХ жому ($\rho_\phi = 400 - 500 \text{ кг/м}^3$) в процесі сушки

ТФХ	$0 < W < 2,9$	$2,9 < W < 6,00$
	$0 < W < 4,25^*$	$4,25 < W < 6,00^*$
$c, \text{Дж/(кг·К)}$	$2116 + 112,3 \cdot W^2$	$-598 + 762 \cdot W^2$
$\lambda, \text{Вт/(м·К)}$	$0,349 + 0,0726 \cdot W^2$	$0,683 - 0,0421 \cdot W^2$
$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	$32,9 + 5,0 \cdot W^2$	$68,3 - 7,6 \cdot W^2$

* для теплоємності жому.

В інтервалі температур від криоскопічної $t_{кр}$ до 130°C і при будь – якій можливій для розчину концентрації сухих речовин n гранична відносна похибка розрахунку густини $\delta\rho = 0,2\%$. Вплив чистоти розчину $Ч, \%$ не враховується.

Густина водних розчинів сахарози :

$$\rho = [0,001 + 1,3210^{-8}(t-4)^{1,775}]^{-1} (1-n) + (1564 - 0,6t)n - (158,951 + 0,1025t)(1-n)(n)^{1,03} \quad (9.19)$$

Середня теплоємність в інтервалі температур від 0 °С до t, в Дж/(кг·К):

$$c_m \Big|_0^t = 4218 + 1,4 \cdot t \cdot \lg |0,01 \cdot t| - 100 \cdot n \cdot (29,73 - 0,03768 \cdot t - 0,0461 \cdot \mathcal{C}) \quad (9.20)$$

Середня теплоємність в інтервалі температур від t₁ до t₂, в Дж/(кг·К):

$$c_m \Big|_{t_1}^{t_2} = \left(c_m \Big|_0^{t_1} \cdot t_2 - c_m \Big|_0^{t_1} \cdot t_1 \right) / (t_2 - t_1) \quad (9.21)$$

Ентальпія розчину, в Дж/кг

$$h = c_m \Big|_0^t \cdot t \quad (9.22)$$

Теплопровідність цукрового розчину (практично не залежить від його чистоти) в Вт/(м·К):

$$\lambda = (0,603 - 28,73 / \tau)^{0,5} + n \times \\ \times \left[\tau^2 (0,75 - 1,97 \cdot n) \cdot 10^{-5} + \tau (4,8 \cdot n - 2,3) \cdot 10^{-3} - (3,5 \cdot n - 1,4) \cdot 10^{-3} \right] \quad (9.23)$$

де: $\tau = t + 100$, діапазон змін параметрів: $t = t_{кр} - 130^\circ\text{C}$ і $n = 0 - 0,9$; $\delta\lambda = 6\%$.

Температуропровідність розчину $a = \lambda / (c \cdot \rho)$, в м²/с.

Кінематична в'язкість водних розчинів сахарози, в м²/с:

$$\lg(\nu \cdot 10^9) = (0,6688 - 98,4 / T)^{-1} + 2,357 \cdot 10^{12} \cdot T^{-4,44} \cdot (19n - 18)^{2,45 \cdot 10^{-3} \cdot T - 1,771} \quad (9.24)$$

де: $T = t + 273,15$, К, діапазон зміни параметрів: $t = 15 - 100^\circ\text{C}$, $n = 0 - 0,85$ і відносна похибка $\delta\nu = 11\%$.

Кінематична в'язкість виробничих розчинів $\nu_e = \nu \cdot \varepsilon$, в м²/с, де поправка на чистоту виробничого розчину

$$\varepsilon = 1 - 0,37 \cdot (1 - \mathcal{C}/100) \cdot (380 - T) / (19/n - 18)^2 \quad (9.25)$$

Числа Прандтля розчину $Pr = \nu/a$.

Теплоємність розчину, в Дж/(кг·К):

$$c = 4218 + 2,8 \cdot t \cdot \lg |0,01 \cdot t| - n \cdot (2973 - 007,536 \cdot t - 4,61 \cdot \mathcal{C}) \quad (9.26)$$

для діапазону зміни параметрів $t = t_{кр} - 130^\circ\text{C}$ $n = 0 - 0,9$ і $\mathcal{C} > 55\%$, відносна похибка δc – до 3 %.

Результати розрахунків ТФХ по формулах (9.14) – (9.20) для дистильованої води, жомопресової води, дифузійного соку, сиропу і меляси приведено в таблиці 9.12

Таблиця 9.12

Теплофізичні характеристики цукрових розчинів при температурі 60 °С

ТФХ	Вода дистильована	Вода жомопресова, СВ = 1,5%, Ч = 65%	Сік дифузійний, СВ = 15%, Ч = 90%	Сироп, СВ = 65%, Ч = 90%	Меляса, СВ = 85%, Ч = 60%
ρ , кг/м ³	9835	989,2	1042,3	1294,7	1422,1
$\beta \cdot 10^4$, 1/К	5,16	5,16	5,14	4,59	4,23
c , Дж/(кг·К)	4181	4147	3865	2812	2273
$c_m \Big _0^t$, Дж/(кг·К)	4181	4144	3831	2665	2081
h , кДж/кг	250,9	248,7	229,9	159,9	124,9
λ , Вт/(м·К)	0,651	0,646	0,601	0,409	0,320
$a \cdot 10^4$, м ² /с	15,8	15,7	15,1	11,2	9,89
ν , м ² /с	0,476	0,495	0,703	14,23	2113
ε	1,000	1,000	1,000	0,986	0,634
Pr	3,01	3,14	4,67	125	13550

Теплофізичні характеристики утфелю, як суміші міжкристального розчину та кристалів цукру, мають деякі особливості.

Густина утфелю, кг/м³

$$\rho = 1112 + 0,031 \cdot n + 200 \cdot n^2 - (0,4 + 0,25 \cdot n) \cdot (t - 20) \quad (9.27)$$

Теплоємність утфелю визначають за правилом адитивності.

Теплопровідність утфелю, в Вт/(м·К):

$$\lambda_y = \lambda \times \left(1 - \frac{j}{\frac{1-j}{0,15} - \frac{\lambda}{\lambda_{кр} - \lambda}} \right) \quad (9.28)$$

де λ і $\lambda_{кр}$ – теплопровідність розчину і кристалів;

φ – об'ємна частка кристалів в утфелі.

9.3.Цукор

9.3.1. Монокристал цукру

Істинна щільність монокристалу цукру, кг/м^3

$$\rho_i = 1784 - 0,738 \cdot T \quad (9.29)$$

Кристали цукру вільно насипані мають об'ємну масу (густину) 800 – 820, а в товстому шарі – 1050 – 1100 кг/м^3 .

Теплоємність кристалічного цукру в $\text{кДж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$:

при $273 < T < 363 \text{ К}$

$$c = 58 + 4,00 \cdot T \quad (9.30)$$

при $293 < T < 383 \text{ К}$

$$c = 190 + 3,56 \cdot T \quad (9.31)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{Дж}/(\text{м}^3\cdot\text{К})$:

при $273 < T < 393 \text{ К}$

$$c\rho = 1831 + 6,17 \cdot t - 0,68 \cdot 10^{-3} \cdot t^2 \quad (9.32)$$

Ентальпія в $\text{кДж}/\text{кг}$:

при $273 < T < 413 \text{ К}$

$$h = -314 + 1,15 \cdot T + 0,02 \cdot T^2 \quad (9.33)$$

Теплопровідність λ в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, ентропія s в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$, питомий об'єм v в $\text{м}^3/\text{кг}$ при $273 < T < 393 \text{ К}$:

$$\lambda = 0,522 - 7,4 \cdot 10^{-4} \cdot t - 8,6 \cdot 10^{-6} \cdot t^2 \quad (9.34)$$

$$s = (1150 + 2 \cdot t) \ln(T/273) \quad (9.35)$$

$$v = 6,28 \cdot 10^{-4} + 6,90 \cdot 10^{-8} \cdot t \quad (9.36)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$:

при $293 < T < 363 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 65,8 - 0,1366 \cdot T \quad (9.37)$$

9.3.2. Аморфний цукор

Дійсна густина аморфного цукру дорівнює : при $T = 228 \text{ К} - 1507,7$, а при $T = 293 \text{ К} - 1553,5 \text{ кг/м}^3$. Ці дані свідчать, що дійсна густина аморфного цукру менша, ніж кристалічного.

Теплоємність аморфного цукру в Дж/(кг·К):

при $295 < T < 298$ К

$$c = 176 + 4,19 \cdot T \quad (9.38)$$

Таблиця 9.13

Ентальпія аморфного цукру

$T, \text{ К}$	273	293	313	333	353	373	393	413
$h, \text{ кДж/кг}$	51,9	79,1	108,0	138,6	170,8	204,7	240,3	275,6

9.3.3. Цукор–рафінад

Щільність сухого цукру-рафінаду складає $1263 - 1298$ кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) цукрових паличок залежно від температури і масової частки вологи:

при $293 < T < 363$ К і $0 < W < 0,04$

$$c = -967 + 2930 \cdot W + 7,2 \cdot T \quad (9.39)$$

Таблиця 9.14

Об'ємна теплоємність c_p в кДж/(м³·К) дорожнього цукру – рафінаду

Вміст вологи	Температура, К			
	293	313	333	348
0,010	1888	1587	1514	1530
0,020	2027	1699	1622	1620
0,030	2184	1886	1743	1783

Таблиця 9.15

Теплопровідність в Вт/(м·К) цукру – рафінаду

Вміст вологи	Температура, К			
	293	313	333	348
0,010	0,338	0,238	0,215	0,205
0,020	0,377	0,277	0,240	0,230
0,030	0,415	0,315	0,265	0,255

Для вологого цукру-рафінаду ($d = 0 - 0,030$), густина якого в сухому стані дорівнює 1150 кг/м³, залежність теплопровідності в Вт/(м·К) від вологовмісту d , описується формулами:

$$\text{при } T = 293 \text{ К} \quad \lambda = 0,300 + 3,85 \cdot d \quad (9.40)$$

$$\text{при } T = 313 \text{ К} \quad \lambda = 0,200 + 3,85 \cdot d \quad (9.41)$$

$$\text{при } T = 333 \text{ К} \quad \lambda = 0,190 + 2,50 \cdot d \quad (9.42)$$

$$\text{при } T = 348 \text{ К} \quad \lambda = 0,180 + 2,50 \cdot d \quad (9.43)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) цукру-рафінаду і цукру піску

при $960 < \rho < 1590 \text{ кг/м}^3$, $T = 283 - 285 \text{ К}$ і $W = 0$:

$$\lambda = -0,47 + 0,00066 \cdot \rho \quad (9.44)$$

при $960 < \rho < 1590 \text{ кг/м}^3$, $273 < T < 308 \text{ К}$ і $W = 0$:

$$\lambda = 0,013 + (0,66 \cdot \rho - 1,77 \cdot T) \cdot 10^{-3} \quad (9.45)$$

При підвищенні вологовмісту до 0,010 коефіцієнт температуропровідності цукру-рафінаду різко підвищується, а подальше підвищення вологовмісту вже не чинить такого помітного впливу на коефіцієнт температуропровідності (таблиця 9.16).

Таблиця 9.16

Коефіцієнт температуропровідності ($a \cdot 10^8$, м²/с) цукру-рафінаду

Вміст вологи	Температура, К				Вміст вологи	Температура, К			
	293	313	333	348		293	313	333	348
0,001	13,0	12,0	10,0	9,0	0,020	18,6	16,3	14,8	14,2
0,010	17,9	15,0	14,2	13,4	0,030	19,0	16,7	15,2	14,3

Для фіксованих d

при $313 < T < 348 \text{ К}$ і $d = 0,60$

$$a \cdot 10^8 = 24,0 - 0,036 \cdot T \quad (9.46)$$

при $313 < T < 348 \text{ К}$ і $d = 2,46$

$$a \cdot 10^8 = 37,0 - 0,067 \cdot T \quad (9.47)$$

9.3.4. Цукор пісок

Дійсна густина кристалів цукру піску дорівнює $1538-1588 \text{ кг/м}^3$.

Об'ємна маса цукру піску може бути однаковою при різних розмірах його кристалів і різною – при однакових розмірах. Так, при помітно різних розмірах кристалів (0,25 – 2,00) мм об'ємна маса цукру-піску дорівнювала 800 кг/м^3 , а при однакових розмірах кристалів – від 800 до 910 кг/м^3 .

Зі збільшенням масової частки води в цукрі-піску його об'ємна маса

збільшується, тому що вода витісняє повітря :

при $0,0002 < W < 0,037$

$$\rho_n = 990 + 2700 \cdot W \quad (9.48)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) цукру-піску залежно від масової частки вологи і температури рекомендується визначати за формулою (9.39), а залежно тільки від масової частки вологи за формулою (9.49):

при $0,00023 < W < 0,037$ і $T = 293$ К

$$c = 1336 + 2840 \cdot W \quad (9.49)$$

Таблиця 9.17

Теплопровідність цукру-піску

ρ_n , кг/м ³	W	T , К	λ , Вт/(м·К)
658	–	293 – 373	$\lambda = 0,065 + 3,6 \cdot 10^{-4} \cdot T$
836	0,0015	268 – 308	$\lambda = 0,248 - 3,49 \cdot 10^{-4} \cdot T$

При підвищенні масової частки вологи в цукрі-піску від 0 до 0,037 і одночасному збільшенні об'ємної маси його теплопровідність в Вт/(м·К):

$$\lambda = 0,15 + 3,77 \cdot W \quad (9.50)$$

Залежність теплопровідності в Вт/(м·К) сухого цукру-піску від об'ємної маси і температури

при $960 < \rho_n < 1590$, кг/м³ і $273 < T < 308$ К

$$\lambda = (9,21 + 0,66 \cdot \rho_n - 1,77 \cdot T) \cdot 10^{-3} \quad (9.51)$$

Таблиця 9.18

Температуропровідність в м²/с цукру-піску

ρ_n , кг/м ³	W	T , К	формула
658	–	293 – 373	$a \cdot 10^8 = 21,5 + 0,00625T$
836	0,0015	268 – 308	$a \cdot 10^8 = 21,3 - 0,028T$

При збільшенні масової частки вологи в цукрі-піску від 0 до 0,037 і одночасному збільшенні об'ємної маси:

$$a \cdot 10^8 = 9,5 + 225 \cdot W \quad 9.52$$

Енергетична цінність цукру-рафінаду складає 156,9, а цукру-піску 156,5 кДж/кг.

РОЗДІЛ 10. МОЛОКО ТА МОЛОЧНІ ПРОДУКТИ

10.1. Молоко

10.1.1. Знежирене молоко.

Теплоємність знежиреного молока в Дж/(кг·К) ($n = 9-40\%$, $T = 273-353$ К):

$$c = \frac{4187 + (-3242 + 16,8T)(100 - W)}{100} \quad (10.1)$$

Густина знежиреного молока в кг/м³ $T = 273 - 363$ К та $n = 8,2 - 45\%$

$$\rho = \frac{\rho_w W + \rho_{cs}(100 - W) \varphi}{100}, \quad (10.2)$$

де ρ_w – густина води при температурі знежиреного молока, кг/м³;

ρ_{cs} – густина сухих речовин знежиреного молока, рівна 1600 кг/м³;

φ – коефіцієнт, що враховує наявність газів в знежиреному молоці.

Він дорівнює 0,86 при $T = 273 - 293$ К та 0,83 при $T = 293 - 363$ К.

Теплопровідність в Вт/(м·К) знежиреного молока ($n = 9$, $T = 278 - 353$ К)

$$\lambda = \frac{\lambda_w W + \lambda_{cp}(100 - W)}{100}, \quad (10.3)$$

де λ_w – коефіцієнт теплопровідності води при температурі знежиреного молока, Вт/(м·К);

λ_{cp} – розрахунковий коефіцієнт теплопровідності сухих речовин знежиреного молока, рівний 0,31 Вт/(м·К).

Температуропровідність в м²/с знежиреного молока ($T = 293-333$ К і $n = 9 - 30\%$)

$$a \cdot 10^8 = \frac{a_w W + a_{cp}(100 - W)}{100} \quad (10.4)$$

де a_w – температуропровідність води при температурі знежиреного молока, м²/с;

a_{cp} – розрахункова температуропровідність сухих речовин знежиреного молока, рівна $11,0 \cdot 10^8$, м²/с.

10.1.2. Незбиране молоко.

Теплоємність в Дж/(кг·К) молока при $278 < T < 353$ К

$$c = 418,2 + 20,82T - 0,0308T^2 \quad (10.5)$$

при $303 < T < 353$ К та різного вмісту жиру

$$c = 3932 + 1,51(T - 273) - [22,78 - 0,0624(T - 273)]Ж \quad (10.6)$$

Залежність теплоємності молока від температури та вмісту сухих речовин при $8 < n < 40$ % та $313 < T < 353$ К.

$$c = 41,87W + [13,73 + 0,113(T - 273)]n \quad (10.7)$$

Між густиною (градуси ареометра) розбавленого молока ρ_p та долею доданої в нього води D встановлена залежність, при $0 < D < 21$ %

$$\rho_p = \frac{65,23 - D}{2,33} \quad (10.8)$$

Залежність між D та температурою замерзання молока T_z (К):

$$D = 99,9 + 1818(T_z - 273). \quad (10.9)$$

Гази, які знаходяться в молоці, помітно впливають на густину. Експериментально встановлено, що густина щойно надоєного молока (вміст газів 7,12 %) дорівнює $1031,1$ кг/м³, а через 2 години вміст газів зменшився до 5,83 %, тому густина збільшилась до $1031,8$ кг/м³.

Стерилізація, пастеризація та гомогенізація не впливають на густину молока (нерозбавленого, нормалізованого та сепарованого).

Таблиця 10.1

Формули для визначення густини молока

$T, \text{ К}$	$\rho, \text{ кг/м}^3$	$T, \text{ К}$	$\rho, \text{ кг/м}^3$
293	$\rho = 1033 - 1,06 \cdot Ж$	333	$\rho = 1018 - 1,06 \cdot Ж$
303	$\rho = 1030 - 1,20 \cdot Ж$	343	$\rho = 1013 - 1,79 \cdot Ж$
313	$\rho = 1027 - 1,32 \cdot Ж$	353	$\rho = 1007 - 2,10 \cdot Ж$
323	$\rho = 1023 - 1,43 \cdot Ж$		

З підвищенням вмісту в молоці знежирених сухих речовин (ЗСР), його

густина в кг/м^3 збільшується: при $8,2 < ЗСР < 10,2\%$ та $T = 283 \text{ К}$

$$\rho = 1005 + 3,14 \cdot ЗСР \quad (10.10)$$

З підвищенням вмісту в молоці знежирених сухих речовин його густина в кг/м^3 також збільшується: при $T = 283 \text{ К}$ та $n = 11 - 16\%$

$$\rho = 1019 + 1,05 \times n \quad (10.11)$$

Густина молока в кг/м^3 при $278 < T < 353 \text{ К}$

$$\rho = 934 + 0,965 \cdot T - 22 \cdot 10^{-4} \times T^2 \quad (10.12)$$

Теплопровідність молока на інтервалі $Ж = 1,6 - 4,0\%$ не залежить від вмісту жиру: при $278 < T < 353 \text{ К}$, $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$

$$\lambda = 0,29 + 7 \cdot 10^{-4} \cdot T \quad (10.13)$$

Таблиця 10.2

Температуропровідність молока в $a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$

Ж, %	Температура T, К				
	273	293	313	333	353
1,6	12,6	13,4	14,0	14,6	15,1
4,0	12,8	13,5	14,2	14,8	15,3

Динамічна в'язкість ($\text{Па}\cdot\text{с}$) незбираного молока μ при $278 < T < 353 \text{ К}$

$$\ln(\mu \cdot 10^2) = 24,185 - 0,145832T + 1,96 \cdot 10^{-4} T^2 \quad (10.14)$$

Число Прандтля Pr при $t = 15^\circ\text{C}$, $Pr = 14,44$

Таблиця 10.3

Поверхневий натяг σ , Н/м, незбираного молока

$t, ^\circ\text{C}$	5	10	15	20	30	40	50	60
$\sigma, \text{ Н / м}$	0,047	0,046	0,045	0,043	0,043	0,043	0,042	0,041

10.2. Молочні продукти

10.2.1. Згущене молоко.

Питома теплоємність згущеного молока із знежиреного молока (ЗМ), напівжирного молока (ПМ) і незбавленого молока (НМ) з зростанням температури збільшується (таблиця 10.5).

Формули для визначення теплоємності згущеного молока

Вид молока	$t, ^\circ\text{C}$	$\mathcal{J}, \%$	$n, \%$	$c, \text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$
ЗМ	40 – 70	0,26	16,24	$c = 3806 + 1,19 \cdot t$
	0 – 80	–	20	$c = 3756 + 3,73 \cdot t - 0,0054 \cdot t^2$
	40 – 70	0,43	27,16	$c = 3466 + 2,55 \cdot t$
	0 – 80	–	30	$c = 3278 + 16,4 \cdot t - 0,13 \cdot t^2$
	0 – 80	–	40	$c = 2964 + 12,3 \cdot t - 0,02 \cdot t^2$
ПМ	40 – 70	2,89	17,63	$c = 3697,1 + 1,83 \cdot t$
	40 – 70	4,77	29,07	$c = 3433,3 + 2,47 \cdot t$
	40 – 70	6,07	21,72	$c = 3605,0 + 2,19 \cdot t$
НМ	0 – 74	7,0	25,0	$c = 3558,9 - 0,62 \cdot t + 0,176 \cdot t^2$
	40 – 70	7,25	27,70	$c = 3424 + 2,83 \cdot t$
	40 – 70	10,84	39,89	$c = 3136 + 3,26 \cdot t$

Теплоємність в Дж/(кг·К) згущеного молока із цукром ($\mathcal{J} = 8,5\%$, $C = 43,5\%$, $W = 43,5\%$):

$$c = 2450 + 3,694 \cdot t \quad (10.15)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) згущеного молока без цукру ($t = 20 - 80$ °С, $n = 10 - 30\%$)

$$c\rho = 4,183 \cdot 10^4 \times (64,5 \times n - 9,9 \times t - 3,44 \times nt) \quad (10.16)$$

Густина (кг/м³) згущеного молока із ЗМ в залежності від двох визначальних факторів ($ЗСР = 7,3 - 37,9\%$ і $t = 10 - 85$ °С)

$$\rho = 1122 + 3,71 \cdot ЗСР - 0,43 \cdot t \quad (10.17)$$

Таблиця 10.5

Густина згущеного молока з цукром

Продукт	$T, \text{К}$	$\rho, \text{кг}/\text{м}^3$
Пастеризоване молоко	293	1029 – 1031
Молоко із вакуумного апарату	293	1060 – 1110
Молоко після всмоктування цукрового сиропу	313 – 333	1060 – 1090
	293	1260 – 1290
Готове згущене молоко з цукром	313 – 333	1240 – 1270
	293	1290 – 1310

Таблиця 10.6

Теплопровідність згущеного молока при $t = 40\text{ }^\circ\text{C}$

ЗСР, %	Ж, %	λ , Вт/(м К)	ЗСР, %	Ж, %	λ , Вт/(м К)
16,2	0,23	0,590	27,1	0,42	0,567
16,7	2,80	0,557	27,6	4,7	0,520
			27,0	7,6	0,509

Зі збільшенням вмісту ЗСР, наприклад при $Ж = 10\%$ $ЗСР = 10 - 40\%$, і $T = 313\text{ К}$, теплопровідність в Вт/(м·К) згущеного молока зменшується

$$\lambda = 0,636 - 0,00437 \text{ ОСВ} \quad (10.18)$$

Таблиця 10.7

Формули для визначення теплопровідності згущеного молока

Вид молока	Ж, %	ЗСР, %	λ , Вт/(м К)
ЗМ	0,23	16,2	$\lambda = 0,055 + 0,0021 \cdot T - 73 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
	–	20,0	$\lambda = 0,088 + 0,0015 \cdot T$
	0,42	27,1	$\lambda = 0,048 + 0,0020 \cdot T - 71 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
	–	30,0	$\lambda = 0,089 + 0,0014 \cdot T$
	–	40,0	$\lambda = 0,100 + 0,0013 \cdot T$
ПМ	2,8	16,7	$\lambda = -0,052 + 0,0020 \cdot T - 53 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
	4,7	27,6	
НМ		10	$\lambda = 0,144 + 0,0012 \cdot T - 11 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
		10	$\lambda = 0,248 + 0,0011 \cdot T$
		20	$\lambda = 0,214 + 0,0011 \cdot T$
		5,9	$\lambda = 0,214 + 0,0011 \cdot T$
		7,6	$\lambda = -0,092 + 0,0021 \cdot T - 102 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
		27	$\lambda = 0,303 + 0,00066 \cdot T$
		7,3	$\lambda = 0,303 + 0,00066 \cdot T$
		28,7	$\lambda = 0,0495 + 0,0015 \cdot T - 67 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
		10	$\lambda = 0,117 + 0,0012 \cdot T$
		33	$\lambda = 0,159 + 0,00097 \cdot T - 11 \cdot 10^{-7} \cdot (T - 273)^2$
	11,2	40	$\lambda = 0,094 + 0,00077 \cdot T$
	10	50	

Теплопровідність знежиреного молока з цукром ($C = 43,5\%$, $Ж = 8,5\%$, $W = 43,5\%$), Вт/(м К):

$$\lambda = 0,344 + 1,54 \cdot 10^{-3} \cdot t \quad (10.19)$$

Теплопровідність згущеного молока без цукру
($20 < t < 80$ °С, $10 < n < 30$ %)

$$\lambda = 0.588 - 10^{-4} \cdot (10,8 \cdot t + 62 \cdot n + 0.09 \cdot n \cdot t) \quad (10.20)$$

Таблиця 10.8

Температуропровідність згущеного молока $a \cdot 10^8$ (м²/с)

ЗСР, %	Температура T , К			
	283	303	323	343
16	13,3	14,2	15,0	15,7
20	12,5	13,1	13,7	14,3
30	12,5	12,5	12,9	13,6

Динамічна в'язкість згущеного молока із цукром залежить від температури пастеризації: при $t = 85 - 87$ °С $\mu = 3,3$, при $t = 104 - 106$ °С $\mu = 4,0$, а при $t = 110 - 112$ °С $\mu = 2,7$ Па·с.

Число Прандтля згущеного знежиреного молока при кімнатній температурі $Pr = 4590$, а згущеного незбираного з цукром $Pr = 10500$.

10.2.2. Вершки

Теплоємність в Дж/(кг К) вершків при $Ж = 30 - 83$ % і $T = 313 - 363$ К

$$c = 3906 + 1,382 \cdot (T - 273) - [23,86 - 0,0712 \cdot (T - 273)] \cdot Ж \quad (10.21)$$

Таблиця 10.9

Теплофізичні характеристики пастеризованих вершків

T , К	$Ж$, %	c , Дж/(кг К)	λ , Вт/(м К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
273 - 275	20	4145	0,336	8,0
	35	4271	0,313	7,3
	45	4396	0,302	6,9
281 - 283	20	3873	0,348	8,9
	35	4103	0,325	8,6
	45	4020	0,302	7,6
288 - 290	20	3768	0,360	9,6
	35	3726	0,348	6,4
	45	3664	0,313	9,9
293 - 295	20	3643	0,383	10,6
	35	3517	0,360	10,3
	45	3391	0,325	9,7

Таблиця 10.10

**Формули для визначення теплопровідності вершків
при $T = 303 - 353$ К**

Ж, %	$\lambda,$ Вт/(м К)	Ж, %	$\lambda,$ Вт/(м К)
10	$\lambda = -0,030 + 0,0017 \cdot T$	45	$\lambda = -0,134 + 0,0014 \cdot T$
20	$\lambda = -0,058 + 0,0016 \cdot T$	60	$\lambda = -0,181 + 0,0013 \cdot T$
35	$\lambda = -0,008 + 0,0015 \cdot T$	80	$\lambda = -0,111 + 0,0010 \cdot T$

Густина (кг/м³) вершків при Ж = 30 – 83 % і T = 313 – 363 К

$$\rho = 1043,5 - 1,17 \cdot Ж - (0,520 + 1,6 \cdot 10^{-3} \cdot Ж) \cdot (T - 273) \quad (10.22)$$

Зі збільшенням вмісту в вершках жиру від 3,2 до 96 % їх температуропровідність (м²/с) при T = 303 К зменшується:

$$a \cdot 10^8 = 13,64 + 0,051 \cdot Ж \quad (10.23)$$

Таблиця 10.11

**Формули для визначення температуропровідності вершків
при $T = 303 - 353$ К**

Ж, %	$a,$ м²/с	Ж, %	$a,$ м²/с
10	$a \cdot 10^8 = 3,5 + 0,032 \cdot T$	45	$a \cdot 10^8 = 3,5 + 0,026 \cdot T$
20	$a \cdot 10^8 = 3,0 + 0,032 \cdot T$	60	$a \cdot 10^8 = 3,3 + 0,024 \cdot T$
35	$a \cdot 10^8 = 2,2 + 0,032 \cdot T$	80	$a \cdot 10^8 = 0,2 + 0,031 \cdot T$

Динамічна в'язкість вершків (Па·с) із 25 < Ж < 40 % при 40 < t < 70 °С

$$\mu = (0,29 \times Ж^2 \times t^{-1,16}) \times 10^{-3} \quad (10.24)$$

при 20 < t < 0 °С

$$\mu = (0,0092 \times Ж^{2,7} \times t^{-0,84}) \times 10^{-3} \quad (10.25)$$

Поверхневий натяг вершків із 10 < Ж < 22 % при зростанні t від 5 до 60 °С знижується від 0,05 до 0,04 Н/м.

10.2.3. Масло

Теплоємність масла практично не залежить від його виду.

Таблиця 10.12

Теплофізичні характеристики масла

Масло	W, %	c, Дж/(кг·К) при T, К			λ , Вт/(м·К) при T, К		$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с при T, К	
		273 – 278	283 – 288	288 – 293	278	290	278	290
Несолоне, отримане збиванням	15,9	3094	4421	5129	0,202	0,230	6,7	4,7
Солоне, отримане збиванням	15,9	3266	3948	5183	0,195	0,206	6,7	4,3
Любительське	19,2	3245	4601	4970	0,162	0,176	5,9	4,4
Поточного виробництва	16,0	3153	4208	5200	0,195	0,230	6,1	4,3

Теплоємність масла ($W = 17\%$) на інтервалі 303 – 363 К:

$$c = 1941 + 7,61 (T - 273). \quad (10.26)$$

Таблиця 10.13

Формули для визначення густини масла

Масло	T, К	ρ , кг/м ³
Фасоване поточного приготування	273 – 278	$\rho = 1488 - 2,0 T$
	278 – 283	$\rho = 2044 - 4,0 T$
Виготовлене в маслоутворювачеві періодичної дії	278 – 283	$\rho = 2072 - 4,0 T$

Густина солоного масла ($T = 275\text{--}280$ К) більша, ніж несолоного (відповідно 942 і 938 кг/м³).

В результаті трирічного зберігання масла його густина збільшилась від 935 до 952 кг/м³, тому що в ньому зменшився вміст повітря.

Теплопровідність масла в Вт/(м·К) в інтервалі 278 – 292 К:

$$\lambda = -0,50 + 0,0025 \cdot T. \quad (10.27)$$

Таблиця 10.14

Густина масла ($W = 16\%$) при $T = 288\text{ K}$

Масло	Поточного приготування		Традиційного приготування	
	вміст повітря, $\text{см}^3/\text{г}$	ρ , $\text{кг}/\text{м}^3$	вміст повітря, $\text{см}^3/\text{г}$	ρ , $\text{кг}/\text{м}^3$
Необроблене	0,098 – 0,097	869 – 880	0,030 – 0,047	937 – 903
Гомогенізоване	0,063 – 0,079	896 – 891	0,089 – 0,0	954 – 937
Фасоване	0,125 – 0,064	888 – 886	0,0 – 0,076	921 – 926

Таблиця 10.15

Температуропровідність вершкового масла

Продукт	t , °C	$a \cdot 10^6$, $\text{м}^2/\text{с}$
Масло, вироблене способом Мелешина	0 – 2	0,0508
	18 – 20	0,0822
Масло, отримане збиванням	0 – 2	0,0497
	18 – 20	0,0614

Таблиця 10.16

Залежність в'язкості вершкового масла від тривалості перемішування високожирних вершків у маслоутворювачеві

Тривалість перемішування, хв	μ , Па·с
7	0,042
53	0,048
75	0,053
115	0,037
154	0,03
192	0,025

Жирність вершків 35–40 %, кислотність 13–16°Т, температура пастеризації 95°С, температура сепарування 75°С.

Таблиця 10.17

Залежність в'язкості вершкового масла від часу його обробки в маслоутворювачеві

τ , с	$\mu \cdot 10^4$, Па·с	t , °C	Проба на термостійкість	Характеристика	
				бал	консистенція
60	3,6	16	Зберігає форму	21	Крихтлива
180	2,1	16	Те саме	25	Хороша
360	1,4	16	Розпливається	21	М'яка
540	0,6	16	Швидко розпливається	–	Вазеліноподібна

τ – час обробки в зоні кристалізації.

t – температура до якої охолоджувався продукт.

Твердість вершкового масла, Н/см²

Продукт	Твердість при температурі, °С							
	17	10	5	0	-5	-9	-14	-18
Масло несолоне звичайного виробництва	0,3638	0,8983	1,5553	2,9194	5,7437	7,9767	10,4215	18,3129
Масло любительське	0,3148	0,6913	1,4602	2,6811	4,8366	7,2491	9,1565	16,9116

10.2.4. Жир молочний.

Залежність $c = f(T)$ для молочного жиру визначається його станом. В зоні твердого стану ($T < 243$ К) теплоємність жиру практично стала і складає 1450 Дж/(кг·К). При плавленні жиру теплоємність різко зростає, досягаючи значення 6400 Дж/(кг·К) при $T = 279$ °С, а на кривій $c = f(T)$ спостерігаються ще менш виражені піки, які відповідають плавленню різноманітних груп тригліцеридів. Під час застигання пік теплоємності c відповідає $T = 290$ К – відбувається своєрідний гістерезис. При $T > 310$ К усі тригліцериди знаходяться у рідкому стані.

Теплоємність молочного жиру в Дж/(кг·К) при $T < 350$ К:

$$c = 1750 + 7,1 \cdot t. \quad (10.28)$$

Таблиця 10.19

Густина молочного жиру в кг/м³

Охолодження	Температура T , К								
	273	278	283	285	288	293	298	303	313
Швидке	961,8	955,0	946,4	944,4	940,2	929,9	921,9	914,4	903,6
Ступінчате	955,2	950,5	941,9	–	934,3	926,9	922,1	914,3	903,6

Густина жиру коров'ячого молока: в інтервалі 293 – 303 К

$$\rho = 1319 - 1,34 \cdot T; \quad (10.29)$$

в інтервалі 303 – 343 К

$$\rho = 1126,6 - 0,71T. \quad (10.30)$$

Таблиця 10.20

Температурний коефіцієнт об'ємного розширення жиру коров'ячого молока

<i>T</i> , К	303 – 313	313 – 323	323 – 333	333 – 373
$\beta \cdot 10^3, \text{K}^{-1}$	0,78	0,79	0,79	0,80

Температурний коефіцієнт об'ємного розширення, що викликаний зміною агрегатного стану жиру, дорівнює $18,24 \cdot 10^{-3} \text{K}^{-1}$.

Теплопровідність жиру коров'ячого молока в Вт/(м·К):

до $T = 288 \text{K}$

$$\lambda = 0,037 + 0,000470 \cdot T; \quad (10.31)$$

при $T = 288 - 363 \text{K}$

$$\lambda = 0,216 - 0,00155 \cdot T. \quad (10.32)$$

Таблиця 10.21

Теплопровідність молочного жиру

<i>W</i> , %	Склад повітря, %	λ , Вт/(м·К)
0,3	0,1	0,163
14,5	0,1	0,208
16,9	6,5	0,190
15,3	10,0	0,173

Температуропровідність жиру коров'ячого молока в м/с^2 при $T = 288 \text{K}$ має мінімальне значення – $2,5 \cdot 10^{-8} \text{м/с}^2$.

В інтервалі $36 - 80 \text{°C}$:

$$a \cdot 10^8 = 10,58 - 0,0351 \cdot t + 0,000078 \cdot t^2. \quad (10.33)$$

Динамічна в'язкість молочного жиру із температурою плавлення $31,5 \text{°C}$ в межах $35 - 100 \text{°C}$ в $\text{Па} \cdot \text{с}$:

$$\mu = 9046 \cdot 10^4 \cdot \exp(-0,0283 \cdot t). \quad (10.34)$$

10.2.5. Сухе молоко.

Теплоємність сухого нерозбавленого молока ($T = 308 - 313 \text{K}$) і сухого знежиреного молока ($T = 291 - 303 \text{K}$), які отримані розпорозувальною сушкою,

відповідно дорівнюють 1382 – 1507 і 1172 – 1340 Дж/(кг·К).

Таблиця 10.22

Формули для визначення теплоємності сухого молока

Сухе молоко	Спосіб сушки	W, %	Ж, %	T, К	c, Дж/(кг·К)
Нерозбавлене	Розпорошувальний	3,0	18	294–358	$c = 1219 + 0,95 \cdot T$
	Вальцьований	3,5	18	294–358	$c = 1280 + 0,83 \cdot T$
Знежирене	–	2,2	–	253–313	$c = -3103 + 15,0 \cdot T$

Таблиця 10.23

Насипна густина цільного сухого молока ρ_n , кг/м³

Сухе молоко	Жирність Ж, %				
	1	2	5	10	26
Цільне	239	186	147	108	100
Знежирене	268	237	233	192	136

Таблиця 10.24

Насипна густина цільного сухого молока ρ , кг/м³

Сухе молоко	Жирність Ж, %			
	2,5	5	10	15
Цільне	1050	1040	1200	1280
Знежирене	1115	1113	1113	1200

Таблиця 10.25

Густина і теплопровідність сухого молока

Сухе молоко	Спосіб сушки	W, %	ρ , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)
Нерозбавлене	Піносушка	3,9	–	450	–
	Розпорошене	4,2	–	610	–
	«	2,4	–	440	0,211
	«	3,11	1233	609	–
Знежирене	«	4,0	–	550	0,258
	Пінорозпилення	3,71	1292	606	–
	Барабанний	–	–	172	0,185
Швидкорозчинне	–	3,2	–	466	0,247
		4,5	–	332	–
		3,2	–	304	0,182

Таблиця 10.26

**Формули для визначення теплопровідності
сухого нерозбавленого молока при $T = 308 - 388$ К**

Сухе молоко	W, %	Ж, %	ρ_n , кг/м ³	λ , Вт/м·К
Розпилюючої сушки	3,0	18	540	$\lambda = -1,95 + 0,0076 \cdot T$
			628	$\lambda = -2,35 + 0,0091 \cdot T$
			660	$\lambda = -2,02 + 0,0083 \cdot T$
			526	$\lambda = -2,32 + 0,0087 \cdot T$
Висушене на вальцях	3,5	18	613	$\lambda = -2,44 + 0,0093 \cdot T$
			659	$\lambda = -2,2 + 0,0088 \cdot T$

Для знежиреного сухого молока ($\rho_n = 580$ кг/м³) в інтервалі $T = 314 - 339$ К теплопровідність в Вт/(м·К):

$$\text{при } W = 4,2 \% \quad \lambda = -1,65 + 0,0066 \cdot T \quad (10.35)$$

$$\text{при } W = 5,8 \% \quad \lambda = -0,78 + 0,0041 \cdot T \quad (10.36)$$

$$\text{при } W = 6,9 \% \quad \lambda = -1,08 + 0,0051 \cdot T \quad (10.37)$$

З підвищенням вологості ($W = 2,4 - 15$ %) нерозбавленого сухого молока ($T = 333$ К, $\rho_n = 440$ кг/м³) теплопровідність в Вт/(м·К) збільшується:

$$\lambda = 0,172 + 0,024 \cdot W \quad (10.38)$$

Таблиця 10.27

Теплопровідність сухого молока $a \cdot 10^8$ в м²/с при $T = 333$ К

Сухе молоко	Густина ρ_n , кг/м ³			
	450	500	600	700
Нерозбавлене	22,0	24,0	26,6	—
Знежирене	28,0	26,3	25,0	23,9

10.2.6. Сир (творог)

Таблиця 10.28

Формули для визначення теплоємності і густини сиру при $T = 283 - 353$ К

Сир	ЗСР, %	Ж, %	c , Дж/(кг·К)	ρ , кг/м ³
Із знежиреного молока	19,0	—	$c = 4033 - 0,45 \cdot T$	$\rho = 1111 - 0,2 \cdot T - 0,0088 \cdot (T - 273)^2$
Із жирного молока	24,0	46,0	$c = 3760 + 0,17 \cdot T$	$\rho = 1111 - 0,32 \cdot T - 0,0092 \cdot (T - 273)^2$

Таблиця 10.29

Теплофізичні характеристики сиру

Сир	T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Із знежиреного молока	291	1050	3903	0,53	13,0
	292	1015	3810	0,44	11,0
Із жирного молока	326	982	3815	0,53	14,1

10.2.7. Сир (бринза).

В інтервалі 286 – 276 К для сиру $\rho = 1094 \text{ кг/м}^3$ і $\lambda = 0,27 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$.

ТФХ жирного сиру: $\rho = 1080 \text{ кг/м}^3$, $c = 2428 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda = 0,35 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$,
 $a = 13,3\cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 10.30

Температуропровідність сиру та бринзи

Продукт	W, %	Ж, %	$\rho, \text{кг/м}^3$	$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$ при T, K					
				нагрівання			охолодження		
				286	300	310	305	295	278
Бринза: "Витоша"	42	29	1080	9,3	10	11,3	10,1	9,4	8,62
"Балканська"	38	34	1070	8,8	9,55	11	9,6	8,9	8,03
Сир з коров'ячого молока	50,2	25	1075	10,3	11,1	11,8	10,9	10,38	9,7
Сир з овечого молока	48,5	27	1065	9,95	10,7	11,4	10,4	9,85	9,1

10.2.8. Казеїн. Сироватка. Лактоза.

Таблиця 10.31

Густина казеїну $\rho, \text{кг/м}^3$ (рН = 7)

Казеїн	Температура T, K					
	293	298	303	308	313	323
Коров'ячого молока	–	1290	1268	1255	1291	1349
Молока буйволиці	1359	1292	1246	1245	1270	1316

Таблиця 10.32

Дійсна, фізична і насипна густина казеїну, сироватки і лактози

Суша луска	ρ_d , кг/м ³	ρ_f , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³
Казеїн	1370	1120	–
Сироватка	1560	950	570
Лактоза	1475	1360	–

Теплопровідність сироватки в Вт/(м·К) в інтервалі 293 – 363 К:

$$\lambda = 5,221 - 3,185 \cdot 10^{-2} \cdot T + 5,53 \cdot 10^{-5} \cdot T^2 \quad (10.39)$$

Таблиця 10.33

ТФХ сироватки

Матеріал	ρ_n , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Суша сироватка	570	1717	0,13	14,4
Сироватка	1027	4082	0,54	12,8

Таблиця 10.34

Формули для визначення теплоємності водного розчину лактози

CP, %	T, К	c , Дж/(кг·К)
5	288 – 363	$c = 3812 + T$
10	288 – 363	$c = 3559 + 1,4 \cdot T$
20	303 – 363	$c = 9700 + 3,7 \cdot T$
30	323 – 363	$c = 1670 + 6,2 \cdot T$
40	338 – 363	$c = 1028 + 7,5 \cdot T$

Таблиця 10.35

Густина 5% – ного розчину лактози

T, К	283	293	303	313	323	343	353	363
ρ , кг/м ³	1020	1018	1015	1012	1007	1003	997	991

Таблиця 10.36

Теплопровідність водного розчину лактози в Вт/(м·К)

CP, %	Температура T, К					
	293	303	313	323	343	363
10	0,595	0,61	0,629	0,657	0,723	0,808
20	–	–	0,613	0,639	0,702	0,778
30	–	–	–	0,616	0,673	0,745
40	–	–	–	–	0,642	0,702

10.3. Енергетична цінність молока та молочних продуктів

Таблиця 10.37

Енергетична цінність молока та молочних продуктів

Продукт	Ж, %	Ец, кДж/кг	Продукт	Ж, %	Ец, кДж/кг
Молоко			Молоко сухе	25	19,87
Пастеризоване	3,2	2,43		1	14,6
Знежирене	0,05	1,3	Молоко згущене	15	17,74
Білкове	1	2,13		7,9	5,65
Стерилізоване	3,5	2,55	З цукром	9,5	6,78
	3,2	2,13		8,5	13,18
Ацидефільне	3,2	3,47	Масло вершкове	82,5	11,3
Пряжене	6	3,51	Несолоне		
Вершки	10	4,94		82,5	31,3
	20	8,58		78	29,66
	35	14,1	Топлене	72,5	27,66
Сметана	10	4,88	Сири тверді	98	37,1
	20	8,62	Голландський		
	25	10,38	Російський	27,3	15,1
	30	12,26	Рокфор	30	15,52
Сир кисло-молочний	18	9,45	Розсольні		
	9	6,52	Бринза із молока корови	30,3	15,19
	0,6	3,6	Бринза із молока вівці	20,1	10,88
Маса сиркова	23	14,22	Сулугуні	25	12,47
Кефір	3,2	2,48	Плавлені	22	11,92
	1	2,05	Російський	27	14,2
	0,05	1,26	Новий	19	11,3
Ряжанка	6	3,56			

РОЗДІЛ 11. КАРТОПЛЯ ТА ПРОДУКТИ З НЕЇ, КРОХМАЛЬ

11.1. Картопля свіжа

Густина бульби залежить не тільки від вмісту в них сухих речовин і вологи, але і від вмісту газів. У бульбах масова частка внутрішньотканевих газів складає 0,04 – 0,09. Так в тканинах картоплі сорту Лорх вона складає 0,056. Тому при однаковій масовій частці сухих речовин n густина бульб різна (таблиця 11.1).

Таблиця 11.1

Густина свіжих бульб при $T = 274 \text{ К}$

Сорт	n	$P, \%$	$\rho_{\phi}, \text{ кг/м}^3$
Домодедовський	0,154	6,9	1017
Весна	0,150	2,9	1058
Гатчинський	0,168	3,7	1060
Нєвський	0,182	3,7	1068

Фізичну густину бульб, зазвичай, виражають як функцію масової частки сухої речовини або вологи, а вміст газів в них не вказують. Густина (кг/м^3) при $0,10 < n < 0,35$ і $T \approx 283 \text{ К}$

$$\rho_{\phi} = 987 + 465 \cdot n \quad (11.1)$$

Формула, що виражає залежність густини (кг/м^3) бульб від масової частки сухої речовини і вмісту газів Γ , має вигляд

при $0,10 < n < 0,30$ і $0 < \Gamma < 1,7\%$:

$$\rho_{\phi} = \frac{100 - \Gamma}{0,1 - 0,0355n} \quad (11.2)$$

Результати дослідження густини показали, що вона не однакова у картоплі різних сортів і помітно менше в серцевинній частині (таблиця 11.2). Визначається це тим, що у зовнішніх шарах бульби міститься в 1,5 – 3,0 разів більше сухої речовини, ніж в серцевині.

Об'ємна маса бульб мало залежить від їх розмірів. Так, при зменшенні останніх в 3 – 5 разів об'ємна маса збільшилась тільки на 7%. При наявності в шарі великих і дрібних бульб їх об'ємна маса на 15 – 20% більша, ніж об'ємна маса бульб з приблизно однаковими розмірами. Об'ємна маса картоплі складає

від 650 до 770 кг/м³. Її можна визначити за формулою:

$$\rho_n = [0,253 + 0,01644 \sqrt{\left(\frac{1}{L} - 1\right)}] \times \rho_\phi, \quad (11.3)$$

де: L – визначальний розмір.

Шпаруватість шару бульб складає від 0,40 до 0,42.

Таблиця 11.2

Густина (кг/м³) свіжих бульб і їх частин

Сорт	Бульба	Частини		
		зовнішня	проміжна	серцевина
Merimack	1102,9	1108,9	1098,2	1071,7
Red La Sodo	1073,1	1072,7	1083,6	1062,3
Середнє для 14 сортів	1085,5	1088,0	1088,9	1067,4
Green Mountain	1093,0	1095,7	1091,6	1071,3
Sebago	1061,1	1060,8	1066,3	1050,8
Середнє для 15 сортів	1072,5	1073,1	1076,4	1061,4

Теплоємність картоплі зазвичай виражають через масову частку води (таблиця 11.3).

Таблиця 11.3

Теплоємність свіжих бульб

W	$c, \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	W	$c, \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$
0,74	3350	0,78	3576
0,75	3475	0,80	3643

У картоплі ранніх і осінніх сортів ТФХ відрізняються мало (таблиця 11.4).

Таблиця 11.4

ТФХ свіжих бульб різних термінів дозрівання

Картопля	W	$\rho_\phi, \text{ кг}/\text{м}^3$	$c, \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	$\lambda, \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Рання	0,797	1034	3620	0,59	15,8
Осіння	0,812	1076	3660	0,57	14,5

Значення теплоємності бульб практично не залежить від їх сорту.

Коефіцієнт температуропровідності ($a \cdot 10^8$, м²/с) сирих і підігрітих бульб

Бульба	ρ_f , кг/м ³						
	1037,5	1045,7	1047,7	1048,3	1048,9	1051,4	1051,7
Сира	13,5	12,4	9,7	10,1	9,6	14,1	12,5
Підігріта	13,7	14,4	10,6	10,4	10,4	14,9	13,3

ТФХ свіжих бульб, наведені в літературі, помітно відрізняються (таблиця 11.6)

Таблиця 11.6.

ТФХ свіжих бульб (за даними різних джерел)

W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,70	—	—	4354	0,63	14,5
0,793	1065	3600	3843	0,442	11,53
—	1004	3460	3474	0,54	15,5
0,798	1080	3790	4093	0,52	12,7
0,800	1000	3600	3600	0,50	13,9
0,815	1055	3770	3977	0,59	15,0
0,750	986	3771	3718	0,58	15,6
—	—	—	—	—	17,0

Картопля при зберіганні. В процесі зберігання бульб масова частка вологи в них зменшується, а вміст газів збільшується. Тому теплопровідність і температуропровідності картоплі із збільшенням терміну зберігання зменшуються :

при $1 < \tau < 10$ місяці і $T = 333$ К

$$\lambda = 0,66 - 0,00116 \cdot \tau \quad (11.4)$$

$$a \cdot 10^8 = 16,9 - 0,19 \cdot \tau \quad (11.5)$$

При зберіганні в контейнері бульб, що продуваються повітрям, теплопровідність їх шару тим більша, чим більша швидкість руху повітря (таблиця 11.7).

**Теплопровідність шару бульб
при $T = 282\text{ К}$ і зберіганні в контейнері КС–00**

$v, \text{ м/с}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	ψ^*	$v, \text{ м/с}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	ψ^*
0	0,30	1,0	0,25	1,85	2,30
0,15	0,84	2,8	0,40	6,1	7,6

* Коефіцієнт, що показує, у скільки разів теплопровідність шару більша при наявності вимушеної конвенції повітря.

Тепломасообмінні характеристики картоплі. Транспіраційний коефіцієнт $k_t = \varepsilon_g \beta$ для картоплі залежить від багатьох факторів: як і ε_g для м'яса (див. 5.1.1) – від швидкості та температури повітря, від стану та товщини шкірки, а також швидкості дифузії води із середини бульби до поверхні. Крім того, коефіцієнт масовіддачі β є такою складною функцією температури та швидкості повітря. В дослідях величина k_t змінювалась від 2 до $171 \text{ м}^2/(\text{кг}\cdot\text{с}\cdot\text{МПа})$, а в середньому дорівнювала 44, що близько до теоретично визначеної величини $k_t = 42,7 \text{ м}^2/(\text{кг}\cdot\text{с}\cdot\text{МПа})$.

Безпосередньо визначена випарна здатність молоді картоплі складає $\varepsilon_g = 0,1$, а зрілої $\varepsilon_g = 0,012$.

Теплота дихання картоплі q , Дж/(кг·год), овочів та фруктів :

$$q = q_0 \exp(b \cdot t), \quad (11.6)$$

де: q_0 – теплота дихання при 0°C , b – температурний коефіцієнт.

Середні значення для картоплі $q_0 = 10$; $b = 0,062$.

Теплота, що виділяється внаслідок окислення компонентів картоплі, лише на 2% відрізняється від теплоти дихання і складає в середньому $51 \text{ Дж(кг}\cdot\text{год)}$.

11.1.1. Картопля при варінні і нагріванні.

Теплоємність бульб при варінні у воді збільшується, тому що збільшується їх температура і підвищується вологість. Останнє викликано тим, що вода, яка нагріває, частково витісняє гази, які містяться в бульбах. Тому, коли масова частка води в свіжій картоплі складає 0,75, то у вареній – 0,80, а її

теплоємність відповідно 3517 і 3543 Дж/(кг·К).

Теплопровідність і коефіцієнт температуропровідності картоплі при варінні залежить від багатьох факторів, в тому числі: 1) наявності або відсутності шкірки (таблиця 11.8); 2) способу варіння (таблиця 11.9); 3) способу очищення бульб від шкірки (таблиця 11.10).

Таблиця 11.8

ТФХ картоплі при варінні в киплячій воді

Сорт	Бульби							
	очищені				неочищені			
	W	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	a·10 ⁸ , м ² /с	W	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	a·10 ⁸ , м ² /с
Лорх	0,800	3600	0,58	25,2	0,812	3600	0,61	16,3
Берліхінген	0,792	3500	0,60	15,3	0,793	3500	0,65	16,2
Приєкуль- ський	0,816	3600	0,62	15,7	0,800	3600	0,66	16,7
Передовик	0,801	3600	0,62	15,8	0,798	3500	0,64	16,3

Значення теплопровідності і температуропровідності очищених від шкірки бульб менше, ніж неочищених, тому що шкірка перешкоджає масообміну, який направлений назустріч тепловому потоку. ТФХ картоплі практично не залежать від їх сорту (таблиця 11.8).

Таблиця 11.9

ТФХ картоплі при W = 0,77 – 0,80 і різних видах варіння

Варіння	ср, кДж/(м ³ ·К)	λ, Вт/(м·К)	a·10 ⁸ , м ² /с
У воді, яка: нагрівається	3829	0,67	17,5
кипить	4000	0,64	16,0
У вологій насиче-ній водяній парі	3831	0,59	15,4

Таблиця 11.10

ТФХ очищеної картоплі при варінні в киплячій воді

Спосіб очищення	Характеристика зразка	W	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	a·10 ⁸ , м ² /с
Механічний	Сульфітований	0,777	3517	0,57	14,7
Вогневий	»	0,771	3517	0,605	15,55
Механічний	Несульфітований	0,790	3601	0,57	14,7

Значення теплопровідності і температуропровідності картоплі при варінні у воді, що нагрівається і кипить, більші, ніж при варінні іншими способами, тому що масообмін вологи із внутрішній шарів до зовнішніх, який перешкоджає поширенню тепла в бульбах, у цьому випадку незначний. Теплопровідність і температуропровідність картоплі мінімальні при варінні у вологій насиченій водяній парі. Пояснюється це тим, що при такому варінні поверхневі шари бульб підсушуються, викликаючи рух вологи із центральних шарів назустріч тепловому потоку.

При нагріванні бульб ($W = 0,815$) від 275 до 305 К їх теплопровідність дорівнює 0,564 Вт/(м·К).

З підвищенням температури картоплі в процесі варіння його теплопровідність збільшується (таблиця 11.11).

Таблиця 11.11

ТФХ картоплі під час варіння

Показник	Температура		
	293 – 313	323 – 343	343 – 363
W	0,752	0,712	0,632
$c\rho$, кДж/(кг ³ ·К)	3990	3632	4530
λ , Вт/(м·К)	0,49	0,56	0,65
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,28	15,42	14,35

При нагріванні теплопровідність бульб (при $283 < T < 333$ К) визначається формулою

$$\lambda = - 0,896 + 0,00525 \cdot T \quad (11.7)$$

Експериментально встановлено, що з підвищенням температури бульб до 343 К температуропровідність збільшується, а при її подальшому підвищенні – зменшується (таблиця 11.11).

Зазначена залежність температуропровідності картоплі визначається тим, що при $T = 343$ К закінчується процес клейстеризації крохмалю. Після цього температуропровідність зменшується. Однак, при $T > 343$ К температуропровідність нагрітих бульб більша, ніж у свіжих.

Температуропровідність бульб при нагріванні ($293 < T < 343$ К, $W = 0,78$ і $\rho_{\phi} = 1000$ кг/м³)

$$a \cdot 10^8 = -7,3 + 0,0751 \cdot T \quad (11.8)$$

Дані, про вплив подрібнення картоплі на її теплопровідність, суперечливі. За одними даними, подрібнення практично не впливає на теплопровідність, а результати інших дослідів дозволяють зробити висновок, що теплопровідність подрібнених бульб більша, ніж цілих (таблиця 11.12).

Таблиця 11.12

ТФХ варених цілих і подрібнених бульб

Бульба	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Ціла	0,778	1095	3601	0,61	15,4
Подрібнена	0,785	985	3622	0,605	17,2
Ціла	–	1060	3230	0,54	13,6
»	0,800	–	–	0,605	–
Подрібнена	0,835	–	–	0,727	–
»	0,825	–	–	0,779	–

Можна припустити, що сам процес подрібнення бульб не впливає на теплопровідність його частин. Все залежить від того, з якої частини (серцевини, проміжної чи зовнішньої) виготовлений зразок. Варто мати на увазі, що густина різних частин не однакова, а відповідно, відрізняються їх теплопровідність і температуропровідність. Експериментально встановлено, що теплопровідність і температуропровідність зовнішніх шарів більші, ніж центральних.

11.1.2. Картопля при обсмажуванні

Обсмажування супроводжується масообміном, направленим із бульби в середовище, що нагрівається. При температурі олії нижче 373 К масообмін незначний, тому з підвищенням температури олії теплопровідність і коефіцієнт температуропровідності бульби збільшуються. При температурі олії вище 373 К масообмін збільшується, тому теплопровідність і температуропровідність бульб зменшуються (таблиця 11.12).

ТФХ картоплі при обсмажуванні практично не залежать від сорту (таблиця 11.13).

Таблиця 11.13

ТФХ картоплі при обсмажуванні

<i>T</i> , К	Відносний масообмін, %	<i>c_p</i> , кДж/(кг·К)	<i>λ</i> , Вт/(м·К)	<i>a</i> ·10 ⁸ , м ² /с
333	1,5	3182	0,28	8,8
353	1,5	3388	0,41	12,1
373	4,5	3529	0,42	11,9
393	12,5	3599	0,34	9,7
413	19,5	3750	0,27	7,2
433	25,5	3509	0,20	5,7
453	31,5	3404	0,16	4,7
463	33,0	3571	0,18	4,2

Таблиця 11.14

ТФХ картоплі при обсмажуванні в соняшниковій олії при *T* = 416 К

Сорт	<i>W</i>	<i>ρ_ф</i> , кг/м ³	<i>c</i> , Дж/(кг·К)	<i>λ</i> , Вт/(м·К)	<i>a</i> ·10 ⁸ , м ² /с
Лорх	0,801	861	3559	0,23	7,5
Берліхінген	0,782	976	3517	0,23	6,7
Приєкульський	0,815	1006	3559	0,24	6,7
Передовик	0,808	1006	3559	0,24	6,7

По мірі зменшення масової частки вологи в бульбах, що обсмажуються в соняшниковій олії при постійній температурі, об'ємна теплоємність і теплопровідність зменшуються, а температуропровідність залишається сталою:

$$c_p = 500 + 4250 \cdot W \quad (11.9)$$

$$\lambda = 0,05 + 0,275 \cdot W \quad (11.10)$$

$$a \cdot 10^8 = 7,6 = \text{const} \quad (11.11)$$

11.1.3. Картопля при охолодженні та заморожуванні

Густина подрібненої м'якоті свіжої бульби (*n* = 0,15) при охолодженні від 293 до 283 К залежно від сорту складає 1048 – 1101 кг/м³, в середньому для 14 сортів – 1070 кг/м³.

При охолодженні бульби ($W = 0,778$) від 353 до 303 К при природній конвекції повітря ($T = 293$ К) ТФХ складають: $\rho_f - 1115$ кг/м³, $c - 3559$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,663$ Вт/(м·К), $a - 16,7 \cdot 10^{-8}$, м²/с. При зниженні температури від 299 до 279 К температуропровідність картоплі складає $17,7 \cdot 10^{-8}$, м²/с.

Температуропровідність подрібненої м'якоти свіжої бульби ($n = 0,15$) при охолодженні від 293 до 283 К становить $10,9 \cdot 10^{-8} - 15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с, тобто відрізняється на 38%. При охолодженні картоплі від 293 до 273 К її теплоємність відповідно складає 3546 і 3475 Дж/(кг·К). Значення ТФХ бульби при охолодженні наведені в таблиці 11.15.

Таблиця 11.15

ТФХ бульби ($W = 0,795$) при охолодженні від 317 до 273 К

ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
1089,2	3510	0,570	14,9
1068,4	3520	0,455	12,1
1068,4	3520	0,53	14,2
1069,8	3490	0,50	13,4

Густина бульб, заморожених із швидкістю 0,2 К/хв, складає 538 кг/м³.

Теплоємність картоплі ($W = 0,685; 0,740; 0,778$) після заморожування відповідно дорівнює: 1700, 1760 і 1800 Дж/(кг·К).

Теплоємність бульб при температурі нижче криоскопічної ($0,83 < W < 0,88$).

$$c = 1277 - \frac{39441}{T_v - 273} \quad (11.12)$$

Теплопровідність бульб ($\rho_f = 977$, кг/м³) при $T = 260$ К дорівнює 1,09 Вт/(м·К).

Теплопровідність замороженої і подрібненої картоплі залежить від способу упаковки. При $T = 261$ К і щільній упаковці ($\rho_n = 970$ кг/м³) вона складає 1,089, при $T = 265$ К і вільній упаковці ($\rho_n = 580$ кг/м³) – 0,419 Вт/(м·К).

В інтервалі температури 255 – 300 К теплопровідність бульб дорівнює 1,056 Вт/(м·К).

11.1.4. Картопля при сушінні

Формула (11.1) дає підставу стверджувати, що істинна густина сухої речовини бульб більша 1452 кг/м^3 . Її значення відповідно формулі (11.2) складає 1550 кг/м^3 .

Наведені в літературі значення об'ємної маси сухої картоплі і шпаруватості шару, а також формула адитивності дозволяють розрахувати істинну густина сухої речовини картоплі (Таблиця 10.15).

Таблиця 11.16

Фізичні показники сухої картоплі і її сухої речовин

W	$T, \text{ K}$	$\rho_n, \text{ кг/м}^3$	$S, \%$	$\rho_n, \text{ кг/м}^3$	
				картоплі	сухої речовини
0,023	–	144	90,7	1548	1561
0,023	283	180	88,2	1525	1537
0,023	283	330	78,6	1542	1555
0,818	–	–	–	1114	1626
0,802	–	–	–	1126	1636

Таким чином, різні дані, формула (11.2) і показники таблиці 11.16 показують, що істинна густина сухої речовини картоплі при $T = 283\text{K}$ складає приблизно 1550 кг/м^3 .

Залежність теплоємності сухої речовини картоплі від температури становить:

при $273 < T < 313 \text{ K}$

$$c_{c.p.} = 68 + 4,20 \cdot T \quad (11.13)$$

В процесі конвективного сушіння кубиків картоплі і умові безперервної і рівномірної їх усадки густину визначає формула:

при $0 < W^c < 5,00$ і температурі повітря $T = 353 \text{ K}$).

$$\rho_\phi = 1190 - 12 \cdot W^c \quad (11.14)$$

Густина безусадочних кубиків картоплі при конвективному сушінні

зменшується. Причому до $W^c = 2,60$ малопомітно, а в період падаючої швидкості сушіння – помітно. Її значення при цьому ($2,60 < W^c < 5,0$ і $T = 393$ К) описує формула:

$$\rho_{\phi} = 405 + 290 \cdot W^c \quad (11.15)$$

Зміна густини картоплі при конвективному сушінні описують різні формули, наприклад, при $0,10 < W < 0,80$ і $T = 333 - 338$ К

$$\rho_{\phi} = \frac{210}{1 - W} \quad (11.16)$$

В процесі сушіння картопляних гранул, поки W^c зменшується від 4,00 до 1,00 густина їх збільшується мало, а при меншій масовій частці вологи – помітно (таблиця 11.17).

Таблиця 11.17

Густина картопляних гранул при сушінні

W^c	2,00	1,60	1,20	0,80	0,40	0,20	0
ρ_{ϕ} , кг/м ³	503	591	712	885	1138	1338	1541

Теплоємність картоплі при сушінні (при $0 < W < 1$ і $T = 293$ К)

$$c = 1381 + 2806 \cdot W, \quad (11.17)$$

де: 1381 – розрахункова теплоємність сухої речовини картоплі

При $0,10 < W < 0,80$ і $T = 333 - 338$ К

$$c = 1420 + 2767 \cdot W \quad (11.18)$$

Теплоємність картоплі при сушінні залежно від двох визначальних факторів при $0 < W < 1$ і $273 < T < 313$ К

$$c = 68 + 4119 \cdot W + 4,2 \cdot T - 4,2T \cdot W \quad (11.19)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) моноліту картоплі при $0 < W < 1$ і $283 < T < 293$ К:

$$c\rho = 2204 + 3504 \cdot W - 1520 \cdot W^2 \quad (11.20)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) сухої картоплі залежно від об'ємної маси при $125 < \rho_n < 275$ кг/м³, $W = 0,023$ і $T = 283$ К

$$\lambda \cdot 10^4 = 256 + 0,603 \cdot \rho_{\phi} + 0,000559 \cdot \rho_{\phi}^2 \quad (11.21)$$

Залежність теплопровідності сухої картоплі від температури:

при $248 < T < 313$ К, $W = 0,022$, $\rho_n = 250$ кг/м³

$$\lambda = 0,0426 + 0,0001546 \cdot T \quad (11.22)$$

при $248 < T < 313$ К, $W = 0,025$, $\rho_n = 138$ кг/м³

$$\lambda = 0,0355 + 0,0001546 \cdot T \quad (11.23)$$

при $293 < T < 343$ К, $W = 0,78$, $\rho_\phi = 1000$ кг/м³

$$\lambda = -0,42 + 0,0033 \cdot T \quad (11.24)$$

Залежність теплопровідності сухої картоплі від масової частки вологи:

при $0,016 < W < 0,070$, $T = 283$ К і $\rho_n = 240$ кг/м³

$$\lambda = 0,041 + 0,07146 \cdot W \quad (11.25)$$

при $0,10 < W < 0,80$, $T = 333 - 338$ К і умові, що ρ_ϕ змінюється за формулою (11.16)

$$\lambda = \frac{4,115 + 8,97 \times W + 1,86 \times W^2}{1 - W} \quad (11.26)$$

при $0 < W^c < 5,0$, $T = 348$ К і умові, що ρ_ϕ змінюється за формулою (11.15)

$$\lambda = 0,367 + 0,103 \cdot W^c \quad (11.27)$$

Таблиця 11.18

ТФХ бульб ($\rho_\phi = 1140 - 1155$ кг/м³) в процесі сушіння

Показники	Масова частка вологи			
	0,885	0,796	0,595	0,253
λ , Вт/(м·К)	0,605	0,422	0,391	0,337
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,1	9,8	9,0	11,4
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	5000	4306	4344	2956

Таблиця 11.19

ТФХ бульб ($\rho_\phi = 1085 - 1105$ кг/м³) в процесі сушіння

Показники	Масова частка вологи			
	0,891	0,843	0,78	0,59
λ , Вт/(м·К)	0,658	0,485	0,427	0,248
$a \cdot 10^8$, м ² /с	13,1	10,55	8,1	10,0
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	5023	4597	5265	2480

Залежність температуропровідності сухої картоплі від температури (при

$248 < T < 313$ К, $W = 0,022$ і значеннях ρ_n , наведених в таблиці 11.16, описує формула:

$$a \cdot 10^8 = a_0 + 0,0051 \cdot (T - 273) \quad (11.28)$$

Значення a_0 наведені в таблиці 11.20.

Таблиця 11.20

Значення $a_0 = f(\rho_n)$

ρ_n , кг/м ³	180	225	250	275	300	325
$a \cdot 10^8$, м ² /с	15,89	14,92	13,31	12,81	12,53	12,33

Зі зменшенням масової частки вологи в бульбї температуропровідність зменшується.

при $0,10 < W < 0,80$, $T = 333 - 338$ К і зміні ρ_ϕ за формулою (11.16)

$$a \cdot 10^8 = 13,8 + 3,2 \cdot W \quad (11.29)$$

при $0,50 < W < 0,80$, $T = 293$ К і умові, що при $W = 0,50$, $\rho_\phi = 1066$, а при $W = 0,80$ $\rho_\phi = 942$ кг/м³

$$a \cdot 10^8 = 8,1 + 10 \cdot W \quad (11.30)$$

при $0 < W^c < 5,0$, $T = 348$ К і зміні ρ_ϕ по формулі 11.14

$$a \cdot 10^8 = 8,7 + 8,5 \cdot W^c \quad (11.31)$$

при $0,14 < W^c < 2,0$, $T = 343$ К і значеннях ρ_ϕ , наведених в таблиці 11.17,

$$a \cdot 10^8 = 10,25 + 4,375 \cdot W^c \quad (11.32)$$

Теплопровідність картоплі ($W = 0,022$) при $T = 293$ К і $\rho_n = 250$ кг/м³ складає 0,0458 Вт/(м·К).

Густина свіжих бульб картоплі сорту Ірландська дорівнює 1048 кг/м³, а питома теплоємність при температурі вище і нижче криоскопічної відповідно складає 3266 і 2010 Дж/(кг·К). При охолодженні м'якоті від 300 до 255 К ТФХ дорівнюють: $\rho_\phi = 1049$ кг/м³, $c = 8793$ Дж/(кг·К) і $a = 12,1 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

11.2. Вироби із картоплі

Салат і гарнір. ТФХ картопляного салату при $T = 305$ К дорівнюють: $\rho_\phi = 1010$ кг/м³, $c = 3308$ Дж/(кг·К). При $T = 275 - 344$ К $a = 14,4 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 11.21

Теплопровідність картопляного салату

<i>T</i>, К	260	265	275	344
λ, Вт/(м·К)	1,09	0,41	0,481	0,483

Таблиця 11.22

ТФХ замороженого картопляного гарніру

Показники	<i>T</i>, К							
	268	263	258	253	248	243	238	233
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1017	1008	1005	1003	1002	1002	1001	1001
c , Дж/(кг·К)	15400	5560	3580	2830	2410	2170	2000	1880
λ , Вт/(м·К)	0,983	1,227	1,304	1,314	1,325	1,380	1,415	1,438
$a \cdot 10^8$, м ² /с	6,28	21,89	36,22	46,31	54,89	63,45	70,64	76,11

Пюре. Теплопровідність пюре при температурі вище і нижче криоскопічної відповідно дорівнює: 0,488 і 1,090 Вт/(м·К).

Температуропровідність пюре при температурі вище і нижче криоскопічної із збільшенням масової частки вологи збільшуються.

Таблиця 11.23

Температуропровідність ($a \cdot 10^8$, м²/с) картопляного пюре

<i>T</i>, К	Масова частка вологи			
	0,70	0,75	0,80	0,85
263	29,7	36,4	51,4	54,4
288	8,3	10,0	10,3	11,4

ТФХ пюре ($W = 0,80$) рівні $\rho_{\phi} = 1000$ кг/м³, $c = 3600$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,524$ Вт/(м·К) і $a = 14,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с. Температуропровідність моноліту пюре ($W = 0,80$) при $T = 278$ і 338 К відповідно складає: $12,3 \cdot 10^{-8}$ і $14,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Крупка (пюре у вигляді крупки). Еквівалентний діаметр (мм) крупки з підвищенням масової частки вологи (при $0,10 < W^c < 0,60$) збільшується:

$$d_{ек} = 1,85 + 0,460 \cdot W^c \quad (11.33)$$

Об'ємна маса крупки тим більша, чим менше еквівалентний діаметр її частинок, тому що зі зменшенням еквівалентного діаметра знижується пористість шару.

Таблиця 11.24

Фізичні показники картопляної крупки

$d_{ек}$	2,14	1,51	1,02	0,755	0,53	0,38	0,27	0,19	0,135	0,09	0,06
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1150	1370	1380	1400	1400	1410	1410	1410	1430	1430	1430
ρ_n , кг/м ³	542	566	568	570	570	601	638	732	770	814	845
S, %	52,9	58,7	58,8	59,3	59,3	57,4	54,75	48,1	46,15	43,1	40,9

Із збільшенням товщини шару крупки її об'ємна маса збільшується. При невеликій товщині шару ($W = 0,08$) вона складає 630 – 660 кг/м³, а при висоті 1,5 м – 645 – 680 кг/м³.

Пластівці (пюре у вигляді пластівців). Значення фізичних показників пластівців складають ρ_i – 1400 і ρ_{ϕ} – 370 кг/м³, а об'ємна маса 200 – 300 кг/м³.

Теплоємність сухої речовини пластівців при $T = 363$ і 356 К відповідно дорівнює: 1654 і 1892 Дж/(кг·К).

Теплопровідність пластівців ($\rho_{\phi} = 580$ кг/м³) при $T = 265$ К і вільному пакуванні складає 0,419 Вт/(м·К), при $T = 263 - 258$ К і $\rho_{\phi} = 970$ кг/м³ – 1,09 Вт/(м·К).

Гранули (пюре у вигляді гранул). Фізичні показники шару пластинчатих картопляних гранул при вільному засипанні наведені в таблиці 11.25.

Таблиця 11.25

Фізичні показники картопляних гранул ($W = 0,84$)

Розмір частинок, мм	Висота шару	ρ_{ϕ} , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³	S, %
10x10x6	14	974	750	23
10x10x4	16	970	650	33
10x10x2	19	965	550	43
10x10x0,5	28	946	350	66

ТФХ гранул :

при $T = 290 \text{ K}$ і $0,14 < W^c < 2,0$

$$c = 875 + 1406 \cdot W^c \quad (11.34)$$

$$\lambda = 0,225 + 0,0615 \cdot W^c \quad (11.35)$$

$$a \cdot 10^8 = 4,0 + 6,66 \cdot W^c \quad (11.36)$$

при $T = 343 \text{ K}$ і $0,14 < W^c < 2,0$

$$c = 2000 + 1050 \cdot W^c \quad (11.37)$$

$$\lambda = 0,32 + 0,040 \cdot W^c \quad (11.38)$$

$$a \cdot 10^8 = 10,25 + 4,40 \cdot W^c \quad (11.39)$$

Котлети смажені. З підвищенням температури котлет їх теплопровідність збільшується.

Таблиця 11.26
Теплопровідність в Вт/(м·К)
смажених картопляних котлет

W	ρ_ϕ , кг/м ³	T , К	
		323	333
0,681	664	0,134	0,176
0,655	753	0,280	0,356

ТФХ котлет ($W = 0,605$) дорівнюють: $\rho_\phi - 753 \text{ кг/м}^3$, $c - 3213 \text{ Дж/(кг·К)}$ і $a - 17,8 \cdot 10^{-8}, \text{ м}^2/\text{с}$.

Чіпси. З підвищення густини картоплі вихід Y_v (%) чіпсів збільшується, а здатність вбирати олію Y_o (%) зменшується.

Залежність Y_v і Y_o від густини чіпсів (при $1060 < \rho_\phi < 1110 \text{ кг/м}^3$) описують формули:

$$Y_v = -136,73 + 0,15582 \cdot \rho_\phi \quad (11.40)$$

$$Y_o = 329,11 - 0,2661 \cdot \rho_\phi \quad (11.41)$$

Таблиця 11.27
ТФХ картоплі з соусом

T , К	W	ρ_ϕ , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
291	0,815	1027	3630	0,55	15,0
273	0,815	1055	3770	0,59	15,0

Картопля фрі. Теплоємність картоплі при температурі вище і нижче криоскопічної відповідно дорівнює 3433 і 1800 Дж/(кг·К).

Суп. Теплоємність картопляного супу в інтервалі 273 – 373 К складає 3935 Дж/(кг·К). Температуропровідність картопляного супу з м'ясом в процесі стерилізації в автоклаві при $T = 393$ К дорівнює $16,0 \cdot 10^{-8}$, м²/с.

Тушкована картопля. Температуропровідність тушованої картоплі з м'ясом в процесі стерилізації в автоклаві при $T = 393$ К дорівнює $19,0 \cdot 10^{-8}$, м²/с.

Сік. Густина картопляного соку при $T = 293$ К і $T = 323$ К відповідно дорівнює 1430 і 1418 кг/м³.

Суспензія. Формули для визначення густини картопляної суспензії в залежності від виду рідини наведені в таблиці 11.28.

Таблиця 11.28

Густина картопляної суспензії при $T = 293 - 333$ К

Рідина	ρ_{ϕ} , кг/м ³
Вода	$\rho_{\phi} = 1346 - 0,95 \cdot T$
Молоко:	
знежирене	$\rho_{\phi} = 1228 - 0,60 \cdot T$
з жирністю 3,2%	$\rho_{\phi} = 1255 - 0,70 \cdot T$
Вершки (жирністю 10%)	$\rho_{\phi} = 1465 - 1,40 \cdot T$

11.3. Крохмаль з картоплі та інших продуктів

Істинна густина сухих речовин крохмалю і густина повітряно-сухого крохмалю від його виду практично не залежать і відповідно складають 1630 і 1520 кг/м³.

Таблиця 11.29

Істина густина сухих речовин крохмалю

Крохмаль	$\rho_{н}$, кг/м ³	Крохмаль	$\rho_{н}$, кг/м ³
Картопляний	1633 – 1648	Житній	1620
Маїсовий	1623	Пшеничний	1629
Рисовий	1620	Кукурудзяний	1591 – 1623

Таблиця 11.30

Густина повітряно-сухого крохмалю

Крохмаль	ρ_{ϕ} , кг/м ³	Крохмаль	ρ_{ϕ} , кг/м ³
Картопляний	1500 – 15003	Рисовий	1511 – 1512
Пшеничний	1528 – 1542	Бататовий	1518
Восковидного зерна	1480	Тапіоку	1521

Густина крохмалю залежить від розмірів зерен або бульб, із яких він отриманий. Так, густина ячмінного крохмалю з великих зерен складає 1526, а з дрібних 1144 кг/м³, а картопляного крохмалю – відповідно 1547 і 1064 кг/м³.

Якщо густина кристалічної частини крохмалів різних видів однакова і складає 1590 кг/м³, то густина аморфної частини їх різняться (таблиця 11.31).

Таблиця 11.31

Густина аморфної частини крохмалю

Крохмаль	ρ_{ϕ} , кг/м ³	Крохмаль	ρ_{ϕ} , кг/м ³
Целюлозний	1470	Бататовий	1468
Картопляний	1488	Тапіоку	1466
Восковидного зерна	1484	Восковидного рису	1486
Пшеничний	1460	Кукурудзяний	1456

Об'ємна маса крохмалю залежить від ряду факторів – масової частки вологи, способу укладки, температури та ін. При $W \approx 0,20$ вона складає близько 550 – 650 кг/м³.

Залежність густини в кг/м³ крохмалю від масової частки вологи при $0 < W < 0,7$:

$$\rho = \rho_0 + Z \cdot W \quad (11.42)$$

де: ρ_0 і Z залежать від виду крохмалю (таблиця 11.32).

Таблиця 11.32

Значення ρ_0 і Z в формулі (11.42)

Крохмаль	ρ_0	Z	Крохмаль	ρ_0	Z
Картопляний	1519	0,333	Кукурудзяний	1514	0,332
Бататовий	1518	0,347	Восковидного зерна	1515	0,333
Тапіоку	1520	0,343	Восковидного рису	1518	0,317
Пшеничний	1512	0,303			

Густина гелю картопляного крохмалю ($W = 0,342$), висушеного сублімацією, складає 109 кг/м^3 , а пористість 93%.

Коефіцієнт об'ємного теплового розширення крохмалю складає: при $T = 288 - 290 \text{ К} - 0,3169 \cdot 10^{-3}$, при $296 - 298 \text{ К} - 0,3957 \cdot 10^{-3}$, при $288 - 298 \text{ К} - 0,3989 \cdot 10^{-3}$, при $T = 293 \text{ К} - 0,35 \cdot 10^{-3} \text{ К}^{-1}$.

Таблиця 11.33

Густина препарату крохмалю

Препарат крохмалю	W крохмалю	ρ_{ϕ} , кг/м^3
Генна Лоосдорфська		
ячменю	0,127	1820
солоду	0,127	1803
Вінницький 43		
ячменю	0,114	1827
солоду	0,124	1818

Густина в кг/м^3 суспензії крохмалю при $1,0 < m < 5,0 \text{ г/100 мл}$ при $T = 313$:

$$\rho = 995,987 + 2,775 \cdot (m-1) \quad (11.43)$$

Питома теплоємність сухої речовини нативного і клейстеризованого картопляного крохмалю практично однакова. При $T = 293 \text{ К}$ вона відповідно складає 1214 і 1231 Дж/(кг·К).

Теплоємність сухої речовини крохмалю :

при $283 < T < 323 \text{ К}$

$$c_{с.р.} = 481 + 2,51 \cdot T \quad (11.44)$$

при $273 < T < 313 \text{ К}$

$$c_{с.р.} = -142 + 4,815 \cdot T \quad (11.45)$$

при $233 < T < 333 \text{ К}$ картопляний і рисовий крохмаль

$$c_{с.р.} = 18 + 3,56 \cdot T \quad (11.46)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) картопляного крохмалю практично не залежить від його форми і описується формулами:

нативний при $0,012 < W < 0,146$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1214 + 2973 \cdot W \quad (11.47)$$

клеїстеризований при $0,003 < W < 0,1336$ і $T = 293$ К

$$c = 1231 + 2956 \cdot W \quad (11.48)$$

Для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) крохмалю залежно від температури запропоновані формули:

для картопляного нативного при $123 < T < 283$ К

$$c = 116 + 3,125 \cdot T \quad (11.49)$$

для товарного крохмалю при $283 < T < 323$ К

$$c = 380 + 2,9 \cdot T \quad (11.50)$$

для картопляного крохмалю при $W = 0,05$ і $273 < T < 313$ К

$$c = -319 + 5,875 \cdot T \quad (11.51)$$

при $W = 0,20$ і $273 < T < 313$ К

$$c = -552 + 8,08 \cdot T \quad (11.52)$$

при $W = 0,50$ і $273 < T < 313$ К

$$c = 1550 + 4,825 \cdot T \quad (11.53)$$

Для крохмалю, повністю насиченого водою:

при $273 < T < 303$ К

$$c = -1476 + 10,47 \cdot T \quad (11.54)$$

Теплоємність залежно від двох визначальних факторів:

при $273 < T < 313$ К і $0 < W < 0,30$

$$c = -145 + 4,825T + 2250 \cdot W + 5,15 \cdot T \cdot W \quad (11.55)$$

при $273 < T < 313$ К і $0,30 < W < 0,50$

$$c = -936 + 8,70 \cdot T + 4880 \cdot W - 7,75 \cdot T \cdot W \quad (11.56)$$

Таблиця 11.34

ТФХ сухих речовин картопляного крохмалю ($\rho_{с.р} = 650$ кг/м³)

ТФХ	Температура, К					
	243	253	263	293	313	333
$\lambda_{с.р.},$ Вт/(м·К)	0,110	0,109	0,100	0,115	0,120	0,125
$a_{с.р.} \cdot 10^8,$ м ² /с	14,0	12,7	12,0	9,9	10,0	10,1
$c\rho_{с.р.},$ кДж/(м ³ ·К)	786	858	833	1162	1200	1189

Таблиця 11.35

**Теплопровідність гелю сухої речовини картопляного крохмалю
($T = 314 \text{ К}$) в різних середовищах**

$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	Середовище			
	Повітря	Азот	Гелій	Вакуум
Середовища	0,0273	0,0271	0,1542	-
Гелю крохмалю	0,0394	0,0391	0,1495	0,0091

Таблиця 11.36

**Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$
картопляного крохмалю ($\rho_n = 650 \text{ кг}/\text{м}^3$)**

$T, \text{К}$	Масова частка вологи		
	0,30	0,40	0,50
293	0,20	0,23	0,24
313	0,21	0,23	0,24
333	0,22	0,235	0,25

Таблиця 11.37

ТФХ картопляного крохмалю при $T < 273 \text{ К}$

$T, \text{К}$	ТФХ	Масова частка вологи, W			
		0,10	0,20	0,30	0,40
263	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	0,104	0,108	0,113	0,120
	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	9,0	8,1	7,7	8,1
253	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	0,117	0,121	0,125	0,140
	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	9,5	8,6	8,5	9,0

11.3.11. Крохмальна патока

ТФХ патоки ρ, λ, c і a в діапазоні температур $15 - 75 \text{ }^\circ\text{C}$:

$$\rho = (1445 - 0,555 \cdot t), \text{ кг}/\text{м}^3 \quad (11.57)$$

$$\lambda = 1,163 \cdot (0,31 + 0,0001 \cdot t), \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К}) \quad (11.58)$$

$$c = 4186,8 \cdot (0,61 - 0,0005 \cdot t), \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К}) \quad (11.59)$$

$$a \cdot 10^8 = 2,7778 \cdot (3,56 - 0,007 \cdot t), \text{ м}^2/\text{с} \quad (11.60)$$

Таблиця 11.38

Залежність динамічної в'язкості в $\text{Па}\cdot\text{с}$ патоки від температури

Вміст		μ , при температурі, $^\circ\text{C}$			
сухих речовин	редуючих речовин	20	50	70	100
80	38	22,5	1,50	0,4	0,12
81	39	37,6	1,75	0,5	-
82	43	152,6	5,70	1,0	0,20

11.4. Енергетична цінність картоплі та продуктів з неї

Таблиця 11.39

Енергетична цінність картоплі та продуктів з неї

Продукт	Ец, кДж/кг
Картопля сира	34,7
Картопля сушена	128,4
Пюре (пластівці, крупка)	137,2
Картопля хрустка	227,2
Картопля тушкована з м'ясом (консерви)	50,6
Концентрати:	
суп картопляний з м'ясом	147,4
суп картопляний без м'яса	142,3
картопля тушкована	159,0
картопля тушкована з м'ясом	161,9
суп картопляний з білковою пастою	143,1
картопля тушкована з білковою пастою	149,4

РОЗДІЛ 12. ОВОЧІ, ГРИБИ ТА ВИРОБИ З НИХ

12.1. Столовий та кормовий буряк

Таблиця 12.1

Залежність густини ρ_f столового буряка від частки сухих речовин n

n , кг/кг	ρ_f , кг/м ³
0,115	1047
0,129	1053
0,167	1061

Подрібнення буряку практично не впливає на теплопровідність і температуропровідність (табл. 12.2).

Таблиця 12.2

ТФХ буряка

Буряк	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Столовий (цілий)	0,875	968	3900	0,60	15,9
Кормовий (подрібнений)	0,805	985	3641	0,62	17,3

Під час варіння очищених від шкірки коренеплодів теплопровідність і температуропровідність менші, ніж неочищених (табл.12.3), оскільки шкірка гальмує масообмін, за рахунок чого прискорюється нагрівання.

Таблиця 12.3

ТФХ столового буряка сорту Єгипетський під час варіння в киплячій воді

Буряк	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Без шкірки	0,871	980	3852	0,60	15,9
Зі шкіркою	0,817	1036	3684	0,63	16,5

Вид середовища нагрівання впливає на величини теплопровідності та температуропровідності коренеплодів через масообмін (табл. 12.4).

При нагріванні коренеплодів в воді (від холодного стану) теплообмін практично не ускладнений масообміном, тому значення температуропровідності коренеплодів найбільші.

Теплопровідність та температуропровідність столового буряка під час варіння

Варіння	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	$a \cdot 10^8$, (м ² /с)
У вологій насиченій водяній парі	0,880	994	0,59	0,880	994	15,4
У киплячій воді	0,881	1012	0,62	0,864	1030	15,9
У воді (від холодного стану)	–	–	–	0,864	1030	16,4

Формули для визначення ТФХ столового буряка при $0,874 < W < 0,919$:

$$\lambda = 0,103 + 0,51 \cdot W, \text{ Вт/(м·К)} \quad (12.1)$$

$$a \cdot 10^8 = 6,3 + 8,9 \cdot W, \text{ м}^2/\text{с} \quad (12.2)$$

Таблиця 12.5

ТФХ коренеплодів при $T < 290$ К

$T, \text{ К}$	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Столовий буряк					
303	0,70	937	3559	0,26	7,8
293	0,78	863	3350	0,35	12,1
–	0,871	1053	3830	0,48	18,0
Кормовий буряк					
333	0,871	1030	3852	0,60	15,9

Насіння. ТФХ шару насіння столового буряка сорту Бордо 237 ($W = 0,094$) при $T = 303\text{К}$ дорівнюють: $\rho_n - 236 \text{ кг/м}^3$, $c - 1702 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,062 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 15,5 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Відварний буряк. ТФХ відварного буряка ($W = 0,49$) дорівнюють: $\rho_{\phi} - 675 \text{ кг/м}^3$, $c - 3768 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,40 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 14,5 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. З підвищенням температури теплопровідність звареного буряка збільшується (табл. 12.6).

Таблиця 12.6

**Теплопровідність відвареного буряка
($W = 0,849$; $\rho_{\phi} = 674,9 \text{ кг/м}^3$)**

$T, \text{ К}$	313	323	333	343
$\lambda, \text{ Вт/(м·К)}$	0,25	0,29	0,33	0,37

12.1.1. Енергетична цінність столового буряка та виробів з нього

Таблиця 12.7

Енергетична цінність столового буряка та виробів з нього

Продукт	Ец, кДж/кг
Буряк свіжий	2010
Сік буряковий	2470
Буряк квашений	880
Буряк сушений	11630
Консерви:	
Салат з буряка	1670
Буряк з яблучним пюре	1460
Ікра з буряка	2130
Суп-пюре з буряків	3600
Буряк з чорносливом	4600
Буряк солодкий з чорносливом	3140
Буряк натуральний	1340
Напівфабрикати:	
Буряк в молочному соусі	2800
Буряк в сметанному соусі	3890

12.1.2. Тепломасообмінні характеристики буряка

Таблиця 12.8

Випарна здатність буряка

Продукт	місяць	ϵ_b
Буряк "Єгипетський"	червень	0,45
–	березень	0,25
Буряк суходольний	жовтень	0,30
Буряк поливний	жовтень	0,38

Середні значення q_o та b у формулі $q = q_o \exp(b \cdot t)$, Вт/т для визначення теплоти дихання складають для буряка $q_o = 16,8$ Вт/т; $b = 0,117$ 1/К.

12.2. Морква

12.2.1. Морква свіжа

Таблиця 12.9

Фізичні показники моркви

W	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$\rho_n, \text{кг/м}^3$
0,836 – 0,908	984 – 1107	641
0,884	1045	640
–	970 – 1000	650

Теплоємність моркви в Дж/(кг·К) при $T = 293 \text{ К}$ та $0 < W < 1$

$$c = 1373 + 2814 \cdot W, \quad (12.3)$$

Для визначення теплопровідності моркви запропоновані формули:

при $0,85 < W < 0,90$ та $T = 296 \text{ К}$

$$\lambda = -1,62 + 2,3 \cdot W, \quad (12.4)$$

при $0,84 < W < 0,90$, сорт Pierwszy Zbior

$$\lambda = 0,193 + 0,44 \cdot W, \quad (12.5)$$

при $0,84 < W < 0,89$, сорт Perfekcya

$$\lambda = 0,101 + 0,54 \cdot W. \quad (12.6)$$

Значення теплопровідності коренеплодів, приведені в літературі та визначені за формулами (12.4 – 12.6), суттєво відрізняються. Це викликано різною пористістю і масовою часткою вологи в зразках, а також тим, що зразки виготовляли з різних частин коренеплоду.

Експериментально встановлено, що густина серцевини більша від поверхневих шарів коренеплоду. Отже і теплопровідність серцевини більша від поверхневих шарів (табл. 12.10).

Таблиця 12.10

Теплопровідність в Вт/(м·К) моркви сорту Нантська 4 ($T = 296 \text{ К}$)

Частина коренеплоду	W		
	0,810	0,866	0,880
Поверхневий шар	0,27	0,30	0,38
Серцевина	0,33	0,40	0,44

Для визначення температуропровідності в м²/с наведено формули:

при $0,841 < W < 0,900$, сорт Pierwszy Zbiór

$$a \cdot 10^8 = 6,7 + 8,7 \cdot W, \quad (12.7)$$

при $0,842 < W < 0,892$, сорт Perfekcya

$$a \cdot 10^8 = 6,1 + 8,9 \cdot W. \quad (12.8)$$

Зберігання. Теплопровідність шару моркви залежить від швидкості руху повітря під час її зберігання в контейнерах КС-200 місткістю 500 кг, в повітряному середовищі (табл.12.11).

Таблиця 12.11

**Теплопровідність шару моркви
($T = 282$ К) при зберіганні в контейнерах**

w , м/с	0	0,15	0,30	0,40
λ , Вт/(м·К)	0,31	0,71	1,83	2,10

12.2.2. Варіння і нагрівання

В процесі варіння масова частка вологи поверхневого шару коренеплоду зростає, а вміст газів – зменшується, тому ТФХ моркви збільшуються. В цьому можна пересвідчитись, порівнюючи ТФХ свіжих (табл.12.12) та варених (табл.12.13) коренеплодів.

Теплоємність коренеплодів ($W = 0,875$ та $0,920$) при нагріванні від 277 до 305 К та від 273 до 373 К відповідно дорівнює 3894 та 3768 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.12

ТФХ моркви різних сортів

Сорт	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Нантська 4	0,874	1031	3840	0,440	11,2
Гардуолес	0,881	1034	3860	0,475	11,9
НДІОГ № 336	0,881	1034	3860	0,455	11,4
Консервована	0,885	1032	3870	0,460	11,6
Шантенє 2461	0,885	1026	3870	0,465	11,7
Лосиноострівська13	0,902	1022	3920	0,500	12,5
Середнє	0,885	1030	3870	0,46	11,7

ТФХ вареної моркви

Сорт	Очищена				Неочищена			
	W	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с	W	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Нантська	0,879	3900	0,60	15,9	–	–	–	–
Лосиноострівська 5	0,907	3900	0,61	16,2	0,905	3900	0,62	16,5

Теплопровідність моркви залежить від способу варіння (табл. 12.14). Її значення при варінні у вологій насиченій водяній парі менше, ніж у воді, оскільки у першому випадку поверхневі шари коренеплодів підсушуються, що викликає рух вологи назустріч тепловому потоку.

Таблиця 12.14

Теплопровідність та температуропровідність моркви ($W = 0,835 - 0,895$) при варінні

Варіння	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Від холодного стану води	0,59	14,6
В киплячій воді	0,61	16,1
У вологій насиченій водяній парі	0,60	15,6

Таблиця 12.15

ТФХ вареної моркви

Коренеплід	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Цілий	0,835	1080	3743	0,59	14,6
Подрібнений	0,835	985	3743	0,62	17,0

В процесі варіння збільшується теплопровідність як поверхневого шару, так і серцевини коренеплоду (табл. 12.16).

Таблиця 12.16

Теплопровідність моркви сорту Нантська

Частина коренеплоду	До варіння		Після варіння		λ в Вт/(м·К) при T, K			
	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	293	313	333	353
Поверхневий шар	0,87	950 – 1000	0,91	990 – 1040	0,35	0,52	0,55	0,56
Серцевина	0,89	910 – 940	0,90	950 – 1030	0,46	0,48	0,50	0,52

Теплопровідність серцевини коренеплоду сорту Нантська в Вт/(м·К) в залежності від температури при $293 < T < 363$ К та $W = 0,89$:

$$\lambda = 0,181 + 0,00097 \cdot T. \quad (12.9)$$

Температуропровідність в м²/с:

при $308 < T < 368$ К, сорт Нантська

$$a \cdot 10^8 = 3,8 + 0,033 \cdot T, \quad (12.10)$$

при $293 < T < 363$ К, сорт Нантська

$$a \cdot 10^8 = -16,75 + 0,098 \cdot T, \quad (12.11)$$

при $308 < T < 368$ К, сорт Лосиноострівська 5

$$a \cdot 10^8 = -0,70 + 0,0407 \cdot T. \quad (12.12)$$

12.2.3. Обжарювання

Справжня густина сухих речовин обжареної моркви становить 1450 – 1570 кг/м³, густина – 350 – 560 кг/м³, пористість – 69 – 76%.

Таблиця 12.17

ТФХ моркви в залежності від температури масла

Показник	Т масла, К						
	303	353	373	393	413	433	453
c_p , кДж/(м ³ ·К)	3796	3813	3865	3981	3871	3816	3667
λ , Вт/(м·К)	0,41	0,45	0,46	0,43	0,36	0,29	0,22
$a \cdot 10^8$, м ² /с	10,8	11,8	11,9	10,8	9,3	7,6	6,0

Таблиця 12.18

ТФХ моркви при обжарці

Обжарювання, хв.	W	c_p , кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
40	0,890	4940	0,65	13,2
45	0,865	5150	0,53	10,3

12.2.4. Сушіння

Справжня густина сухих речовин моркви дорівнює від 1530 до 1610 кг/м³.

Експериментальне значення теплоємності сухих речовин моркви становить

– 1424 – 1507 Дж/(кг·К).

ТФХ сухих речовин моркви ($\rho_n = 1000 - 1050 \text{ кг/м}^3$) при нагріванні від 293 до 363 К та охолодженні від 363 до 293 К становлять: $c - 1298 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,12 \text{ Вт/(м·К)}$ та $a - 9,1 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Фізичні показники моркви, висушеної конвективним способом, приведені в таблиці 12.19. Об'ємна маса мелених коренеплодів ($W = 0,10 \text{ кг/м}^3$) дорівнює 450 кг/м^3 .

Таблиця 12.19

Фізичні показники моркви при конвективному сушінні

Показник	Масова частка вологи										
	0	0,430	0,603	0,694	0,751	0,790	0,819	0,840	0,858	0,879	0,883
$\rho_i, \text{ кг/м}^3$	1530	1471	1443	1411	1386	1346	1318	1289	1257	1229	1200
$\rho_n, \text{ кг/м}^3$	1200	1174	1137	1115	1085	1067	1052	1044	1033	1030	1030
S, %	21,6	20,2	21,2	21,0	21,7	20,7	20,2	19,0	17,8	16,2	14,2

З підвищенням температури теплоємність висушеної моркви при $286 < T < 300 \text{ К}$ та $W = 0,0050 - 0,0075$ зростає:

$$c = -1087 + 7,90 \cdot T. \quad (12.13)$$

ТФХ насіння моркви ($W = 0,079$) становить: $\rho_n - 518 \text{ кг/м}^3$, $c - 1551 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,075 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 9,35 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

ТФХ висушеної моркви ($W = 0,68$) дорівнюють: $\rho_\phi - 838 \text{ кг/м}^3$, $c - 3140 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,30 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 11,4 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

12.2.5. Охолодження та заморожування

Теплоємність коренеплодів ($W = 0,838$) при охолодженні від 293 до 273 К становить 3739 Дж/(кг·К) . При охолодженні моркви від температури 353 К ($W = 0,878$) в повітрі ($T = 293 \text{ К}$) при вільній конвекції ТФХ коренеплодів дорівнюють: $\rho_\phi - 988 \text{ кг/м}^3$, $c - 3810 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,64 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 17,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Густина моркви, як і інших овочів, при заморожуванні стає меншою. При температурі 253 і 213 К густина коренеплодів відповідно зменшується (у порівнянні з густиною при $T = 273 \text{ К}$) на 2,7 та 3,3 %. Значення теплоємності та

ентальпії коренеплодів при температурі нижче криоскопічної наведені в таблицях 12.20, 12.21.

Таблиця 12.20

Теплоємність в Дж/(кг·К) моркви при температурі в К, нижчій криоскопічної

<i>W</i>	233	238	244	250	255	261	266	271 – 273
0,83	1483	1675	2010	2428	3056	4103	8834	3936
0,88	1842	1968	2135	2428	2973	4103	8751	3894
0,90	1758	1800	1960	2219	2721	3642	7034	–

Таблиця 12.21

Ентальпія моркви (*W* = 0,875) при температурі, нижчій криоскопічної

<i>T, К</i>	233	244	250	255	261	266	272
<i>h, Дж/кг</i>	0	41,87	62,80	92,11	129,80	188,41	636,42

Теплоємність коренеплодів при температурі нижче криоскопічної:

$$c = 167 - \frac{51877}{\bar{T}_v - 273} \quad (12.14)$$

Значення теплопровідності замороженої моркви наведені в таблиці 12.22.

Таблиця 12.22

Теплопровідність коренеплодів при *T* = 256 К

Коренеплід очищений, ошпарений окропом (до замерзання)	<i>ρ_ф</i> , кг/м ³	<i>λ</i> , Вт/(м·К)
Цілий	630	0,628
Нарізаний скибочками	640	0,670

12.2.6. Вироби з моркви

Теплопровідність пюре із моркви ($\rho_{\phi} = 897 \text{ кг/м}^3$) при температурі 266 К дорівнює 1,26 Вт/(м·К). Теплопровідність пасерованої моркви ($W = 0,802$) при густині 722 кг/м^3 і температурі 323, 333 та 343 К відповідно становить: 0,275; 0,418 та 0,518 Вт/(м·К).

ТФХ пасерованої моркви ($W = 0,802$) дорівнюють: $\rho_{\phi} = 722 \text{ кг/м}^3$, $c = 3632$

Дж/(кг·К), $\lambda - 0,57$ Вт/(м·К), $a - 21,7 \cdot 10^{-8}$ м²/с. Густина морквяного соку ($T = 293$ К) при $n = 0,064$ та $0,166$ відповідно дорівнює 1025 та 1064 кг/м³.

12.2.7. Енергетична цінність моркви та виробів з неї

Таблиця 12.23

Енергетична цінність моркви та виробів з неї

Продукт	Ец, кДж/кг
Морква свіжа червона	1380
Морква свіжа жовта	1380
Морква квашена	710
Морква сушена	11510
Консерви:	
Сік з моркви	1090
Пюре з моркви з манною крупкою	2590
Морква натуральна	1510
Морква пасерована з томатом на свинячому жирі	5650
Морква в молочному соусі	2590
Морква з чорносливом в молочному соусі	4600
Морква тушкована	2910
Морква з чорносливом	3890
Морква з яблучним пюре	1550
Морква з абрикосовим пюре	3220

12.2.8. Тепломасообмінні характеристики моркви

Випарна здатність моркви Шантане в липні складає $0,44$, а в березні $0,35$. Енергія дихання моркви 156 Дж/(кг·год), а виділяється енергії 174 Дж/(кг·год).

Коефіцієнт транспірації k_t може коливатися в межах $106 - 3250$, а середня величина його 207 м²/(кг·с·МПа).

12.3. Інші коренеплоди

12.3.1. Бруква

Густина брукви дорівнює: білої ($W = 0,846 - 0,888$) – $959 - 990$, чорної ($W = 0,834 - 0,863$) – $787 - 1080$ кг/м³.

Теплоємність брукви при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К:

$$c = 1373 + 2814 \cdot W. \quad (12.15)$$

Теплоємність брукви ($W = 0,891$) при температурі, нижчій криоскопічної:

$$c = 335 - \frac{45638}{T_v - 273} \quad (12.16)$$

Таблиця 12.24

ТФХ брукви

Бруква	T, K	W	$\rho_\phi,$ кг/м ³	$c,$ Дж/(кг·К)	$\lambda,$ Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8,$ м ² /с
Біла	–	0,869	976	3820	0,52	13,9
Чорна	–	0,846	940	3760	0,48	13,6
-"-	321 – 273	0,918	983,5	3890	0,54	14,1

Енергетична цінність свіжої брукви 1550 кДж/кг.

12.3.2. Ріпа

Густина свіжої ріпи дорівнює 830 кг/м³, сухої ріпи ($W = 0,0911$) – 1038,2 кг/м³.

Таблиця 12.25

Теплоємність ріпи

W	0,852	0,900	0,909	0,941
$c, \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$	37,26	3908	3890	4396

Теплоємність ріпи ($W = 0,909$) при температурі нижче криоскопічної складає 1970 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.26

Теплоємність замороженої ріпи

T, K	$T < T_k$							$T > T_k$		
	233	238	244	250	255	261	266	277	283	288
$c, \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$	1758	1842	2010	2303	2680	3517	7453	4522	4438	4396

ТФХ ріпи ($W = 0,898$) при $T = 301 K$ дорівнюють: $\rho_\phi = 1000 \text{ кг}/\text{м}^3$, $c = 3896 \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$, $\lambda = 0,56 \text{ Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$, $a = 14,3 \cdot 10^8 \text{ м}^2/\text{с}$.

12.3.3. Редис

Густина редису ($W = 0,913 - 0,925$) становить 920 кг/м^3 . Вміст газів в тканинах редису сорту Рожевий з білим кінчиком – $6,3\%$ від загального об'єму.

Таблиця 12.27

Теплоємність весняного редису

W	0,921	0,933	0,9334	0,936	0,936
$c, \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	3960	3894	3000	3978	3977 – 2010

При температурі, нижчій криоскопічної, теплоємність редису дорівнює $2010 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$. ТФХ редису ($W = 0,921$) дорівнюють: $\rho_{\text{ф}} - 920 \text{ кг/м}^3$, $c - 3960 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$, $\lambda - 0,42 \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, $a - 9,8 \cdot 10^8 \text{ м}^2/\text{с}$. При нагріванні редису від 283 до 363 К температуропровідність становить $16,8 \cdot 10^8 \text{ м}^2/\text{с}$.

12.3.4. Селера

Густина селери при $W = 0,869$ та $0,90$ відповідно становить 840 та 1002 кг/м^3 . Об'ємна маса сухого кореня селери ($W = 0,094$) дорівнює 470 кг/м^3 .

Експериментальні значення теплоємності селери при $W = 0,883$ і $0,937$ рівні відповідно 3810 і $3978 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$. Теплопровідність та температуропровідність селери (при $0,846 < W < 0,902$) визначаються за формулами:

$$\lambda = 0,135 + 0,51 \cdot W, \quad (12.17)$$

$$a \cdot 10^8 = 6,1 + 8,8 \cdot W. \quad (12.18)$$

Таблиця 12.28

ТФХ селери ($W = 0,88$)

$\rho_{\text{ф}}, \text{ кг/м}^3$	$c, \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	$c\rho, \text{ кДж}/(\text{м}^3\cdot\text{К})$	$\lambda, \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
952	3850	3665	0,51	13,9

12.3.5. Петрушка, пастернак, хрін, редька

Експериментальні значення теплоємності кучерявої петрушки ($W = 0,65$ та $0,95$) при температурі $273 - 373$ К, відповідно дорівнюють 3182 та 4061 Дж/(кг·К).

Теплопровідність та температуропровідність петрушки при $0,796 < W < 0,892$ визначають формули:

$$\lambda = 0,106 + 0,43 \cdot W, \quad (12.19)$$

$$a \cdot 10^8 = 6,1 + 72 \cdot W. \quad (12.20)$$

Об'ємна теплоємність петрушки (при $0,796 < W < 0,892$), Дж/(м³·К)

$$c_p = 2737 + 1320 \cdot W. \quad (12.21)$$

Об'ємна маса пастернаку становить $456 - 520$ кг/м³.

При температурі, нижчій криоскопічної, ($W = 0,786$) $c = 1926$ Дж/(кг·К).

При температурі, нижчій криоскопічної, ($W = 0,734$) $c = 1760$ Дж/(кг·К).

Густина дикої редьки становить $800 - 950$ кг/м³. При температурі, нижчій криоскопічної, ($W = 0,936$) c – становить 2010 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.29

Хімічний склад (%) сухих речовин коренеплодів та їх теплоємність

Коренеплоди	Білки	Жири	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	c_{sp} , Дж/(кг·К)
Буряк	11,7	–	74,5	–	6,2	0,7	6,9	1397
Морква	12,1	0,9	63,3	1,9	11,2	0,9	9,3	1377
Бруква	9,7	0,8	62,6	3,2	12,2	1,6	9,7	1371
Ріпа	15,6	–	58,3	3,1	14,6	1,0	7,3	13,95
Редька	16,5	–	58,3	2,6	13,0	0,9	8,7	1389
Редис	17,6	–	55,9	4,4	11,8	1,5	8,8	1388
Петрушка	10,0	–	70,7	2,7	8,7	0,7	7,3	1376
Селера	12,9	–	60,4	5,9	9,9	1,0	9,9	1413
Хрін	10,9	–	70,9	–	12,2	–	6,1	1401
Пастернак	8,5	–	42,7	24,3	14,6	0,6	9,4	1368

Теплоємність коренеплодів: буряку, ріпи, селери і хрону

$$c = 1401 + 2786 \cdot W, \quad (12.22)$$

моркви, брукви, петрушки і пастернаку

$$c = 1373 + 2814 \cdot W, \quad (12.23)$$

редьки і редису

$$c = 1388 + 2799 \cdot W. \quad (12.24)$$

12.3.6. Енергетична цінність коренеплодів

Таблиця 12.30

Енергетична цінність коренеплодів

Продукт	E_c , кДж/кг
Бруква свіжа	1550
Петрушка (зелень)	1880
Петрушка (корінь)	1970
Пастернак (корінь)	1970
Редис	840
Редька	1420
Ріпа	1170
Селера (корінь)	1300
Селера (зелень)	330
Хрін	1340

12.4. Капустяні овочі

12.4.1. Капуста білокачанна

Густина свіжих качанів при $W = 0,915$ дорівнює 730, сорту Амагер 611 – 550 – 850 кг/м³. Об'ємна маса капусти при $W = 0,915$ становить 400 – 430, сорту Амагер 611 – 390 – 410 кг/м³, шпаруватість шару качанів 0,45 – 0,47. Таким чином, між об'ємною масою та густиною капусти справедлива рівність:

$$\rho_n = 0,56 \cdot \rho_f. \quad (12.25)$$

Таблиця 12.31

Теплоємність білокачанної капусти

W	0,866	0,868	0,906	0,9064	0,910	0,9102	0,90÷0,92	0,917	0,915	0,924
c , Дж/(кг·К)	3730	3726	3890	3894	3894	3814	3894	3890	3970	3936

Нагрівання. Теплоємність качанів ($W = 0,97$) при нагріванні від 273 до 373 К дорівнює 4103 Дж/(кг·К). В процесі варіння ТФХ капусти більші, ніж свіжої

(табл. 12.32).

Таблиця 12.32

ТФХ свіжої білокачанної капусти під час варіння

W	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,915*	3970	0,34	12,2
0,912	3936	0,99...1,32	26,9...36,0
0,910	3894		
0,970	4103		

*В чисельнику подані дані свіжих качанів, а в знаменнику – під час варіння.

Таблиця 12.33

ТФХ білокачанної капусти

Показник	T , К		
	293 – 313	323 – 343	343 – 363
W	0,901	0,902	0,892
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	446,9	371,0	351,3
λ , Вт/(м·К)	0,8	1,15	1,30
$a \cdot 10^8$, м ² /с	17,9	31,0	37,0

Сушіння. Теплоємність висушених листків капусти ($W = 0,054$) при нагріванні від 300 до 339 К становить 2177 Дж/(кг·К). Температуропровідність качанів при сушінні (при $0 < W^c < 5$):

$$a \cdot 10^8 = L + F \cdot W^c, \quad (12.26)$$

де сталі L та F відповідно дорівнюють: при $T = 309$ К, $L = 3,2$ та $F = 0,24$; при $T = 328$ К, $L = 3,6$ та $F = 0,43$.

Охолодження та заморожування. ТФХ різних частин качана при охолодженні різні.

Таблиця 12.34

ТФХ капусти сорту Амагер 611 при охолодженні

Частина качана	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Качан	0,157	1010	3750	0,43	11,4
Під листям	0,110	870	2880	0,29	8,7
Основна	0,420	630	3010	0,14	7,3

В процесі заморожування густина качана менша, ніж при температурі

273 К: при $T = 253$ К – на 2,7% та при $T = 213$ К – на 3,3%. При температурі нижче криoscopічної теплоємність капусти становить: при $W = 0,924 - 1970$, при $W = 0,910 - 2010$, при $W = 0,868 - 1758$ Дж/(кг·К).

12.4.2. Капуста цвітна

При нагріванні від 272 до 277 К ($W = 0,92$) $c = 3056$ Дж/(кг·К).

Таблиця 12.35

Теплоємність кольорової капусти

W	0,8974	0,907	0,9111	0,917	0,917	0,920
c, Дж/(кг·К)	3810	3978	3810	3890	3894	3894

Таблиця 12.36

Теплоємність в Дж/(кг·К) капусти при температурі нижче криoscopічної

Капуста	W	T, К							
		233	238	244	250	255	261	266	271
Кольорова	0,920	1884	2010	2177	2428	2763	3433	7327	3056
Кольорова	0,907	1758	1842	1968	2219	2596	3224	5736	–
Спаржева	0,910	1884	2010	2177	2386	2721	3433	6657	–

Теплоємність головок при температурі нижче криoscopічної при $W = 0,91$

$$c = 716 - \frac{37398}{T_v - 273} \quad (12.27)$$

12.4.3. Інші види капусти

При температурі, нижчій криoscopічної, ($W = 0,848 - 0,849$) теплоємність брюссельської капусти 1926 Дж/(кг·К).

Густина кольрабі 0,875 – 0,885 становить 980 – 1015 кг/м³.

При температурі, нижчій криoscopічної, ($W = 0,901$) $c = 1980$ Дж/(кг·К). Теплопровідність кольрабі ($W = 0,856$) при густини 1010 кг/м³ відповідає 0,50 Вт/(м·К). ТФХ кольрабі ($W = 0,881$) дорівнюють: $\rho_\phi - 1000$ кг/м³, $c - 3860$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,49$ Вт/(м·К), $a - 12,7 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Теплоємність савойської капусти ($W = 0,91$) при температурі, вищій та нижчій криоскопічної, відповідно дорівнює 3890 та 3010 Дж/(кг·К).

Теплоємність спаржевої капусти ($W = 0,899$) становить 3850 Дж/(кг·К).

З підвищенням температури ($W = 0,907$) цей показник збільшується і при температурі 277, 283 та 288 К відповідно дорівнює 3726, 3852 та 3978 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.37

Ентальпія спаржевої капусти ($W = 0,91$)

T, K	233	243	253	263	272	283	293
$h, \text{Дж/кг}$	0	24,0	47,5	85,0	350,0	392,0	429,0

Теплоємність в Дж/(кг·К) спаржевої капусти при температурі, нижчій криоскопічної, визначає формула:

$$c = 754 - \frac{38018}{T_v - 273} \quad (12.28)$$

При температурі, нижчій криоскопічної, ця величина ($W = 0,899$) становить 1970 Дж/(кг·К). Теплопровідність головок, розрізаних на 8–12 частин та ошпарених окропом ($\rho_\phi = 560 \text{ кг/м}^3$ та $T = 267 \text{ К}$), становить 0,385 Вт/(м·К).

Таблиця 12.38

Хімічний склад (%) сухих речовин капустияних овочів та їх теплоємність

Капуста	Білки	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	c_{cp} , Дж/(кг·К)
Білокачанна	20,8	56,6	5,8	8,1	0,6	8,1	1400
Червонокачанна	16,8	57,0	4,7	12,1	1,9	7,5	1378
Брюссельська	31,8	41,0	3,3	10,6	4,6	8,6	1403
Кольрабі	19,9	55,3	3,5	12,1	0,7	8,5	1366
Кольорова	27,2	47,8	5,4	9,8	1,1	8,7	14,03

Теплоємність сухої речовини капустияних овочів визначається за формулами:

при $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$:

для білокачанної, брюссельської та кольорової капусти

$$c = 1402 + 2785 \cdot W, \quad (12.29)$$

для червонокачанної капусти та кольрабі

$$c = 1372 + 2815 \cdot W. \quad (12.30)$$

Насіння. Фізичні показники насіння капусти ($W = 0,076$) дорівнюють:

$\rho_f - 1090 \text{ кг/м}^3$, $\rho_n - 657 \text{ кг/м}^3$, $S - 39,7\%$. ТФХ шару насіння ($W = 0,07$) сорту зимовка 1474 при $T = 303 \text{ К}$ становлять: $\rho_n - 740 \text{ кг/м}^3$, $c - 1163 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,074 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 8,6 \cdot 10^8 \text{ м}^2/\text{с}$.

12.4.4. Вироби з капусти

ТФХ щів із квашеної капусти ($W = 0,881$) дорівнюють: $\rho_f - 694 \text{ кг/м}^3$, $c - 3993 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,23 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 8,3 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. Температуропровідність щів і борщу із квашеної капусти становить $25 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. Теплоємність супу із капусти при нагріванні від 273 до 373 К відповідає $3768 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, вареної білокачанної капусти ($W = 0,97$), на тому ж інтервалі температур – $4103 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

ТФХ тушкованої капусти ($W = 0,89$) при температурі 348 К дорівнюють: $\rho_f - 856 \text{ кг/м}^3$, $c - 3974 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,42 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 12,3 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. З підвищенням температури теплопровідність тушкованої капусти збільшується (табл. 12.39).

Таблиця 12.39

Теплопровідність в Вт/(м·К) тушкованої капусти

W	ρ_f , кг/м ³	T, К				
		303	313	323	333	343
0,779	892	–	0,120	0,140	0,158	0,178
0,890	858	0,250	0,290	0,322	0,373	0,418

Енергетична цінність капусти та виробів з неї.

Таблиця 12.40

Енергетична цінність капусти та виробів з неї

Продукт	E_c , кДж/кг
Капуста:	
Білокачанна	1170
Червонокачанна	1300
Брюсельська	1920
Кольрабі	1800

Продукт	Ец,кДж/кг
Кольорова	1210
Білокачанна квашена	590
Білокачанна тушкована	3600
Білокачанна свіжа тушкована	4350
Білокачанна з м'ясом	5230
Кольорова (консерви)	460
Сушена білокачанна	10420
Сушена кольорова	12380
Консерви обідні:	
Капусняк запорізький	8330
Борщ із свіжою капустою	3970
Борщ із квашеною капустою	3850
Щі зі свіжою капустою	3890
Солянка овочева із квашеної капусти	5610
Солянка овочево – грибна зі свіжої капусти	4390
Борщ флотський із м'ясом	4230

Тепломасообмінні характеристики капусти

Таблиця 12.41

Тепломасообмінні характеристики капусти

Характеристика	Білокачанна	Брюсельська
Випарна здатність	0,38	–
Коефіцієнт транспірації	0,19	3,3
Швидкість випаровування, %/(доба·Мбар)	0,5 – 1	2,8

Теплота дихання білокачанної капусти складає при 5°C – 21,4, а при 10°C – 31,6 Вт/т.

12.5. Листкові овочі

12.5.1. Шпинат

Густина шпинату ($W = 0,93$) дорівнює 954 кг/м^3 , а пористість – 5%, отже, справжня густина шпинату – 1004 кг/м^3 . Об'ємна маса листя шпинату 156–188 кг/м^3 .

Таблиця 12.42

Ентальпія свіжого шпинату ($W = 0,90$)

T, K	243	253	258	263	268	273	278	283	293
$h, кДж/кг$	16,8	33,1	48,6	62,8	88,8	362,6	386,9	402,2	444,2

Таблиця 12.43

Теплоємність свіжого шпинату

W	0,85*	0,875	0,900*	0,902	0,902*	0,927	0,931	0,931	0,930
$c, Дж/(кг·К)$	3868	3852	3936	3890	3894	3936	3898	3917	3936

* Середнє значення на інтервалі 273 – 373 К.

Теплоємність шпинату при температурі, нижчій криоскопічної, становить 2010 Дж/(кг·К). ТФХ свіжого шпинату ($W = 0,93$) становлять: $\rho_f - 954 \text{ кг/м}^3$, $c - 3998 \text{ Дж/(кг·К)}$, $a - 16,1 \cdot 10^8 \text{ м}^2/\text{с}$ та підрахункова теплопровідність – 0,61 Вт/(м·К).

Теплопровідність запакованого замороженого шпинату ($T = 253 \text{ К}$) при різних видах упаковки становить 1,25–1,80 Вт/(м·К).

12.5.2. Салат

Густина в кг/м^3 качана салату зі збільшенням його об'єму V при $100 < V < 2650 \text{ см}^3$ зменшується:

$$\rho_f = 519 - 0,0957 \cdot V. \quad (12.31)$$

Таблиця 12.44

Теплофізичні характеристики салату

Зразок	W	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг·К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м·К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Насіння	0,079	529	1370	0,075	10,3
Салат	0,955	500	4070	0,10	4,97

Експериментальні значення теплопровідності качанного салату – 0,147 Вт/(м·К). Зі збільшенням густини качанного салату його температуропровідність зменшується (табл. 12.45).

Таблиця 12.45

Температуропровідність качанного салату сорту Lettuce

$\rho_f, \text{кг/м}^3$	475	494	577
$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	7,1	4,4	3,4

Теплоємність салату при температурі, нижчій криоскопічної, дорівнює 2010 Дж/(кг·К).

12.5.3. Щавель

Об'ємна маса свіжого щавлю дорівнює 130 кг/м³. При нагріванні щавлю ($W = 0,92$) від 273 до 373 К його теплоємність дорівнює – 4020 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.46

Хімічний склад сухих речовин листкових овочів та їх теплоємність

Овочі	Хімічний склад, %					$c_{cp}, \text{Дж/(кг·К)}$
	Білки	Вуглеводи	Клітковина	Кислоти	Зола	
Салат	28,3	41,5	9,4	1,9	18,9	1346
Шпинат	38,2	30,3	6,6	1,3	23,7	1334
Щавель	15,1	53,5	10,1	7,1	14,1	1345

Теплоємність в Дж/(кг·К) листових овочів при $0 < W < 1$ и $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1342 + 2845 \cdot W. \quad (12.32)$$

12.5.4. Десертні овочі

Спаржа. Об'ємна маса спаржі становить 375–520 кг/м³. Теплоємність в Дж/(кг·К) при $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$:

$$c = 1400 + 2787 \cdot W, \quad (12.33)$$

Таблиця 12.47

Ентальпія замороженої спаржі ($W = 0,926$)

$T, \text{К}$	233	244	250	255	261	266	272	277
$h, \text{кДж/кг}$	0	33,50	58,62	79,55	108,86	154,92	422,89	711,91

Теплоємність спаржі при температурі нижче криоскопічної становить: при $W = 0,93$ – 2010, при $W = 0,94$ – 1970 Дж/(кг·К).

Ревінь. Теплоємність в Дж/(кг·К) ревеню при $0 < W < 1$ і $T = 293$ К

$$c = 1317 + 2870 \cdot W, \quad (12.34)$$

Теплоємність замороженого ревеню при $W = 0,949$ становить 2010, а при $W = 0,94$ – 1970 Дж/(кг·К).

Артишок. При масовій частці вологи 0,84 у артишоці густина його дорівнює 912 кг/м^3 , а пористість – 9%. Отже, справжня густина артишоку ($W = 0,84$) становить 1002 кг/м^3 .

Таблиця 12.48

Теплоємність артишоку при $T \approx 293$ К

W	0,795	0,837	0,90*
c, Дж/(кг·К)	3480	3640	3890

* На інтервалі 273 – 373 К

При температурі нижче криоскопічної теплоємність артишоку ($W = 79,5$ – $0,837$) дорівнює: 1884–1842 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.49

Хімічний склад сухих речовин десертних овочів та їх теплоємність

Овочі	Хімічний склад, %						c_{cp} Дж/(кг·К)
	Білки	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	
Ревінь	10,6	43,9	–	15,1	15,1	15,1	1317
Спаржа	25,7	36,5	12,2	16,2	1,3	8,1	1400

12.5.5. Цибульні овочі

Цибуля ріпчаста. Дійсна густина при $0 < W < 1$ і $T = 293$ К

$$\rho_i = 1610 - 612 \cdot W. \quad (12.35)$$

Ріпчаста цибуля характеризується великою пористістю. Вміст газів у ньому (% від загального об'єму голівки) становить 18,8–19,4, а в ріпчастій цибулі сорту Арзамаський доходить до 32,3%. В такому разі густина ріпчастої цибулі набагато менша дійсної. Так, при $W = 0,843$ – $0,883$ його густина дорівнює 936–1096, а при $W = 0,866$ – $0,940$ кг/м^3 .

Таблиця 12.50

Теплоємність свіжої ріпчастої цибулі

W	0,80	0,804	0,856	0,80 – 0,89	0,900
c, Дж/(кг·К)	3601	3655	3790	3810	3894

В інтервалі температур 273–373 К теплоємність ріпчастої цибулі при $W = 0,80$ та $0,90$ дорівнює відповідно 3600 та 3890 Дж/(кг·К).

Теплоємність ріпчастої цибулі ($W = 0,875$) при температурі нижче криоскопічної становить 2010 Дж/(кг·К).

Зі збільшенням пористості ріпчастої цибулі його теплопровідність та температуропровідність зменшуються (табл. 12.51).

Таблиця 12.51

Теплофізичні характеристики ріпчастої цибулі при $\Pi = 12,8 - 13,9\%$

Сорт	W	ρ_f, кг/м³	Π, %	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м²/с
Макої	0,867	944	12,8	3820	0,35	9,7
Карательський (урожай 1979р.)	0,871	940	13,0	3830	0,33	9,2
Карательський (урожай 1980р.)	0,871	930	13,9	3830	0,31	9,1
Середнє	0,870	938	13,2	3827	0,33	9,3

Теплопровідність шару ріпчастої цибулі збільшується з підвищенням швидкості руху повітря, що охолоджує (табл.12.52).

Таблиця 12.52

Теплопровідність шару голівок ріпчастої цибулі (маса 440 кг) при зберіганні в контейнері ($T = 279$ К)

w, м/с	0	0,1	0,6	0,8	2,0
λ, Вт/(м·К)	0,28	0,28	0,46	0,73	0,54

ТФХ шару насіння цибулі сорту Данилівська 301 ($W = 0,088$) при $T = 303$ К дорівнюють: $\rho_f - 527$ кг/м³, $c - 1122$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,059$ Вт/(м·К), $a - 10,1 \cdot 10^{-8}$ м²/с. ТФХ пасерованої цибулі ($W = 0,906$) при $T = 348$ К дорівнюють: $\rho_f - 819$ кг/м³, $c - 3931$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,44$ Вт/(м·К), $a - 13,7 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Теплопровідність пасерованої цибулі збільшується з підвищенням

температури та масової частки вологи (табл.12.53).

Таблиця 12.53

Теплопровідність в Вт/(м·К) пасерованої цибулі

W	T, K		
	323	333	343
0,850	0,333	0,343	0,352
0,906	0,342	0,386	0,422

Цибуля-порей. При нагріванні цибулі-порею ($W = 0,92$) від 273 до 373 К його теплоємність дорівнює 3980 Дж/(кг·К).

Теплоємність цибулі-порею ($W = 0,882$) при температурі нижче криоскопічної становить 1926 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.54

Теплоємність свіжої цибулі-порею

W	0,882	0,92	0,937
$c, Дж/(кг·К)$	3768	3972	4015

Часник. Дійсна густина сухих речовин часнику становить 1386 кг/м³. Зі збільшенням масової частки вологи в часнику вона зменшується (табл.12.55).

Таблиця 12.55

Фізичні показники часнику

Показник	Масова частка вологи										
	0	0,187	0,315	0,405	0,476	0,533	0,578	0,615	0,645	0,672	0,695
$\rho_i, кг/м^3$	1386	1353	1319	1286	1251	1219	1184	1151	1117	1084	1050
Цілі частки											
$\rho_n, кг/м^3$	933	963	981	1000	1006	1007	1007	1007	1003	993	978
$S, \%$	32,7	28,8	25,6	22,2	19,6	17,4	14,9	12,5	10,2	8,4	6,9
Скибочки											
$\rho_n, кг/м^3$	1318	1281	1241	1200	1167	1137	1107	1074	1048	1022	1000
$S, \%$	4,9	5,3	5,9	6,7	6,7	6,7	6,5	6,7	6,2	5,7	4,8

Густина часток часнику ($W = 0,616-0,634$) становить 936–1096 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) часнику при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К:

$$c = 1420 + 2767 \cdot W. \quad (12.32)$$

Таблиця 12.56

Теплоємність часнику

W	0,605	0,615	0,615	626	0,742	0,910
c, Дж/(кг·К)	3140	3144	3140	3140	3308	3890

Теплоємність часнику при температурі нижче криоскопічної становить: при $W = 0,742 - 1758$, при $W = 0,910\% - 2010$ Дж/(кг·К).

ТФХ часнику ($W = 0,626$) дорівнюють: $\rho_\phi - 964$ кг/м³, $c - 3140$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,51$ Вт/(м·К), $a - 16,9 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 12.57

Хімічний склад сухих речовин цибульних овочів та їх теплоємність

Овочі	Хімічний склад, %						c_{cp}, Дж/(кг·К)
	Білки	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	
Цибуля: зелена (перо)	16,9	55,8	–	11,7	2,6	13,0	1363
порей	22,9	55,7	–	11,4	0,8	9,2	1396
ріпчаста	13,1	73,1	–	5,4	0,8	7,7	1396
Часник	21,6	63,8	6,6	2,6	0,3	5,0	1420

Теплоємність в Дж/(кг·К) цибулі при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К:

$$\text{цибуля зелена} \quad c = 1363 + 2824 \cdot W, \quad (12.33)$$

$$\text{цибуля порей та ріпчаста} \quad c = 1396 + 2791 \cdot W. \quad (12.34)$$

12.5.6. Енергетична цінність листових, десертних, цибульних овочів та виробів з них

Таблиця 12.58

Енергетична цінність листових, десертних, цибульних овочів та виробів з них

Продукт	Ец, кДж/кг
Шпинат свіжий	880
Шпинат – пюре	790
Шпинат з молоком	3770
Шпинат з м'ясом та картоплею	2760
Салат свіжий	590
Щавель свіжий	1170

Продукт	<i>E_c</i> , кДж/кг
Спаржа свіжа	880
Спаржа біла (консерви)	790
Ревінь черешковий	670
Цибуля ріпчаста	1800
Цибуля зелена (перо)	920
Цибуля порей	1670
Цибуля ріпчаста сушена	11420
Соус з цибулі	3310
Часник свіжий	4440
Черемша	1420

Випарна здатність цибулі ріпчастої змінюється в межах 0,03–0,1, коефіцієнт транспірації та відносна швидкість випаровування – 0,05 та 0,02 % (доба·Мбар), а теплота дихання при 5°C – 15,4 Вт/т.

12.6. Гарбузові овочі

12.6.1. Гарбуз

Густина гарбуза ($W = 0,905–0,906$) становить від 942 до 861 кг/м³.

При температурі нижче криоскопічної теплоємність гарбуза ($W = 0,900–0,905$) дорівнює 1970 Дж/(кг·К). Теплопровідність гарбуза в інтервалі 273–288 К складає від 0,47 до 0,52 Вт/(м·К). Температуропровідність гарбуза при 320 К становить $17,1 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

ТФХ гарбуза ($W = 90,5\%$) становить: $\rho_{\phi} = 954$ кг/м³, $c = 3920$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,47$ Вт/(м·К), $a = 12,6 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

В процесі охолодження гарбуза ($\rho_{\phi} = 700$ кг/м³) в воді при коефіцієнті тепловіддачі 36,16 та 24,59 Вт/(м²·К) температуропровідність відповідно становить $2,55 \cdot 10^{-8}$ та $2,30 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Густина в кг/м³ та теплоємність в Дж/(кг·К) пюреподібного продукту із гарбуза з рисом при $293 < T < 353$ К

$$\rho_{\phi} = 1348 - 0,46 \cdot T, \quad (12.35)$$

$$c = 3503 + 0,450 \cdot T. \quad (12.36)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) пюреподібного продукту із гарбуза з рисом

при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$\lambda = \frac{0,508 \times 10^{-4} \times \rho_{\phi}^{3/4}}{\alpha} \quad (12.37)$$

де α – коефіцієнт асоціації води, який з підвищенням T від 293 до 353 К майже лінійно зменшується від 1,16 до 1,008.

12.6.2. Кабачки

Справжня густина сухих речовин свіжих кабачків становить 1650–1665 кг/м³. Справжня густина в кг/м³ свіжих кабачків при $0 < W < 1$ та $T = 293 \text{ К}$

$$\rho_i = 1657 - 659 \cdot W. \quad (12.38)$$

Густина свіжих кабачків значно менша справжньої, оскільки в них є багато газів (об'ємних 12,5–16,4%). Пористість кабачків становить 9 – 13%, причому в серцевині вона більша ніж в поверхневих шарах. Густина свіжих кабачків дорівнює 852–987 кг/м³.

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) моноліту кабачків при $0 < W < 1$ та $T = 293 \text{ К}$:

$$c_p = 2295 + 3733 \cdot W - 1841 \cdot W^2. \quad (12.39)$$

Таблиця 12.59

Теплофізичні характеристики свіжих кабачків

W	$T, \text{ К}$	$\rho_{\phi}, \text{ кг/м}^3$	$c_p, \text{ кДж/(м}^3 \cdot \text{К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м} \cdot \text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
0,877	299	950	3401	0,50	14,7
0,936	296	970	3354	0,53	15,8
0,944	–	–	3852	0,60	15,5
0,949	320	995	4000	0,68	17,1
0,949	–	904	3652	0,33	8,9

В результаті обжарки кабачків справжня густина їх сухих речовин зменшується до 1550–1600 кг/м³, густина – до 210–290 кг/м³, а пористість підвищується до 80–87%.

Таблиця 12.60

Теплофізичні характеристики кабачків в процесі обжарки

τ , хв	W	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
30	0,930	4522	0,640	14,1
45	0,925	4480	0,617	13,7

Температуропровідність кабачків, нарізаних кружками з овочевим фаршем в томатному соусі та ікри із кабачків при стерилізації в автоклаві ($T = 393$ К) становить $13,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 12.61

Температуропровідність кабачкової ікри

T , К	333	348	358	368	378	388	393
$a \cdot 10^8$, м ² /с	13,3	14,0	14,7	15,1	15,0	15,0	15,0

12.6.3. Огірки

Густина огірків в певній мірі визначається вмістом в них газів, який становить 14,8–18,3% від загального об'єму. Густина огірків ($W = 0,957–0,969$) коливається від 904 до 945 кг/м³. Об'ємна маса огірків становить 624–650 кг/м³. Шпаруватість шару огірків дорівнює приблизно 30%. Теплоємність в Дж/(кг·К) парникових огірків при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К

$$c = 1332 + 2855 \cdot W. \quad (12.40)$$

В процесі охолодження в воді огірків ($\rho_\phi = 960$ кг/м³) при коефіцієнті тепловіддачі 55,58 та 51,51 Вт/(м²·К) температуропровідність їх відповідно дорівнює $61,0 \cdot 10^{-8}$ і $53,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 12.62

ТФХ м'якоті огірка

ТФХ	Температура, К			
	298	318	338	358
λ , Вт/(м·К)	0,415	1,015	1,615	2,215
$a \cdot 10^8$, м ² /с	6,8	19,0	35,2	57,8
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	6110	5350	4590	3830

Теплоємність в Дж/(кг·К) огірків при температурі нижче криоскопічної при

$W = 0,96$:

$$c = 1001 - \frac{28756}{\bar{T}_v - 273} \quad (12.41)$$

Таблиця 12.63

Ентальпія в кДж/кг огірків

W	T, K									
	233	243	253	263	268	273	278	283	288	293
0,954	0	20,93	42,71	69,92	104,26	394,83	419,54	435,87	455,96	476,48
0,960	0	19,8	41,3	70,0	—	—	—	—	—	—

Таблиця 12.64

Формули для визначення ТФХ огірків огородніх та парникових залежно від температури при $25 < t < 80$ °C

ТФХ	Формула
$c\rho$, МДж/(м ³ ·К)	$c\rho = 0,11 - 0,032(t - 25) \pm 0,605$
λ , Вт/(м·К)	$\lambda = 0,415 + 0,03(t - 25) \pm 0,035$

ТФХ шару насіння огірків сорту В'язниківський 37 ($W = 0,075$) дорівнює: $\rho_\phi - 575$ кг/м³, $c - 1624$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,088$ Вт/(м·К), $a - 9,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

12.6.4. Дині

Густина дині ($W = 0,863-0,890$) становить від 985 до 1072 кг/м³.

Теплоємність дині ($W = 0,890$ та $0,927$) при температурі нижче криоскопічної відповідно 1928 і 2010 Дж/(кг·К). Теплоємність в Дж/(кг·К) дині при температурі нижче криоскопічної:

$$c = 544 - \frac{46601}{\bar{T}_v - 273} \quad (12.42)$$

Таблиця 12.65

ТФХ дині

W	T, K	ρ_ϕ , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,928	301	930	3981	0,57	15,4

Теплопровідність мускатної дині дорівнює 0,571 Вт/(м·К).

12.6.5. Кавуни

Густина кавунів ($W = 0,833 - 0,933$) становить 910 кг/м^3 .

Таблиця 12.66

Теплоємність медових кавунів ($W = 0,926$)

$T, \text{ К}$	233	238	244	250	255	261	266	271 – 273
$c, \text{ Дж/(кг·К)}$	2010	2093	2219	2428	2847	3936	7746	3852

ТФХ кавунів ($W = 0,913$) дорівнюють: $\rho_{\phi} - 910 \text{ кг/м}^3$, $c - 3940 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda - 0,50 \text{ Вт/(м·К)}$, $a - 13,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Об'ємна маса насіння кавуна становить $460 - 470 \text{ кг/м}^3$, а густина кавунового масла при $T = 283 \text{ К} - 914 - 926 \text{ кг/м}^3$.

Таблиця 12.67

Хімічний склад (%) сухих речовин гарбузових овочів та їх теплоємність

Овочі	Білки	Жири	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	$c_{\text{ср}}$ Дж/(кг·К)
Гарбуз	10,6	–	47,9	21,3	12,8	1,1	6,4	1390
Кабачки	8,1	4,0	77,0	–	4,0	1,3	5,4	1411
Кавуни	6,3	–	82,9	–	4,5	0,9	5,4	1397
Дині	5,2	–	82,7	–	5,2	1,7	5,2	1395
Огірки:								
грунтові	15,7	–	56,9	2,0	13,7	2,0	9,8	1380
парникові	18,9	–	45,9	2,7	13,5	–	18,9	1332
Насіння огірків	33,6	35,0	2,3	9,7	12,1	–	5,1	1489

Теплоємність в Дж/(кг·К) гарбуза, кабачків, кавуна, дині та ґрунтових огірків при $0 < W < 1$ та $T = 293 \text{ К}$ визначають за формулою:

$$c = 1385 + 2802 \cdot W. \quad (12.43)$$

12.6.6. Енергетична цінність гарбузових овочів та виробів з них

Теплота дихання огірків складає при 50°C $35,6$, а при 100°C – $116,6 \text{ Вт/т}$.
Випарна здатність огірків на рівні $0,4$.

Енергетична цінність гарбузовиховочів та виробів з них

Продукт	Ец, кДж/кг
Гарбуз свіжий	1210
Соус гарбузовий	4520
Гарбуз нарізаний в гарбузовому пюре із цукром	3600
Гарбуз з рисом	4140
Пюре з гарбуза, яблук та айви	3140
Сік гарбузово – абрикосовий	2090
Кабачки свіжі	1130
Ікра з кабачків	5100
Кабачки кружальцями в томатному соусі	4900
Пюре із кабачків з молоком	3180
Кабачки в молочному соусі	2760
Огірки свіжі ґрунтові	630
Огірки свіжі парникові	420
Огірки солоні	790
Диня свіжа	1630
Сік з дині	2220
Кавун свіжий	1590
Сік з кавуна	2130

12.7. Томатні овочі**12.7.1. Томати. Свіжі томати**

Фізичні показники томатів наведені в таблиці 12.69.

Таблиця 12,69

Фізичні показники свіжих томатів ($W = 0,913$)

$\rho_i, \text{кг/м}^3$	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$P, \%$	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$S, \%$
1026	990	3,50	300	69,8

Густина томатів сорту Сливовидний становить 962 кг/м^3 , коли вміст газів складає 6,1мл на 100г.

Теплопровідність шару свіжих томатів становить $0,28 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$.

Таблиця 12.70

ТФХ свіжих томатів

W	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
0,942	1023	4020	0,57	13,9
0,947	990	3980	0,55	13,9
0,88	999	3745	0,52	13,9

Томати при зберіганні.

Таблиця 12.71

Зміни (%) густини томатів при зберіганні

Сорт	Термін зберігання, діб							
	0	20	40	60	90	120	150	210
Донецький	100	102,8	105,0	104,7	103,9	104,5	104,2	102,3
Консервний	100	102,8	102,5	103,9	103,9	102,1	102,9	102,6
Машинний	100	103,1	106,0	105,3	106,7	103,3	103,2	101,9

Томати при сушінні. Справжня густина в кг/м^3 сухої речовини томатів при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$\rho_{c,p}^i = 1618 - 0,50 \cdot T. \quad (12.44)$$

Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ сухої речовини томатів при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$c_{c,p} = 461 + 30 \cdot T. \quad (12.45)$$

Теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ моноліту сухої речовини томатів при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$\lambda_{c,p}^i = -0,87 + 0,0009 \cdot T. \quad (12.46)$$

Температуропровідність ($\text{м}^2/\text{с}$) моноліту сухої речовини томатів при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$a_{c,p}^i = 0,8425 + 0,0275 \cdot T. \quad (12.47)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж/(м}^3\cdot\text{К)}$ моноліту сухої речовини томатів при $293 < T < 353 \text{ К}$

$$c\rho_{c,p} = 751,4 + 4,64 \cdot T - 0,00162 \cdot T^2. \quad (12.48)$$

Томати при нагріванні. При температурі 343 К ТФХ томатів ($W = 0,884$) дорівнюють: $c - 3741 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,52 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 13,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Температуропровідність томатів ($W = 0,60-0,70$) при нагріванні від 298 до

338 К становить $12,5 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. При нагріванні від 273 до 373 К теплоємність томатів ($W = 0,97$) дорівнює $4103 \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$.

Томати при охолодженні та заморожуванні. При охолодженні томатів від 299 до 279 К температуропровідність дорівнює: $17,7 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. Густина заморожених томатів ($940 \text{ кг}/\text{м}^3$) менша ніж свіжих. Теплоємність томатів при температурі нижче криоскопічної дорівнює: при $W = 0,947$ та $0,941$ – $2010 \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$.

Таблиця 12.72

ТФХ томатів ($W = 0,94$) при варінні в воді

Спосіб варіння	$\rho_f, \text{ кг}/\text{м}^3$	$c, \text{ Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$	$\lambda, \text{ Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Від холодної води до кипіння	933	4023	0,62	16,55
В киплячій воді	933	4023	0,56	15,0

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ томатів при температурі нижче криоскопічної при $W = 0,95$:

$$c = 854 - \frac{36351}{T_v - 273} \quad (12.49)$$

При температурі нижче криоскопічної ТФХ томатів ($W = 0,88$) дорівнюють:

$$c\rho = 1905 \text{ кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К}),$$

$$\lambda = 2,16 \text{ Вт}/(\text{м} \cdot \text{К}),$$

$$a = 11,35 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}.$$

12.7.2. Томатопродукти

Середнє значення густини свіжого томатного соку становить $1064,3 \text{ кг}/\text{м}^3$.

Густина в $\text{кг}/\text{м}^3$ томатопродуктів на широкому інтервалі температур при $292 < T < 403 \text{ К}$ та $0,07 < n < 0,37$:

$$\rho = 1143 + 475 \cdot n - 0,50 \cdot T \quad (12.50)$$

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$ томатопродуктів при $T = 293 \text{ К}$ і $0 < n < 1$

$$c = 4187 - 2822 \cdot n \quad (12.50)$$

Отримані дані свідчать про те, що при $n < 0,43$ об'ємна теплоємність

томатопродуктів з підвищенням температури зменшується і тим помітніше, чим менша масова частка сухих речовин. При $n = 0,43$ об'ємна теплоємність томатопродукту від температури не залежить. І нарешті, при $n > 0,43$ об'ємна теплоємність томатопродуктів з підвищенням температури збільшується і тим помітніше чим більша масова частка сухої речовини.

Теплопровідність томатопродуктів в Вт/(м·К):

при $n = 0,04 - 0,30$, $T = 293 - 353$ К

$$\lambda = -0,032 + 0,00205 \cdot T - 0,404 \cdot n, \quad (12.51)$$

при $n = 0,048 - 0,80$, $T = 293 - 423$ К

$$\lambda = 0,475 - 0,961 \cdot n + 0,0528 \cdot T + 0,00142 \cdot n \cdot T. \quad (12.52)$$

Температуропровідність в м²/с томатопродуктів:

при $0,05 < n < 0,40$ та $293 < T < 343$ К

$$a \cdot 10^8 = 5,43 - 4,4 \cdot n + 0,027 \cdot T. \quad (12.53)$$

ТФХ консервованого томатного соку при охолодженні від 318 до 293 К дорівнюють: $\rho_\phi = 779,4$ кг/м³, $c = 4019$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,73$ Вт/(м·К), $a = 23,3 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Насіння томатів сорту Піонер 2761 (в шарі) при $W = 0,085$ та $T = 303$ К мають наступні ТФХ: $\rho_n = 285$ кг/м³, $c = 1315$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,044$ Вт/(м·К), $a = 11,8 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Томатне масло. При температурі 283 К густина масла 920 – 929 кг/м³.

Піна томатного концентрату.

Таблиця 12.73

Об'ємна маса (кг/м³) піни томатопродуктів

n	Стабілізатор(сухий яєчний порошок),%					
	0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
0,30	–	650	600	600	605	–
0,40	980	750	650	610	605	600

Зі збільшенням тривалості збивання томатного соку об'ємна маса його піни зменшується (табл.12.74).

Таблиця 12.74

Об'ємна маса піни томатного соку

τ, год	0	1	2	3	4	5
ρ_{ϕ}, кг/м³	878	728	661	622	617	633

Томатна пульпа. Характеризується наступними ТФХ при $T = 299$ К: $\rho_{\phi} = 892$ кг/м³, $c = 4212$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,527$ Вт/(м·К), $a = 14,6 \cdot 10^{-8} - 15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 12.75

Ентальпія томатної пульпи

T, К	233	244	250	254	261	266	267	269	272	277
h, кДж/кг	0	41,9	58,6	83,7	113,0	163,3	175,8	196,8	468,9	682,5

Томатне пюре. Теплопровідність в Вт/(м·К) томатного пюре ($W = 0,684$)

$$\lambda = 0,115 + 0,00144 \cdot T. \quad (12.54)$$

Таблиця 12.76

ТФХ томатного пюре

T, К	W	ρ_{ϕ}, кг/м³	c, Дж/(кг·К)	λ, Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м²/с
–	0,700	1137	3342	0,475	12,5
273	0,684	1151	3747	0,508	11,8

12.7.3. Перець

Густина свіжого перцю ($W = 0,904-0,931$) дорівнює 1007 кг/м³, а об'ємна маса висушеного меленого чорного перцю ($W = 0,113$) – 540 кг/м³. Теплоємність зеленого та червоного солодкого перцю рекомендується визначати по формулі 12.56.

Теплоємність свіжого ($W = 0,924$) та чилійського перцю ($W = 0,120$) при температурі нижче криоскопічної відповідно дорівнює 1970 та 1010 Дж/(кг·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) шару меленого червоного перцю при $W = 0,164$ та $\rho_n = 473$ кг/м³

$$\lambda = 0,00064T - 0,084. \quad (12.54)$$

Теплопровідність шару меленої червоної паприки становить 0,09 Вт/(м·К).

Таблиця 12.77

Зміни густини паприки в процесі бланшування

Середовище	T, К	Тривалість, хв.				
		0	1	2	3	4
Водяна пара	388	944	1048	1049	1050	1052
Вода	373	944	1040	1042	1048	1053
»	363	944	1042	1042	1052	1047
»	353	944	–	1020	–	1030

Температуропровідність консервів «Перець порізаний з фаршем в томатному соусі» та «Перець порізаний з фаршем» відповідно дорівнюють $12,8 \cdot 10^{-8}$ і $11,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

12.7.4. Баклажани

Густина баклажанів при $W = 0,9355$ дорівнює 1026,8, а при $W = 0,895\text{--}0,924$ відповідно 796–990 $\text{кг}/\text{м}^3$. Об'ємна маса баклажанів ($S = 42,7\%$) становить 410 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Таблиця 12.78

ТФХ баклажан

W	$\rho_f, \text{кг}/\text{м}^3$	c, Дж/(кг·К)	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
0,908	903	3654,9	0,38	10,6
0,944	716	3022,5	0,35	11,6
0,917	–	3119,0	0,37	11,9

Таблиця 12.79

ТФХ баклажан в процесі обжарки

$\tau, \text{хв}$	W	$c\rho, \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$	$\lambda, \text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
12	0,915	4350	0,63	14,4
16	0,828	4950	0,59	11,8

Консерви з баклажанів характеризуються наступними значеннями температуропровідності: Ікра з баклажанів домашня – $14,0 \cdot 10^{-8}$, Ікра з баклажанів «По – черкесски» – $12,0 \cdot 10^{-8}$, Баклажани, нарізані кружками – $13 \cdot 10^{-8}$, Баклажани з болгарським перцем – $14 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Хімічний склад сухої речовини томатних овочів та їх теплоємність

Овочі	Хімічний склад, %							$c_{ср}$ Дж/(кг·К)
	Білки	Жири	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Кислоти	Зола	
Томати: грунтові	8,8	–	57,3	4,4	11,8	7,3	10,3	1356
парникові	12,5	–	60,4	–	8,3	6,2	12,5	1352
Баклажани	7,3	1,2	56,1	11,0	15,8	2,4	6,1	1388
Перець: зелений	16	–	56,8	1,2	18,5	1,2	6,2	1399
солодкий червоний солодкий	14,3	–	62,6	–	15,4	1,1	6,6	1399

Теплоємність в Дж/(кг·К) томатних овочів.

при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К для томатів:

$$c = 1354 + 2833 \cdot W, \quad (12.55)$$

для баклажанів та перцю:

$$c = 1395 + 2792 \cdot W. \quad (12.56)$$

12.7.5. Енергетична цінність томатних овочів та виробів з них

Таблиця 12.81

Енергетична цінність томатних овочів та виробів з них

Продукт	E_c , кДж/кг
Томати свіжі ґрунтові	790
Томати свіжі парникові	590
Сік томатний	750
Томат – пюре	2640
Томат – паста	4020
Соус гострий томатний	3970
Консерви:	
Томати зі шкірочкою	420
Томати без шкірочки	920
Суп – пюре томатний	2850
Томати солені	790
Перець свіжий солодкий зелений	960
Перець свіжий солодкий червоний	1130
Перець фарширований з м'ясом та рисом	3350
Перець фарширований з овочами	4940

Продукт	Ец, кДж/кг
в сметанному соусі	
Перець різаний з морською капустою	2930
Баклажани свіжі	1000
Ікра з кабачків	6440
Баклажани фаршировані овочами	4730
в томатному соусі	
Баклажани кружальцями з овочевим фаршем в томатному соусі	7530

12.7.6. Тепломасообмінні характеристики томатних овочів

Коефіцієнт транспірації томатів складає від 71 до 365, в середньому 140, перцю – 240 мг/(кг·с·МПа).

Випарна здатність томатів зелених сорту Маяк (липень) $\varepsilon_g = 0,012$, червоних (серпень) $\varepsilon_g = 0,028$, перцю та баклажанів (серпень) $\varepsilon_g = 0,14$. Тепло дихання перцю при 5°C складає 51,9, а при 10°C – 73,0 Вт/т.

12.8. Бобові овочі

12.8.1. Квасоля

Таблиця 12.82

Густина в кг/м³ насіння квасолі

Сорт	Фази зрілості			Сорт	Фази зрілості		
	молочна	воскова	повна		молочна	воскова	повна
Робюст	1128	1225	1308	Оливка	1115	1223	1340
Чудо	1123	1213	1297	Оливка –	1155	1210	1340
Франції				маслянка			
Тріумф	1163	1212	1297	Тепарі	1153	1217	1347
Арабка	1165	1208	1293				
спаржева							
Самсто	1133	1205	1313	Середнє	1135	1210	1320

Густина насіння квасолі при температурі нижче криоскопічної становить 890 кг/м³.

Таблиця 12.83

**Густина в кг/м³ насіння зеленої квасолі в процесі
бланшування (початкова $\rho_{\phi} = 900$ кг/м³)**

T, К агента бланшування	Тривалість, хв								
	0,5	1	2	3	4	5	6	8	10
383 (пар)	936	1002	1024	1030	1033	1030	–	–	–
372 (вода)	945	994	1024	1030	1031	1030	–	–	–
363 >>	–	–	968	–	986	–	988	990	983
353 >>	–	–	957	–	963	–	964	967	966

Таблиця 12.84

ТФХ квасолі при зволоженні

ТФХ	Масова частка вологи			
	0,028	0,045	0,092	0,137
λ , Вт/(м·К)	0,139	0,155	0,166	0,174
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,6	12,4	10,8	10,3
$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	904,0	1250,0	1537,0	1689,3
c , Дж/(кг·К)	1507	1554	1684	1808
ρ_{ϕ} , кг/м ³	600	804	913	934

Теплоємність в Дж/(кг·К) квасолі при $0,10 < W < 0,35$ та $T = 303 - 343$ К:

$$c = 1480 + 2710W. \quad (12.57)$$

Таблиця 12.85

Теплопровідність виткової квасолі при охолодженні

Характеристика квасолі	T, К	ρ_{ϕ}, кг/м³	λ, Вт/(м·К)
Тонко різана на машині	285 – 278	–	0,39
Обварена	262 – 258	750	0,92
Обварена та облита 2%-им розчином NaCl	283 – 278	–	0,50
Те ж	256 – 252	–	1,76
Тонко різана вручну та обварена	259 – 254	660	0,80

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння зеленої квасолі при температурі нижче кріоскопічної:

$$c = 1172 - \frac{21982}{T_v - 273}. \quad (12.58)$$

При температурі нижче кріоскопічної теплоємність стручкової квасолі

($W = 0,889$) дорівнює $1968 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$.

Температуропровідність насіння та шару насіння квасолі ($W = 0,901$) відповідно дорівнює $19,2 \cdot 10^{-8}$, та $10,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 12.86

Температуропровідність ($a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$) консервів із бобових культур

Консерви	Температура, К						
	333	348	458	368	378	388	393
Квасоля з білком	14,7	18,9	20,4	21,2	21,4	21,1	20,9
Пюре з зеленого горошку	12,8	14,3	15,0	15,3	15,0	14,5	14

Температуропровідність пюре з лимської квасолі при $T = 299 - 395 \text{ К}$ дорівнює $18,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, квасолі з овочами і м'ясом $23,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, а супу квасолевого з овочами та м'ясом – $36,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

ТФХ зеленої квасолі з соусом ($W = 0,839$) при $T = 291 \text{ К}$ дорівнюють:
 $\rho_f - 1035 \text{ кг}/\text{м}^3$, $\lambda - 0,59 \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, $a - 17,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

12.8.2. Горох

Дійсна густина гороху в $\text{кг}/\text{м}^3$ при $0 < W < 1$ і $T = 293$:

$$\rho_i = 1321 - 323W. \quad (12.58)$$

Таблиця 12.87

Густина ($\text{кг}/\text{м}^3$) насіння гороху різних сортів

Сорт	Фази зрілості			Сорт	Фази зрілості		
	молочна	воскова	повна		молочна	воскова	повна
Вікторія	1105	1203	1373	Пелюшка	1123	1228	1332
Штрубе				235			
Ірландець	1145	1223	1373	Капітал	1138	1237	1377
В-48							
Оливковий	1117	1212	1345	Аляска	1120	1232	1375
гібрид							
Пелюшка308С	1140	1253	1395	Норд	1108	1237	1385

Таблиця 12.88

Фізичні показники гороху при зволоженні

ТФХ	Масова частка вологи						
	0,13	0,16	0,19	0,22	0,25	0,28	0,30
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1280	1270	1255	1240	1225	1210	1190
ρ_n , кг/м ³	780	760	740	725	717	710	705
S , %	39,05	40,2	41,0	41,5	41,5	41,3	40,8

Таблиця 12.89

Зміна густини (кг/м³) насіння гороху
(початкова $\rho_{\phi} = 1008$ кг/м³) в процесі бланшування в воді при $T = 373$ К

Діаметр насіння, мм	Тривалість, хв				
	1	2	3	4	5
7 – 8	1068	1040	1042	1040	1041
8 – 9	1060	1055	1060	1050	1050
9 – 10	1060	1060	1054	1064	1070

Таблиця 12.90

Зміна густини (кг/м³) насіння гороху в процесі набухання

Тривалість, год									
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1370	1317	1265	1223	1201	1185	1178	1175	1173	1160

Об'ємна маса (кг/м³) насіння гороху при великій шпаруватості шару:

при $0 < W < 0,074$

$$\rho_n = 775 + 54 \cdot W, \quad (12.59)$$

при $0,074 < W < 0,107$

$$\rho_n = 814 = const, \quad (12.60)$$

при $0,107 < W < 0,25$

$$\rho_n = 860 - 435 \cdot W. \quad (12.61)$$

Об'ємна маса насіння гороху при температурі нижче криоскопічної становить 420 – 570 кг/м³.

Об'ємна маса насіння варено-сушеного гороху ($W = 0,068$) дорівнює 745, а лущеного ($W = 0,129$) – 850 кг/м³. Якщо об'ємна маса цілого насіння гороху становить 800, то їх половинок – 700 – 750 кг/м³. Об'ємна маса насіння гороху

дорівнює 735 – 900 кг/м³.

Таблиця 12.91

Зміна об'ємної маси (кг/м³) насіння гороху ($W = 0,134$ та $\rho_n = 787$ кг/м³) в процесі підсмажування

T, К жарової поверхні	τ, хв	W	ρ_n, кг/м³	T, К жарової поверхні	τ, хв	W	ρ_n, кг/м³
373	30	0,130	795	473	30	0,088	770,5
	60	0,103	787		60	0,057	760,5
423	30	0,126	790,5	523	30	0,052	762,0
	60	0,093	780,5		60	0,040	759,5

Теплоємність в Дж/(кг·К) гороху при $0 < W < 0,129$

$$c = 1231 + 5870 \cdot W, \quad (12.62)$$

при $0,05 < W < 0,14$

$$c = 1232 + 4650 \cdot W, \quad (12.63)$$

при $0,10 < W < 0,35$ та $T = 303 - 343$ К

$$c = 1480 + 2710 \cdot W, \quad (12.64)$$

Теплоємність горошку ($W = 0,80$) при температурі нижче криоскопічної дорівнює: при $T = 261$ К (не замороженої води – 0,062) – 1758 Дж/(кг·К), при $T = 255$ К (не замороженої води – 0,0265) – 1800 Дж/(кг·К).

Таблиця 12.92

Ентальпія гороху h , кДж/кг

W	Температура, К									
	233	243	253	263	268	273	278	283	293	303
0,758	0	17,6	43,5	86,7	144,9	312,3	330,3	347,1	384,4	390,2

Теплопровідність в Вт/(м·К) насіння гороху при $0,05 < W < 0,285$:

$$\lambda = 0,129 + 0,48 \cdot W. \quad (12.64)$$

Таблиця 12.93

ТФХ окремих насінин гороху при $T \approx 293$ К

ТФХ	Масова частка вологи				
	0,0515	0,058	0,115	0,242	0,249
ρ_ϕ , кг/м ³	1360	1290	1360	–	–
λ , Вт/(м·К)	0,257	0,267	0,304	–	–
c , Дж/(кг·К)	1498	1516	1678	–	–
$a \cdot 10^8$, м ² /с	12,6	13,6	13,3	6,9	6,4

Залежність теплопровідності в Вт/(м·К) насіння гороху від температури при $W = 0,745$:

$$\lambda = 0,00224 \cdot T - 0,2425 \cdot W. \quad (12.65)$$

Теплопровідність гороху ($W = 0,70 \div 0,80$ та $\rho_n = 700$ кг/м³), вилущеного та бланшованого при $T = 273, 263$ та 253 К, відповідно становить $0,29; 0,46$ та $0,55$ Вт/(м·К). Теплопровідність замороженого гороху ($\rho_n = 705$ кг/м³) при $T = 261$ К дорівнює $0,502$ Вт/(м·К).

При бланшуванні насіння гороху в киплячій воді їх температуропровідність дорівнює $15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Теплоємність горохового супу при його нагріванні від 273 до 373 К дорівнює 4103 Дж/(кг·К). Температуропровідність горохового супу з м'ясом та зеленню дорівнює $21 \cdot 10^{-8}$ м²/с. ТФХ горохового пюре дорівнюють: $\rho_\phi - 1089$ кг/м³, $c - 3726$ Дж/(кг·К), $\lambda - 0,83$ Вт/(м·К), $a - 20,4 \cdot 10^{-8}$ м²/с. При нагріванні горохового пюре від 299 до 401 К його температуропровідність дорівнює $18,2 \cdot 10^{-8}$ м²/с. Температуропровідність гороху з яловичиною та гороху з овочами і м'ясом відповідно дорівнює $15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с. ТФХ гороху з соусом ($W = 0,672$) при $T = 291$ К: $\rho_\phi - 1076$ кг/м³, $a - 17,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Таблиця 12.94

ТФХ гороху

Зразок	W	T, К	ρ_ϕ та ρ_n , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Суха речовина	0	293	774	1234		0,129	13,5
Насіння	0,114	293	1360	1678	2282	0,304	13,3
Шар насіння	0,100	293	814	1818	1480	0,177	12,0
>> >>	0,114	303	727	1457	1060	0,091	8,6
>> >>	0,745	273	1062	3810	4046	0,369	9,1

12.8.3. Боби

Густина (кг/м³) бобів:

$$\rho_\phi = 1410 - 380 \cdot W. \quad (12.66)$$

Таблиця 12.95

Зміна фізичних показників бобів при зволоженні

Показник	Масова частка вологи				
	0,13	0,17	0,21	0,25	0,29
ρ_f , кг/м ³	1290	1272	1257	1235	1215
ρ_n , кг/м ³	770	749	735	725	715
S , %	40,3	41,1	41,5	41,3	41,15

Ентальпія (кДж/кг) бобів при $313 < T < 343$ та $W = 0,115$

$$h = -494,6 + 2,007 \cdot T. \quad (12.67)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) бобів при $318 < T < 338$ К та $0 < W < 1$

$$c = -951,6 + 5138 \cdot W + 8,06 \cdot T - 8,06 \cdot T \cdot W. \quad (12.68)$$

Таблиця 12.96

Ентальпія бобів при температурі нижче криоскопічної

T, K	233	243	253	263	265	267	269	273
h , кДж/кг	11,5	23,8	36,7	50,6	53,5	56,3	59,2	65,2

Теплоємність в Дж/(кг·К) бобів при температурі нижче криоскопічної

$$c = 921 - \frac{28095}{T_v - 273} \quad (12.69)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) шару насіння бобів при $0 < W < 1$

$$\lambda = 0,14 + 0,52 \cdot W. \quad (12.70)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) шару бобів в залежності від визначальних факторів: при $0 < W^c < 0,30$ та $d = 6,5$ мм

$$\lambda = -0,022 + 0,07 \cdot W^c + 0,021d + 0,033 W^c d, \quad (12.71)$$

при $0 < W^c < 30$ та $d = 6,5$ мм

$$\lambda = 0,10 + 0,19 W^c + 0,0023 \cdot d + 0,014 W^c \cdot d. \quad (12.72)$$

Таблиця 12.97

ТФХ бобів

Боби	W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Шар насіння	0	763	1344	0,140	13,6
Насіння	0,10	1400	1690	0,31	13,2

Хімічний склад сухої речовини бобових овочів та їх теплоємність

Культура	Хімічний склад, %							$c_{ср}$ Дж/(кг·К)
	Білки	Жири	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Органічні і кислоти	Зола	
Овочеві боби	39,5	0,7	15,1	39,5	0,7	4,6	–	1452
Зелений горошок	24,5	1,0	31,5	33,3	4,9	0,5	3,9	1422
Квасоля	39,6	–	22,8	19,8	9,9	1,0	6,9	1427
Горох	26,7	1,4	7,9	54,1	6,6	–	3,2	1426
Квасоля	25,9	2,0	12,9	50,5	4,5	–	4,2	1423

Теплоємність в Дж/(кг·К) бобових овочів при $0 < W < 1$ та $T = 293$ К

$$c = 1430 + 2757 \cdot W. \quad (12.73)$$

12.8.4. Енергетична цінність бобових овочів та виробів з них

Таблиця 12.99

Енергетична цінність бобових овочів та виробів з них

Продукт	E_c , кДж/кг
Квасоля зерно	12930
Квасоля стручок	1340
Квасоля (консерви)	670
Суп з квасолі з овочами та м'ясом	5190
Квасоля з овочами та м'ясом	5820
Горох зерно	12680
Горох лущений	13510
Горох зелений свіжий	3010
Горох зелений сушений	13470
Консерви:	
Горох з овочами та м'ясом	5820
Суп гороховий з м'ясом та зеленню	5190
Горошок зелений	1720
Пюре з зеленого горошку	2050
Боби зерно	2430

12.8.5. Тепломасообмінні характеристики гороху

Випарна здатність горошку зеленого в стручках, а також зерна гороху складає 0,75. Теплота дихання гороху: при 5°C – 173,4, а при 15°C – 406,5 Вт/т.

12.9. Гриби

Густина грибів ($W = 0,898 - 0,909$) рівна $840 - 986 \text{ кг/м}^3$.

Таблиця 12.100

Зміна (%) фізичних показників грибів в результаті миття

Гриби	Свіжі		Миті	
	ρ_f	$u_{\text{воз}}$	ρ_f	$u_{\text{воз}}$
Свинушки	100	31,1	129	19,8
Рижики	100	20,7	117	10,1
Чорні грузді	100	21,5	124	14,3

Таблиця 12.101

Зміна (%) фізичних показників грибів під час бланширування

Гриби	Показник	при $T=353 \text{ К}$, хв.				при $T=363 \text{ К}$, хв.		
		0	2	5	10	2	5	10
Свинушки	ρ_f	100	152,2	155,5	154,4	162,7	161,1	163,1
	$u_{\text{воз}}$	30,1	5,3	5,0	3,2	0,6	0,5	–
Чорні грузді	ρ_f	100	139,0	137,8	137,7	137,9	137,7	138,1
	$u_{\text{воз}}$	21,5	1,8	0,9	0,5	0,4	0,4	–

Таблиця 12.102

Зміна (%) фізичних показників грибів при замочуванні

Показник	Тривалість, год.							
	0	2	4	6	8	12	24	48
Підгрузок білий								
ρ_f	100	124,1	125,7	126,1	126,8	126,6	133,2	135,5
$u_{\text{воз}}$	38,6	20,5	18,5	17,8	17,2	16,0	12,8	8,9
Груздь справжній								
ρ_f	100	113,3	115,7	118,7	117,0	118,6	123,4	111,0
$u_{\text{воз}}$	22,7	18,4	15,8	14,7	13,5	11,4	9,3	8,2
Свинушки								
ρ_f	100	–	129	–	133	–	149	149
$u_{\text{воз}}$	30,1	–	19,8	–	9,7	–	5,6	5,5
Чорні грузді								
ρ_f	100	–	124	–	123	–	123	123,5
$u_{\text{воз}}$	21,5	–	14,3	–	11,7	–	10,4	5,1

Таблиця 12.103

Густина (кг/м^3) маслюків при варінні

Вік	Тривалість варіння, хв.			
	0	5	10	15
Молоді	830	1150	1130	1040
Середнього віку	780	1140	1120	1000
Старі	780	1110	990	970

Таблиця 12.104

Зміна (%) щільності свинушок при охолодженні

Вік	Тривалість, год.		
	0	0,5 (у холодній воді)	12 (у маринаді)
Молоді	100	149,2	145,8
Середнього віку	100	163,2	158,7
Старі	100	157,4	150,4

Таблиця 12.105

Зміна (%) фізичних показників грибів при солінні

Спосіб засолювання	Тривалість зберігання, діб	Температура зберігання, К	Підгрузок білий		Груздь справжній	
			ρ_{ϕ}	$u_{\text{воз}}$	ρ_{ϕ}	$u_{\text{воз}}$
Холодний	0	–	100	18,1	100	15,2
	5	288.293	120,6	6,1	114,2	3,1
	15	288.293	122,6	1,2	116,0	1,1
	40	273.275	124,3	1,0	116,1	0,9
	40	278.280	124,0	1,1	116,1	0,8
Гарячий	0	–	100	1,12	100	0,91
	5	288.293	106,0	1,07	102,7	0,71
	15	288.293	106,6	1,14	102,6	0,97
	40	273.275	107,0	1,09	104,3	0,87
	40	278.280	107,4	1,12	–	–

Таблиця 12.106

Зміна (%) фізичних показників грибів при зберіганні

Показник	Після закінчення ферментації	Після зберігання при $T = 273 - 275$ К, діб				Після закінчення ферментації	Після зберігання при $T = 278 - 280$ К, діб		
		80	140	230	500		80	140	230
Підгрузок білий									
ρ_{ϕ}	124,2	124,2	123,5	124,0	125,0	124,0	124,1	124,1	124,0
$u_{\text{воз}}$	1,01	1,05	1,11	1,03	1,00	1,08	1,13	1,00	1,05
Груздь справжній									
ρ_{ϕ}	116,1	116,1	116,3	116,1	118,4	116,1	116,3	116,1	116,1
$u_{\text{воз}}$	0,90	0,86	0,92	0,87	0,90	0,81	0,92	0,89	0,90

Таблиця 12.107

Фізичні показники шляпок грибів

Гриби	ρ_{ϕ} , кг/м ³	ρ_i , кг/м ³	Π , %	Гриби	ρ_{ϕ} , кг/м ³	ρ_i , кг/м ³	Π , %
Лисички	700	986	29,0	Моховики	530	989	46,4
Білі	630	1041	39,5	Маслюки	520	1010	48,5
Підосиновики	590	941	37,3	Підберезники	350	936	62,6

Узагальнена формула для визначення теплоємності [Дж/(кг·К)] грибів (окрім груздів) при $0 < W < 1$ і $T = 293$ має вигляд:

$$c = 1433 + 2754 \cdot W \quad (12.73)$$

Таблиця 12.108

Хімічний склад сухих речовин грибів та їх енергетична цінність

Гриби свіжі	Хімічний склад, %					$c_{ср}$ Дж/(кг·К)	E_c , кДж/г
	білки	жири	вуглеводи	клітковина	попіл		
Білі	36,8	8,0	18,4	26,4	10,3	1429	1,05
»	38,4	9,5	13,9	27,5	10,7	1436	1,05
Підберезники	27,3	9,3	38,1	21,6	7,2	1437	1,30
Грузді	32,1	14,3	19,6	26,8	7,1	1463	0,79
Лисички	25,4	14,3	33,3	11,1	15,9	1408	0,92
Маслюки	14,5	6,4	51,6	19,3	8,1	1409	0,79
Опята	29,3	9,3	17,3	30,6	13,3	1402	0,84
Підосиновики	31,4	4,8	32,4	23,8	7,6	1431	1,30
Рижки	25	10,5	26,3	28,9	9,2	1428	0,92
Сморчки	41,4	5,7	28,6	10,0	14,3	1412	0,92
Сироїжки	28,3	5,0	33,3	23,3	10,0	1424	0,71

Таблиця 12.109

Теплоємність грибів

W	0,864	0,874	0,900	0,903	0,903	0,911	0,910	Свіжі
c , Дж/(кг·К)	3839	3840	3940	3911	3920	3890	3894	3936

Теплоємність (Дж/(кг·К)) висушених шампінйонів при різних температурах $306 < T < 373$ К і $W = 0,0173$

$$c = 1376 + 0,64 \cdot W \quad (12.74)$$

Таблиця 12.110

ТФХ свіжих грибів

W	ρ_i , кг/м ³	ρ_f , кг/м ³	Π , %	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,874	1065	771	27,6	3840	0,23	7,7
0,903	1050	949	9,6	3920	0,49	13,2

ТФХ варених грибів ($W = 0,894$) при $T = 291$ К: $\rho_f = 1053$ кг/м³, $c = 3680$ Дж/(кг·К), $\lambda = 0,62$ Вт/(м·К), $a = 18 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Енергетична цінність сушених грибів: білі – 8,74, підберезники – 13,35, красноголовці – 12,51 кДж/г.

РОЗДІЛ 13. ПЛОДИ, ЯГОДИ ТА ВИРОБИ З НИХ

13.1. Плоди сім'ячкових культур

13.1.1. Яблука

Свіжі яблука

Таблиця 13.1

Густина свіжих яблук, в $\text{кг}/\text{м}^3$

Сорт	P	W	ρ_{ϕ}
Ренет Симеренко	–	0,851	840
Білий налив	26,3	–	848
Бельфлер-китайка	–	0,854	804
Антонівка звичайна	28,8	–	837
Пепін лондонський	–	0,862	889
Пармен зимовий	22,5	–	881

Теплоємність яблук в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ за $0,858 < W < 0,873$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c = 837 + 3350 \cdot W. \quad (13.1)$$

Таблиця 13.2

Теплопровідність цілих і розрізаних яблук
в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, за $T = 296 \text{ К}$

Яблука	Масова частка вологи, W			
	0,860	0,855	0,842	0,835
Цілі	0,59	0,73	0,55	0,675
Розрізані	0,76	0,66	–	–

Таблиця 13.3

Формули залежності ТФХ м'якоті яблук «Слава
переможцям» від температури t , коли $25 < t < 60 \text{ }^\circ\text{C}$

ТФХ	Формула
λ , $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$\lambda = 0,490 + 0,02 \cdot (t - 25) \pm 0,088$
$c\rho$, $\text{МДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$	$c\rho = 4,05 + 0,016 \cdot (t - 25) \pm 0,25$
$\alpha \cdot 10^6$, $\text{м}^2/\text{с}$	$\alpha = 0,121 \pm 0,036$

Таблиця 13.4

Температуропровідність свіжих яблук в $\text{м}^2/\text{с}$

T , К	289 – 273	300 – 277	301 – 278	333	286	273 – 303	293
$\alpha \cdot 10^8$	13,0	12,0	13,7	16,1	14 – 16	13,7	14,4

Таблиця 13.5

Теплофізичні характеристики свіжих яблук
 ($\rho_f=800 \text{ кг/м}^3$, $P=23,7\%$, $\rho_n=500 \text{ кг/м}^3$, $S=37,5\%$)

Зразок	$T, \text{ К}$	$c, \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a\cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	$h, \text{ кДж/кг}$
Плід	273	3800	0,40	13,1	0
Шар			0,22	11,7	
Плід	283	3800	0,41	13,4	38
Шар			0,23	12,1	
Плід	293	3800	0,42	13,8	76
Шар			0,24	12,4	

Яблука під час зберігання.

Густина бланшованих часток яблук збільшується під час зберігання в охолоджену середовищі, тому що їх об'єм зменшується.

Таблиця 13.6

**Густина бланшованих часток яблук під час
холодильного зберігання**

Термін зберігання, тижні	3	5	7	9	13	18
$\rho_f, \text{ кг/м}^3$	769	817	823	827	865	901

В результаті 135-добового зберігання яблук за $T = 274 \text{ К}$ їх маса зменшилась на 7,8%, а густина – з 1020 до 780 кг/м^3 . В процесі холодильного зберігання яблук їх теплоємність збільшується (табл. 13.5), що викликано підвищенням в них масової частки вологи.

Таблиця 13.7

Теплоємність яблук при холодильному зберіганні в Дж/(кг·К)

Сорт	Місяці					
	10	11	12	1	2	4
Антонівка	3722	3730	3789	–	–	–
Антонівка молода	3776	3818	3860	–	–	–
Середнє із шести сортів	3757	3790	3822	3841	3857	3854

Теплопровідність яблук збільшується з підвищенням температури під час їх зберігання (табл. 13.8).

Таблиця 13.8

**Формули для визначення λ і α яблук за умови
 $\rho_{\phi} = 843 - 847 \text{ кг/м}^3$ і $T = 272 - 298 \text{ К}$**

W	$\lambda = f(T), \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$A = f(T), \text{ м}^2/\text{с}$
0,858	$\lambda = -0,315 + 0,0025 \cdot T$	$a \cdot 10^8 = -2,08 + 0,0556 \cdot T$
0,873	$\lambda = -0,185 + 0,0021 \cdot T$	$a \cdot 10^8 = 6,31 + 0,0278 \cdot T$

Теплопровідність яблук в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$, коли $\rho_{\phi} = 843 - 847 \text{ кг/м}^3$, і в залежності від величини визначаючих факторів в межах $272 < T < 298 \text{ К}$ і $0,858 < W < 0,873$, виражається формулою

$$\lambda = -1,68 + 1,6 \cdot W + 0,0025 \cdot T \quad (13.2)$$

Яблука під час бланшування. В процесі бланшування в капіляри плодової тканини яблук засмоктується вода, тому їх маса збільшується, а об'єм і пористість зменшується. З цієї причини густина яблук при бланшуванні збільшується, і тим помітніше, чим довший процес і вища температура нагріваючого середовища (табл. 13.9).

Таблиця 13.9

**Густина яблук в кг/м^3 в процесі їх бланшування
в воді і насиченій водяній парі**

Середовище	$T, \text{ К}$	Тривалість, хв						
		0	1	2	3	4	6	8
Вода	353	872	—	913	—	923	965	974
Вода	363	872	—	935	—	953	962	978
Вода	371	872	912	923	967	980	—	—
Пара	383	872	920	948	980	974	—	—

Теплоємність яблук в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ за умови $273 < T < 333 \text{ К}$ і $n = 0,142$

$$c = 2062 + 4,9 \cdot T, \quad (13.3)$$

а коли $n = 0,127$

$$c = 1312 + 7,5 \cdot T \quad (13.4)$$

Теплоємність яблук в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ під час бланшування, коли $0,11 < n < 0,16$ і $293 < T < 363 \text{ К}$:

$$c = 4187 - 3819 \cdot n + 3,0 \cdot T \cdot n \quad (13.5)$$

Температуропровідність яблук ($W = 0,867$ і $\rho_{\phi} = 796 \text{ кг/м}^3$) при

бланшуванні у воді, що нагрівається від 293 до 373 К дорівнює $16,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, а в киплячій воді – $16,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 13.10

Теплофізичні характеристики яблук при нагріванні від 293 до 363 К

Сорт	Попередня обробка	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Ренет	Відсутня	840	3801	3193	0,46	14,5
Симиренко	Бланшування	924	3810	3520	0,47	13,3
	Вакуумування	951	3739	3556	0,50	14,0
Бельфлер-китайка	Відсутня	804	3788	3046	0,45	14,9
	Бланшування	897	3820	3427	0,45	13,2
	Вакуумування	946	3753	3550	0,48	13,5

Яблука при конвективному сушінні. Дійсна густина (кг/м³) яблук при сушінні, коли $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$

$$\rho_i = 1520 - 522 \cdot W. \quad (13.6)$$

Запропонувати надійну формулу для визначення густини яблук при сушінні не є можливим. Для орієнтовних розрахунків ρ_f (кг/м³) можна використати при $0,810 < W < 0,704$ формулу

$$\rho_f = 636 + 102 \cdot \ln W^c. \quad (13.7)$$

Теплоємність яблук в Дж/(кг·К):

при $0,24 < W < 0,90$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1710 + 2471 \cdot W. \quad (13.8)$$

Теплоємність сухих речовин яблук при $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1395 + 2792 \cdot W. \quad (13.9)$$

Об'ємна теплоємність моноліту яблук в кДж/(м³·К) при $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$ у вигляді:

$$c\rho = 2608 + 2864 \cdot W - 1285 \cdot W^2 \quad (13.10)$$

Теплопровідність яблук в Вт/(м·К) при сушінні при $0,24 < W < 0,76$

$$\lambda = 0,033 + 0,0565 \cdot W + 0,411 \cdot W^2. \quad (13.11)$$

Температуропровідність яблук в м²/с в процесі сушіння при $0,24 < W < 0,76$

$$a \cdot 10^8 = 7,24 + 7,02 \cdot W. \quad (13.12)$$

Яблука під час охолодження і заморожування. Теплопровідність і температуропровідність яблук при охолодженні набагато менше, ніж при нагріванні.

Таблиця 13.11

Теплофізичні характеристики яблук сорту Ренет Симиренко при охолодженні від 333 до 293 К

Попередня обробка	ρ_f , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Відсутня	840	0,15	4,7
Бланшування	924	0,19	5,4
Вакуумування	951	0,17	4,9

Спричинено це тим, що при охолодженні яблук водяна пара, яка знаходиться в капілярах плодової тканини, конденсується, і в них створюється вакуум.

Таблиця 13.12

Формули для визначення теплоємності яблук при температурі нижче криоскопічної

T , К	$c = f(T)$, Дж/(кг·К) ($W = 0,858$)	$c = f(T)$, Дж/(кг·К) ($W = 0,873$)
$263 < T \leq 272$	$c = 390,3 - 1,42 \cdot T$	$c = 406,2 - 1,48 \cdot T$
$258 < T \leq 263$	$c = -182,6 + 0,76 \cdot T$	$c = -191,5 + 0,79 \cdot T$
$193 < T \leq 258$	$c = -0,72 + 0,0118 \cdot T$	$c = -0,88 + 0,0138 \cdot T$

Таблиця 13.13

Ентальпія (кДж/кг) яблук

W	Температура, К				
	233	243	253	263	272
0,84	0	21,8	43,6	78,3	354,9
0,315	22,1	57,3	94,0	118	142,6

Таблиця 13.14

Формули для визначення теплопровідності і температуропровідності яблук при $248 < T < 272$ К

W	$\lambda = f(T)$, Вт/(м·К)	$a = f(T)$, м ² /с
0,858	$\lambda = 2,100 - 0,0111 \cdot T$	$a \cdot 108 = 402,40 - 1,30 \cdot T$
0,873	$\lambda = 3,883 - 0,0095 \cdot T$	$a \cdot 108 = 348,47 - 1,09 \cdot T$

Теплофізичні характеристики яблук

Зразок	ТФХ	Температура, К								
		272	271	270	269	268	263	253	243	233
Яблуко	λ , Вт/(м·К)	0,40	0,99	1,14	1,22	1,27	1,40	1,51	1,59	1,66
	$a \cdot 10^8$, м ² /с	13,0	16,3	40,6	73,7	11,3	34,6	70,1	90,9	10,6
	ρ_ϕ , кг/м ³	809	801	802	802	803	803	801	799	799
Шар яблуко	λ , Вт/(м·К)	0,22	0,54	0,61	0,66	0,68	0,75	0,81	0,85	0,89
	$a \cdot 10^8$, м ² /с	11,7	14,1	35,0	63,4	97,5	29,7	60,1	77,8	90,5
	ρ_ϕ , кг/м ³	495	505	498	504	498	501	501	530	501

Теплопровідність яблук в Вт/(м·К) в залежності від двох визначальних факторів при $0,856 < W < 0,873$ і $248 < T < 272$ К

$$\lambda = -7,488 - 0,0103 \cdot T + 13,3 \cdot W \quad (13.13)$$

Напівфабрикати і вироби із яблук. Яблучна м'якоть. Об'ємна теплоємність [кДж/(м³·К)] яблучної м'якоті при $298 < T < 333$ К.

$$c\rho = -867 + 16,5 \cdot T \quad (13.14)$$

Теплопровідність [Вт/(м·К)] яблучної м'якоті:

при $T > 273$ К, $\rho_\phi = 1056$ кг/м³ і $W = 0,8948$

$$\lambda = 0,04 + 0,00185 \cdot T \quad (13.15)$$

Теплопровідність м'якоті яблук (товщина шару 3,4 мм $T = 299 \dots 305$ К) при теплових потоках 153 і 260 Вт/м² відповідно дорівнює 0,488 і 0,519 Вт/(м·К). Температуропровідність м'якоті яблук при $T \approx 293$ К складає $11,1 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

В процесі охолодження і заморожування яблучної м'якоті від 300 до 255 К середні значення теплоємності складають 9211 Дж/(кг·К) і температуропровідності – $15,0 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Середнє значення теплопровідності замороженої м'якоті яблук, коли $W = 0,855$, наявності 26% повітря в об'ємі і нагріванні від 275 до 305 К дорівнює 0,36 Вт/(м·К).

Яблучне желе. Теплопровідність яблучного желе ($W = 0,8193$, $\rho_\phi = 836,4$ кг/м³) при температурі 295, 315 і 332 К відповідно дорівнює 0,213; 0,920 і 0,950 Вт/(м·К).

Яблучна пульпа. ТФХ яблучної пульпи при $T = 302 \text{ K}$ дорівнюють: $\rho_{\phi} - 990 \text{ кг/м}^3$, $c - 3420 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$, $\lambda - 0,513 \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$, $a - 15,15 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Пюре із яблук. Теплопровідність яблучного пюре при 295 K дорівнює $0,692 \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$ а температуропровідність – $14,8 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, об'ємна теплоємність $4676 \text{ кДж/(м}^3\cdot\text{K)}$.

ТФХ яблучного пюре при $T = 302 \text{ K}$ дорівнюють: $\rho_{\phi} - 990 \text{ кг/м}^3$, $c - 3420 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$, $\lambda - 0,513 \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$, $a - 15,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 13.16

**Формули для визначення густини і теплоємності
пюре із яблук при $T = 293...353 \text{ K}$**

Пюре	$\rho_{\phi} = f(T), \text{ кг/м}^3$	$c = f(T), \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$
Із яблук і абрикосів	$\rho_{\phi} = 1244 - 0,467 \cdot T$	$c = 3211 + 0,251 \cdot T$
Із яблук і вишні	$\rho_{\phi} = 1178 - 0,282 \cdot T$	$c = 2026 + 4,30 \cdot T$
Із яблук, гарбузів і моркви	$\rho_{\phi} = 1152 - 0,343 \cdot T$	$c = 3471 + 0,545 \cdot T$
	$\rho_{\phi} = 1232 - 0,59 \cdot T$	

Таблиця 13.17

Температуропровідність пюре із яблук з цукром

$T, \text{ K}$	333	348	358	368	378	388	393
$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	11,7	13,1	13,5	13,6	13,8	13,9	13,9

Таблиця 13.18

**Об'ємна маса (кг/м^3) піни із яблучного пюре ($n=0,52$)
при стабілізаторі сухому білку**

Стабілізатор (% до сухих речовин)						
0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0	1,2
990	700	560	500	430	420	420

Яблучне повидло. Теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$ повидла при $T=273 \text{ K}$, $\rho_{\phi}=1294 \text{ кг/м}^3$, $W=0,323$.

$$\lambda = - 0,367 + 0,00245 \cdot T \quad (13.16)$$

Яблучний мус. При масовій частці вологи $0,40...0,59$ температуропровідність яблучного муса дорівнює $11,1 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Яблучний компот. Теплоємність компоту дорівнює $3726 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$. ТФХ компоту із сушених яблук складають: $\rho_{\phi} - 1218 \text{ кг/м}^3$, $c - 3150 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$, $\lambda -$

0,481 Вт/(м·К), $a = 12,43 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Таблиця 13.19

Теплофізичні характеристики повидла ($W=0,325$)

$T, \text{ К}$	$\rho_f, \text{ кг/м}^3$	$c, \text{ Дж/(кг·К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м·К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
273	1294	2261	0,302	10,3
273...293	1341	2260	0,31	12,2

Таблиця 13.20

Температуропровідність яблучного мусу

$T, \text{ К}$	W	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	$T, \text{ К}$	W	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
278	0,37	10,5	338	0,37	11,2
278	0,80	12,2	338	0,80	14,0

Яблучний мармелад. Температуропровідність мармеладу ($W = 0,45$) при $T = 338 \text{ К}$ складає $11,1 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Яблучна начинка. ТФХ яблучної начинки дорівнюють: $\rho_f = 1417 \text{ кг/м}^3$, $c = 1964 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda = 0,27 \text{ Вт/(м·К)}$, $a = 9,81 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Яблучний соус. Теплоємність яблучного соусу при $T = 306 \text{ К}$ дорівнює 4019 Дж/(кг·К) , в інтервалі температури $274...304 \text{ К}$ (при $W = 0,828$) – 3726 Дж/(кг·К) .

Таблиця 13.21

Ентальпія яблучного соусу

Характеристика	Температура, К						
	233	244	250	255	261	266	272
Ентальпія, кДж/кг	0	46,06	71,18	104,67	150,73	234,47	607,11
Не замороженої води, %	–	5	7	11	17	28	100

Ентальпія яблучного соусу ($W = 0,828$) при криоскопічній температурі ($T_k = 271,48 \text{ К}$) дорівнює $347,74 \text{ кДж/кг}$.

Таблиця 13.22

Теплопровідність і коефіцієнт температуропровідності яблучного соусу

W	$T, \text{ К}$	$\lambda, \text{ Вт/(м·К)}$	W	$T, \text{ К}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
0,787	295	0,549	0,37	338	11,2
0,788	275...308	0,515	0,80	278	12,2

Яблучний сироп. Густина ($\text{кг}/\text{м}^3$) яблучного сиропу при $293 < T < 343 \text{ K}$:

$$\rho_{\phi} = 1503 - 0,57 \cdot T \quad (13.17)$$

Таблиця 13.23

Теплоємність сиропів в Дж/(кг·К)

Сироп	Температура, К					
	293	303	313	323	333	343
Апельсиновий	2851	2884	2917	2951	3006	3040
Яблучна суміш	2763	2805	2847	2889	2956	3023
Черешнево-яблучний	2755	2784	2814	2847	2918	2951
Яблучний	2784	2804	2843	2860	2918	2943

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$ і температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ яблучного сиропу описують формули:

$$\lambda = \frac{0,35 \times 10^{-4} \times (1503 - 0,57 \times T)^{4/3}}{\alpha}, \quad (13.18)$$

$$a = \frac{3,82 \times 10^{-4}}{\alpha \times c}, \quad (13.19)$$

де α – зменшується від 1, 24 до 0,972 в межах $273 < T < 373 \text{ K}$.

Яблучний порошок. Теплоємність [$\text{Дж}/(\text{кг} \cdot \text{К})$] і теплопровідність [$\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$] яблучного порошку:

при $0,03 < W < 0,10$ і $291 < T < 354 \text{ K}$

$$c = 1000 + 3500 \cdot W + 1,6 \cdot T \cdot (1 - W), \quad (13.20)$$

$$\lambda = 0,0256 + 0,603 \cdot 10^{-4} \cdot \rho_e + 0,559 \cdot 10^{-7} \cdot \rho_e^2 \quad (13.21)$$

Яблучний сік. Густина свіжо-віджатого яблучного соку коливається від 1044,3 до 1062,4 $\text{кг}/\text{м}^3$. Густина яблучного соку ($n = 0,11$) складає 1043...1047 $\text{кг}/\text{м}^3$, густина зважених часток в ньому – 1089 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Густина прозорого яблучного соку більша, чим мутного. При $n = 0,10$ їх значення відповідно дорівнюють 1060 і 1050 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Фізичну густина в $\text{кг}/\text{м}^3$ при $0,09 < n < 0,74$ і $T = 293 \text{ K}$ яблучного соку:

$$\rho_{\phi} = 986 + 498 \cdot n \quad (13.22)$$

Фізичні показники фруктових порошків ($n=0,90\dots0,97$)

Порошок	Показник	Розмір часток, мм					
		1... 0,40	0,40... 0,315	0,315... 0,20	0,20... 0,16	0,16... 0,10	менше 0,10
Яблучний	ρ_v^*	600	570	560	550	515	470
	ρ_n	500	470	420	400	340	280
Яблучний бланшований	ρ_v^*	560	590	590	585	680	590
	ρ_n	460	470	450	440	430	330
Яблучних вичавок	ρ_v^*	615	620	600	540	–	–
	ρ_n	500	480	460	350	–	–
Мандаринових вичавок	ρ_v^*	700	690	710	700	740	735
	ρ_n	610	595	590	570	545	485
Виноградної кісточки	ρ_v^*	680	700	710	660	–	–
	ρ_n	480	490	445	485	–	–

* ρ_v – вібраційна густина визначалась після впливу на ємність з порошком вібрації з амплітудою 5 мм і частотою 180 хв^{-1} на протязі 3 хв.

Таблиця 13.25

Теплоємність яблучного соку при $T=293 \text{ К}$

W	0,26	0,50	0,78	0,87	0,87	0,92
c , Дж/(кг·К)	2261	3015	3559	3852	3853	3978

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$ яблучного соку при $0,30 < W < 0,90$, $T = 293 \text{ К}$ і $\Pi = 0,3\dots1,9\%$

$$c\rho = 2545 + 2813 \cdot W - 1230 \cdot W^2 \quad (13.23)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$ яблучного соку при $0 < n < 0,64$ і $T = 293 \text{ К}$:

$$\lambda = B (986 + 498n)^{4/3} / 1,16. \quad (13.24)$$

Постійна B у формулі (13.24) при $0 < n < 0,22$ становить $B \cdot 10^4 = 0,711 - 0,78 n$,

при $0,22 < n < 0,64$ $B \cdot 10^4 = 0,641 - 0,46 \cdot n$.

Температуропровідність ($\text{м}^2/\text{с}$) яблучного соку:

при $0,40 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 8,83 + 5,6 \cdot W \quad (13.25)$$

Густина соку в залежності від T :

при $273 < T < 363 \text{ К}$ і $0,12 < n < 0,74$

$$\rho_\phi = 1084 + 600 \cdot n - 0,308 \cdot T - 0,407 \cdot n \cdot T. \quad (13.26)$$

Таблиця 13.26

Теплоємність [Дж/(кг·К)] яблучного соку

<i>n</i>	Т, К		
	303	323	343
0,08	3978	3978	3978
0,2	3559	3601	3643
0,42	–	3224	3266

Ентальпія в Дж/кг яблучного соку визначається при $0,1 < n < 0,7$ і $303 < T < 363$ К

$$h = 4186 \cdot (T - 273) - 2543 \cdot n \cdot (T - 273) + 3,6 \cdot n \cdot (T - 273)^2 \quad (13.27)$$

Теплопровідність яблучного соку ($n = 0,20 - 0,22$) при 303 К складає 0,49 – 0,52, а при 323 К – 0,53 – 0,56 Вт/(м·К), температуропровідність коливається в межах $13 - 15 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Яблучний сік при $T < T_{кр}$. Зі збільшенням масової частки сухих речовин в яблучному соку температура його виморожування знижується:

при $0,108 < n < 0,3265$

$$T_m = 273,7 - 16,9 \cdot n, \quad (13.28)$$

при $0,3265 < n < 0,526$

$$T_m = 278,45 - 31,4 \cdot n. \quad (13.29)$$

Густина (кг/м³) яблучного соку в залежності від масової частки сухої речовини при температурі виморожування при $0,108 < n < 0,637$

$$\rho_\phi = 987,5 + 466,5 \cdot n. \quad (13.30)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) замороженого яблучного соку в інтервалі температур 263 – 233 К:

$$\text{при } n = 0,10 \quad c = -984 + 52,6 \cdot T, \quad (13.30)$$

$$\text{при } n = 0,20 \quad c = -6995 + 36,8 \cdot T, \quad (13.31)$$

$$\text{при } n = 0,30 \quad c = -3698 + 21,1 \cdot T, \quad (13.32)$$

$$\text{при } n = 0,40 \quad c = -5500 + 26,3 \cdot T. \quad (13.33)$$

13.1.2. Груші

Густина свіжих груш сорту Гімрінська (вміст газів 6,2 мл на 100 г) дорівнює 1020, а сорту Ботлихська (вміст газів 7,1) – 1012 кг/м³. Об’ємна маса свіжих груш дорівнює 350 кг/м³. Фізичні характеристики свіжих груш характеризуються наступними показниками: ρ_{ϕ} – 1000 кг/м³, ρ_n – 600 кг/м³ і скважистість шару 40%.

Таблиця 13.27

**Густина і пористість груш ($n=0,125$) в процесі бланшування
(ρ_{ϕ} до бланшування 1010 кг/м³)**

Середовище	T, К	Показник	Тривалість, хв						
			1	2	3	4	5	6	8
Вода	353	P , %	–	10,0	–	9,9	–	8,9	8,0
		ρ_{ϕ} , кг/м ³	–	10,31	–	1045	–	1055	1059
Вода	363	P , %	–	9,1	–	8,0	–	6,1	5,6
		ρ_{ϕ} , кг/м ³	–	1049	–	1053	–	1061	1061
Вода	371,5	P , %	8,9	8,5	8,3	7,6	5,2	–	–
		ρ_{ϕ} , кг/м ³	1030	1043	1048	1053	1065	–	–
Пара	383	P , %	7,4	7,0	6,9	6,7	5,0	–	–
		ρ_{ϕ} , кг/м ³	1030	1048	1056	1060	1064	–	–

Таблиця 13.28

Фізичні показники груш в процесі сушіння

Показник	Масова частка вологи										
	0	0,413	0,585	0,678	0,739	0,778	0,808	0,831	0,849	0,863	0,875
ρ_i , кг/м ³	1464	1328	1236	1171	1128	1100	1090	1083	1085	1090	1099
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1144	1130	1115	1100	1086	1072	1057	1043	1029	1000	989
P , %	21,9	14,9	9,8	6,1	3,7	2,5	3,0	3,7	5,2	8,2	10,0

Таблиця 13.29

Теплоємність в Дж/(кг·К) свіжих груш

W	75,8	82,5	83,8	84,7	85,1	85,3	85,8	85,8
c	3584	3684	3726	3810	3770	3780	3827	3810

Ентальпія груш ($W=0,838$) при криоскопічній температурі ($T_k = 271,54$ К) дорівнює 349,37 кДж/кг. Теплоємність груш при температурі нижче криоскопічної дорівнює: при $W = 0,827$ – 1884, при $W = 0,830$ – 1758 Дж/(кг·К).

Таблиця 13.30

Ентальпія кДж/кг груш при $T = 233$ К

T, K	243	253	258	263	268	273	278	283	288	293
h	22,2	48,15	67,0	90,4	149,8	341,2	360,5	378,9	398,2	417,4

Теплоємність груш в Дж/(кг·К) при температурі нижче криоскопічної при $W = 0,79$

$$c = -1256 - \frac{940316}{T - 273} \quad (13.34)$$

Теплопровідність груші ($W = 0,868$) при $T = 301$ К і $\rho_\phi = 1000$ кг/м³ дорівнює 0,595 Вт/(м·К). Теплопровідність цілої груші ($W = 0,85$) при $T = 296$ К дорівнює 0,66 Вт/(м·К), а розрізаної ($W = 0,865$ і 0,840) відповідно 0,92 і 0,86 Вт/(м·К).

Таблиця 13.31

Теплофізичні характеристики грушок

W	$\rho_\phi, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
0,847	1010	3810	0,51	13,4
0,851	1028	3770	0,53	13,7
0,853	983	3780	0,49	13,2
0,868	1000	3817	0,595	15,6

Грушевий сік. Теплоємність грушевого соку ($W = 0,835$) при температурі нижче криоскопічної складає 1880 Дж/(кг·К). Теплопровідність грушевого соку при $T = 293$ К дорівнює 0,476 Вт/(м·К), а при $W = 0,847$ і $T = 293$ К – 0,56 Вт/(м·К). Теплопровідність грушевого соку в Вт/(м·К):

при $0,153 < n < 0,610$ і $T = 293$ К

$$\lambda = 0,600 - 0,326 \cdot n \quad (13.35)$$

при $0,153 < n < 0,610$ і $T = 353$ К

$$\lambda = 0,689 - 0,398 \cdot n \quad (13.36)$$

13.1.3. Айва

Таблиця 13.32

Густина айви при різних способах підготовки

Попередня підготовка	Зміни, %		Вміст газів в плодах, мл/100 г	ρ_f , кг/м ³	ρ_f , кг/м ³	
	маси	об'єму			до стерилізації	після стерилізації
Без обробки	100	100	14,3	955	956	1036
Бланшування у воді де (T=363 К) 4 хв	100,8	94,9	1,8	1014	1015	1056
Вакуумування у сиропі (n=0,35) при T=293 К	109,2	98,1	1,1	1063	1064	1139
Вакуумування попередньою тепловою обробкою	104,1	95,0	0,1	1046	1065	1167

Таблиця 13.33

Теплоємність свіжої айви

W	0,798	0,818	0,853	0,858
c , Дж/(кг·К)	3567	3680	3684	3790

Теплоємність айви ($W=0,853$) при температурі нижче криоскопічної дорівнює 1880 Дж/(кг·К).

Таблиця 13.34

Теплофізичні характеристики айви

W	ρ_f , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,818	1027	3680	0,48	12,8
0,858	890	3790	0,46	13,65

13.1.4. Горобина

Теплоємність горобини рекомендується визначати за узагальненою формулою плодів сім'ячкових культур при $0 < W < 1$ і $T=293$ К

$$c = 1383 + 2804 \cdot W. \quad (13.37)$$

Таблиця 13.35

Хімічний склад (%) сухих речовин сім'ячкових плодів та їх теплоємність

Плоди	Білки	Вуглеводи	Крохмаль	Клітковина	Органічні кислоти	Зола	c_{cp} , Дж/(кг·К)
Айва	4,7	67,7	2,4	11,8	7,1	6,3	1376
Груша	3,1	80,3	3,9	4,7	2,4	5,5	1387
Горобина:							
садова	7,0	62,2	–	15,9	10,9	4,0	1386
чорноплідна	7,9	63,2	–	14,2	6,8	7,9	1372

c_{cp} – середнє значення теплоємності сухої речовини плодів сім'ячкових плодів.

13.1.5. Енергетична цінність сім'ячкових плодів та виробів з них

Таблиця 13.36

Енергетична цінність сім'ячкових плодів та виробів з них

Продукт	Ец, кДж/кг
Яблука свіжі	1920
Яблука сушені	11420
Повидло яблучне	10330
Варення яблучне	10880
Консерви :	
Салат закусочний з яблуками	3390
Компот з яблук	3850
Яблучний сік	1970
Сік яблучно-шипшиновий з ксилітом	2010
Напій яблучно – пектиновий профілактичний	2590
Соус яблучний	3350
Фруктовий суп з яблук	4560
Млинці з яблуками	8030
Яблука протерті з цукром	4810
Яблука нарізані в яблучному пюре	3310
Груші свіжі	1760
Груші сушені	10290
Компот з груш	3100
Варення грушеве	11250
Айва свіжа	1590
Консерви :	
Сік айвовий	2180
Сік айвовий з ксилітом	2220
Компот айвовий	3390
Фруктовий суп з айви	4770
Варення з айви	11250

13.1.6. Тепломасообмінні характеристики сім'ячкових плодів

Випарна здатність яблук «Налив Білий» у червні складає 0,03, «Ренет Симиренко» у листопаді – 0,02, а у березні 0,01; груші «Панна» у серпні та айви у вересні – 0,02.

Теплота дихання в Вт/т при 6 °С яблук – 12,1, груш 9,5, груш при 5°С – 22.

Коефіцієнт транспірації сім'ячкових $K_t = 0,014 - 0,045 \%$ / (доба·Мбар).

13.2. Плоди кісточкових культур

13.2.1. Сливи

Свіжі сливи. Густина плодів коливається в широких межах і складає від 932 до 1080 кг/м³. При вмісті в сливах сорту Ренклод зелений 3,8 мл газів на 100 г їх густина дорівнює 1004 кг/м³, а при вмісті в сливах сорту Венгерка італійська газів 4,5 мл на 100 г – 1002 кг/м³. З підвищенням висоти (Н) шару плодів їх об'ємна маса (кг/м³) при 10 < Н < 60 см збільшується:

$$\rho_H = 678 + 0,7H. \quad (13.37)$$

Таблиця 13.37

Теплофізичні характеристики свіжих плодів сливи

W	T, K	$\rho_f, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
0,818	–	980	3680	0,49	13,6
0,795	–	1030	3620	0,55	14,7
0,886	299	1130	3868	0,55	12,6

Сливи під час нагрівання. Теплоємність сливи при нагріванні від 273 до 373 К і $W = 0,28 - 0,35$ становить 2220 Дж/(кг·К). Об'ємна теплоємність в мДж/(м³·К), температуропровідність в м²/с та теплопровідність в Вт/(м·К) м'якоті сливи сорту Венгерка італійська, коли $W = 0,85$ під час нагрівання від 298 до 348 К:

$$c_p = 4,60 - 0,02 \cdot (t - 25) \pm 0,156 \quad (13.38)$$

$$a \cdot 10^6 = [8,80 - 0,038 - (t - 25)]^{-1} \pm 0,014 \quad (13.39)$$

$$\lambda = 0,523 \pm 0,26 \quad (13.40)$$

Під час нагрівання у воді ($T = 373 \text{ K}$) плодів сливи сорту Ренклод ($d = 34,5 \cdot 10^{-3} \text{ м}$) і Венгерка ($d = 37,7 \cdot 10^{-3} \text{ м}$) їх густина і температуропровідність

відповідно дорівнюють $1026,7$ і 1053 $\text{кг}/\text{м}^3$, $13,9 \cdot 10^{-8}$ і $34,5 \cdot 10^{-8}$ $\text{м}^2/\text{с}$.

Сливи при температурі нижче криоскопічної. Значення ентальпії плодів приведені в таблиці 13.38.

Таблиця 13.38

Ентальпія (кДж/кг) плодів кісточкових культур

Плоди (без кісточок)	W	Температура, К						
		233	243	253	263	265	268	273
Сливи	0,803	0	26,8	54,4	109,7	126,0	188,4	328,7
Персики	0,851	0	22,2	53,6	93,4	108,0	146,5	347,5
Черешня	0,770	0	26,8	55,4	115,1	130,6	192,6	320,3

Густина плодів сливи в результаті заморожування зменшується з 1030 до 980 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Теплоємність сливи ($W = 0,857$) при температурі нижче криоскопічної складає 1884 Дж/(кг·К). Теплопровідність заморожених плодів сливи приведена в таблиці 13.39.

Таблиця 13.39

Теплопровідність замороженого шару слив

Характеристики	T, К	ρ_{ϕ} , $\text{кг}/\text{м}^3$	λ , Вт/(м·К)
Мілка, тверда, суха	260...255	570	0,30
Велика, щільно упакована	259...254	610	0,24

Сливовий сік. Густина свіже-віджатого соку складає від $1032,6$ до $1049,3$ $\text{кг}/\text{м}^3$.

Густина ($\text{кг}/\text{м}^3$) замороженого сливового соку при $0,141 < n < 0,630$

$$\rho_{\phi} = 992 + 477 \cdot n. \quad (13.41)$$

Вироби з сливи. ТФХ соусу із чорносливу ($n = 0,267$) з томатом (11,5 %) приведені в таблиці 13.40. Ентальпія зацукрованого сливового повидла приведені у таблиці 13.35.

Таблиця 13.40

Теплофізичні характеристики соусу із чорносливу

Сливи	T, К	W	ρ_{ϕ} , $\text{кг}/\text{м}^3$	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, $\text{м}^2/\text{с}$
З кісточками	291	0,581	973	2950	0,42	15,0
Без кісточок	273	0,608	1104	2900	0,55	17,0

Ентальпія зацукрованого сливового повидла ($W=0,338$)

T, K	228	233	237	243	247	253	257	263	267	273	283
$h, \text{кДж/кг}$	10,5	24,9	40,1	66,1	86,1	103,8	113,8	128,9	139,1	154,8	181,6

У відповідності з даними по ентальпії зацукрованого сливового повидла ($W = 0,338$) його теплоємність в Дж/(кг·К) описується формулами :

при $251 < T < 267 K$

$$c = 2241 + 1,25 T, \quad (13.42)$$

при $267 < T < 283 K$

$$c = 72 + 9,375 T, \quad (13.43)$$

при $283 < T < 323 K$

$$c = 1661 + 3,75 T. \quad (13.44)$$

13.2.2. Вишні

Свіжі вишні. Густина вишні коливається від 970 до 1092 кг/м³.

Таблиця 13.42

Фізичні показники вишні

W	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$\rho_\phi, \text{кг/м}^3$	$P, \%$
0,809	1090	1083	0,64
0,846	1073	1053	1,86

Об'ємна маса в кг/м³ плодів в залежності від висоти їх шару при $15 < H < 55$ см:

$$\rho_n = 694,5 + 1,3 \cdot H. \quad (13.45)$$

Шпаруватість шару вишні в % при $15 < H < 55$ см:

$$S = 37,8 - 0,1175 \cdot H. \quad (13.46)$$

Теплоємність кислої вишні в Дж/(кг·К) в залежності від масової частки вологи і еквівалентного діаметра, коли $0,82 < W < 0,91$ і $26,0 < d_{\text{эк}} < 32,3$ см:

$$c = 1633 + 2135 \cdot W + 83,7 (0,073 + 0,605 \cdot 10^{-6} \cdot d_{\text{эк}}^3) \quad (13.47)$$

Теплопровідність кислої вишні в Вт/(м·К), коли $0,09 < n < 0,18$:

$$\lambda \cdot 10^3 = -476 - 156 \cdot n + 0,486 \cdot \rho_\phi + 0,135 \cdot c \quad (13.48)$$

Теплопровідність вишні ($W = 0,708$) при $\rho_\phi = 1070 \text{ кг/м}^3$ дорівнює $0,57 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, а при $W = 0,87 - 0,53 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$. Теплопровідність вишні ($\rho_\phi = 1040 \text{ кг/м}^3$) в киплячому шарі дорівнює $1,11 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$.

Температуропровідність терпкої вишні при $T = 303 \text{ К}$ складає $13,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. Температуропровідність кислої вишні в $\text{м}^2/\text{с}$ при $0,09 < n < 0,18$:

$$a \cdot 10^8 = 13,7 - 4,1 \cdot n \quad (13.49)$$

Для вишневої м'якоті сорту Любська в діапазоні густини теплових потоків $150 - 600 \text{ Вт/м}^2$ об'ємна теплоємність в $\text{мДж/(м}^3\cdot\text{К)}$, теплопровідність $[\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}]$ і температуропровідності ($\text{м}^2/\text{с}$) при $25 < t < 75^\circ\text{C}$

$$c\rho = 4,36 + 0,025 (t - 25) \pm 0,13 \quad (13.50)$$

$$\lambda = 0,505 \pm 0,044 \quad (13.51)$$

$$a \cdot 10^6 = [8,62 + 0,05 \cdot (t - 25)]^{-1} \pm 0,012 \quad (13.52)$$

В роботі показано, що на ефективні ТФХ плодів впливає рівень густини теплових потоків через продукт. Так, λ м'якоті вишні при $q = 150 - 200 \text{ Вт/м}^2$ становила $0,45 - 0,47$, а при $q = 500 - 600 \text{ Вт/м}^2$ $\lambda = 0,53 - 0,56 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$. Цей статистично підтверджений результат не ставить під сумнів відомий закон Фур'є $q = -\lambda \text{ grad } t$. Для м'якоті вишні, як і для інших продуктів, λ та інші ТФХ враховують сумарний ефект рушійних сил, цього разу додатковою силою може бути, наприклад, термовологопровідність.

ТФХ вишні ($W = 0,837$) дорівнюють: $\rho_\phi - 1081 \text{ кг/м}^3$, $c - 3790 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,52 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 15,1 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Вишні при температурі нижче кріоскопічної. Густина замороженої вишні (900 кг/м^3) менше, чим свіжої (1040 кг/м^3). Теплоємність замороженої вишні, коли $W = 0,82$ і $0,83$ відповідно дорівнює 1842 і $1884 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

Ентальпія (кДж/кг) вишні ($W = 0,77$) при $233 < T < 263 \text{ К}$

$$h = -689 + 3,0 \cdot T. \quad (13.53)$$

Вишневий сік. Густина свіжого вишневого соку складає від 1032 до 1049 кг/м^3 . Теплоємність вишневого соку ($W = 0,867$) дорівнює $3852 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

Таблиця 13.43

Густина (кг/м³) вишневого соку з 10% цукру

Т, К	Масова частки сухої речовини					
	0,10	0,20	0,30	0,40	0,50	0,60
293	1035	1082	1130	1179	1234	1285
303	1032	1078	1126	1175	1229	1280
313	1029	1074	1121	1170	1224	1273
323	1024	1070	1115	1164	1218	1266
333	1020	1065	1109	1158	1212	1260
343	1015	1060	1103	1151	1105	1253
353	1011	1054	1196	1144	1199	1246

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) вишневого соку при $0 < W < 1$ і $T = 293$ К

$$c\rho = 1947 + 3595 \cdot W - 1350 \cdot W^2 \quad (13.54)$$

Ентальпія вишневого соку ($W = 0,867$) при криоскопічної температурі ($T_k = 271,71$ К) дорівнює 360,06 кДж/кг.

Вироби із вишні.

Таблиця 13.44

ТФХ виробів із вишні

Вироби	W	T, К	ρ_ϕ , кг/м ³	c, Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Начинка	–	–	1345	2093	0,266	9,4
Пюре	–	299	892	4212	0,53	14,0
Пульпа:						
із серцевини вишні	0,923	300	1010	3972	0,462	11,5
із краю вишні	0,923	300	1010	3972	0,527	13,2

13.2.3. Черешні

Густина черешні складає: при $W = 0,702$ – 1072, при $W = 0,779$ – 1026 кг/м³. Об'єм повітря в плодах черешні дорівнює 1,6 – 3,5%. Об'ємна маса черешні 700 кг/м³.

Теплоємність плоду черешні ($W = 0,770$) без кісточок дорівнює 3601 Дж/(кг·К). Теплоємність черешні ($W = 0,82$ і $0,83$) при температурі нижче криоскопічної відповідно дорівнює 1840 і 1884 Дж/(кг·К).

Ентальпія черешні за температури нижче криоскопічної наведена в таблиці 13.45.

Таблиця 13.45

Теплофізичні характеристики черешні і черешневого соку при $T = 293 \text{ K}$

Продукт	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Черешня	0,750	1066	3490	0,54	16,5
Сік	0,867	1052	3852	0,55	13,6

Температуропровідність плодів черешні під час нагрівання в середовищі насиченої водяної пари ($T = 373 \text{ K}$) при їх $d = 20,3 \cdot 10^{-3} \text{ м}$ і об'ємній масі $902,5 \text{ кг/м}^3$ становить $16,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Вироби із черешні. Густина свіжого соку черешні складає від 1033 до 1070 кг/м³. Теплоємність компоту із черешні дорівнює 3624 Дж/(кг·К).

13.2.4. Персики

Свіжі персики. Густина персиків в залежності від їх вологості, сорту, пористості змінюється від 933 до 1081 кг/м³. Пористість персиків дорівнює 1,6...5,2%. Об'ємна маса персиків дорівнює 520...650 кг/м³. Шпаруватість шару персиків складає приблизно 42%.

Теплоємність персиків ($W = 0,851$) без кісточок дорівнює 3768 Дж/(кг·К).

Персики під час нагрівання і охолодження.

Таблиця 13.46

Теплофізичні характеристики персиків

W	T , К	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
0,885	301	930	3858	0,58	16,2
0,892	—	1027	3890	0,50	13,2
0,912	—	940 – 960	3936	0,50	13,8 – 13,9

Температуропровідність персиків в процесі нагріву при $272 < T < 300 \text{ K}$ і $\rho_{\phi} = 940 - 960 \text{ кг/м}^3$:

$$a \cdot 10^8 = -9,0 + 0,085 \cdot T. \quad (13.55)$$

Під час охолодження шару персиків ($W = 0,851$) повітрям ($T = 273 \text{ K}$)

вільної конвекції, ТФХ шару дорівнюють: $\rho_n - 541,4 \text{ кг/м}^3$, $c - 3848 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,195 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 9,21 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. При охолодженні м'якоті плодів персиків від 300 до 255 К, ТФХ дорівнюють: $\rho_\phi - 1041 \text{ кг/м}^3$, $c - 1004,9 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $a - 12,0 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$ і $\lambda - 1,25 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$.

При охолодженні шару плодів персиків висотою 60...65 мм ($W = 0,881$) повітрям вимушеної конвекції ефективні теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ і температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ при $1 < w < 10 \text{ с}$ і $T_{нов} = 273 \text{ К}$ $\lambda = 0,60$, $a = 29,0 \cdot 10^{-8}$.

В процесі охолодження в повітрі від 300 до 277 К температуропровідність цілого персика дорівнює $13,9 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Персики при температурі нижче кріоскопічної. Густина плодів персиків заморожених (950 кг/м^3) менша, ніж свіжих (1010 кг/м^3). Ентальпія персика ($W = 0,851$) при кріоскопічній температурі ($T_k = 271,59 \text{ К}$) дорівнює $354,25 \text{ кДж/кг}$.

Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ плодів персиків ($W = 0,88$)

$$c = 343 - \frac{11049,5}{\bar{T}_v - 273}, \quad (13.56)$$

де $\bar{T}_v$ – середня температура по об'єму.

Об'ємна маса (кг/м^3) піни, яка утворюється під час збивання соку із персиків ($n=0,30$),

$$\rho_n = 498 \times e^{0,0027 \times \tau^{0,5}} \quad (13.57)$$

де 498 – початкова об'ємна маса піни; τ – тривалість її старіння, хв.

13.2.5. Абрикоси

Густина абрикосів дорівнює при масовій частці вологи 0,828 і 0,867 відповідно 1109 і 886 кг/м^3 . Шпаруватість шару абрикосів дорівнює приблизно 42%.

Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ сушених абрикосів при $W = 0,263$ і $308 < T < 338 \text{ К}$

$$c = 1676 + 3,0 \cdot T. \quad (13.58)$$

ТФХ плодів абрикосів ($W = 0,839$) дорівнюють: $\rho_{\phi} - 1036 \text{ кг/м}^3$, $c - 3740 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $a - 13,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$, $\lambda - 0,51 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$. При охолодженні шару плодів абрикосів ($W = 0,874$) повітрям ($T = 273 \text{ К}$) вільної конвекції, ТФХ шару дорівнюють: $\rho_n - 649,2 \text{ кг/м}^3$, $c - 3828 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda - 0,243 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a - 9,66 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. При охолодженні абрикосів ($W = 0,874$, висота шару 60...65 мм) повітрям вимушеної конвекції, теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ і температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ при $1 < w < 10 \text{ м/с}$ і $T_{нов} = 273 \text{ К}$

$$\lambda = 0,482 + 0,189 \cdot w, \quad (13.59)$$

$$a \cdot 10^8 = 19,1 + 7,621 \cdot w. \quad (13.60)$$

Густина заморожених абрикосів (940 кг/м^3) менша, ніж свіжих (1000 кг/м^3). Теплоємність абрикосів ($W = 0,854$) при температурі нижче криоскопічної дорівнює $1930 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

Теплопровідність шару абрикосів в киплячому шарі ($\rho_{\phi} = 997 \text{ кг/м}^3$) дорівнює $1,23 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$

Таблиця 13.47

Ентальпія в кДж/кг абрикосів і вишні

Плоди	W	Температура, К							
		253	258	263	268	273	283	293	303
Абрикоси і вишні	–	0	20,5	49,8	116,0	236,1	261,3	307,3	–
Абрикоси	0,263	66,8	–	90,1	–	113,8	138,2	163,4	188,9

13.2.6. Кизил

Густина кизилу дорівнює 1094 кг/м^3 , а об'ємна маса (кг/м^3) в залежності від висоти шару при $15 < H < 55 \text{ см}$

$$\rho_n = 778 + 0,775 \cdot H. \quad (13.61)$$

Насипна шпаруватість кизилу (%) в залежності від висоти шару при $15 < H < 55 \text{ см}$:

$$S = 28,89 - 0,0725 \cdot H. \quad (13.62)$$

**Хімічний склад (%) сухих речовин плодів кісточкових культур і
їх теплоємність**

Плоди	Білки	Вуглеводи	Клітковина	Кислоти	Зола	$c_{ср}$ Дж/(кг·К)
Сливи	6,1	76,1	3,8	10,0	3,9	1391
Абрикоси	6,3	73,9	5,6	9,1	5,0	1385
Персики	6,7	77,0	6,7	5,2	4,4	1397
Вишні	5,5	77,9	3,4	9,0	4,1	1390
Черешні	7,3	82,0	2,0	5,3	3,3	1404
Кизил	6,7	64,7	10,0	13,3	5,3	1377

Теплоємність Дж/(кг·К) плодів кісточкових культур при $0 < W < 1$ і $T=293$ К

$$c = 1391 + 2769 \cdot W. \quad (13.63)$$

13.2.7. Енергетична цінність кісточкових плодів та виробів з них

Таблиця 13.49

Енергетична цінність кісточкових плодів та виробів з них

Продукт	E_c , кДж/кг
Слива свіжа	1800
Слива сушена (чорнослив)	11050
Варення зі слив	11840
Консерви:	
Пюре зі слив зі ксилітом	1460
Пюре зі слив з рисовим борошном	3310
Сік сливовий	2720
Компот зі сливи Угорка	4100
Компот зі сливи Ренклюд	3810
Компот сливовий з ксилітом	2430
Джем сливовий дієтичний	9330
Мідії з чорносливом	4440
Пюре із чорносливу	4600
Вишня свіжа	2050
Вишня сушена	11970
Консерви:	
Компот вишневий	4230
Сік вишневий	2220
Сік вишневий з сорбітом	2550

Продукт	Ец, кДж/кг
Компот вишневий з ксилітом	3510
Пюре з яблука і вишні	3770
Черешня свіжа	2180
Консерви:	
Компот з черешень	3510
Черешня в черешневому соку	1800
Компот черешневий з ксилітом	2510
Сік черешневий	2890
Персики свіжі	1840
Персики сушені	10290
Консерви:	
Компот «Персики половинками»	3510
Компот «Персики цілі»	3600
Сік персиковий	2720
Персики в персиковому соку	1590
Абрикоси свіжі	1920
Абрикоси сушені (урюк)	11630
Абрикоси сушені (курага)	11380
Консерви:	
Компот абрикосовий	3530
Сік абрикосовий	2340
Повидло абрикосове	10130
Пюре з абрикос	3180
Фруктовий суп із абрикос	4850
Абрикоси в абрикосовому соку з м'якоті	1590
Напій абрикосово-молочний	2720
Кизил свіжий	1880
Варення з кизилу	11440

13.2.8. Тепломасообмінні характеристики кісточкових

Таблиця 13.50

Випарна здатність

Продукт	Місяць	ε_k
Сливи	серпень	0,02
Абрикоси	червень	0,21
Персики	серпень	0,25
Вишня, черешня	червень	0,18

Теплота дихання сливи при $t = 5^\circ\text{C}$ складає 33,5 Вт/т. Коефіцієнт

транспірації сливи $K_t = 0,11 - 0,12$, персиків $K_t = 0,49 - 0,53$.

13.3. Плоди субтропічних культур

13.3.1. Мандарини

При температурі нижче криоскопічної теплоємність мандарин ($W = 0,873$) становить $2090 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$. Густина мандаринного соку ($n = 0,127$) дорівнює $1053 \text{ кг}/\text{м}^3$, а свіжого віджатого соку – $1035,2 \dots 1047,7 \text{ кг}/\text{м}^3$. Дійсна густина ($\text{кг}/\text{м}^3$) мандаринового соку і мандарин при $0 < W < 1$ і $T \approx 293 \text{ К}$

$$\rho_i = 1417 - 419 \cdot W. \quad (13.63)$$

Об'ємну теплоємність в $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$ моноліту мандаринів і мандаринового соку при $0 < W < 1$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c\rho = 1965 + 3390 \cdot W - 1168 \cdot W^2 \quad (13.64)$$

Фізичні показники порошку із мандаринових вичавок приведені в таблиці 13.24

13.3.2. Лимони

Густина лимонів складає $930, 1030 \dots 1169 \text{ кг}/\text{м}^3$, а їх об'ємна маса $769 \text{ кг}/\text{м}^3$. Шпаруватість шару лимонів дорівнює $17,3 - 42,0\%$. Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ лимонів при $0 < W < 1$

$$c = 1520 + 2667 \cdot W. \quad (13.64)$$

Теплоємність лимонів ($W = 0,893$) при температурі нижче криоскопічної складає $1952 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$.

Вміст газів в лимонах складає від $4,2$ до $30,7\%$ (сорт Новогрузинський). Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$ шару лимонів, покладених у вигляді прямокутного паралелепіпеда висотою 14 і шириною 50 см при шпаруватості шару 42% ,

при тепловому потоці, спрямованому вверху, $T = 295 \text{ К}$ і $\Delta T = 0 - 24 \text{ К}$

$$\lambda = 0,240 + 0,0050\Delta T, \quad (13.65)$$

при тепловому потоці, спрямованому вниз, $T = 295 \text{ К}$ і $\Delta T = 0 - 24 \text{ К}$

$$\lambda = 0,245 + 0,005\Delta T. \quad (13.66)$$

ТФХ висушеного порошку лимона дорівнюють: $\rho_n - 664 \text{ кг}/\text{м}^3$, $c - 1520 \text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$, $\lambda - 0,053 \text{ Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$, $a - 4,75 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$. Густина масла лимона при

$T = 293 \text{ K}$ складає 858 – 868, а солодкого лимону – 850 – 865 кг/м^3 .

Таблиця 13.51

Теплофізичні характеристики лимонів

W	$T, \text{ K}$	$\rho_{\phi}, \text{ кг/м}^3$	$c, \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$a\cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$	Прим.
0,78...0,79	98	–	3735	0,44	–	Плоди морожені
0,881	–	1072	3860	0,58	14,0	–
0,918	301	930	3952	0,525	14,25	–
0,899	301	1000	3898	0,49	12,6	Солодкий лимон
0,93	296	–	–	0,83	–	–
0,93	313	–	–	–	10,7	–

Лимонний сік. Густина свіжого лимонного соку дорівнює 1030...1045,6 кг/м^3 . Густина лимонного соку ($T \approx 293 \text{ K}$) при $n = 0,0695, 0,118$ і $0,1433$ складає відповідно 1028, 1048, 1058 кг/м^3 . Дійсна густина (кг/м^3) лимонного соку і лимонів при $0 < W < 1$ і $T \approx 293 \text{ K}$ має вигляд

$$\rho_i = 1404 - 406 \cdot W. \quad (13.67)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж/(м}^3\cdot\text{K)}$ лимонного соку і моноліту лимонів у вигляді:

$$c\rho = 1866 + 3482 \cdot W - 1161 \cdot W^2. \quad (13.68)$$

13.3.3. Апельсини

З збільшенням товщини шкірки густина (кг/м^3) плоду при $3,0 < \delta < 9,6 \text{ мм}$

$$\rho_{\phi} = 1054 - 27,45 \cdot \delta. \quad (13.69)$$

Таблиця 13.52

Густина і теплопровідність плодів апельсин

$d_{\text{екв}}, \text{ см}$	7,20	7,60	8,00	8,20	8,40	8,92	9,40
$\rho_{\phi}, \text{ кг/м}^3$	895	910	919	881	909	791	890
$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$	0,291	0,315	0,318	0,268	0,306	0,223	0,290

Об'ємна маса плодів складає 768 кг/м^3 , а шпаруватість шару – від 17,4 до 19,2%. Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$ плодів при $0 < W < 1$

$$c = 1520 + 2667 \cdot W. \quad (13.69)$$

Таблиця 13.53

Ентальпія в кДж/кг плодів апельсинів ($W = 0,807$)

T, K	243	253	258	263	273
h	20,10	43,96	60,26	83,32	353,38

Теплоємність в Дж/(кг·К) плодів при температурі нижче криоскопічної при $W = 0,81$

$$c = -221,9 - \frac{66992}{T_v - 273}. \quad (13.70)$$

Залежність теплопровідності в Вт/(м·К) плоду від товщини шкірки:

при $\delta < 7,7$ мм

$$\lambda = 0,495 - 0,0368 \cdot \delta, \quad (13.71)$$

при $3,0 < \delta < 9,6$ мм

$$\lambda = 0,406 - 0,0209 \cdot \delta. \quad (13.72)$$

Залежність теплопровідності в Вт/(м·К) плоду від його густини при $3,0 < \delta < 9,6$ мм і $790 < \rho_\phi < 971$ кг/м³

$$\lambda = 0,0076 \cdot \rho_\phi - 0,396. \quad (13.73)$$

Таблиця 13.54

Теплофізичні характеристики апельсинів

Зразок	W	$\rho_\phi, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг·К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м·К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Плід	0,82	887	3676	0,48	14,7
Плід	0,85	878	3768	0,415	12,5
Плід	0,58	980	2973	0,43	14,6
Суша речовина	0	664	1520	0,053	4,75
М'якоть	0,859	1030	3787	0,58	14,9

М'якоть апельсинів. Густина м'якоті від 1008 до 1074 кг/м³

Таблиця 13.55

Теплофізичні характеристики м'якоті апельсинів сорту Валенсія

W	$\rho_\phi, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг·К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м·К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
0,851	1011	3800	0,457	11,9
0,891	994	3900	0,469	12,1
0,928	980	3990	0,481	12,3

Шкірка апельсинів. На ТФХ шкірки суттєвий вплив справляє величина пористості ($P = 39,6 \dots 48,6\%$) і відносно мала масова частка вологи (табл. 13.56 і 13.57).

Таблиця 13.56

Масова частка вологи в елементах плоду апельсина сорту Валенсія

Елемент	Мінімум	Максимум	Середнє
Плід	0,831	0,899	0,865
Шкірка	0,684	0,816	0,751
М'якоть	0,851	0,928	0,891

Густина шкірки дорівнює 780 кг/м^3 . Теплоємність шкірки при $W = 0,684$, $0,751$ і $0,816$ відповідно складає 3380 , 3550 і $3710 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

Таблиця 13.57

Теплопровідність шкірки плодів апельсинів сорту Валенсія

Показник	Зразок					
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й
$T, \text{ К}$	298	296	296	294	293	294
$\delta, \text{ мм}$	4,09	4,19	4,27	4,01	3,10	3,30
$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	0,24	0,20	0,215	0,20	0,23	0,22

Апельсиновий сік. Густина (кг/м^3) соку при $0 < n < 0,70$ і $T = 294 \text{ К}$

$$\rho_{\phi} = 994,4 + 307 \cdot n + 282 \cdot n^2 \quad (13.74)$$

Таблиця 13.58

Ентальпія в кДж/кг апельсинового соку

$T, \text{ К}$	243	253	258	263	268	273	278	283	293	303
h	16,8	38,5	55,7	75,4	118,9	356,7	376,8	400,7	437,5	479,0

Ентальпія апельсинового соку ($W = 0,890$) при криоскопічній температурі ($T_k = 271,98 \text{ К}$) складає $369,60 \text{ кДж/кг}$. Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ соку при $0,3 < W < 1$ і $T = 298 \text{ К}$

$$c = 1510 + 2679 \cdot W. \quad (13.75)$$

Таблиця 13.59

Теплофізичні характеристики апельсинового соку

n	T, K	$\rho_{\phi}, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
–	255	1009	4606	2,39	51,4
–	293	1043	3894	0,55	13,6
0,109	293	1044	3882	0,56	13,8

Апельсиновий сироп. Густина в кг/м^3 і теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$ сиропу при $293 < T < 343 \text{ K}$

$$\rho_{\phi} = 1549 - 0,67T, \quad (13.76)$$

$$c = 1820 + 3,52T. \quad (13.77)$$

Об'ємна теплоємність в $\text{кДж/(м}^3\cdot\text{K)}$ сиропу при $293 < T < 343 \text{ K}$

$$c\rho = 2819 + 4,23 \cdot T - 0,00236 \cdot T^2. \quad (13.78)$$

Таблиця 13.60

Теплопровідність і температуропровідність апельсинового сиропу

ТФХ	Температура, K				
	303	313	323	333	343
$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	0,406	0,460	0,506	0,540	0,563
$\alpha \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	10,4	11,75	12,8	13,5	14,1

Теплоємність плодів субтропічних культур при $T = 293 \text{ K}$

$$c = 1387 + 2800 \cdot W. \quad (13.78)$$

13.3.4. Енергетична цінність субтропічних культур та виробів з них

Таблиця 13.61

Енергетична цінність субтропічних культур та виробів з них

Продукт	$E_c, \text{кДж/кг}$
Мандарини свіжі	1590
Консерви:	
Сік мандариновий	1720
Компот мандариновий	3100
Лимони свіжі	1300
Сік лимоновий	1050
Апельсини свіжі	1590
Сік апельсиновий	2300
Грейпфрути свіжі	1460
Сік грейпфрутовий	1300

13.3.5. Тепломасообмінні характеристики цитрусових

Випарна здатність апельсинів та мандаринів в березні складає відповідно, 0,07 та 0,1. Теплота дихання апельсинів при $t = 3,3; 5$ та $8,9^{\circ}\text{C}$, дорівнює 13,0; 15,3 та 21 Вт/т. Коефіцієнт транспірації лимонів коливається від 130 до 230 в середньому 186, апельсинів від 25 до 225, в середньому 117 мт/(кг·с·МПа).

13.4. Ягоди і продукти із них

13.4.1. Виноград

Таблиця 13.62

Густина ($\text{кг}/\text{м}^3$) виноградних грон і їх окремих елементів при $T=293\text{ K}$

Сорт винограду	Соки ягід	Грона	Ягоди	Гребни	Насіння	Шкірочка
Ріслінг	1075– 1083	1071– 1086	1077– 1087	1037– 1064	1130– 1190	1115–1130
Аліготе	1070– 1087	1065– 1090	1072– 1090	1041– 1069	1160– 1190	1115–1130
Ркацітелі	1075– 1087	1075– 1091	1078– 1092	1043– 1076	1170– 1230	1116–1122

Теплоємність винограду в інтервалі температур $273 - 373\text{ K}$ складає $3768\text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{K})$. Ефективні теплопровідність $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{K})$ і температуропровідність $\text{м}^2/\text{с}$ винограду ($W = 0,834$) висотою шару $60\dots65\text{ мм}$ при його охолодженні повітрям ($T = 273\text{ K}$) вимушеної конвекції при $1 < w < 10\text{ м}/\text{с}$

$$\lambda = 0,061 + 0,251 \cdot w, \quad (13.79)$$

$$a \cdot 10^8 = 2,0 + 12,207w. \quad (13.80)$$

Теплоємність ізюму ($W = 0,245$) дорівнює $1970\text{ Дж}/(\text{кг}\cdot\text{K})$.

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{K})$ винограду при температурі нижче криоскопічної $W = 0,83$

$$c = -1122 - \frac{104658,2}{T_v - 273}. \quad (13.81)$$

Таблиця 13.63

Теплофізичні характеристики винограду і виробів із нього при $T \approx 293 \text{ К}$

Продукт	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	c , Дж/(кг·К)	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Ягоди	0,795	1068	3620	3866	0,51	13,1
Ягоди	0,836	1040	3840	3994	0,52	13,1
Сік	0,847	1062	3810	4046	0,54	13,2
Мезга	–	1294	3898	5044	0,62	12,3

Мезга. Густина в кг/м³, об'ємна маса в кг/м³ і пористість (%) мезги в залежності від вмісту в ній соку C для промислових сортів винограду описуються при $35 < C < 67$ дал/Т формулами:

$$\rho_{\phi} = 1159 - 1,03 C, \quad (13.82)$$

$$\rho_n = 510 + 7,57 C, \quad (13.83)$$

$$P_{\phi} = 60 - 0,8 C. \quad (13.84)$$

Таблиця 13.64

Теплоємність мезги

$n_{\text{цук}}$	0,10	0,15	0,20	0,25	0,30
c , Дж/(кг·К)	3601	3475	3391	3308	3182

Таблиця 13.65

Теплопровідність в Вт/(м·К) мезги винограду

$n_{\text{цук}}$	Температура, К				
	273	293	313	333	353
0,10	0,547	0,593	0,628	0,651	0,663
0,15	0,523	0,5815	0,616	0,640	0,651
0,20	0,512	0,588	0,593	0,616	0,640
0,25	0,500	0,547	0,5815	0,605	0,616
0,30	0,477	0,529	0,558	0,593	0,605

Таблиця 13.66

Теплофізичні характеристики мезги винограду сорту Мускат білий

ТФХ	Температура, К			
	273	293	313	333
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1297	1294	1288	1286
c , Дж/(кг·К)	3863	3898	3890	3894
λ , Вт/(м·К)	0,565	0,623	0,664	0,697
$a \cdot 10^8$, м ² /с	11,1	12,3	13,25	13,9

Виноградний сік. Густина (кг/м³) виноградного соку
при $0,171 < n < 0,217$ і $293 < T < 363$ К

$$\rho_{\phi} = 1088 + 522 \cdot n - 0,38 \cdot T, \quad (13.85)$$

при $0,15 < n < 0,75$ і $273 < T < 343$ К

$$\rho_{\phi} = 1037 + 686 \cdot n - 0,25 \cdot T - 0,42 \cdot n \cdot T. \quad (13.86)$$

Таблиця 13.67

Теплофізичні характеристики соку із винограду сорту Мускат білий

ТФХ	Температура, К						
	273	283	293	303	313	323	333
ρ_{ϕ} , кг/м ³	1117	1114	1111	1107	1110	1098	1091
c , Дж/(кг·К)	3814	3798	3793	3786	3785	3785	3789
λ , Вт/(м·К)	0,509	0,531	0,566	0,590	0,604	0,613	0,626
$\alpha \cdot 10^8$, м ² /с	11,1	11,7	12,3	12,8	13,25	13,6	13,9

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) виноградного соку і моноліту винограду при $0 < n < 1$ і $273 < T < 343$ К

$$c\rho = 4343 - 16 \cdot n - 1,0 \cdot T - 0,75 \cdot T \cdot n - 1910 \cdot n^2 + 1,17 n^2 \cdot T. \quad (13.87)$$

Температуропровідність в м²/с виноградного соку при $273 < T < 298$ К і $0,20 < n < 0,60$

$$\alpha \cdot 10^8 = -11,47 - 5,5 \cdot n + 0,09 \cdot T - 0,1 \cdot n \cdot (T - 273). \quad (13.88)$$

Виноградний сік при $T < T_k$. Ентальпія виноградного соку ($W = 0,847$) при криоскопічній температурі ($T_k = 271,08$ К) складає 350,99 кДж/кг. Теплопровідність виноградного соку з пониженням температури збільшується (табл. 12.68). Поки сік залишається рідким, його теплопровідність незначно збільшується, а в процесі кристалізації – помітно.

Таблиця 13.68

Теплопровідність в Вт/(м·К) виноградного соку

n	Температура, К				
	273	263	253	243	233
0,10	0,451	0,452	0,593	0,815	1,236
0,20	0,418	0,420	0,502	0,700	0,952
0,30	0,300	0,305	0,402	0,479	0,720
0,40	0,282	0,280	0,349	0,462	0,650

Температуропровідність в м²/с в інтервалі температури 233 – 268 К
при $n = 0,10$

$$a \cdot 10^8 = 143,4 - 0,533 \cdot T, \quad (13.89)$$

при $n = 0,20$

$$a \cdot 10^8 = 128,4 - 0,477 \cdot T, \quad (13.90)$$

при $n = 0,30$

$$a \cdot 10^8 = 94,1 - 0,349 \cdot T, \quad (13.91)$$

при $n = 0,40$

$$a \cdot 10^8 = 53,6 - 0,198 \cdot T. \quad (13.92)$$

Порошок із виноградних кісточок. Фізичні показники порошку із виноградних кісточок приведені в таблиці 13.24. Теплопровідність порошку із виноградних кісточок визначається формулою (13.21)

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини порошку із виноградних кісточок при $291 < T < 354$.

$$c_{cp} = 1098 + 1360 \cdot M + (0,95 + 1,9 \cdot M) (T - 291) \quad (13.93)$$

де M – масова частка масла у виноградних кісточках.

13.4.2. Смородина

Густина свіжої смородини складає 1070, а замороженої – 950 кг/м³.

Об'ємна маса червоної і чорної смородини складає від 150 до 250 і 680 кг/м³. В ягодах смородини міститься від 3,4 до 8,2% повітря (по об'єму). Теплоємність свіжої чорної і червоної смородини однакова і в залежності від масової частки вологи складає 3642...3893 Дж/(кг·К).

При температурі нижче криоскопічної теплоємність смородини дорівнює: при $W = 0,829 - 1884$, при $W = 0,848 - 1926$ і при $W = 0,874 - 1884$ Дж/(кг·К). В інтервалі температур 263 – 258 К при густині чорної смородини (без плодоніжок) 640 кг/м³ її теплопровідність дорівнює 0,31 Вт/(м·К). Густина свіжого соку червоної і чорної смородини відповідно складає 1047 і 1060 кг/м³. Густина соку із червоної і чорної смородини при $T = 288$ К відповідно дорівнює 1036 і

1039 кг/м³. Густина в кг/м³ соку із чорної і червоної смородини при температурі замерзання при $0,135 < n < 0,537$.

$$\rho_{\phi} = 994 + 472 \cdot n. \quad (13.94)$$

13.4.3. Журавлина

При температурі нижче криоскопічної теплоємності журавлини ($W = 0,874$) дорівнює 1926 Дж/(кг·К).

Таблиця 13.69

Фізичні показники мезги і соку із ягід

Ягоди	Мезга			Сік		
	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	ρ_{me} , кг/м ³	W	ρ_{ϕ} , кг/м ³	ρ_{me} , кг/м ³
Журавлина	0,8513	1064	1432	0,8857	1052	1452
Брусниця	0,8397	1062	1387	0,8818	1048	1404

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) журавлиного соку і моноліту журавлини при $0 < W < 1$ і $T = 293$ К:

$$c\rho = 1985 + 3474 \cdot W - 1280 \cdot W^2. \quad (13.95)$$

13.4.4. Агрис

Густина агрису складає 1040, а об'ємна маса 150 – 400 кг/м³. Розрахункове значення теплоємності сухих речовин агрису приймають рівним 1384 Дж/(кг·К).

Таблиця 13.70

Теплоємність агрису

Показник	$T > T_k$				$T > T_k$		
	W	W	W	W	W	W	W
c , Дж/(кг·К)	0,883	0,889	0,900	0,883	0,889	0,900	0,900
	3770	3768	3850	1930	1926	1930	1926

Таблиця 13.71

Теплопровідність агрису

Ягоди	T , К	ρ_{ϕ} , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)
Різних розмірів, сухі	262 – 254	580	0,28
Різних розмірів, зволожені	259 – 253	630	0,33

13.4.5. Малина

Густина малини ($W = 0,806 - 0,822$) складає $950 \dots 1030 \text{ кг/м}^3$, а об'ємна маса – $350 \dots 650 \text{ кг/м}^3$.

Розрахункове значення теплоємності сухих речовин дорівнює $1388 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

Таблиця 13.72

Ентальпія в кДж/кг ягід (при $T = 233 \text{ К } h = 0$)

Ягоди	W	Температура, К								
		243	253	258	263	268	273	278	283	288
Малина	82,7	22,19	42,72	59,45	80,81	119,75	342,50	360,08	378,92	397,76
Чорниця	85,1	22,19	41,03	57,36	78,72	115,14	349,20	366,36	385,20	403,6
Ожина	85,1	22,19	41,03	57,36	78,72	115,4	349,20	366,36	385,20	403,6
Виноград	79,3	24,70	55,27	75,37	98,39	–	366,36	–	–	–

Теплоємність малини $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$.

$$c = 1380 + 2800 \cdot W. \quad (13.96)$$

При охолодженні шару малини ($W = 0,846$) повітрям ($T = 273 \text{ К}$) вільної конвекції теплофізичні характеристики дорівнюють: $\rho_f = 492,5 \text{ кг/м}^3$, $c = 3750 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$, $\lambda = 0,204 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$, $a = 10,93 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

При охолодженні шару малини (довжина $230 - 290$, ширина $385 - 486$, висота $60 - 65 \text{ мм}$) повітрям вимушеної конвекції теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ і температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ при $1 < w < 10 \text{ м/с}$ і $T_{нов} = 273 \text{ К}$

$$\lambda = 0,147 + 0,268 \cdot w - 0,0129w^2, \quad (13.97)$$

$$a \cdot 10^8 = 6,56 + 14,756 \cdot w - 0,647 \cdot w^2. \quad (13.98)$$

Таблиця 13.73

Теплофізичні характеристики малини і виробів із неї

Продукт	W	$\rho_f, \text{ кг/м}^3$	$c, \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{ м}^2/\text{с}$
Ягоди	0,843	998	3750	0,49	13,1
Сік	0,882	1046	3894	0,55	13,6
Сік	0,882	1050	3857	0,56	13,8
Начинка	–	1420	2395	0,339	9,9

Ентальпія малини ($W = 0,885$) при криоскопічній температурі ($T_k = 271,93 \text{ К}$) дорівнює $369,37 \text{ кДж/кг}$.

Для визначення теплоємності в Дж/(кг·К) ягід рекомендуються формули, які слушні при $W = 0 - 1$ і $T = 293$ К:

для брусниці і винограду, полуниці, лохини і черешні

$$c = 1402 + 2785 \cdot W, \quad (13.99)$$

для ожини, агрусу, і малини

$$c = 1384 + 2803 \cdot W, \quad (13.100)$$

для журавлини, обліпихи і смородини

$$c = 1367 + 2820 \cdot W. \quad (13.101)$$

13.4.6. Енергетична цінність ягід та виробів із них

Таблиця 13.74

Енергетична цінність ягід та виробів із них

Продукт	Ец, кДж/кг
Виноград свіжий	2890
Виноград сушений (родзинки)	11550
Виноград сушений (кишмиш)	11670
Компот з винограду	3220
Сік виноградовий	3010
Смородина свіжа	1670
Порічки білі свіжі	1630
Порічки червоні свіжі	1590
Сік смородиновий	1630
Джем зі смородини	11760
Пюре яблучно-смородинове з ксилітом	3390
Агрис свіжий	1840
Малина свіжа	1720
Варення з малини	11340
Сік малиновий	1590
Брусниця свіжа	1670
Полуниці свіжі	1720
Сік з полуниці	1510
Варення з полуниці	11800
Полуниці подрібнені з цукром	4270

13.4.7. Тепломасообмінні характеристики ягід

Випарна здатність винограду «Шасла біла» в серпні складає 0,08; полуниці та малини в червні – 0,28; смородини та агрусу в червні – 0,14.

Теплота дихання малини при 5°C – 145; при 10°C – 284 Вт/т; суниці при 5°C – 72; при 15°C – 185 Вт/т.

Коефіцієнт транспірації винограду коливається від 21 до 254, в середньому $K_t = 21$ мг/(кг·с·МПа).

РОЗДІЛ 14. ЗЕРНО, КРУПИ

14.1. Злакові культури

14.1.1. Пшениця

Суша речовина зерна пшениці. Істинна густина сухої речовини зерна пшениці складає приблизно 1480 кг/м^3 . Густина сухої речовини різних сортів пшениці відрізняються незначно (таблиця 14.1).

Таблиця 14.1

Фізичні показники зерна пшениці

Показник	W, %	Сорт		
		Цезіум 31	Саратовська 29	Безоста 1
ρ , кг/м^3	0	1440	1445	1454
П, %		2,7	2,4	1,8
ρ_u , кг/м^3	11,5	1424	1424	1424
ρ , кг/м^3		1403	1416	1420
П, %		1,5	0,6	0,3
ρ_n , кг/м^3	11,5	800	795	875
S, %		43	43,85	38,4

Таблиця 14.2

Хімічний склад сухої речовини пшениці

Пшениця	Склад, %					С _{ср} , Дж/(кг·К)
	білок	жир	вуглеводи	клітковина	зола	
М'яка озима борошніста	11,82	2,35	83,58	2,29	1,80	1464
М'яка озима скловидна	12,60	2,13	82,40	2,81	1,94	1463
М'яка яра склоподібна	15,54	2,33	79,06	3,04	1,98	1470
Тверда яра	15,49	2,82	78,91	2,77	1,98	1470

Характеристика одиничної зернівки. З підвищенням вологості зернівки пшениці істинна густина її зменшується і значення її несуттєво залежить від сорту пшениці.

Густина зернівки пшениці збільшується по мірі переходу до вищої фази зрілості. При молочній, восковій і повній фазах зрілості відповідно, в середньому, складає 1150 , 1240 і 1300 кг/м^3 .

Таблиця 14.3

Густина * (кг/м³) зерновки пшениці та її анатомічних частин

Пшениця	Зерновка	Ендосперм	Зародок	Оболочки
Озима	$\frac{1374}{1315 \text{ и } 1415}$	$\frac{1472}{1444 \text{ и } 1513}$	$\frac{1275}{1154 \text{ и } 1318}$	$\frac{1106}{890 \text{ и } 1220}$
Яра м'яка	$\frac{1366}{1328 \text{ и } 1393}$	$\frac{1471}{1431 \text{ и } 1501}$	$\frac{1290}{1241 \text{ и } 1369}$	$\frac{1066}{807 \text{ и } 1230}$
Яра тверда	$\frac{1383}{1323 \text{ и } 1415}$	$\frac{1482}{1440 \text{ и } 1511}$	$\frac{1285}{1236 \text{ и } 1393}$	$\frac{1115}{950 \text{ и } 1202}$

* В чисельнику приведені середні значення, в знаменнику – мінімальні і максимальні.

Густина (кг/м³) зернівки пшениці різних сортів, типів і видів в залежності від вологості при $11 < W < 20\%$ і умові, що $P=0,9 + 0,22W$

$$\rho = 1464 - 7,7W \quad (14.1)$$

Густина зернівки пшениці зменшується не тільки з підвищенням вологості, але й температури, особливо при $T > 308 \text{ K}$ (таблиця 14.4).

Таблиця 14.4

Зміна густини (кг/м³) зернівки пшениці в залежності від температури

Сорт	W, %	Температура, К		
		308	318	328
Білоцерківська 198	13,4	1358	1349	1323
	17,4	1334	1328	1313
	19,8	1310	1305	1300
Безоста 1	13,5	1386	1382	1370
	17,0	1374	1368	1364
	19,6	1338	1332	1326

Густина зернівки пшениці зменшиться при збільшенні тривалості її гідротермічної обробки, і тим суттєвіше, чим вище температура води (таблиця 14.5).

По мірі збільшення ступеня луцення зернівки пшениці густина її збільшується (таблиця 14.6), оскільки при цьому видаляються покрови оболонки, густина яких менше густини ендосперму і зародку.

Таблиця 14.5

**Густина (кг/м³) зернівки пшениці сорту Лютесценс 758
після нагрівання в воді**

Температура води, К	Тривалість, хв				
	0	15	30	45	60
313	1300	1295	1290	1288	1275
323	1300	1284	1275	1268	1263

Таблиця 14.6

Фізичні показники пшениці і її продуктів переробки в крупу

Найменування	W, %	ρ , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³	S, %
Ціле зерно	12,9	1350	790	41,5
Продукт після 2 – ї системи луцення	12,9	1390	824	40,7
Те, же після 3 – ї системи шліфування	13,0	1420	779	45,1
Те же, після 5 – ї системи шліфування	12,8	1410	810	42,5

Дані по теплоємності шару зерна пшениці, які викладено в наступному розділі, справедливі і для окремих зернівок. Теплоємність (Дж/(кг·К)) зернівок пшениці сортів Пиротрикс 28, Грекум 114 і Миронівська ювілейна

при $0 < W_c < 7\%$ і $238 < T < 328$ К

$$c = 913 - 43,2W_c + 1,9T + 0,22W_c T \quad (14.2)$$

при $7 < W_c < 20\%$ і $238 < T < 328$ К і

при $7 < W_c < 38\%$ і $273 < T < 328$ К

$$c = 665 - 16,5W_c + 2,2T + 0,20W_c T \quad (14.3)$$

Теплопровідність зернівки пшениці з підвищенням вологості від 0..5 до 10..15% збільшується, а при подальшому підвищенні - зменшується (таблиця 14.7).

Таблиця 14.7

ТФХ зернівки пшениці при температурі 293К

Показник	Вологість, W%						
	5	10	15	20	25	30	35
λ , Вт/(м·К)	0,388	0,436	0,429	0,423	0,416	0,410	0,4035
$a \cdot 10^8$, м ² /с	–	–	16,55	15,3	14,05	12,8	11,55
ρ , кг/м ³	–	–	1335	1285	1253	1245	1255

Теплопровідність (Вт/(м·К)) зернівки пшениці сортів Пиротрикс 28, Грекум 114 и Миронівська ювілейна в залежності від вологості при $4 < W_c < 14 \%$ і $273 < T < 328 \text{ K}$

$$\lambda \cdot 10^3 = 2T + 0,2W_c T - 49W_c - 246 \quad (14.4)$$

при $14 < W_c < 38 \%$ і $273 < T < 328 \text{ K}$

$$\lambda \cdot 10^3 = 29T - 0,1W_c T + 28W_c - 400,7 \quad (14.5)$$

Теплопровідність (м²/с) зернівки пшениці має вигляд:

для рядової при $11 < W_c < 28 \%$

$$a \cdot 10^8 = 15,3 - 0,167W_c \quad (14.6)$$

для сортів Пиротрикс 28, Грекум 114 и Миронівська ювілейна:

при $12 < W_c < 38 \%$ і $273 < T < 328 \text{ K}$

$$a \cdot 10^8 = 0,45 W_c + 0,115T - 13,4 - 0,0024 W_c T \quad (14.7)$$

Зі збільшенням еквівалентного діаметру зернівки пшениці від 2 до 3,6..3,8 мм щільність зерна підвищується, а при більших діаметрах зменшується.

Таблиця 14.8

Фізичні показники насипу пшениці ($W = 9,8\%$)

Тип	ρ , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³	S, %
Тверда	1290	773	40,1
М'яка	1320	797	39,6

З підвищенням вологості з 10 до 30% натура зерна зменшується від 805 до 650 кг/м³, а при зволоженні зерна більше 30..35% – збільшується и при вологості 35, 40 и 45% відповідно складає 638, 652 и 682 кг/м³.

Таблиця 14.9

Ущільнення (%) зерна пшениці в залежності від тривалості струшування.

W, %	Тривалість, год				
	1	2	3	4	5
14,4	7	8	8,5	8,5	8,5
20,6	7	7,5	8	8	8
33,4	8,5	9	9,5	9,5	9,5

Між шпаруватістю (%) і вологістю зерна пшениці справедлива рівність:

при $10 < W_c < 20 \%$

$$S = 36,5 + 0,5 W_c \quad (14.8)$$

Різниця між значеннями теплоємності лушеного і не лушеного зерна пшениці невелика і зменшується з підвищенням температури зерна (таблиця .14.10)

Таблиця 14.10

Теплоємність в Дж/(кг·К) зерна пшениці при $W = 15\%$.

T, К	Зерна		Різниця, %
	не лушене	лушене	
313 – 293	1528	1641	7,4
328 – 293	1943	1922	1,1
343 – 293	2056	2056	0,0

Теплоємність в Дж/(кг·К) зерна пшениці в залежності від визначних факторів :

при $0 < W < 10 \%$ і $243 < T < 333 \text{ К}$

$$c = 756 - 18,7W + 2,36T + 0,113 WT \quad (14.10)$$

при $10 < W < 30 \%$ і $243 < T < 333 \text{ К}$

$$c = 884 - 31,5W + 0,7T + 0,27 WT \quad (14.11)$$

Серед великої кількості формул для визначення теплопровідності найбільш надійними є:

при $T = 287 \dots 323$, $W = 5 \dots 22 \%$

$$\lambda = 0,087 + 0,0017W + 0,000169T \quad (14.12);$$

при $T = 246 \dots 293$, $W = 4 \dots 22 \%$

$$\lambda = A + BW \quad (14.13)$$

Таблиця 14.11

Коефіцієнти А та В в формулі 14.13

T, К	A	B10 ⁵	T, К	A	B10 ⁵
246	0,144	95	274	0,136	136
256	0,141	94	278	0,144	95
267	0,133	154	293	0,140	141

Таблиця 14.12

Температуропровідність зерна пшениці

Тип	Показники	Вологість, %			
		3	13	18	22
Тверда	ρ_n , кг/м ³	763	756	–	740
	$a \cdot 10^8$, м ² /с	10,44	8,97	–	8,28
М'яка	ρ_n , кг/м ³	745	755	755	734
	$a \cdot 10^8$, м ² /с	10,42	8,86	8,61	8,25

Таблиця 14.13

Температуропровідність зерна пшениці сорту Саратовська 29

ρ_n , кг/м ³ при $W=14,6\%$	$a \cdot 10^8$, м ² /с		ρ_n , кг/м ³	$a \cdot 10^8$, м ² /с	
	нагрівання	охолодження		нагрівання	охолодження
793	8,73	8,83	704	7,16	7,06
828	8,75	8,63	742	7,53	7,25
836	8,89	8,95	755	7,47	7,09
	Середнє			Середнє	
819	8,79	8,80	734	7,39	7,13

Запропоновано декілька формул для визначення температуропровідності (м²/с) зерна пшениці:

сорт Миронівська ювілейна при $293 < T < 333$ К і $10 < W < 30$ %

$$a \cdot 10^8 = 0,15w + 0,04T - 5,94 \quad (14.14)$$

сорт не визначений при $278 < T < 323$ К і $5 < W < 22\%$

$$a \cdot 10^8 = 0,065w + 0,0057T + 6,80 \quad (14.15)$$

сорт Саратовська 29 при $273 < T < 333$ К і $8 < W < 12\%$

$$\ln(a \cdot 10^3) = -7157 + 3,87(T - 273) + 0,25W(T - 273) \quad (14.16)$$

сорт Саратовська 29 при $273 < T < 333$ і $12 < W < 20\%$

$$\ln(a \cdot 10^3) = -7169 + 7,51(T - 273) \quad (14.17)$$

Таблиця 14.14

Температуропровідність ($a \cdot 10^8$, м²/с) зерна пшениці сорту Саратовська 29 при $\rho_n = 760$ кг/м³

W, %	Температура, К			W, %	Температура, К		
	233	253	273		233	253	273
4	9,4	7,9	7,3	20	5,5	5,5	6
8	8,2	7,3	7,4	24	4,2	4,4	5,7
12	7,3	6,8	7,4	28	4,7	4,9	5,7
16	6,2	6	7,3				

Залежність температуропровідності ($\text{м}^2/\text{с}$) зерна пшениці від температури описується формулами:

сорт Аврора при $233 < T < 333$ і $W = 3,8 \%$

$$a \cdot 10^8 = 21,86 - 0,04125T \quad (14.16)$$

сорт Саратовська при $233 < T < 333 \text{ К}$, $\rho_n = 760 \text{ кг/м}^3$,

при $8 \leq W \leq 12 \%$,

$$\ln(a \cdot 10^3) = -7160 - 5,52(T - 273) + 0,46W(T - 273) \quad (14.17)$$

при $12 \leq W \leq 16\%$,

$$\ln(a \cdot 10^3) = -7160 - 4,20(T - 273) + 0,35W(T - 273) \quad (14.18)$$

при $16 \leq W \leq 20\%$,

$$\ln(a \cdot 10^3) = -7194 + 1,60(T - 273) \quad (14.19)$$

Таблиця 14.15

Енергетична цінність зерна пшениці

Пшениця	Ец, кДж/г
м'яка озима	13,31
м'яка яра	13,18
тверда	13,39

14.1.2. Жито

Густина зернівки жита збільшується з настанням стиглості. Вона залежить також від сорту (таблиця 14.16) і місця вирощення жита.

Таблиця 14.16

Густина (кг/м^3) зерновок жита в залежності від фази спілості

Сорт	Фази спілості		
	молочна	воскова	повна
Вятка	1123	1195	1280
Авангард	1100	1145	1232
Безенчукська1	1117	1164	1248
Єлісеєвська	1108	1165	1255

Щільність (кг/м^3) зернівки жита з підвищенням вологості зменшується

при $0 < W < 50 \%$

$$\rho = 1483 - 6,43W \quad (14.20)$$

Залежність щільності ($\text{кг}/\text{м}^3$) зерна жита від вологості

при $17 < W < 50 \%$

$$\rho_n = 975 - 20,5W + 0,285W^2. \quad (14.21)$$

Таблиця 14.17

Середня щільність зерна жита

Сорт	$\rho_n, \text{кг}/\text{м}^3$	Сорт	$\rho_n, \text{кг}/\text{м}^3$
Авангард	725	Омка	714
Беняконська	735	Саратовська 1	742
Вятка	718	Таращанська 2	722
Долинська	714	Харківська 194	725
Житкинська	709	Новозибківська	740
Казанська	729	Вороніжська СХІ	736
Лісіцина	726	Веселоподолянська	737
Маничська	723		

Струшуванням можна збільшити щільність зерна жита з 673 до 721 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ зерна жита:

при $0 \leq W \leq 27 \%$ і $T = 283 - 323 \text{ К}$

$$c = 1272 + 37,6W \quad (14.22)$$

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ зерна жита з підвищенням температури збільшується

при $303 < T < 343 \text{ К}$ і $W = 20,3 \%$

$$c = 23 + 6,45T. \quad (14.23)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$ зерна жита

при $5 < W < 22 \%$ і $278 < T < 323 \text{ К}$

$$\lambda = 0,084 + 0,00093W + 0,000172T \quad (14.24)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ зерна жита

при $5 < W < 22 \%$ і $278 < T < 323 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 6,97 + 0,04W + 0,0056T \quad (14.25)$$

ТФХ червоного житнього солоду ($W = 11,6\%$) при температурі 294 К рівні:

$$\rho_n = 613 \text{ кг/м}^3, c = 1320 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}, \lambda = 0,181 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}, a = 22,5 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}.$$

Таблиця 14.18

Густина геміцелюлози і пентазини

Зразок	Геміцелюлоза		Гумі – речовина	
	W, %	ρ , кг/м ³	W, %	ρ , кг/м ³
Жито	10,1	1266	7,4	1148
Замочене зерно	10,4	1316	10,3	790
Солод тридобовий	12	1402	9,5	925
Морений солод:				
двохдобовий	8,4	1385	9,9	1271
п'ятидобовий	10,3	1276	10,1	1055

14.1.3. Овес

Щільність зернівки вівса збільшується при переході від нижчої фази зрілості до вищої (таблиця 14.19).

Голозерного – 1310 кг/м³. Щільність ядра зерновки вівса (1316 кг/м³) більше, ніж зернівки (1216 кг/м³).

Таблиця 14.19

Щільність (кг/м³) зернівки вівса в залежності від фази зрілості і сорту

Сорт	Фази спілості		
	МОЛОЧНА	ВОСКОВА	ПОВНА
Дипе	907	1005	1087
Московська А – 315	931	1073	1142
Перемога	970	1091	1137
Верхнячський	992	1043	1147
Середнє за даними 14 сортів і видів	960	1035	1130

Таблиця 14.20

Густина (кг/м³) зернівки вівса

Зерно	Вологість, %			
	12	14	16	18
Лущене	1351	1349	1340	1335
Нелущене	1275	1270	1260	1240

Залежність щільності вівса від вологості:

при $0 < W < 50 \%$

$$\rho = 1513 - 6,91W \quad (14.26)$$

Залежність щільності в кг/м^3 зерна вівса від його вологості,
при $15 < W < 50 \%$

$$\rho_n = 773 - 23,1W + 0,363W^2. \quad (14.27)$$

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ зерна вівса в залежності від вологості
при $0 < W < 29 \%$ і $T = 283 \dots 313 \text{ К}$

$$c = 1282 + 35,5W \quad (14.28)$$

Залежність теплоємності в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ зерна вівса від температури
 $303 < T < 343 \text{ К}$ і $W = 20,3 \%$

$$c = 23 + 6,45T. \quad (14.29)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$ зерна вівса
при $5 < W < 22 \%$ і $278 < T < 323 \text{ К}$

$$\lambda = 0,054 + 0,00221W + 0,000182T \quad (14.30)$$

Формула (14.30) справедлива при умові, що щільність (кг/м^3) зерна вівса
при $5 < W < 22 \%$

$$\rho_n = 859 - 6,93 W. \quad (14.31)$$

Температуропровідність в $\text{м}^2/\text{с}$ зерна вівса в залежності від визначних
факторів: при $5 < W < 22 \%$, $278 < T < 323 \text{ К}$ і значеннях ρ_n , котрі визначаються
за формулою (14.31)

$$a \cdot 10^8 = 8,06 + 0,043W + 0,0055T \quad (14.32)$$

14.1.4. Ячмінь

Густина зернівки ячменю збільшується з досягненням зрілості. Густина
голих (неплівчастих) зернівок ячменю більша, ніж плівчастих.

В результаті набухання густина плівчастих зерен ячменю збільшується.
Так, якщо до набухання вона була 1170 кг/м^3 , то через 9 год. набухання –
 1235 кг/м^3 .

Густина зерен ячменю багаторядного 1350 , а дворядного 1320 кг/м^3 .

В процесі проростання щільність зерна ячменю зменшується
(таблиця 14.21).

Таблиця 14.21

Зміна щільності зерна ячменю в процесі проростання

τ , год	0	6*	12	24	48	72
ρ_n , кг/м ³	655	654	640	631	615	586

* – тривалість зволоження.

Щільність луценого зерна ячменю в процесі підсмажування зменшується, і тим помітніше, чим вище температура поверхні, де він підсмажується, і триваліше процес (з 730 до 560 кг/м³).

Щільність ячмінної лузги ($W = 10,6\%$) рівна 210 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) зерна ячменю в залежності від вологості:

при $0 < W < 25\%$ і $T = 283 \dots 323$ К

$$c = 1245 + 39,7W \quad (14.33)$$

при $10 < W < 35\%$ і $T = 313$ К

$$c = 1360 + 33,5W \quad (14.34)$$

Залежність теплоємності в Дж/(кг·К) зерна ячменю від температури

при $303 < T < 343$ К і $W = 20,3\%$

$$c = 23 + 6,45T \quad (14.35)$$

Теплоємність зерна ячменю в залежності від двох визначальних факторів рекомендується визначати за формулою

при $10 < W < 30\%$ і $273 < T < 333$ К

$$c = (892 + 87,5W - 1,545W^2 + 0,0114W^3) \cdot [1 + 0,000287(25 - W)(T - 301)] \quad (14.36)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) зерна ячменю

$$\lambda = 0,077 + 0,00128W + 0,000176T^* \quad (14.37)$$

$$\lambda = 0,115 + 0,0028W \quad (14.38)$$

*Формули (14.37) і (14.38) справедливі, коли:

$W, \%$	5	10	15	20
ρ , кг/м ³	1012	922	842	784

Температуропровідність в м²/с зерна ячменю

$$a \cdot 10^8 = 6,80 + 0,065W + 0,0057T \quad (14.39)$$

Густина в кг/м^3 зернівки солоду через велику поруватості при підвищенні вологості збільшується
при $0 < W < 90 \%$

$$\rho = 1103 + 1,5W \quad (14.39)$$

Експериментальні значення густини зерна ячмінного солоду при $W_c = 6,4; 7,2; 75 \%$ розраховані за формулою (14.39) майже збігаються.

Щільність зерна сирого солоду 513, сухого – 443 кг/м^3 . Шпаруватість сирого зерна не залежить від товщини шару (досліди проводили при товщині шару до 1200 мм) і складає 50%.

Теплоємність сухої речовини ячмінного солоду майже така ж, як сухої речовини ячменю – $1214 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{К)}$. Залежність теплоємності $\text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$ зерна ячмінного солоду від вологості,

при $9,4 < W < 16,5 \%$ і $T = 273 \text{ К}$

$$c = 1150 + 37,6W \quad (14.40)$$

Для визначення об'ємної теплоємності в $\text{кДж/(м}^3 \text{ К)}$ та теплопровідності в $\text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ зеленого чотиридобового солоду справедливі формули:

при $303 < T < 333 \text{ К}$ і $W = 19 \dots 45 \%$

$$c\rho = 11,7T - 2258 \quad (14.41)$$

при $303 < T < 333 \text{ К}$ і $W = 45 \%$

$$\lambda = 0,0013T - 0,0735 \quad (14.42)$$

при $303 < T < 333 \text{ К}$ і $W = 19 \%$

$$\lambda = 0,0005T - 0,0735 \quad (14.43)$$

Температуропровідність зеленого солоду від температури не залежить та при вологості 19 и 45 % відповідно дорівнює $6,0 \cdot 10^{-8}$ и $11,6 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

ТФХ сухого ячмінного солоду з підвищенням температури збільшуються (таблиця 14.22).

Таблиця 14.22

ТФХ сухого ячмінного солоду ($W=3,1\%$, $\rho_n = 1005 \text{ кг/м}^3$)

Показник	Температура, К		
	303	323	348
c , Дж/(кг·К)	1400	1604	1754
λ , Вт/(м·К)	0,210	0,248	0,288
$a \cdot 10^8$, м ² /с	14,6	15,4	26,4

14.1.5. Кукурудза

Густина зерен її різновидів (таблиця 14.23) дещо відрізняється через неоднакову пористість.

Таблиця 14.23

Фізичні показники зерна кукурудзи у повітряно-сухому стані

Різнovid	ρ_u , кг/м ³	ρ_m , кг/м ³	P , %
Крохмалиста	1406	1119	20,4
Зубовидна	1412	1272	9,9
Крем'яниста	1409	1331	5,6

В процесі сушки кукурудзи щільність її зерен збільшується, і тим помітніше, чим більше була їх початкова вологість (таблиця 14.24).

Таблиця 14.24

Вимірювання фізичних показників лущення кукурудзи при сушці

Початкова вологість, %	Показник	Вологість, %						
		32,4	29,6	26,5	23,1	19,3	15,2	10,7
35,1	ρ_u , кг/м ³	1269	1278	1287	1296	1305	1314	1323
	ρ_n , кг/м ³	685	728	753	772	783	788	780
	S , %	46	43	41,5	40,5	40	40	41
25,9	ρ_u , кг/м ³	–	–	1260	1264	1268	1272	1276
	ρ_n , кг/м ³	–	–	693	730	758	761	763
	S , %	–	–	45	42	40	40	40

Густина в кг/м³ зернівки кукурудзи з підвищенням вологості зменшується:
при $0 < W < 50\%$ для подрібненої зернівки

$$\rho = 1475 - 5,5W \quad (14.44)$$

при $0 < W < 50\%$ для цілої зернівки

$$\rho = 1402 - 5,35W \quad (14.45)$$

Щільність в кг/м³ зерна кукурудзи:

при $15 < W < 45\%$

$$\rho_n = 1086 - 29,71W + 0,481W^2 \quad (14.46)$$

Теплоємність в кДж/(кг·К) зерна кукурудзи різних сортів та гібридів:
при $0 < W < 40 \%$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c = 1350 + 30,0W \quad (14.47)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) зерна кукурудзи:
при $5 < W < 45 \%$ і $278 < T < 323 \text{ К}$

$$\lambda = 0,059 + 0,0018W + 0,000178T \quad (14.48)$$

Температуропровідність зерна кукурудзи:
при $5 < W < 45 \%$ і $278 < T < 323 \text{ К}$

$$a \cdot 10^8 = 6,96 + 0,117W - 0,0029W^2 + 0,006T \quad (14.49)$$

14.1.6. Просо

Густина зернівки проса менша, ніж ядра. При вологості 11,6% їх значення відповідно складають 1322 і 1366 кг/м³.

Густина лущеної та не лущеної зернівок при зволоженні змінюється по – різному (таблиця 14.25).

Таблиця 14.25

Густина в кг/м³ зернівки проса

Зернівка	Вологість, %				
	12	14	16	18	20
Лущена	1365	1360	1355	1350	1345
Не лущена	1225	1238	1235	1232	–

Щільність зерен, що раніше утворилися в суцвітті або на рослині, як правило, більша щільності решти насіння того ж суцвіття (таблиця 14.26).

Таблиця 14.26

Густина в кг/м³ зернівки проса

Сорт	Суцвіття	
	нижнє	верхнє
Комове 3	1090	1153
Комове 19/273	937	1080
Розлоге 742	1045	1145
Гайденське	1034	1147

Теплоємність в Дж/(кг·К) ядра і зернівки проса

при $10,7 < W < 23,1 \%$ і $293 < T < 333 \text{ К}$

$$c_{\text{я}} = 77 + 30,9W + 4,5T \quad (14.50)$$

$$c_{\text{з}} = 84 + 42,7W + 3,8T \quad (14.51)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) ядра проса ($10,7 < W < 23,1 \%$) з підвищенням вологості і температури збільшується:

при $T = 293 \text{ К}$ і $\rho = 1410 - 1315 \text{ кг/м}^3$

$$\lambda = 0,138 + 0,01W \quad (14.52)$$

при $T = 313 \text{ К}$ і $\rho = 1419 - 1402 \text{ кг/м}^3$

$$\lambda = 0,137 + 0,011W \quad (14.53)$$

при $T = 333 \text{ К}$ і $\rho = 1416 - 1398 \text{ кг/м}^3$

$$\lambda = 0,148 + 0,011W \quad (14.54)$$

Таблиця 14.27

Теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м²/с зернівки проса ($\rho = 1100 \dots 1060 \text{ кг/м}^3$)

Т, К	W=13 %		W=16,7 %		W=20 %		W=23,1 %	
	λ	$a \cdot 10^8$	λ	$a \cdot 10^8$	λ	$a \cdot 10^8$	λ	$a \cdot 10^8$
293	0,15	7,4	0,21	9,8	0,26	11,4	0,31	12,4
313	0,155	7,8	0,22	10,0	0,27	11,6	0,32	12,7
333	0,175	8,1	0,24	10,3	0,30	12,0	0,34	13,2

Об'ємна маса лузги проса ($W = 11 \%$) рівна 203 кг/м^3 .

Теплоємність в Дж/(кг·К) зерна проса визначається формулою:

при $7 < W < 25 \%$ і $T = 293 - 373 \text{ К}$

$$c = 1591 + 26,8W \quad (14.55)$$

Значення теплоємності проса, обчислені за формулами (14.51) і (14.55), розрізняються менш ніж на 8 %.

Теплопровідність в Вт/(м·К) шару зерна проса дорівнює:

при $12 < W < 30 \%$ і $\rho_{\text{н}} = 790 \text{ кг/м}^3$

$$\lambda = (12,01 - 1,265 \cdot \ln(W_c))^{-1} \quad (14.56)$$

Значення ТФХ зерна проса, наведені в різних роботах, відрізняються несуттєво (таблиця 14.28).

Таблиця 14.28

ТФХ зерна проса

$W, \%$	T, K	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
8,2	–	768	1475	0,10	9,0
11,8	298	730	1507	0,11	10,0

14.1.7. Сорго

Густина в кг/м^3 зернівки сорго рівна:

при $0 < W < 50 \%$

$$\rho = 1435 - 4,65W \quad (14.57)$$

Таблиця 14.29

Фізичні показники зерна сорго

Показник	Вологість, %						
	11,1	13,2	14,8	17,4	20,1	24,8	30,8
$\rho, \text{кг/м}^3$	1326	1340	1381	1380	1350	1317	1308
$\rho_n, \text{кг/м}^3$	802	793	787	766	741	706	696
$S, \%$	39,5	40,8	43,0	44,5	45,1	46,4	46,8

Теплоємність в $\text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$ зерна сорго рівна:

при $2 < W < 29 \%$ і $T = 288 \dots 300 \text{ K}$

$$c = 1397 + 32,2W \quad (14.58)$$

Теплопровідність в $\text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$ зерна сорго:

при $1 < W < 22,5 \%$ і $T = 294 \dots 311 \text{ K}$

$$\lambda = 0,0097 + 0,0015W \quad (14.59)$$

Формула (14.59) справедлива при щільності зерна $739 \pm 14 \text{ кг/м}^3$

Таблиця 14.30

Температуропровідність зерна сорго

Показник	Вологість, %				
	5	10	15	20	25
$\rho_n, \text{кг/м}^3$	739	747	752	733	732
$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	9,12	8,73	8,59	8,50	8,39

14.1.8. Рис

Чим більше ширина зерна рису, тим більше її щільність (таблиця 14.31).

Таблиця 14.31

Густина в кг/м³ зерна рису (W=15%) при різній їх ширини

Зразок	Ширина зернівки, мм				
	1,7	1,9	2,1	2,3	2,5
Рис-зерно	–	925	1068	1168	1230
Лущене зерно	1351	1376	1383	1400	–

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини риса-зерна в залежності від температури

при $276 < T < 323$ К

$$c_{cp} = 11,7T - 2114 \quad (14.60)$$

Таблиця 14.32

Хімічний склад (%) сухої речовини рису та його теплоємність

Зернівка та її частини	Білки	Жири	Вуглеводи	Клітковина	Зола	c_{cp} , Дж/(кг·К)
Зерно:						
в плівках	7,9	2,18	72,17	11,80	5,95	1402
лущена	10,3	2,74	84,62	0,74	1,60	1433
Очищений рис	8,7	1,14	88,64	0,38	1,14	1433
Лузга	4,4	1,42	29,20	45,10	19,70	1300

Теплоємність в Дж/(кг·К) рису-зерна:

при $12,2 < W_c < 32,8$ % і $275 < T < 323$ К

$$c = -2114 + 18,4W_c + 11,7T \quad (14.61)$$

де W_c – вологість на суху речовину

Теплопровідність в Вт/(м·К) зерна рису-сирцю:

при $12 < W < 25$ %, $\rho_n = 520 - 660$ кг/м³, $T \approx 293$ К

$$\lambda = 0,085 + 0,0010W \quad (14.63)$$

Формула не розповсюджується на короткозернистий рис. Для цього підвиду теплопровідність в Вт/(м·К) описується формулою:

при $11,2 < W < 23,7$ %, $632 < \rho_n < 664$ кг/м³, $L \leq 7,5$ мм і $T \approx 293$ К

$$\lambda = 0,100 + 0,0011W. \quad (14.64)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) щільного шару рису

при $3 < t < 50$ °С, $12 < W_c < 35$ %

$$\lambda = 0,0616 + 0,0012W_c + 4,3 \cdot 10^{-4} t + 0,61 \cdot 10^{-5} \cdot W_c \cdot t \pm 0,0026 \quad (14.69)$$

Температуропровідність в м²/с рису-зерна при $T = 293$ К:

при $12 < W < 20$ %, $L = 7,9$ мм, $l = 3,12$ мм

$$a \cdot 10^8 = 13,50 - 0,25 \cdot W \quad (14.65)$$

при $11 < W < 21$ %, $L = 7,46$ мм, $l = 3,46$ мм

$$a \cdot 10^8 = 12,53 - 0,16 \cdot W \quad (14.66)$$

Луцений рис. Із збільшенням ширини луценої зернівки рису її густина залежить від промивки, а також від режиму сушки зернівки після промивки (таблиця 14.33)

Таблиця 14.33

Вплив промивки і режиму сушки на фізичні показники луценої зернівки рису

Зернівка	ρ , кг/м ³	ρ_n , кг/м ³	S , %
Непромита	1427	779	45,4
Промита і повільно висушена	1435	811	43,5
Промита і швидко висушена	1427	778	45,5

Масова теплоємність щільного шару рису-зерна в кДж/(кг·К):

при $12 < W_c < 35$ %, $3 < t < 50$ °С

$$c = 1,08 + 0,0184W_c + 0,0117 \cdot t \pm 0,072 \quad (14.67)$$

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) луценої зернівки рису:

при $9,1 < W < 16,7$ %

$$c\rho = 1663 + 60,7 \cdot W \quad (14.68)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) щільного шару рису:

при $3 < t < 50$ °С, $12 < W_c < 35$ %

$$\lambda = 0,0616 + 0,0012W_c + 4,3 \cdot 10^{-4} \cdot t + 0,61 \cdot 10^{-5} W_c \cdot t \pm 0,0026. \quad (14.69)$$

Плівки. Теплоємність сухої речовини плівок рису 1300 Дж/(кг·К).

Теплопровідність в Вт/(м·К) плівок рису в залежності від об'ємної маси

$$\lambda = 0,041 + 0,0000755 \cdot \rho_n \quad (14.70)$$

В залежності від температури визначається

$$\lambda = 0,081 + 0,000179 \cdot T \quad (14.71)$$

14.1.9. Гречка

Густина насіння гречки ($W=10,4\%$) дорівнює 1293, ядра – 1339 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Зволоження насіння гречки (просіювання через сито з отворами діаметром 4,0 мм) супроводжується незначним збільшенням її густини ($\text{кг}/\text{м}^3$):

при $12,3 < W < 18 \%$

$$\rho = 1167 + 1,146W \quad (14.72)$$

Об'ємна маса оболонки гречки (гречанки) ($W=10,3\%$) складає 193 $\text{кг}/\text{м}^3$.

Теплоємність сухого зерна гречки складає 1278 $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$.

Теплоємність в $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$ гречки при $0 < W_c < 14 \%$

$$c = 1278 + 23,6W_c \quad (14.73)$$

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$ зерна гречки сорту Богатир:

при $12,6 < W_c < 31,6 \%$ і $\rho_n = 640 \text{ кг}/\text{м}^3$

$$\lambda = (14,059 - 1,515 \cdot \ln(W_c))^{-1} \quad (14.74)$$

Таблиця 14.34

Хімічний склад (%) сухої речовини складових частин зерна гречки і їх теплоємність

Складові частини	Білки	Жири	Вуглеводи	Клітковина	Зола	c , $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$
Ядро	13,5	3,15	79,5	1,5	2,21	1438
Ендосперм	8,0	0,5	90,45	0,7	0,35	1441
Лузга	4,2	0,95	26,25	65,25	3,3	1390

Таблиця 14.35

ТФХ зерна гречки

($W_c = 12\%$ і $\rho_n = 622 \text{ кг}/\text{м}^3$) при $T = 293 \text{ К}$

c , $\text{Дж}/(\text{кг}\cdot\text{К})$	λ , $\text{Вт}/(\text{м}\cdot\text{К})$	$a \cdot 10^8$, $\text{м}^2/\text{с}$
1600	0,090	9,0
1561	0,098	10,1

14.2. Олійні і ефірно-олійні культури

14.2.1. Соняшник

Еквівалентний діаметр (мм) насіння соняшника в залежності від вологості:

при $4,8 < W < 18,0 \%$

$$d_{ек} = 2,18 + 0,0182W \quad (14.75)$$

Таблиця 14.36

Щільність (кг/м³) насіння соняшника ($M = 51...52 \%$)

Сорт	ρ_n	Сорт	ρ_n
Вороніжський 272	361	Прогрес	427
Старт	358	Передовик	418
Одеський 63	439		

Щільність (кг/м³) високоолійних зернят соняшника в залежності від вологості:

при $5 < W < 20 \%$

$$\rho_n = 419,5 - 2,0W \quad (14.76)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини насінневих жмихів і шроту :

при $0 < M < 100\%$ і $T = 293 \text{ К}$

$$c_{св} = 1406 + 3,48M, \quad (14.77)$$

де 1406 – теплоємність обезжиреної сухої речовини насіння соняшника, Дж/(кг·К).

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини насіння і його ядер:

при $31,4 < M < 100 \%$ і $293 < T < 359 \text{ К}$

$$c_{св} = 1273 - 2,56M + 0,453T + 0,0256MT. \quad (14.78)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння соняшника в залежності від температури:

при $293 < T < 393 \text{ К}$ і $W = 1,5 \%$

$$c = 599 + 3,52T \quad (14.79)$$

при $293 < T < 393 \text{ К}$ і $W = 4,3 \%$

$$c = 40 + 5,73T \quad (14.80)$$

при $296 < T < 333 \text{ К}$ і $W = 7\%$

$$c = 7,2T - 540 \quad (14.81)$$

при $303 < T < 343$ К і $W = 18,6$ %

$$c = 7,3T - 212 \quad (14.82)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) зернят в залежності від їх щільності:

при $433 < \rho_n < 500$ кг/м³, $M = 45,6$ %, $W_c = 9,2 \dots 10$ %, $T = 303$ К

$$\lambda = 0,0187 + 0,00016\rho_n \quad (14.83)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) зернят соняшника:

при $293 < T < 353$ К, і $6,6 < W_c < 25$ %

$$\lambda = (1,00 + 0,0081W_c) \cdot (0,0254 + 0,042 \cdot 10^{-6} \rho_n T) \quad (14.84)$$

Температуропровідність в м²/с сухої речовини зернят соняшника:

при $303 < T < 333$ К, $M = 42,5$ %, $\rho_n = 475$ кг/м³

$$a \cdot 10^8 = 0,04T - 1,42 \quad (14.85)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) соняшникової м'ятки рівна:

при $1,6 < L < 17$ % , $1,5 < W_c < 14$ % , $288 < T < 373$ К

$$c = 281 \cdot 0,75 + 855 \cdot L - 787 \cdot T + 1128 \cdot W_c + 33,2 \cdot L^2 + \\ + 10,12 \cdot (T - 273)^2 - 24,9 \cdot W_c^2. \quad (14.86)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) соняшникової м'ятки:

при $303 < T < 333$ К, $4 < W < 11$ %, $\rho_n = 440$ кг/м³, $M = 55,47$, $L = 6,4$ %

$$\lambda = -0,07 + 0,0018W + 0,00045T \quad (14.87)$$

Температуропровідність в м²/с соняшникової м'ятки :

при $440 < \rho_n < 560$ кг/м³, $T = 313$ К, $W = 4,1$ %

$$a \cdot 10^8 = 10,7 - 0,00408\rho_n \quad (14.88)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) соняшникового шроту:

при $306 < T < 365$ К, $8 < W_c < 28$ %, $0 < Q < 0,65$ кг/кг сухої речовини

$$c = -5610 + 120(T - 273) + 998Q + 183,6W_c - 0,26(T - 273)^2 - 1144Q^2 - 6,05W_c^2 \quad (14.89)$$

Температуропровідність в м²/с соняшникового шроту:

при $306 < T < 395$ К, $7 < W_c < 28$ %, $0 < Q < 0,7$ кг/кг сухої речовини

$$a \cdot 10^8 = 0,86 + 0,011(T - 273) + 6,5Q + 0,052W_c + \\ + 0,00011(T - 273)^2 - 7,3Q^2 - 0,3199W_c \quad (14.90)$$

14.2.2. Бавовник

Таблиця 14.37

ТФХ сухої речовини ядра насіння бавовника $M = 36,0\%$
при нагріванні від 293 до 313 К

ρ_n , кг/м ³	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с	c_p , кДж/(м ³ ·К)
600	0,091	9,17	992
650	0,097	9,00	1078
670	0,099	9,00	1000
700	0,102	8,92	1143

Таблиця 14.38

Межі зміни ТФХ насіння бавовника в технологічних процесах
виробництва олії

Процес	Матеріал	c , Дж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Сушка	Насіння	1777...4135	0,087...0,172	8,89...15,34
Гідротермічна обробка	М'ятка	1317...3686	0,072...0,201	7,22...13,55
Екстрагування масла	Макуха	1437...3655	0,088...0,267	11,02...14,16
Відгін розчин- ника зі шроту	Екстра- гований матеріал	788...2579	0,063...0,232	11,35...18,19
Кондиціонування шроту	Шрот	1129...3801	0,052...0,283	9,68...16,78

Таблиця 14.39

Хімічний склад (%) сухої речовини складових бавовника
і його теплоємність

Складові частини	Білки	Масло	Вугле- води	Клітко- вина	Зола	$c_{ср}$, Дж/(кг·К)
Сім'янка	35,4–27,0	0–22,8	36,0–27,5	23,5–18,0	5,1–4,0	1436–1498
Ядро	54,5–38,2	0–37,2	30,6–21,5	5,0–3,5	10,0–7,0	1440–1665
Лузга	6,2	2,7	42,0	42,0	3,0	1351

14.2.3. Ріпак

Густина і об'ємна маса сухої речовини насіння ріпаку відповідно дорівнюють 1003 і 553 кг/м³

З підвищенням вологості насіння ріпаку їхня густина зменшується, оскільки об'єм насіння збільшується при зволоженні більше ніж маса.

Таблиця 14.40

Еквівалентний діаметр і густина насіння озимого ріпаку:

Показник	Вологість, %			
	13	17	21	25
$d_{ек}$, мм	2,10	2,12	2,13	2,14
ρ , кг/м ³	1110	1103	1094	1090

Щільність насіння ріпаку залежить від температури і вологості, а також від сорту.

Таблиця 14.41

Щільність в кг/м³ насіння ріпаку сорту Торх

T, К	Вологість, %				
	0,75	5,54	10,54	15,50	19,64
292	704	711	763	672	–
275	700	712	757	694	649
269	672	701	695	669	628

В залежності від визначальних факторів щільність насіння ріпаку ($W = 3,30...4,12\%$) складає 657...723 або 640...768 кг/м³.

Теплоємність сухої речовини ріпаку за експериментальними даними складає 2244 або 1569...1553 Дж/(кг·К), а розрахована за законом Коппа – 1554 Дж/(кг·К)

Таблиця 14.42

Хімічний склад (%) і теплоємність сухої речовини ріпаку

Речовина	Білки	Жир	Вугле-води	Клітко-вина	Зола	$c_{ср}$, Дж/(кг·К)
Насіння	22,5	44,5	22,8	6,5	4,6	1554
»	37,7	0	41,9	11,9	8,5	1423
Макуха	37,4	9,0	27,1	18,2	8,3	1451
Шрот	41,7	2,5	34,0	13,4	8,4	1437

Теплопровідність в Вт/(м·К) насіння ріпаку

при $5 < W < 22 \%$, $278 < T < 329 \text{ K}$:

$$\lambda = 0,067 + 0,00215W + 0,000157T \quad (14.90)$$

Температуропровідність в м²/с насіння ріпаку

при $5 < W < 22 \%$, $278 < T < 329 \text{ K}$:

$$a \cdot 10^8 = 3,19 + 0,196W + 0,0075T \quad (14.91)$$

14.2.4. Інші види олійних культур

Рицина. Щільність насіння рицини 910 кг/м³, а густина – 550...580 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння рицини

при $10 < W < 35 \%$ і $T = 313 \text{ K}$:

$$c = 1904 + 18,7W \quad (14.92)$$

Коноплі. Фізичні показники насіння конопель: щільність – 870...950 кг/м³, густина – 490...550 кг/м³, шпаруватість – 39%.

Експериментальні значення теплоємності сухої речовини насіння конопель при температурі 291, 335 і 359 К відповідно дорівнюють 1553, 1612 і 1662 Дж/(кг·К).

ТФХ насіння конопель ($W = 6,0\%$) при температурі 297 К складають: $\rho_n = 556 \text{ кг/м}^3$, $c = 1590 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda = 0,088 \text{ Вт/(м·К)}$ і $a = 9,92 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Льон. Фізичні показники насіння льону: $\rho = 1120 - 1200 \text{ кг/м}^3$, $\rho_n = 600 - 700 \text{ кг/м}^3$, $S = 35 - 40 \%$

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння льону

при $10 < W < 35 \%$ і $T = 313 \text{ K}$:

$$c = 1770 + 18,4W \quad (14.93)$$

при $303 < T < 343 \text{ K}$ і $W = 18,6 \%$

$$c = -235 + 7,5T \quad (14.94)$$

ТФХ насіння льону ($W = 5,6\%$) при температурі 297 К дорівнюють: $\rho_n = 682 \text{ кг/м}^3$, $c = 1630 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda = 0,097 \text{ Вт/(м·К)}$, $a = 8,64 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Мак. Фізичні показники насіння маку: $\rho = 1060 - 1140 \text{ кг/м}^3$, $\rho_n = 570 -$

670 кг/м³, $S = 41 - 42 \%$.

Таблиця 14.43

Щільність насіння маку

Показник	Вихідне насіння		Дражироване насіння	
	максимум	мінімум	максимум	мінімум
W, %	7,69	7,16	2,25	2,44
ρ_n , кг/м ³	601	590	925	899

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння маку при $10 < W < 35 \%$ і $T = 313 \text{ К}$

$$c = 1763 + 16W \quad (14.95)$$

при $303 < T < 343$ і $W = 18,6 \%$

$$c = 104 + 7,3T \quad (14.96)$$

Рижій. Теплоємність сухої речовини насіння рижію 1594, а знежиреної сухої речовини 1437 Дж/(кг К).

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння рижію при $10 < W < 35 \%$ і $T = 313 \text{ К}$:

$$c = 1732 + 16W \quad (14.97)$$

при $303 < T < 343 \text{ К}$ і $W = 18,6 \%$

$$c = -353 + 8,45T \quad (14.98)$$

Кунжут. Щільність насіння кунжуту 1080, а густина 589 – 616 кг/м³.

Теплоємність сухої речовини насіння кунжуту 1600 Дж/(кг·К).

Таблиця 14.44

Теплоємність насіння кунжуту

c, Дж/(кг·К)	W, %	Температура, К					
		293	313	333	353	373	393
Дійсна	1,5	1570	1674	1758	1842	1959	2022
	36	2499	2554	2608	2679	2721	2792
Ефективна	1,5	1570	1674	1758	1842	1976	2303
	36	2499	2646	2889	3858	–	–

14.2.5. Ефіроолійні культури.

При стисненні до газоподібного стану подрібненої ефіроолійної сировини її об'ємна маса збільшується від 115...154 до 1050...1250 кг/м³, а її відходів від 300...385 до 1300...1600 кг/м³.

Таблиця 14.45

Об'ємна маса (кг/м³) ефіроолійної квітково-трав'янистої сировини і її відходів

Культура	Сировина		Відходи		Культура	Сировина		Відходи	
	W, %	ρ_n	W, %	ρ_n		W, %	ρ_n	W, %	ρ_n
Лаванда	63	152	75	301	Герань	80	155	90	325
Шавлія	71	115	80	335	Базилік	80	150	90	320
М'ята	55	169	70	338					

Таблиця 14.46

Теплоємність в Дж/(кг·К) ефіроолійної сировини

Сировина	W, %	c	Сировина	W, %	c
Лаванда	9,59	1909	Коріандр	9,0	1926
	9,89	1918		9,24	1951
Мускатна шавлія	9,62	1884	Троянда казанлик	8,85	2056
	8,61	1809		9,90	1878
Герань	9,11	1830	Евген базилік		
	11,64	1899			

Таблиця 14.47

Теплопровідність в Вт/(м·К) насіння коріандру

W, %	Температура, К								
	278	283	288	293	298	303	308	313	318
2,0	—	—	—	—	0,08	0,085	0,10	0,14	0,18
7,7	0,08	0,085	0,09	0,10	0,11	0,11	0,15	0,17	0,22
12,4	0,06	0,07	0,08	0,10	0,12	0,15			
19,0	0,075	0,08	0,09	0,11	0,14	—	—	—	

Таблиця 14.48

Температуропровідність $a \cdot 10^{-8}$ м²/с насіння коріандру

W, %	Температура, К								
	278	283	288	293	298	303	308	313	318
2,0	—	—	—	—	15,8	16,2	18,0	20,1	23,0
7,7	14,2	14,6	15,0	15,5	16,1	17,9	19,5	22,0	24,2
12,4	13,0	13,5	14,0	15,0	16,1	18,3	—	—	—
19,0	12,5	13,0	14,0	15,0	17,0	—	—	—	—

Таблиця 14.49

ТФХ сухої речовини цілих квіток троянди

T, K	$\rho, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{К)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
292	261	1840	0,401	8,35
303	190	1902	0,340	9,41

Теплоємність в Дж/(кг·К) цілих квіток троянди, її відходів після екстракції, пелюсток і чашечок при $0 < W < 100$ %:

$$c = 1900 + 22,9W \quad (14.99)$$

Таблиця 14.50

ТФХ квіток троянди

Матеріал	$W, \%$	T, K	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Цілі квітки	74,9	308	510	0,139	7,11
	68,2	303	489	0,114	6,77
Відходи після екстракції	82,4	308	755	0,218	7,43
Пелюстки	84,8	307	264	0,080	7,83
Чашечки	69,1	294	356	0,091	7,05
Ціла квітка	74,8	313	510	0,139	7,11

14.3. Бобові культури**14.3.1. Горох**

Істинна густина сухої речовини гороху 1321, а об'ємна маса при шпоруватості 41,4% – 774 кг/м³.

ТФХ сухої речовини гороху: об'ємна маса – 774 кг/м³, теплоємність – 1234 Дж/(кг·К), теплопровідність – 0,129 Вт/(м·К), температуропровідність – $13,5 \cdot 10^{-8}$ м²/с.

Щільність насіння варено-сушеного гороху ($W=6,8\%$) становить 745, лущеного ($W = 12,9\%$) – 850 кг/м³.

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння гороху:

при $10 < W < 35$ % та $T = 313$ К

$$c = 1480 + 27,1W \quad (14.100)$$

Таблиця 14.51

ТФХ насіння гороху

$W, \%$	T, K	$\rho_n, \text{кг/м}^3$	$c, \text{Дж/(кг}\cdot\text{K)}$	$c\rho, \text{кДж/(м}^3\cdot\text{K)}$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{K)}$	$a\cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$
11,4	303	727	1457	1060	0,091	8,63
9,5	296	811	1440	1168	0,105	8,90
14,5	273	1062	3810	4046	0,369	9,12

Таблиця 14.52

Температуропровідність насіння гороху

Показник	Вологість, %		
	15	20	25
$\rho_n, \text{кг/м}^3$	795	773	751
$a\cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	12,8	12,7	12,6

14.3.2. Квасоля

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння квасолі:

при $10 < W < 35 \%$ і $T = 313 \text{ K}$

$$c = 1480 + 27,1W \quad (14.101)$$

Таблиця 14.53

Щільність в кг/м³ насіння квасолі

Стан насіння	Сорти	
	Лимська	Ломка
Сухе	718	769
Нелущене	410	384

Теплопровідність насіння тонкорізаної в'юнкої квасолі ($\rho_n=750 \text{ кг/см}^3$) в інтервалі температур 278...285 К становить 0,39 Вт/(м·К), а тонкорізаної та змоченої 2 % – му розчині повареної солі – 50 Вт/(м·К).

ТФХ насіння квасолі ($W = 10,5\%$) при $T \approx 293 \text{ K}$ становлять: $\rho_n = 850 \text{ кг/м}^3$, $c = 1340 \text{ Дж/(кг}\cdot\text{K)}$, $\lambda = 0,107 \text{ Вт/(м}\cdot\text{K)}$, $a = 9,5\cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Густина замороженого насіння квасолі 890 кг/м^3 .

Теплоємність в Дж/(кг·К) замороженого насіння зеленої квасолі

$$c = 1372 - \frac{21982}{T_v - 273} \quad (4.102)$$

Теплоємність і температуропровідність насіння квасолі сорту Лимська при охолодженні і заморожуванні в інтервалі температур 300...255 К відповідно рівні 7537 Дж/(кг·К) та $12,4 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

14.3.3. Соя

При збільшенні вологості насіння сої сорту Амурська 310 з 10 до 26% його об'єм збільшується на 40,3 %, а маса – тільки на 22,8 %, тому густина зменшується на 14,3%.

Густина в $\text{кг}/\text{м}^3$ насіння сої

при $0 < W < 50 \%$

$$\rho = 1332 - 5,18W \quad (14.103)$$

$$\rho = 1293 - 4,06W \quad (14.104)$$

Теплоємність в Дж/(кг·К) насіння сої

при $0 < W < 28 \%$ і $T = 285 \dots 301 \text{ К}$

$$c = 1640 + 25,47W \quad (14.105)$$

Таблиця 14.54

Теплоємність $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{К})$ насіння сої

Назва	Вологість, %					
	0	10	20	30	40	50
Сім'янка	2184	2425	2639	2827	2988	3123
Насіння	–	1361	1490	1621	1748	1868

Теплопровідність в $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$ насіння сої:

при $283 < T < 338 \text{ К}$ і $W = 11,2 \%$

$$\lambda = 0,00069T - 0,0984 \quad (14.106)$$

Теплопровідність подрібненого насіння сої менша, ніж цілого, оскільки контактна частка теплопередачі (у зв'язку зі збільшенням шпаруватості) зменшується.

ТФХ насіння сої при $T \approx 293 \text{ К}$

Назва	W , %	c , Дж/(кг·К)	ρ і ρ_n , кг/м ³	$c\rho$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с
Сім'янка	7,4	1828	1294	2366	0,25	10,6
Насіння	5,8	17,88	730	1305	0,12	8,9

14.3.4. Кормові боби

Густина в кг/м³ насіння кормових бобів із збільшенням вологості зменшується: при $9,35 < W < 27,8 \%$

$$\rho = 1410 - 3,8W \quad (14.107)$$

Таблиця 14.56

Фізичні показники кормових бобів

Показник	Вологість, %				
	13	17	21	25	29
ρ , кг/м ³	1290	1272	1257	1235	1215
ρ_n , кг/м ³	770	749	735	725	715
S , %	40,3	41,1	41,5	41,3	41,15

Характер залежності $\rho = f(W)$ насіння кормових бобів значною мірою визначається помітним збільшенням їх об'єму при зволоженні:

при $13 < W < 35 \%$

$$V = 217 + 4,09W \quad (14.108)$$

Теплоємність насіння кормових бобів рекомендується визначати за формулою (14.110).

Об'ємна теплоємність насіння кормових бобів, розрахована з використанням формул (14.107) і (14.110), свідчить, що вона із збільшенням вологості збільшується.

Таблиця 14.57

Об'ємна теплоємність в кДж/(м³·К) кормових бобів

Зразок	Вологість, %			
	13	17	21	25
Сім'янка	1322	1383	1453	1527
Насіння	2215	2349	2485	2560

Із збільшенням вологості насіння кормових бобів його температуропровідність зменшується.

Теплоємність сухої речовини кормових бобів складає 1293–1344 Дж/(кг·К).

Таблиця 14.58

Температуропровідність насіння кормових бобів при $T \approx 300$ К

W, %	1,9	4,6	6,2	7,2	9,85	15,2	18,2	21,1	31,7	38,0
$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$	16,4	15,4	14,7	13,1	13,2	11,9	10,9	9,7	10,4	10,1

ТФХ сухої речовини кормових бобів складають: $\rho = 763 \text{ кг/м}^3$, $\lambda = 0,14 \text{ Вт/(м·К)}$, $a = 13,6 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

ТФХ насіння кормових бобів ($W = 10\%$) становлять: $\rho = 1400 \text{ кг/м}^3$, $c = 1690 \text{ Дж/(кг·К)}$, $\lambda = 0,31 \text{ Вт/(м·К)}$, $a = 13,2 \cdot 10^{-8} \text{ м}^2/\text{с}$.

Щільність насіння кормових бобів стає меншою із збільшенням вологості (див. таблиця 14.56) і зменшенням товщини шару (таблиця 14.59).

Таблиця 14.59

Щільність насіння кормових бобів

Товщина шару, мм	60	120	180	240
$\rho_n, \text{кг/м}^3$	860	865	875	888

Вологість практично не впливає на шпаруватість насіння кормових бобів (див. таблиця 14.56).

Для визначення питомої теплоємності в Дж/(кг·К) насіння кормових бобів запропоновано формулу: при $0 < W < 25$ %

$$c = 1294 + 32,6W \quad (14.109)$$

Наведені в літературі значення теплоємності кормових бобів при $W = 10,3\%$ і $W = 64,2\%$ та розраховані за формулою (14.109) відрізняються відповідно на 3,7%.

Формула (14.109) рекомендується для практичного використання.

Дані таблиці 14.56 і формула (14.109) дозволяють визначити об'ємну теплоємність кормових бобів.

Теплопровідність в Вт/(м·К) насіння кормових бобів становить:

при $0 < W < 28,6 \%$

$$\lambda = 0,14 + 0,0052W \quad (14.110)$$

Наближена емпірична формула для визначення питомої теплоємності Дж/(кг·К) насіння кормових бобів при температурі нижче криоскопічної має вигляд:

$$c = 921 - [28095 / (T - 273)] \quad (14.111)$$

14.3.5. Арахіс

Теплоємність в Дж/(кг·К) сухої речовини ядра арахіса сорту Вірґінія

при $305 < T < 330 \text{ К}$

$$c = 523 + 3,35T \quad (14.112)$$

Теплопровідність в Вт/(м·К) і температуропровідність в м²/с подрібненого ядра сорту Іспанський:

при $277 < T < 311 \text{ К}$ і $W = 7,4 \%$

$$\lambda = 0,000433T - 0,0064 \quad (14.113)$$

$$a10^8 = 57,7 - 0,157T \quad (14.114)$$

РОЗДІЛ 15. ҐРУНТИ ТА МАТЕРІАЛИ АПК

15.1. Залежність ТФХ ґрунтів від пористості або густини

Ґрунт – це двофазна (суха) або трифазна (волога) система, що складається з кістяку – твердих частинок різної форми і величини, газу та рідини, а частіше – газу та рідини між ними. Перенесення теплової енергії в ґрунтах відбувається усіма чотирма способами (див. гл. 1.)

Серед чисельних моделей сухого ґрунту у вигляді елементарних пластинок, кубів, куль та різного їх розташування найбільш наближеною до реальної картини виявилась октаедрична укладка кульок із невеликим газовим зазором між ними.

За умови $\lambda_k \gg \lambda_n$ (для реальних ґрунтів теплопровідність кістяків λ_k в 300 – 500 разів більша за теплопровідність повітря λ_n) одержано формулу для ефективної теплопровідності λ ґрунту в Вт/(м·К):

$$\lambda = 10,9 \cdot \lambda_n \cdot \ln \left(\frac{43 + 0,31 \cdot \Pi}{\Pi - 26} \right), \quad (15.1)$$

де Π – пористість ґрунту

$$\Pi = \frac{(\rho_k - \rho)}{\rho} \cdot 100\% \quad (15.2)$$

де ρ, ρ_k – густина ґрунту та кістяку, в кг/м³.

Експериментальні дані з теплопровідність λ кварцевого піску, підзолистого та чорноземного ґрунтів в сухому стані досить щільно розташовуються біля гіперболічної кривої, що відповідає формулі (15.1).

Той факт, що зерна кістяку в цих ґрунтах за формою відрізняються від кульок, не впливає на вірність (15.1). Ця формула дозволяє оцінити також теплопровідність розпиленої маси, що вкраплена до ґрунту. При цьому роль загальної пористості системи відіграє пористість розпиленої маси, а λ_n зберігає значення теплопровідності повітря (газу). Таким чином, теплопровідність пористих ґрунтів, особливо за умови $\Pi = 30\%$, визначається теплопровідністю

повітря, а не твердих частинок.

Для ніздрюватих ґрунтів, кістяком яких є не зерна, а пластівці або волокна, тобто для глин або суглинків, теоретичним шляхом не одержано формули, аналогічної (15.1)

Для визначення залежності теплопровідності $\lambda(\rho)$ від густини ρ придатні емпіричні формули:

неорганічні сипкі матеріали зернистої побудови з розміром зерен $0 - 0.15$ мм при $t = 25^\circ\text{C}$, $\rho = 400 - 1800$ кг/м³;

$$\lambda = 0,15 \cdot \rho + 0,0186 \cdot \rho^2 + 0,025 \quad (15.3)$$

неорганічно зв'язані матеріали ніздрюватого типу з розміром шпарин $0,5 - 2$ мм та $\rho = 800 - 1800$ кг/м³.

$$\lambda = 0,0128 \cdot \rho^{1,1} \cdot 1,95 \cdot \rho + 0,25 \quad (15.4)$$

Органічні пухкі матеріали волокнистої будови при $\rho = 125 - 250$ кг/м³

$$\lambda = 0,935 \cdot \rho^2 - 0,718 \cdot \rho^3 - 0,0148 \cdot \rho + 0,029 \quad (15.5)$$

Формула (15.5) це узагальнення дослідних даних з торфової кришки, солом'яної січки, деревесної тирси, рисової та соняшникової лузги, а також льняної костриці, тобто матеріалів що є компонентами ґрунтів та субстратів у тепличному господарстві.

15.2. Вплив вологості на ТФХ ґрунтів.

Через численні форми зв'язку води із кістяком капілярно-пористих тіл та зміною їх форми залежно від вмісту води в цих тілах, виникло багато класифікацій форм води в тілі. В розробленій класифікації, стосовно ґрунтів, вода поділяється на кристалізаційну, тверду, пароподібну, абсорбційно зв'язану, рихло зв'язану та вільну. Ця остання, в свою чергу, поділяється на стикову, сорбційну, капілярно-підвіщену, гравітаційну, просмоктувану та підняту. Тому теоретичні міркування зведено до лінійної залежності

$$\lambda = \lambda_c \left(\frac{\partial \lambda}{\partial w} \right), \quad (15.6)$$

де λ_c – теплопровідність в сухому стані;

$\delta_w = \partial \lambda / \partial w$ – змінення λ на 1% об'ємної вологості, $W, \%$ – об'ємна вологість.

Використання (15.6) дало можливість одержати емпіричні формули, придатні для невеликого інтервалу $W = 0 - 20 \%$:

для неорганічних сипких матеріалів зернистої побудови

$$\delta_w = 5,8 \cdot \left(\frac{1,78}{\rho^{0,3} \cdot 13^\rho} + 1 \right) + 1,48 \cdot (d - 0,06)^{0,9}, \quad (15.7)$$

де d – середній діаметр зерна в мм

для неорганічних пухких матеріалів волокнистої структури

$$\delta_w = 1/\rho \quad (15.8)$$

для органічних пухких матеріалів волокнистої структури

$$\delta_w = 96 \cdot \rho^{1,5} - 100 \cdot \rho + 20 \quad (15.9)$$

Починаючи з $W = 10 - 20\%$, лінійність залежності $\lambda(W)$ порушується, λ зростає повільніше. Теплоємність, як величина адитивна, зростає лінійно в усьому діапазоні W , внаслідок чого температуропровідність $a = \lambda/(c\rho)$ починає знижувати темп зростання починаючи з $W = 4 - 6\%$, а при великих W може навіть спадати. Для різних ґрунтів ця закономірність зберігається, але максимум температуропровідності відповідає різним значенням вологості.

Із збільшенням глини в ґрунті характер залежності $\lambda(W)$ змінюється, крива стає ввігнутою. У легкосуглинистому ґрунті пісок складає 64% від усіх частинок, а глина та мул – лише 12%, а в важкосуглинистому ґрунті, навпаки, глини 66%, а піску 1,5%.

Вологість впливає по – різному на ТФХ ґрунтів однакового типу, але різного мінералогічного складу. Так, якщо для сухого вапняного та кварцового піску λ практично однакові, то із зростанням W теплопровідність кварцового піску збільшується інтенсивніше внаслідок його більшої гідрофільності. ТФХ

грунту змінюються також із зміною горизонту залягання, точніше густини ґрунту. Густина ґрунтів однакова, за винятком поверхневого шару біля 5 см. Для піщаного ґрунту, з порівняно крупними частками 0,1 – 1 мм, вже при малих W теплопровідність λ та температуропровідність a швидко зростають, а для глинистих мілких частинок 0,001 – 0,001 мм – повільно. Крім згаданої вище гідрофільності, причиною цього є більша кількість контактів для мілких частинок, що збільшують термічний опір масиву.

Більш точні значення ТФХ окремих ґрунтів для додатних температур можна одержати за формулами

теплопровідність в Вт/(м·К):

$$\lambda = 1,163 \cdot \rho \cdot (c + 0,01 \cdot W) \cdot \left[m_1 \cdot (W - m_4)^2 + m_2 \cdot \rho + m_4 \right] \cdot 10^{-3} \quad (15.10)$$

та температуропровідність в м²/с:

$$a = 2,78 \cdot \left[m_1 \cdot (W - m_4)^2 + m_2 \cdot \rho + m_3 \right] \cdot 10^{-7}, \quad (15.11)$$

де m – залежать від виду ґрунту, значення яких наведені в (таблиця 15.1);
 c – теплоємність сухого ґрунту в ккал/(кг·К).

Таблиця 15.1

Значення коефіцієнтів m в (15.10) та (15.11)

Типи ґрунтів	m_1	m_2	m_3	m_4
Звичайний чорнозем	- 0,013	3,1	1,21	20
Південний чорнозем	- 0,0104	2,4	0,68	20
Темно-каштановий ґрунт	- 0,017	2,2	1,9	18
Сірозем	- 0,062	2,7	- 0,2	18
Дерново-глеюватий ґрунт	- 0,020	3,1	1,4	20

Для українського чорнозему придатні формули А.І. Гупало

$$\lambda = 1,163 \cdot \left[2,1 \cdot \rho^{1,2-0,02 \cdot W} \cdot e^{0,07 \cdot (W-20)^2} + \rho^{0,2+0,02 \cdot W} \right] \cdot \left(0,2 + \frac{W}{100} \right) \cdot \rho \quad (15.12)$$

$$a = 2,78 \cdot \left[2,1 \cdot \rho^{2,1-0,02 \cdot W} \cdot e^{0,07 \cdot (W-20)^2} + \rho^{0,2+0,02 \cdot W} \right] \cdot 10^{-7} \quad (15.13)$$

15.3. Вплив температури на ТФХ ґрунтів.

Теплопровідність в Вт/(м·К) ґрунтів в сухому та вологому стані залежить від температури, але ця залежність є досить слабкою:

$$\lambda = \lambda_0 \cdot (1 + \beta \cdot t), \quad (15.14)$$

де λ_0 – теплопровідність при $t = 0$ °С.

Коефіцієнт β залежить від складу ґрунту, а для однакового складу – від розмірів частинок., із зростання діаметра d зерна коефіцієнт β зростає внаслідок збільшення інтенсивності променистого теплообміну в порах більшого розміру. Із зростанням вологості ґрунту β спадає, для піску вже при $W = 20$ %, β наближується до нуля.

Для піщаних глинистих ґрунтів ТФХ змінюється із температурою значно слабше, ніж з вологістю. Під час заморожування ґрунтів, відбувається стрибок λ у зв'язку з тим, що λ води менша за λ льоду, при цьому β зростає.

В роботі зроблено спробу визначити тип ґрунту шляхом вимірювання його ТФХ. Для двох зразків міського ґрунту з горизонтів 1,65 м (№1) та 3,65 м (№2) одержано залежності $\lambda(t)$ в інтервалах t від -20 до -5 °С та від $+5$ до $+40$ °С, а також теплоємності $c(t)$ для t від $+15$ до $+95$ °С. Остання залежність відповідає аналогу (15.14):

$$c = c_0 \cdot (1 + \beta_c \cdot t), \quad (15.15)$$

але для c_0 для зразка № 1 дорівнює 1,044 кДж/(кг·К), для № 2 – 1,202 кДж/(кг·К). Відрізняються також β_c : для зразка № 1 – $\beta_c = 0,00163$ 1/К; для № 2 – $\beta_c = 0,00135$ 1/Т. Щодо (15.14), то β не тільки є дуже різною величиною для зразків, але для замерзлого зразку № 2 вона має від'ємний характер. Залежності $\lambda(t)$ будувалися лише по трьох точках, можливо, недосить було дослідних даних для узагальнення. Порівняння з ТФХ інших ґрунтів дало висновок – це «суміш глини з домішками піску».

15.4. Закладочні та промислові ґрунти

Для ґрунтів, які застосовуються в будівництві, як закладочні матеріали, інтервал змінення густини та вологості є невеликим, це дає можливість мати певні значення ТФХ та табулювати їх (таблиця 15.2).

Таблиця 15.2

ТФХ закладочних матеріалів

Матеріал	W, %	ρ , кг/м ³	c, кДж/(кг·К)	$a \cdot 10^8$, м ² /с	λ , Вт/(м·К)
Глина: суха	–	1488	0,904	25,278	29,398
	7,2	1553	1,444	45,833	53,304
	14,9	1632	1,583	77,222	89,809
	25,5	1741	2,018	85,556	99,501
Пісок дрібний: сухий	–	1526	0,779	21,944	25,521
	3,9	1563	0,942	28,611	33,275
	8,5	1606	1,290	45,000	52,335
	16,8	1587	1,461	71,944	83,671
	17,7	1702	1,524	74,444	86,579
Пісок крупний: сухий	–	1460	0,804	23,889	27,783
	4,3	1499	1,022	33,417	38,864
	15,6	1606	1,532	75,083	87,322
	17,3	1630	1,557	81,389	94,655
Шлак гранульований сухий	–	574	0,858	26,944	31,336
	14,6	689	1,377	28,889	33,598
	24,3	774	1,637	45,000	52,335

До закладочних та промислових ґрунтів належить торф. В таблиці 15.3 наведено ТФХ різних видів торфу та виробів з нього.

Теплопровідність інфузорного ґрунту (трепелу) та випаленої трепельної цегли наведено в таблиці 15.4.

Таблиця 15.3

ТФХ торфу та різних виробів з нього

Матеріал	$t, ^\circ\text{C}$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$	$c, \text{кДж/(кг}\cdot\text{К)}$	$a \cdot 10^8, \text{м}^2/\text{с}$
Торф:					
подріблений	20	200	0,059	1,507	19,861
кусковий	20	245	0,070	1,758	2,306
фрезерний	25	700	0,302	2,931	14,833
брикет	10	810	0,291	3,014	12,000
	15	890	0,407	3,349	13,806
Торф'яні плити	-6	390	0,454	1,968	59,167
	-6	460	0,454	2,052	48,333
	-13	180	0,093	1,800	30,000
	-71	400	0,349	1,926	44,722

Таблиця 15.4

Теплопровідність трепелу та трепельної цегли

Матеріал	$\rho, \text{кг/м}^3$	$\lambda, \text{Вт/(м}\cdot\text{К)}$ при $t, ^\circ\text{C}$			
		0	50	100	150
Інфузорний ґрунт	350	0,060	0,070	0,077	0,081
Трепельна цегла	2000	0,074	0,083	0,087	0,064

Важливим промисловим ґрунтом України є бентонітова глина, яка широко застосовується в сільському господарстві, харчовій промисловості, хімічній та фармацевтичній промисловості, в газо– та нафтодобувній тощо.

ТФХ вихідної бентонітової породи в інтервалі $t = 5 - 95^\circ\text{C}$, $W = 20\%$, $\rho = 1930 \text{ кг/м}^3$ при $t = 25^\circ\text{C}$

$$c = 1,463 + 0,00163 \cdot t \pm 0,015 \text{ кДж/(кг}\cdot\text{К)} \quad (15.16)$$

$$\lambda = 0,903 + 0,00122 \cdot t \pm 0,024 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)} \quad (15.17)$$

Теплоємність порошку вихідної бентонітової глини при $W = 5,89\%$ і $5 < t < 95^\circ\text{C}$:

$$c = 1,052 + 0,00141 \cdot t \pm 0,025 \text{ кДж/(кг}\cdot\text{К)} \quad (15.18)$$

Теплоємність сухої речовини бентонітової глини в межах $15 < t < 95^\circ\text{C}$

$$C_{c,p} = 0,858 + 0,0014 \cdot t \pm 0,025 \text{ кДж/(кг}\cdot\text{К)} \quad (15.19).$$

Теплопровідність сухого порошку глини з розміром частинок менше 50 мкм при $27 < t < 189$ °С

$$\lambda_{c.p.} = 0,209 + 1,966 \cdot 10^{-4} \cdot t + 2,392 \cdot 10^{-6} \cdot t^2 \pm 0,006 \text{ Вт/(м·К)} \quad (15.20)$$

ТФХ Na^+ – заміщеної форми бентоніту, одержаної шляхом рідкого заміщення катіонного комплексу глинистого матеріала, наступні.

Теплоємність в Дж/(кг·К) суспензії Na^+ – заміщеної форми при $W = 51,9$ % і $15 < t < 95$ °С :

$$c = 2,407 + 0,00318 \cdot t \pm 0,042 \quad (15.21)$$

При інших W можна користуватися правилом адитивності

$$c = n \cdot c_{c.p.} + (1 - n) \cdot c_{в.} \quad (15.22)$$

де n – масова частка, $c_{в.}$ – теплоємність води.

Теплопровідність в Вт/(м·К) суспензії Na^+ – заміщеної форми при $W = 50$ % та $32 < t < 60$ °С ($\rho = 1360$ кг/м при $t = 25$ °С):

$$\lambda = 0,670 + 0,00202 \cdot t \pm 0,025 \quad (15.23)$$

при $W = 90$ % та $30 < t < 90$ °С ($\rho = 1100$ кг/м при $t = 25$ °С):

$$\lambda = 0,614 + 0,0017 \cdot t \pm 0,018 \quad (15.24)$$

Теплоємність сухого порошка Na^+ – заміщеної форми бентонітової породи із розміром частинок менше за 50 мкм при $31 < t < 185$ °С може бути підрахована за (15.24).

15.5. Вплив мульчування на ТФХ ґрунтів.

Мульчування, тобто нанесення на поверхню ґрунту спеціально підібраних матеріалів, є агротехнічним прийомом змінення умов тепломасообміну для покращення росту та розвитку рослин. В якості мульчувальних матеріалів використовують соломку, листя, гравій, пісок, папір, плівки, відходи нафтопроводів тощо. Термічний ефект мульчування – це різниця температур ґрунту δt на однаковій глибині мульчованої та відкритої ділянки ґрунту.

З таблиці 15.5. видно, що різні мульчматеріали дають різні термічні ефекти δt , К для однакового ґрунту, а білий мульчпапір дає від’ємну величину δt в будь-яку погоду, тобто його треба застосовувати від надлишкового перегрівання

грунту.

Таблиця 15.5

Термічний ефект в ґрунті

Мульчматеріал	Глибина, м					
	0,05	0,1	0,02	0,05	0,1	0,2
	Ясно			Хмарно		
Ацетилцелюлозна плівка	8,4	6,1	5,4	2,5	2,2	2,4
Бітум	–	–	–	0,9	0,7	0,8
Чорний мульчпапір	0,9	1,2	1,3	0,6	0,5	0,5
Білий мульчпапір	-1,9	-1,4	-1,6	-1,8	-1,1	-0,2

За іншим джерелом, чорний мульчпапір в ясну погоду може дати δt до 5,6 К, а в хмарну до 1,7 К.

Мульчування торфових ґрунтів світло прозорими поліетиленовими плівками дозволяє мати δt на глибині 0,05 м в день біля 6 К, а вночі біля 3 К.

Співставлення результатів вимірювання ТФХ ґрунту відкритого та мульчованого, теплопритоків через поверхню ґрунтів, потоків падаючої та відбитої радіації із розподілом температур в ґрунті показує, що основним фактором, що визначає δt , є змінення ТФХ ґрунту за рахунок мульчування. В таблиці 15.6. наведено розподіл ТФХ торфового ґрунту без мульчі, а в таблиці 15.7. – з поверхневим шаром піску.

Таблиця 15.6

ТФХ торфованого ґрунту без мульчі

Глибина, м	Густина, кг/м ³	W, %	Пористість, %	$с\rho \cdot 10^3$, кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^{-6}$, м ² /с
0 – 0,03	198	29,1	86,5	1,633	0,326	0,200
0,1 – 0,13	206	49,5	84,4	2,512	0,488	0,194
0,2 – 0,23	167	48,5	89,2	2,470	0,512	0,205
0,3 – 0,33	158	50,2	89,8	2,512	0,500	0,200
0,5 – 0,53	878	20,8	65,5	2,554	1,303	0,511

На ділянці без мульчі, теплопровідність ґрунту біля поверхні складала 0,325, а на ділянці мульчованій – 1,75 Вт/(м·К), тобто в п'ять разів більше. За рахунок цього теплообмін на поверхні покращується.

Температуропровідність теж виросла з $0,2 \cdot 10^{-8}$ до $1,24 \cdot 10^{-8}$ м²/с, а з нею

збільшилась здатність до акумулювання теплової енергії. Хоча вночі з поверхні мульчованої ділянки відводиться більше променистої енергії, за добу мульчована ділянка накопичує більше теплової енергії.

Таблиця 15.7

ТФХ торфяного ґрунту з піскуванням

Глибина, м	Густина, кг/м ³	W, %	Пористість, %	$c\rho \cdot 10^3$ кДж/(м ³ ·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^{-6}$ м ² /с
0 – 0,03	1531	1,8	41,8	1,382	1,721	1,236
0,03 – 0,06	179	43,9	88,7	2,261	0,488	0,217
0,1 – 0,13	185	55,6	88,3	2,763	0,488	0,178
0,2 – 0,23	169	53,5	89,7	2,680	0,511	0,192
0,3 – 0,33	157	53,2	89,8	2,638	0,477	0,181
0,4 – 0,43	170	67,5	89,9	3,266	0,488	0,150
0,4 – 0,44	1059	45,7	58,5	2,345	1,396	0,597

15.6. Тепличні ґрунти

Основні тепличні ґрунти – то суміші торфу, тирси, гною та суглинку в різних пропорціях. В таблиці 15.6 наведено ТФХ деяких з цих ґрунтів.

Таблиця 15.8

ТФХ тепличних ґрунтів

Ґрунт		ρ , кг/м ³	W, %	λ , Вт/(м·К)
Склад	%			
Торф	80	430	60–90	0,28 – 0,46
Тирса	20			
Торф	60	420	50–70	0,52 – 0,77
Тирса	20			
Гній	10			
Суглинок	10			
Торф	50	450	30–50	0,23 – 0,44
Гній	50			
Торф	40	620	30–50	0,28 – 0,53
Тирса	20			
Гній	20			
Суглинок	20			
Торф	20	620	30–50	0,39 – 0,7
Гній	20			
Суглинок	60			

В таблиці.15.6 менші межі W відповідають меншим межам λ , і навпаки.

15.7. Матеріали АПК.

15.7.1. ТФХ основних матеріалів АПК

Таблиця 15.9

Теплофізичні характеристики матеріалів

Матеріал	t , °C	ρ , кг/м ³	c , кДж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^6$, м ² /с
Альфоль з повітряними прошарками	–	3	0,293	0,046	52,3
Антрацит	–	1440	0,946	0,328	0,241
Азбест листовий	300	770	0,818	0,116	0,184
Азбестоцементні плити і листи (у сухому стані)	–	1800	0,837	0,349	0,232
Беміт (плити із січки соломи і очерету)	–	250	1,465	0,070	0,191
Бітумоперліт (у сухому стані)	–	400	1,674	0,110	0,164
Бітуми нафтові у сухому стані (будівельний і покрівельний)	–	1300	1,674	0,244	0,112
Борулін	–	700	1,465	0,291	0,284
Бітумнолита ізоляція	–	180	1,465	0,058	0,220
Вата мінеральна	50	200	0,940	0,056	0,303
Вата мінеральна	175	300	0,837	0,079	0,315
Вата мінеральна (з бітумною емульсією)	25	390	1,047	0,063	0,154
Вата мінеральна, скляна	0	200	0,670	0,037	0,276
	30	200	0,837	0,045	0,269
	65	200	0,837	0,054	0,322
	100	200	0,754	0,065	0,431
Вата мінеральна, авовняна	–30	50	1,557	0,048	0,616
	0	50	1,679	0,054	0,637
	50	50	1,830	0,064	0,699
Вата мінеральна, бавовняно-паперова	–	100	0,837	0,046	0,550
Водорості	25	110	2,386	0,052	0,198
Повітря сухе в тонких прошарках					58,04
	–	1,2	1,005	0,070	3
	–	1,4	1,005	0,326	231
Повстіна скляна	–30	50	0,803	0,037	0,922
	0	50	0,862	0,041	0,974
	50	50	0,929	0,048	1,025
Повстіна скляна, мінераловатна	–	250	0,754	0,075	0,4

Матеріал	t , °C	ρ , кг/м ³	c , кДж/(кг·К)	λ , Вт/(м·К)	$a \cdot 10^6$, м ² /с
Повстина вовняна	–	150	1,968	0,058	0,196
Волокно азбестове	–	100	0,837	0,052	0,624
	–	250	0,837	0,081	0,387
Газобетон	–	450	0,837	0,151	0,401
Газошлакобетон	–	450	0,837	0,151	0,401
Газоскло	30	280	0,837	0,1	0,427
Гідроізол	–	700	1,465	0,291	0,284
Дерево, береза (стружка)	25	154	2,762	0,09	0,212
Дерево, бук	60	700	2,345	0,249	0,152
Дерево, дуб (вздовж волокон)	12	819	2,386	0,449	0,178
Дерево, дуб (поперек волокон)	0	825	2,386	0,198	0,1
Дерево, ялина (вздовж волокон)	–	550	2,512	0,291	0,211
	–	600	2,512	0,349	0,232
Дерево, ялина (поперек волокон)	–	550	2,512	0,174	0,126
	–	600	2,512	0,232	0,154
Дерево, сосна (вздовж волокон)	–	550	2,512	0,291	0,211
	–	620	2,512	0,349	0,224
Дерево, сосна (поперек волокон)	–	550	2,512	0,174	0,126
	–	620	2,512	0,232	0,149
Дерево, ясьень	60	700	2,219	0,291	0,17
Діатоміт	5	400	0,955	0,062	0,162
Дерев'яна тирса пресована	–	300	2,303	0,128	0,185
Дерев'яні волокнисті плити	–	150	2,512	0,058	0,154
	–	250	2,512	0,075	0,12
	–	600	2,512	0,163	0,108
Попіл деревини	–	400	0,837	0,0093	0,278
Зоноліт	–	125	0,837	0,093	0,889
Комишит	–	400	1,465	0,14	0,239
Картон паперовий волокнистий	–	150	1,465	0,0064	0,291
Картон паперовий, гофрований	–	200	1,46	0,07	0,239
Картон паперовий волокнистий, звичайний	–	700	1,46	0,175	0,17
Картон паперовий волокнистий, щільний	–	1000	1,46	0,29	0,198
Каучук синтетичний	–	1600	1,62	0,214	0,086
Клінкер	30	1400	1,42	0,163	2
Шкіра підошви	30	1000	1,424	0,163	0,114
Шкіра для верху взуття	20	720	–	0,105	0,082
Костриця льняна	–	150	1,465	0,058	0,264

15.7.2. Терморадіаційні характеристики матеріалів і покриття

Таблиця 15.7

Інтегральна нормальна ступінь чорноти

Матеріал	Температура, °С	$\varepsilon_{t,n}$
Алюмінієва бронза	20	0,6
Алюміній сильно окислений	50–500	0,2–0,3
Алюмінієве пофарбування	50	0,5
Алюмінієвий лак по шершавій поверхні	20	0,4
Алюміній з шершавій поверхнею	20–50	0,06–0,07
Алюміній полірований	50–500	0,04–0,06
Бронза полірована	50	0,1
Бронза пориста, шершава	50–150	0,55
Залізо листове оцинковане, блискуче	30	0,23
Залізо листове оцинковане, окислене	20	0,28
Бляха біла стара	20	0,28
Золото, старанно поліроване	200–600	0,02–0,03
Латунь полірована	200	0,03
Латунь матова, тьмяна	20–350	0,22
Латунь листова прокатана	20	0,06
Латунь листова, оброблена наждаком	20	0,2
Латунь, окислена при 600 °С	200–600	0,59–0,61
Мідь полірована	50–100	0,02
Мідь торгівельна, шабрена до блиску	20	0,07
Мідь окислена	50	0,6
Нікель технічно чистий, полірований	200–400	0,07–0,09
Нікель, нанесений на чавунну поверхню	50	0,05
Срібло чисте, поліроване	200–600	0,02–0,03
Сталь листова, шліфувана	950–1100	0,55–0,61
Стальне литво поліроване	750–1050	0,52–0,56
Сталь, листовий, прокат	50	0,56
Сталь з шершавою плоскою поверхнею	50	0,95–0,98
Сталь іржава червона	20	0,69
Сталь окислена	200–600	0,8
Сталь листова з блискучим шаром окисника	20	0,82
Сталь сильно окислена	50	0,88
Сталь алітірована	50–500	0,79
Сталь нікельована, матова	20	0,11
Сталь свіжопрокатана	20	0,24
Сталь оцинкована	20	0,28
Сталь легірована (8%Ni,18%Cr)	500	0,35
Цинк полірований	200–300	0,04–0,05
Цинк окислений при 400 °С	400	0,11
Цинк листовий	50	0,2

Матеріал	Температура, °С	$\varepsilon_{t,n}$
Чавун обточений	800–1000	0,6–0,7
Чавун, окислений при 600 °С	200–600	0,64–0,78
Чавунне лиття	50	0,81
Азбестовий папір	40–400	0,93–0,94
Азбестовий картон	20	0,96
Азбошифер	20	0,96
Папір	20	0,8–0,9
Вода (шар товщиною 0,1 мм і більше)	50	0,95
Змочена металічна поверхня	20	0,98
Гіпс	20	0,8–0,9
Дерево стругане	20	0,8–0,9
Кварц плавлений, шорсткий	20	0,93
Цегла вогнетривка, слабо випромінююча	500–1000	0,65–0,75
Цегла вогнетривка, сильно випромінююча	500–1000	0,8–0,9
Цегла шамотня	20	0,85
	1000	0,75
	1200	0,59
Цегла вогнетривка, динасова	1000	0,66
Цегла динасова, неглазурована, шорстка	1000	0,8
Цегла динасова, глазурована, шорстка	1100	0,85
Цегла вогнетривка, корундова	1000	0,46
Цегла вогнетривка, магнезитова	1000–1300	0,38
Цегла червона, шорстка	20	0,88–0,93
Цегляна кладка поштукатурена	20	0,94
Лак чорний матовий	40–100	0,96–0,98
Лак чорний блискучий розпилений на залізо	20	0,87
Лак білий	40–100	0,8–0,95
Масляні фарби різноманітних кольорів	100	0,92–0,96
Мрамур сіруватий полірований	20	0,93
Гума тверда	20	0,95
Гума м'яка сіра шорстка	20	0,86
Сажа лампова	20–400	0,95
Сажа з рідким склом	20–200	0,96
Сажа, нанесена на тверду поверхню	50–1000	0,96
Сніг	–	0,96
Скло	20–100	0,94–0,91
	250–1000	0,87–0,72
	1100–1500	0,7–0,67
Толь	20	0,93–0,91
Вугілля	100–600	0,81–0,79
Фарфор глазурований	20	0,92
Шелак чорний, блискучий на залізі	20	0,82

Матеріал	Температура, °С	$\epsilon_{t,n}$
Шелак чорний-матовий	75–150	0,91
Шлаки котельні	0–100	0,97–0,93
	200–500	0,89–0,78
	600–1200	0,76–0,70
	1400–1800	0,69–0,67
Емаль біла	20	0,9

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А.А., Трахтенгерц М.С. Теплофизические свойства воды при атмосферном давлении, — М.: Изд-во стандартов, 1977.- 100 с.
2. Бедип Ф.П., Балан Е.Ф., Чумак Н.И. Сохранность фруктов, овощей и зерна. Одесса: Холодильная техника и технология, 2000. – 451 с.
3. Богданов С.Н., Иванов О.П., Куприянова А.В. Холодильная техника, Свойства веществ. Л.: Машиностроение, 1976. – 168 с.
4. Богданов С.Н., Иванов О.П., Куприянова А.В. Холодильная техника. Свойства веществ: Справ.- М.: Агропромиздат, 1985.- 208 с.
5. Буляндра О.Ф., Сінат-Радченко П.Д. Розрахунок термодинамічних характеристик води в умовах харчової енергетики // Розроблення та впровадження прогресивних ресурсощадних технологій та обладнання в харчову та переробну промисловість: Тези доп. міжнар. наук.-техн. конф., 21-24 жовт. 1997р. - К: УДУХТ, 1097- с. 158.
6. Буляндра О.Ф., Сінат-Радченко П.Д. Термодинамічні похідні для води в умовах харчових технологій: Тези доп. міжнар. наук.-техн. конф., 21-24 жовт. 1997. - с. 158.
7. Винников С.Д., Проскуряков Б.В. Гидрофизика - Л: Гидрометеиздат, 1988.- 248 с.
8. Вода в пищевых продуктах / Пер. с англ.; Под ред. Р.Б. Дакуорта.- М.: Пищ. пром-сть, 1980.- 376 с.
9. Вода и водные растворы при температурах ниже 0°C / Под ред. Ф. Франкса. - К.: Наук, думка, 1985. - 388 с.
10. Воронец Д., Козин Д. Влажный воздух: термодинамические свойства и применение. - М.: Энергоатомиздат, 1984. - 136 с.
11. Геращенко О.А., Федоров В.Г. Техника теплотехнического эксперимента. К.: Наукова думка, 1964, – 164 с.
12. Гинзбург А.С. Инфракрасная техника в пищевой промышленности, М.: Пищ. пром-сть, 1966. – 408 с.

13. Гинзбург А.С., Громов МЛ., Красовская Г.И. Теплофизические характеристики пищевых продуктов. – М.: Пищ. пром-сть, 1980. – 288 с.
14. Жадан В.З. Теплофизические основы хранения сочного растительного сырья на пищевых предприятиях. М.: Пищ. пром-сть, 1976, – 238 с.
15. Зацепина Г.Н. Физические свойства и структура воды. - М.: Изд-во МГУ, 1987. – 171 с.
16. Инфракрасные спектры пищевых продуктов / Под ред. В. Д. Попова. – М. : Пищ. пром-сть, 1976. – 176 с.
17. Исаченко В.П., Осипова В.А., Сукомел А.С. Теплопередача. - М.: Энергия, 1975. – 488 е.
18. Кивенко С.Ф. Производство молочных консервов. – М.: Пищ. пром-сть, 1969. – 160 с.
19. Косой В.Д., Меркулов М.Ю., Юдина С.Б. Контроль качества молочных продуктов методами физико-химической механики. – СПб.: ГИОРД, 2005. – 208 с.
20. Крокстон К. Физика жидкого состояния. - М.: Мир, 1978.- 400 с.
21. Кук Г.Л. Процессы и аппараты молочной промышленности. – М.: Пищ. пром-сть, 1973. – 767 с.
22. Лосев К.С. Вода. Л.: Гидрометеиздат, 1989, – 272 с.
23. Манк В.В., Лебовка И.И. Спектроскопия ядерного магнитного резонанса воды в гетерогенных системах.- К.: Наук, думка, 1988. - 204 с.
24. Маэно Н. Наука о льде /Пер. с япон. - М.: Мир, 1988.-231 с.
25. Молоко. Молочные продукты и консервы молочные. – М.: Изд-во стандартов, 1989. – 448 с.
26. Назинцев Ю.Л., Дмитраш Ж.А., Моисеев В.И. Теплофизические свойства морского льда. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988.- 260 с.
27. Новичонок Л.И., Шульман З.П. Теплофизические свойства полимеров. Минск.: Наука и техника, 1971. – 118 с.
28. Пахомов В.Н. Разработка приборов и комплексное исследование теплофизических характеристик лабильных материалов (применительно к

- продуктам маслоделия): Автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. техн. наук; Ин-т технической теплофизики АН УССР. – К., 1980. – 22 с.
29. Синат-Радченко Д.Є. Фізичні властивості води і повітря в умовах роботи підприємств харчової та мікробіологічної промисловості. – К.: УДУХТ, 2000. – 24 с.
  30. Справочник по производству мороженого / Ю.О.Оленев, Творогова А., Казакова Н.В., Соловьева Л.Н. – М.: ДеЛи принт, 2004. – 798 с.
  31. Теплометрия в сельском хозяйстве / Б.Х.Драганов, С.А.Сажина, Ю.М.Сергиенко, В.Г.Федоров. – К.: УСХА, 1993. – 280 с.
  32. Теплотехніка: Курс лекцій / О.І.Кепко, В.Г.Федоров, В.О.Виноградов-Салтиков. – Умань: УНУС, 2010. – 127 с.
  33. Технология детских и диетических молочных продуктов: Справочник / П.Ф.Крашеникин, Л.Н.Иванов, В.С.Медузов и др. – М.: Агропромиздат, 1988. – 232 с.
  34. Технологія незбираних номолочних продуктів / Т.А.Скорченко, Г.Є.Поліщук, О.В.Грек, О.В.Кочубей. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 264 с.
  35. Федоров В.Г. Основы тепломассометрии. – К.: Вища шк., 1987. – 184 с.
  36. Федоров В.Г. Теплометрия в пищевой промышленности. – М.: Пищ. пром-сть, 1974. – 174 с.
  37. Характеристики капиллярно-пористых материалов. / С.А.Вишневский, В.С.Каштан и др./ К.: Вища школа, 1988. – 168 с.
  38. Химический состав пищевых продуктов./Ред. А.А. Покровский/ М.: Пищ. пром-сть, 1976. – 228 с.
  39. Хімічний склад і фізичні характеристики молочних продуктів. Довідник / О.М.Скарбовійчук, О.В.Кочубей-Литвиненко, О.А.Чернюшок, В.Г.Федоров. – К.: НУХТ, 2012. – 311 с.
  40. Храмов А.Г., Василисин С.В. Промышленная переработка вторичного молочного сырья. – М: ДеЛи принт, 2003. – 100 с.
  41. Чудновский А.Ф. Теплообмен в дисперсных средах. М.: Физматгиздат, 1962. – 456 с.

42. Чудновский А.Ф. Теплофизика почв. М.: Наука, 1976. –354 с.
43. Чудновский А.Ф. Теплофизические характеристики дисперсных материалов. М.: Техтеориздат, 1954. – 444 с.
44. Шишко Г.Г., Потапов В.Я., Злобин Л.Л. Отопление и вентиляция теплиц. К.: Будівельник, 1984. – 112 с.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- А
- Абрикоси, 281, 282, 283, 284
абсолютний тиск суміші, 35
Абсолютно
- біле тіло, 23
- дзеркальне тіло, 23
- чорне тіло, 23
Агрус, 294, 296
Айва, 273, 274
Апельсини, 286, 289
Арахіс, 329
Артишок, 233
- Б
- Баклажани, 247, 248, 249
Баранина, 86, 87
Білок, 66, 106
Бісквіт, 74
Боби, 254, 255, 256
- какао, 63
- кормові, 327
бринза, 187
Бруква, 221, 222, 224, 225
Бульйони, 97, 98
Буряк
- відварний, 213
- кормовий, 212
- цукровий, 163
- В
- Вафельні листи, 75
Вершки, 179, 189, 206
Виноград, 290, 295, 296
Виноробство, 144
Випарна здатність
- апельсинів та мандаринів, 290
- буряка, 214
- винограду, 297
- горошку зеленого, 256
- картоплі, 193
- м'яса, 83
- моркви, 221
- томатів, 249
- цибулі, 237
- яблук, 275
Вироби із картоплі, 202
Відбивна здатність, 31
- Водний екстракт кави, 62
Вологе повітря, 35, 36
вологість, 66, 68, 193, 310, 314, 332
Вологість повітря
- абсолютна, 36
- відносна, 36
вологоміст, 36
- Г
- Галети, 76
Гарбуз, 237, 241
Герань, 323
Горобина, 273, 274
Горох, 251, 256, 324
Гранули, 204
Гриби, 257, 258
Груші, 271, 274
Густина, 113
- дійсна, 18
- насипна, 18
- пари, 22
- повітря, 34
- потоку, 22
- Д
- Дині, 240, 241
- Е
- Ентальпія, 19
Ентальпія вологого повітря, 36
ентропія, 12, 19, 170
Ефективна теплоємність, 56, 133
- Ж
- желе, 265
Жир
- баранячий, 132
- кістковий, 134
- молочний, 183
- свинячий, 135
- сирець, 132
- яловичий, 131
Жири кулінарні, 141
Жито, 304, 306
Жовток, 68
Жом, 166
Журавлина, 294

- З
Зміна густини, 55, 200, 252
- І
Інтегральна проникливість, 57
- К
Кабачки, 238, 241
Кава, 60, 61
Кавуни, 241
Казеїн, 187, 188
Какао
- боби, 63
- масло, 63
- порошок, 65
- терте, 65
Капуста
- білокачанна, 225, 227, 228
- брюссельська, 227, 228
- квашена, 230
- кольрабі, 227, 228
- савойська, 228
- спаржева, 228
- тушкована, 206, 229
- цвітна, 227
Карамель, 72
Карамельна маса, 73
Карамельний сироп, 72
Картопля
- при варінні і нагріванні, 193
- при зберіганні, 192
- при обсмажуванні, 196
- при охолодженні та заморожуванні, 197
- при сушінні, 199
- свіжа, 190
- тушкована, 206
- фрі, 205
Квасоля, 249, 251, 256, 325
Кефір, 189
Кизил, 282, 283, 284
Кінематична в'язкість, 28, 35, 37, 124, 129, 138, 168
Кістки, 60, 94
Ковбаси
- безструктурні, 89
- варені, 93
- напівкопчені, 93
- сирокоччені, 90
- структурні, 90
Ковбасні вироби, 89
Коефіцієнт
- ізобарного розширення, 27
- конвективного теплообміну, 20
- масовіддачі, 22
- об'ємного розширення, 12, 20, 184
- температуропровідності, 48, 63, 108, 172, 192, 194, 196, 267
- тепловіддачі, 30, 237, 239
- теплового розширення, 96, 99, 106, 115, 116, 131, 133, 137, 208
- теплопровідності, 16
- транспірації, 221, 230, 237, 249, 275, 285, 290, 297
конвекція, 14, 15
консистенція, 182
Коріандр, 323
Короп, 114, 120
Кріоскопічна температура, 80
Кров, 95, 96, 97
Крохмаль з картоплі, 206
Крупка, 203
Кукурудза, 310
Кут змочування, 21
- Л
Лаванда, 323
Лаваш, 54
Лагман, 54
Лактоза, 187, 188
Лимони, 285, 289
Лосось, 119, 120
Лящ, 121
- М
М'ята, 323
М'якуш хліба, 50
Макаронне тісто, 59
Малина, 295, 296
Мандарини, 285, 289
Маргарин, 139, 140, 141
Мармелад, 74
Масло, 181, 182, 183, 189, 319
маслянка, 249
Мед, 79
Мезга, 291, 294
Меланж, 69
Минтай, 110
Мойва, 122
Молоко
- згущене, 176
- знежирене, 174
- незбиране, 175
- пастеризоване, 177
- сухе, 184
Морква
- зберігання, 69, 164, 216
- обжарювання, 218

- охолодження та заморожування, 219
- свіжа, 102, 103, 110, 118, 215, 221, 237, 296
- сушіння, 218
мус, 266

Н

Напівфабрикати, 214, 265

О

Овес, 306
Огірки, 239, 241
Окунь, 115
Олія
- бавовняна, 125
- копитна і кісткова, 133
- кукурудзяна, 129
- кунжутна, 128
- оливкова, 127
- соєва, 129
- соняшникова, 124
Органічні кислоти, 256, 274
Оселедець, 104, 105
Осетер, 120

П

Парціальний тиск
- пари, 35
- сухого повітря, 36
Пасивні терморадіаційні характеристики (ТРХ), 23
Пастернак, 224
Перець, 246, 247, 248, 249
Персики, 276, 280, 281, 283, 284
Петрушка, 224, 225
Печиво, 76
Пиво, 150, 151, 152, 153
Пивоварне виробництво, 150
Пікша, 118
Пластівці, 204
Поверхневий натяг, 21, 26, 28, 151, 161, 176, 180
Повидло
- абрикосове, 284
- яблучне, 266
пропускна здатність, 23
Просо, 311
пульпа, 266
Пшениця, 298, 299, 304
Пшеничне тісто, 57, 58
пюре, 203, 204, 214, 220, 221, 236, 246, 248, 251, 254,
266, 274

Р

Ревінь, 233, 237
Редис, 223, 224, 225

Редька, 224
Ріпа, 222, 224, 225
Ряжанка, 189

С

Салат, 202, 214, 231, 232, 236, 274
Саломас, 137
Сардельки, 91, 93
Сардина, 113
Свинина, 84, 86
Селера, 223, 224, 225
Сир, 186, 187, 189
Сироватка, 187, 188
Сироп
- апельсиновий, 289
- карамельний, 72
Сік
- апельсиновий, 288
- виноградний, 292
- лимонний, 286
скоринка, 50, 57, 58, 75
Скумбрія, 109, 110, 112
Сливи, 275, 276, 283, 284
Сметана, 189
Смородина, 293, 296
Сосиски, 91, 92, 93
соус, 267
Соя, 326
Спаржа, 232, 233, 237
спектральні ТРХ, 23
Спиртове виробництво, 154
Стабілізатор, 245, 266
Ставрида, 117, 118
Судак, 102
Суп, 206, 214, 248, 256
Сусло, 150, 151, 152, 153
Суспензія, 206
Сухарі, 55, 56

Т

Телятина, 87, 88, 89
Температура
- мокрого термометра, 35
- сухого термометра, 35
Температуропровідність, 18
Теплоємність, 17
Теплоємність сухої речовини, 42, 55, 59, 69, 94, 103,
107, 204, 208, 228, 309, 315, 320, 322, 328, 336
теплотасвоєння, 20
Тепломасообмінні характеристики, 21, 193, 221, 230,
249, 256, 275, 284
Теплообмін
- зіткнення, 15

- конвективний, 15		- ріпчаста, 233, 237	
- променистий, 15		Цукор – рафінад, 171	
- складний, 16		Цукор пісок, 172	
Теплопровідність, 14			
Теплота пароутворення, 33			Ч
теплота фазового перетворення, 12		Часник, 235, 236, 237	
Терморадіаційні характеристики, 28, 31, 57, 342		Черешні, 279, 283	
Тісто, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 75, 76, 77, 78		Чіпси, 205	
Тісто-хліб, 42, 44, 45, 46, 47			
Томати			Ш
- при зберіганні, 69, 243		Шавлія, 323	
- при нагріванні, 121, 122, 243		Шоколад, 71, 72	
- при охолодженні та заморожуванні, 244		Шоколадна маса, 72	
- при сушінні, 200, 243		Шпинат, 230, 232, 236	
- свіжі, 242			
Томатна пульпа, 246			Щ
Томатне масло, 245		Щавель, 232, 236	
Томатне пюре, 246		щільність, 18	
Томатопродукти, 244		Щука, 106	
Торти, 78			
точка роси, 35			Я
Тріска, 99, 102		Яблука	
Троянда казанлик, 323		- під час охолодження і заморожування, 264	
Тунець, 122		- при конвективному сушінні, 263	
	У	- свіжі, 260, 274	
Узбецькі коржі, 54		Яблучне желе, 265	
		Яблучний	
	Х	- компот, 266	
Хек, 112		- мус, 74, 266, 268	
хліб, 50, 55, 57, 58, 113		- порошок, 245, 268	
Хрін, 224		- сироп, 268	
		- сік, 164, 268, 270, 272	
	Ц	ягнятина, 87	
Цибуля		Яловичина, 80, 82, 83	
- зелена, 236		Ячмінь, 307	
- порей, 235			